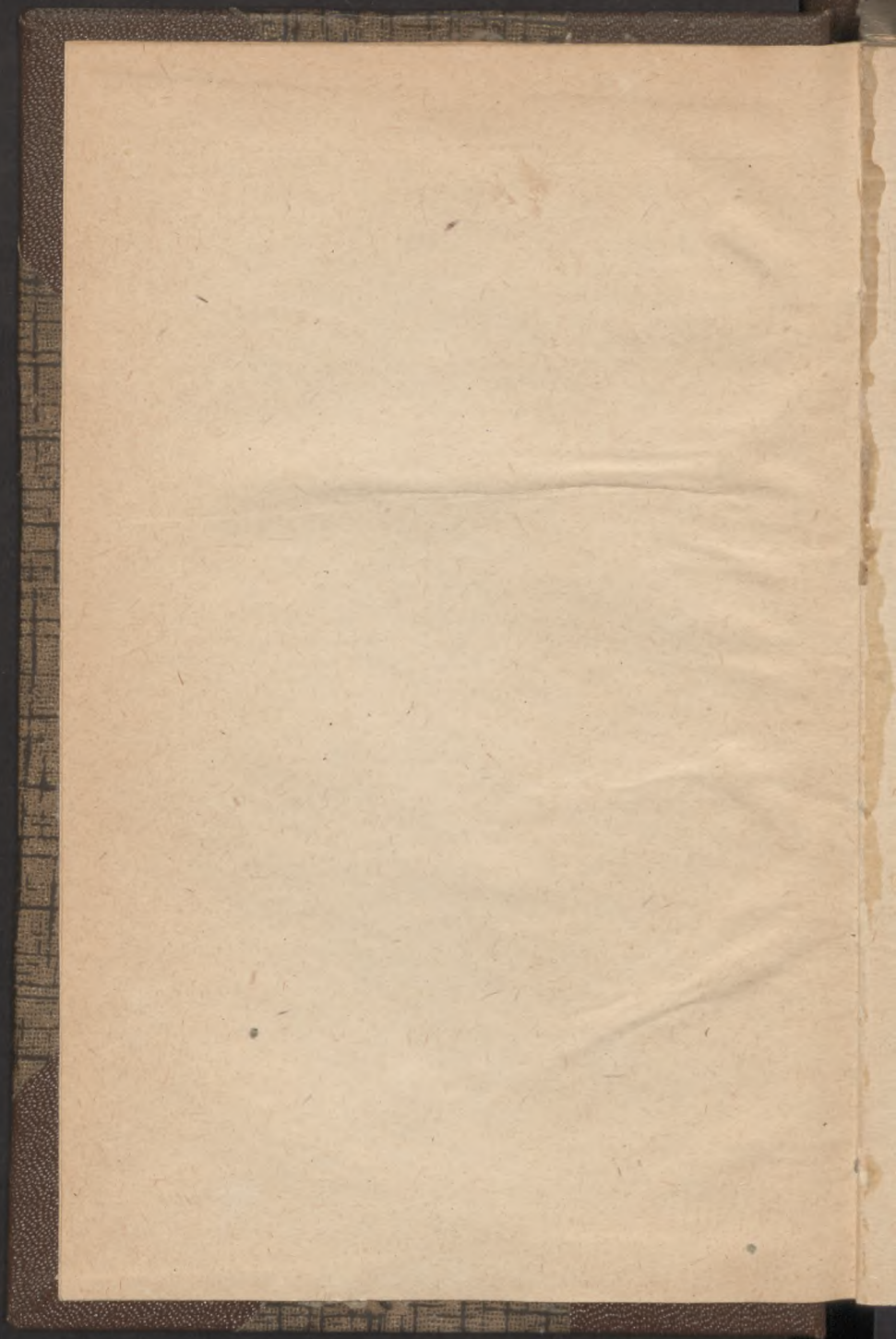

...M:2...

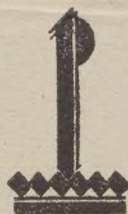
801.404

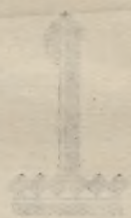
OSZK

.....

2158m

M U N K A R T U R

A NAGY KÁDER

EGY PLENI FELJEGYZÉSEI
A FORRADALMI OROSZORSZÁGBÓL

NEGYEDIK KIADÁS

13—14 EZER

148.00

21 26

PANTHEON KIADÁS

M E N K A R T U R

A NAGY KÁDER

NYOMDAI ÉRTÉKESÍTÉS
A FORRÁSIK ÖSSZEKÖTÉSÉRE

NYOMDAI ÉRTÉKESÍTÉS
A FORRÁSIK ÖSSZEKÖTÉSÉRE

M 801,404:2

~~811710~~

~~110.674~~

110.674

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA	
I. Nyom. No.	
1932	év 42 sz.

NYOMDAI ÉRTÉKESÍTÉS
A FORRÁSIK ÖSSZEKÖTÉSÉRE

ELSŐ RÉSZ

SODRÓDÁS SZIBÉRIA FELE

EL SO REYN

PODRODAS SIBERIA FELT

ELSŐ FEJEZET

Az a Weisz... a Weisz...

Mindennek ő az oka: a doktor Weisz.

Tartalékos ezredorvos. Békében: csendes falusi doktor volt valahol a tótok között, háboruban: ezredorvos-főnök. Regimentschefarzt a hatvanötösöknél. Évekig gürcölt künn a fronton, velem együtt. Alig volt nálamnál idősebb, de mivel egy csillaggal több ragyogott fekete paroliján, mint az enyémen, hát ez az egy csillag pénzben havi száz korona differenciát, méterben pedig ezer métert tett ki az ő javára.

Régi vágyam volt már, hogy háromévi frontszolgálatom után végre az ezred-törzshöz kerüljek, mint ezredorvos-főnök. Untam már örökös zászlóalj-beosztásomat, untam az »előretolt« segélyhelyeket, meguntam a rengeteg ágyuzást. Az én egy életemmel ne játszó senki. Hátul az ezredes mellett egész más: volt ott cigányzene, koncert, katonazene, sokszor meg is feledkeztek, hogy háboru van.

Ha oltani, vagy vizsgálni kellett a legénységet, az ezredorvos csak kiadta a parancsot, mi meg mentünk a lövészárokbá tifusz és kolera ellen oltani, »tisztasági vizítet« tartani.

Mondtam is az első vonalbeli tiszteknek:

— Könnyű nektek itt elbujni a rókalyukakban, de nehéz nekem ki-be járkálni az első állásokba...

Már ugy volt, hogy kihurcolkodom közé-

jük, de nem mertem. Félttem, hogy elkártyázom közöttük havi fizetésemet.

Néha csipkedtem őket:

— Ugy-e ez a futóárok arra való, hogy legyen merre futni az ellenség elől?

Ők meg így vágtak vissza:

— Ha doktor volnék, nem bánnám, ha harminc évig tartana a világháború...

Az egyik ilyen »kijárás« alkalmával vesztettem el Hamzát, legkedvesebb szanitészemet.

Fölpakoláztunk, hogy majd megyünk az állásba oltani a legénységet. A szérumos üvegeket, fecskendőket, tüket Hamza hozta utánam.

Utközben még tréfásan hátraszóltam Hamzának:

— Hamza fiam jól jegyezd meg: fegyvergolyó elől balra, gránát elől jobbra kapd el a fejedet...

Ki is értem a lövészárokbába, de bizony a hátam mögött bandukoló Hamza — lemaradt. Vártunk egy darabig, csak nem jött. No, biztosan földre akadt és elbeszélget. Szanitészeket küldtem érte, hogy megnézzék, hol csavarog. Hosszas keresés után meg is találták az emberek Hamzát, arccal a földre borulva.

Azt hitték, hogy alszik, tán be is van rugva.

— Ne te ne! rángatták, ébresztgették. Csak azután látták, hogy bizony halott.

Egy buta, elfáradt fegyvergolyó pihent meg szívében. A szérumos üvegeket görcsösen szorongatta ujjai között, alig lehetett kivenni...

Őt hadiár várával lett több egyszerűbe...

Az ezredorvost nagyon felháborította az eset: erélyesen elrendelte, hogy ezután az oltásokat csak a front mögött fogjuk végezni, ha tartalékba vonják a legénységet.

Mert azért jó ember volt az ezredorvos. Csendes, szótlan, igénytelen. Neki minden jó volt: egy cseppel sem volt válogatós. Megegyett

mindent, amit elébe raktak. Megaludt a puszta földön, ha kellett a szabad ég alatt, hóban sárban. A fejére huzta sziürke takaróját, összehuzta magát, aztán ágyuzhattak tőle. A hideget és a kánikulát egyformán jól tűrte.

Több éves frontszolgálatának elismeréséül kitüntetések is kapott, sőt Möller vezérkari ezredes, ezredparancsnok több ízben értésére adta hogy bármikor hazamehet, a hátsó országrészekbe, kórházi beosztásba. A hosszú frontszolgálat legnagyobb jutalma az, ha a Hinterlandba küldik az embert. Möller ezredes engem szemelt ki az ezredorvos utódjául.

Vágyaim netovábbja volt: kikerülni az ágyutüzvonalból és bejutni az ezred-törzs mellé, csendesebb régiókba.

Az ezredorvos, tizenhét derekán, a háboru *negyedik* esztendejében — nem akart hazamenni. Neki még korai volt a hazamenés, még nem volt elege a cigányéletből. Senki se értette, hogy miért nem megy, ha küldik, hisz a mozgósítástól kezdve állandóan ezrednél szolgált... Ha egy élelmező tiszt nem siet haza a proviant-tréntől az még érthető, mert ha újból kidobják a frontra mehet az első vonalba egész biztosan. De egy, ezredorvos?...

Csak én tudtam, hogy miért nem akar hazamenni a Weisz. Elárulom: az ezredorvos szenvedélyes cigarettás volt. Nikotinista. Ez volt ami visszatartotta. A tréntiszt rengeteg egyiptomi dritteszortét szállított neki. — Istenem, ki tudja, mikor szorulhat az ezredorvos protekciójára — és doktor Weisz az ébredés pillanatától kezdve az elalvásig szakadatlanul cigarettázott. Még néha evés helyett is füstölt.

Széles szájában, félig nyitott vastag ajkai között úgy ült az ócska, kiégett faszipka, mint-ha odanőtt volna. A félig nyitott ajkak között

láthatók voltak a ritka, előreálló, füsttől fekete fogak.

Doktor Weisz előrelátó ember volt: még tartalékot is gyűjtött a cigarettából, fekete napokra. Tizenhétben már fogytán volt a front mögött a dohány, otthon már sorba álltak a dohányos emberek egy-két cigarettáért, nagy volt a Hinterlandban a dohányinség, csak a hölgyeknek jutott.

Emlékszem: tizenhét január elsején gratuláltam az ezredorvosnak és megkérdeztem tőle gyengéden, hogy mikor engedi át nekem a helyét.

— Még ezt az évet kihuzom, aztán nem bápom, megyek haza. — mondta széles mosollyal és egyik cigarettáról a másikra gyújtott.

Kétségbe voltam esve... Még egy év! Rettenetes... Bosszantó, hogy ilyen csekélységben mulik, fordul meg az ember sorsa.

Annyi bizonyos, hogy a Weisz volt az egyik oka, hogy fogságba estem... Mert ha ő történetesen nem dohányzó, átvettem volna a helyét...

Igen... igen... kétség kívül a Weisz volt az egyik oka...

A másik ok: a Strazovec..

MÁSODIK FEJEZET.

Meleg júniusi nap volt. Minden ragyogott körülöttünk. A természet dus pompájában bontakozott ki. Békeidőben nyaralásnak is beillett volna, de most... Undorodtunk a szabad természetől...

Galicia egyik festői szép vidékén, Stanislautól nyugatra, Jamnica ezerszer elátkozott völgyében vártuk a megváltó Békét.

Ugyan meddig tart még ez az embermészárlás? Mikor jön már el megint az az idő, amikor egy ember élete többet fog érni, mint egy málhás lőé? Az első vonal minden katonája sóvárogva várta, kívánta a békét, de minél hátrább mentünk a front mögé, annál gyengébb volt a békekötés utáni vágy.

Az otthoniak tán nem is tudják, hogy háború van? Mért nem intézik úgy el az országok közötti háborús konfliktusokat, hogy a diplomaták és felelős emberek harcoljanak egymás ellen egy hatalmas cirkusz porondján, gyilkos fegyverekkel és a nép szemlélje páholyból a diplomaták öldöklését?...

Vagy, ahogy a Vajthó hadnagy mondta:

— Ha a diplomaták beleiből jósolnák meg a huszadik században is, hogy lesz-e háború, akkor bizonyára sohase történné meg a hadüzenet...

De a diplomaták nem mennek ki a frontra, ők még nem láttak katonai tömegsirokat, fronttemetőket, ahol az ellenséges gránátok még a

sírból is kivetik az elesett névtelen hősök tetemeit...

Ki törődik a Halmos főhadnaggal, aki hosszú frontszolgálat után végre megkapta szabadságát és egy órával a várva várt pihenés megkezdése előtt fejlővést kap. Szegény felesége két kis lányával napokon keresztül várta haza az urát az állomáson... Ki törődik azzal, hogy egy legénységi halott hány árvát jelentett otthon a csendes, poros faluban. Vajjon kit érdekelt, kit hatott meg a gyászoló anyák könnye, jajveszékélése? A hivatalos jelentések mindig csak az ellenség veszteségeiről számoltak be...

Egy éve már, hogy szerkesztője voltam a fronton a »Ludwig baka« című tábori ujságnak. Amellett, hogy napi dolgomat végeztem, figyelttem a gránátok járását, még tábori ujság szerkesztésére is volt időm és — kedvem. Egy éve csináltam a tizenkétoldalas, nyomtatott, tábori ujságot Garas önkéntessel. Garas önkéntes ment hátra a hinterlandba a kéziratokkal, hogy ki-nyomtassa a lapot.

Akkor még nem tudtam, hogy ez volt az *utolsó* szám, amit szerkesztettem.

Garas összecsomagolta a kéziratokat.

— Megyek főorvos ur...

— Menjen.

— Nincs szüksége semmire?

Millió elintézésre váró ügyem volt, mégis lemondóan válaszoltam:

— Nincs.

Fáradtam döltem le földre vájt fedezékem koporsószerű ágyára. Elgondolkodtam... A negyedik esztendő... Békekötés helyett az orosz offenziváról beszélnek. Kerenszky önkéntes ezredei állanak velünk szemben... Hogyan? Az orosz nép békét akar és Kerenszky újabb offenzívát rendel el? Százhatvan millió ember azt mondja, hogy *igen*, egy ember azt, hogy *nem*...

Otthon most gondtalanul sétálnak az emberek a korzón, udvarolnak vidám hölgyeknek, Bodrics zenekara ép úgy játszik a Városiban, mint békeidőben, a nyegle civil veszekedik a kávéházi pincérrel, hogy nem szűrte meg a kávéját és nem elég világos... A dekkoló tisztek asszonyoknak, hadiözvegyeknek, lányoknak udvarolnak. Aki gazdag és sok hadikölcsönt jegyzett, most otthon marad... fel van mentve.

Csak szemesnek áll a világháború, a becsületes ember tönkre megy benne, elpusztul.

Szegény Závoczy...! Két évig huzta ki otthon ischiással. A fronton sántikált, de amikor egymás mellett szaladtunk hátra a nehéz japán gránátok elől, négyszáz méteren lehuzott engem is, a volt futóbajnokot. Háromszor osztották be a menetszázadba, amíg végre a negyedikkel mégis kidobták a frontra. Halálra válva reszketett szegény a lövészárookban. Nem merte a fejét kidugni, csak a lőrésen keresztül bámult a drótsövényekre. A jobb szemével. Azon mód golyó furta át a jobb szemét. Mindjárt az első napon. A bal szeme nyitva maradt. Bámult meredten megmaradt szemével a felhőkre. Mintha csak szemrehányást tett volna magában: még mindig korán jöttem ki a frontra. Szegény Závoczy, most már semmitől se kell félned.

Egy sirba tették Soltész zászlóssal, aki az ezred legvakmerőbb tisztje volt. Széles mellén az összes kitüntetések. Maga kereste a halált: átment az oroszokhoz és pusztá kézzel emelt ki két csájázó muszkát a sáncból.

És egyformán *hősi halott* volt. Závoczy is, Soltész is.

A legénység türelmes, csendes, velük nincs sok baj. Nem zugolódnak azon, hogy a tiszteket nagyszerűen élelmezik, likőrökkel, csokoládéval, cigarettával látják el, az ő rovásukra. Azt hiszik szegények, hogy ennek így kell lenni...

Csak néha-néha akad kezünk ügyébe egy-egy öncsonkító, önlövő. A füstös arcu tolcsvai cigány, a Zsiga is átlötte a tenyerét manlicherrel, de annyi esze volt neki, hogy a puskacsó fölé a sógora kezét helyezte. Az ő lött sebe nem lett kormos...

Mosolyognom kell, ha a Berta esetére gondolok. Berta Menyhért civil életében orvvadász az ezred legjobb lövője, Strecker főhadnagy tisztiszolgája volt. A divízió legügyesebb tiszt szolgája. Vaktából lefogadom, hogy még Phlanzer Baltinnak se volt ilyen ügyes legénye, mint a Streckernek.

Egy zászlóaljban szolgáltam a főhadnaggal. Tizennégyben karlövést kapott, könnyű sebével egyhuzamban két évet huzott ki otthon.

El is dicsekedett Berta, hogy milyen jó dolga volt neki a főhadnagy ur mellett a kórházban. Az a sok gyönyörűséges ápolóné... aunye... Mert nő, családos ember volt a Berta, de hát Istenem, a háboru, az háboru.

—Nem bánám — mondogatta, ha hét esztendeig is tart a háboru a vöröskeresztes ápolónők között.

Amikor Strecker főhadnaggal újra berukoltak a tábori ezredhez, közvetlen a Brussilow offenzíva előtt, odasugta nekem Berta:

— Főorvos ur! Nem uriembernek való ez a lövészárók. Jobb hátul a hadikórházban, az ápolónők között, debizisten...

Bertának én is lekötölezettje voltam: a Kárpátokban a megfagyástól mentett meg. Egy téli éjszakát a hóban töltöttünk és Berta a rutén parasztoktól dunnát »rekvirált« számomra. (A dunna még ma is ott van Cszina-Baligród mellett az országuttol jobbra a kiserdő szélén, ha azóta el nem vitték.)

Talpraesett válaszokat adott mindig Berta.

Egy ízben ezt kérdeztem tőle:

— Mi a véleményed Berta, miért nem vonulnak vissza előlünk az oroszok?

Apró, csillogó egérszemeivel hunyorgatva válaszolta:

— Azért, mert a déli hadseregünk annyira nyomja őket alulról, hogy a nagy nyomástul, ha akarnának, se tudnának szegények visszavonulni.

Haditetteivel, viselt dolgaival hivatkozott lépten-nyomon, holott csak egy angriffban vett részt:

— Tudja főorvos ur, tizennégyben annyira be voltak ásva előttünk az oroszok, hogy angriff után alig győztük őket kiásni.

Mindenki csodálkozott, hogy milyen szerencséje van Strecker főhadnagynak. Két évet huz ki otthon sebesülésével: villamozzák a hadikórházban a csinos ápolónők, iszapozzák beteg, »reumás« lábait Pöstyénben, aztán felülvizsgálat, kiképző iskola, újabb fürdőzés, Trencsén-Teplic, kis káder, megint felülvizsgálat, kórház, villamozás, menetszárad... Összesen két háborus esztendő.

Most jött ki a frontra és az első ütközetben kapott egy olyan prima comblövést, hogy minden pénzt megér... Valamennyi tisztársa irigyelte őt.

Odahozták hozzám a segélyhelyre. Nagyon jaigatott. Bekötöztem. A legényem ágyára fektettem a fedezékemben. Fáradtan döltem le én is, szememet lehunytam, félálomba szédültem. Álomban is figyeltem a gránátok járását. Nagy prakszisom volt már ebben.

Strecker főhadnagy mögöttem nyögdécselt, ordított, jaigatott. Nagyon meg volt ijedve.

Berta, mint egy hűséges kutya az ágy előtt a földre kuporodott.

Suttogva mondta:

— Ne keltse fel a főorvos urat... alszik.

A sebesült főhadnagy annál hangosabban
nyögött.

Berta egészen a füléhez hajolt és szinte belé
lehelte:

— Ne kiabáljon főhadnagy ur... én löttem
meg hátulról... Megyünk megint kórházba...

HARMADIK FEJEZET.

Julius első napjaiban sokat szenvedtünk a melegtől. Már hetek óta nem esett az eső. Boszszuságunk csak nőtt, ha a perzselő nyári napon se maradt nyugton az ellenséges tűzéség. Hogy lehet ilyen kánikulai melegben *emberre* löni? Micsoda perverzítás... Szerettem volna átkiabálni hozzájuk:

— Ne löjjetek, hiszen itt *emberek* vannak... Bánóczi hadnagy keresett fel. Tipikus falusi segédjegyző. Csak úgy csurgott róla az izzadság. Hétrét görnyedve huzta magát.

— Tudom... tudom, — fogadtam őt mosolyogva — Gyomorgörceid vannak...

Eltaláltad kérlek alásan...

— Rumot akarsz?

— Gondolatolvasó vagy...

Rettenetes ember ez a Bánóczy: az állás összes rumkészletét kiitta — sorra látogatta meg tisztársait, ahol rumot sejtett — és most rajtam a sor. Megrögzött alkoholista lett ez a fiú a fronton.

— Haza akarsz menni? Küldjelek kórházba?

— Dehogyan akarok. Tudom én, hogy mi a kötelességem.

Eszembe jutott a Weisz ezredorvos: ő se akar haza menni. Ugy látszik, a Bánóczynak is meg van a maga oka, ami visszatartja.

— Hallottam a dögészekről, hogy itt nálatok van egy kis hordócska rum... Még békebeli.

Töltsd meg doktorkám ezt a kulacsot. Az Isten is megáldjon. Itt a kezem, ebben az életben többet nem zavarlak... Becsszavamra.

Reszketett kinyújtott keze, izgatott volt. Nehány korty rum lecsillapította, a reszketés elmúlt. Nyugodtan mondta:

— Elég lesz egy napra.

Megborzadtam: ezt az embert gyógyíthatatlan beteggé tette a front...

A Stein főhadnagyot pedig kigyógyította. Stein főhadnagyot évekig szervi szivbajjal kezelték békeidőben az orvosok és eltitották többek közt a fekete kávétól is. A fronton literszámba itta a fekete kávé, abban a reményben, hogy kórházba kerül és mint jó öreg segédszolgálatos fejezi be a háborút. Stein főhadnagy szívét azonban a sok fekete kávé meggyógyította, a szivzörejek elmúltak, a szív sehogyse akart rendetlenül működni. Ép így meggyógyultak a gyomorbeteggek is, a bélrenyheségben szenvedő ideges emberek belei azonnal működésbe jöttek az ágyúzás hallatára... Ez a háború!

Az egyik ezredordonánc jött hozzám levéllel: Tilzer főhadnagy, az ezredadjutáns kéret *azonnal* az ezredirodába. Felöltözködtem. Az ezredparancsnokság hátul a faluban volt, az odavezető utat éppen lőtte az orosz tüzéség. Különösen a vasuti átjárót verte erősen. A »hólyag« fenn volt, onnan beláthatott a megfigyelő a hasunkba.

Az ezrediroda egy kis rozszant parasztház egyetlen szobájában volt elhelyezve. Az irodában nagy telefonálás, ki-be szaladgálás, lázas izgalom, készülődés. Katona főhadnagy, az élelmezési tiszt izgatottan tárgyalt az adjutánsal. Az ezredorvos a litografált napi parancsot olvasta, szájában az örökéző cigaretta szipkával. Engem észre se vett.

Az őrökök lopva, szánakozó pillantásokat vetettek rám.

Tilzer főhadnagy telefonált a hadtestparancsnokságnak. Jelentette, hogy orosz támadás várható rövidesen.

— Parancsolsz egy cigarettái, doktorkám? mondotta — miközben letette a telefon kagylót.

— Köszönöm, nem kérek.

Az ezredorvos rám emelte negédes tekintetét és gunyosan mosolygott. Nem üdvözölt, mint más-kor.

— Baj van, kérlek alássan, folytatta Tilzer.

Elsápadtam. Miféle baj lehet. Talán valami rossz fát tettem a tüzre? A katonáéknál sohase tudja az ember...

— Baj van öregem, folytatta a főhadnagy, igazán sajnállak... Azt tudod, hogy velünk szemben önkéntes cseh-orosz halálfejes légiók, *udárni bataliónok* vannak beásva. Egy fogolytól megtudtuk, hogy még ma éjjel támadni fognak.

Megkönnyebbülve lélegzettem fel. Annyi baj legyen. Benne voltam én a Brusilow offenzívában is, pedig az volt csak az igazi muri. Már fogságba is estem, futva menekültem...

— Igen — folytatta a segédtiszt, a zászlóaljparancsnokod, Strazovec őrnagy telefonált, hogy *azonnal* menj ki hozzá az állásba. Azt akarja, hogy az ütközet alatt mellette legyél. Képzeld el: azt vette be a fejébe, hogy megsebesül... Fél nagyon. Ragaszkodik hozzád. Így mondta: ragaszkodom.

Ránéztem az ezredorvosra: lesütött szemekkel, kipirult arccal gyújtott rá egy újabb cigaretára. Izgatott köhögési roham fogta el, kerülte a tekintetemet.

— Köteles vagyok én kimenni melléje, azért mert fél? kérdeztem felemelt hangon... Nem vagyok én frontharcos. Talán a jódtinktura mellett kézi gránátot is vigyek magammal? Nekem a se gélyhelyen kell a sebesülteket ellátni... Hol van az a ká und ká reglama, amelyik előírja a szemé-lyi szolgálatot?...

Újból kerestem az ezredorvos tekintetét. Csak ő segíthetett volna ki zavaromból. Egy szavába kerül ... Jogában lett volna utasítani, hogy maradjak a helyemen, végezzem kötelességemet. Hátraküldhetett volna azonnal kötszert és gyógyszerrel fölvételezni a brigádhoz. Saját felelősségére. Az ezredes egy szót se szólt volna ... De nem: az ezredorvos hallgatott és izgatottan szívta cigarettáját. Még csak vállat se vont, mint ahogy azt szokta.

Tilzer főhadnagy szánakozva folytatta:

— Most nappal lehetetlen kimenni. A tüzéség éppen belövi magát, veri az utakat. Azt ajánlom, este menj ki hozzá. Ismered Strazovecet: ha valamit a fejébe vesz, nem enged belőle. Hát ki mégysz?

— Ki.

— Mikor?

— Most mindjárt.

— Megörültél? Kész öngyilkosság!

— Mit bánom én?

— Mondom: most lehetetlen.

— Ne mondja, hogy gyáva vagyok.

Sarkon fordultam és szó nélkül ott hagytam az ezredirodát. Az iroda előtt az ezredtörzs menázsmájere éppen kiadta a parancsot a cigánybanda primásának:

— Rudi! Ma este zene a vacsoránál! Megértetted?...

NEGYEDIK FEJEZET.

Bánatos szívvvel, lehorgasztott fejjel, szédülten bandukoltam visszafelé, a vasuti töltésen. Gránát robbant fel mellettem néhány lépésre, a töltés oldalán. Hasra vágódtam.

— Hm! — mormogtam magamban. — Milyen különös. A gránátnak csak másodlagos tulajdonsága hogy öl, a főtulajdonsága az, hogy leköti az embert az anyaföldhöz.

Bosszantott ez a Strasovec-ügy. Hát hogy képzei az őrnagy? Ellentámadást csinálnak a mieink és én majd futok az őrnagy után a kötszerrel és csipeszekkel, mint egy juhászkutya. Arra persze nem is gondol, hogy én is felfordulhatok ott mellette. Aztán ki kötöz be majd engemet? Majd talán minden törzstisztre jut egy császári és királyi tartalékos főorvos. Káundká. Ördög vigye az egészséget... Milyen jó a Kertész doktornak most Lembergben. Neki nincsenek ilyen gondjai. Évek óta kórházi orvos. Ott van az egész családja. A fizetését félrerakja. Privát prakszisa is van Lembergben. Aztán a szubotical kollégáimra gondoltam: no ezek igazán azt se tudják mi a háboru és bizonyára betegre keresik magukat...

A »Ludwig bakát« se szerkesztem ezután. Lemondok a szerkesztésről. Csinálja más a lapot, ha tudja, csinálja a Strazovec őrnagy. Majd meglátjuk. Így kibabrálni velem és még tán elvárják, hogy írjak is. Nem vagyok megveszve...

Észre se vettem: utolértem Bálint hadnagyot, az ezred bolondos, könnyelmű, bohém tisztjét. Most rukkolt be kényelmes szabadságáról. A melle tele van dekorációval.

— Szerbusz.

— Szerbusz.

Elmondtam neki az esetemet. Örült neki:

— Legalább te is tudod majd, hogy mi az az angriff. Hanem kérek aztán tisztán rakjad vissza a beleimet és ne spórolj a jódtinturával és a kötszerrel...

— Majd együtt megyünk be a stellungba.

— Hogyne! Én csak este megyek be. Pálnak nézel te engem? Hogy még az uton belém-eresszenek egy csomagot? Azt nem! Tudod: nagyon érzékeny vagyok a tűzérsegi tüzzel szemben. Szívbjajos vagyok, nem bírom az izgalmakat.

A fedezékemhez érkeztünk.

— Ha megengeded, majd elfoglalom addig a dekkungodat...

— Csak tessék.

— Hej doktorkám de unom én már ezt az egész téstát. Nem uriembernek való ez. Hősi halál... Elegem van. A Klein az jól csinálja. Beszéltem vele otthon. Fekete sapka, vasalt nadrág, sétál a korzón. Bottal. Kissé sántikál. Hol a bal, hol a jobb lábára. A gazember a háboru alatt már kioperáltatta a vakbelét, a sérvét, a mult hónapban az aranyerét. Most azon töri a fejét, hogy melyik testrészt lehetne még megoperáltatni. Ilyen mázlija van. És amilyen pehem van nekem: se seb, se operáció, se betegség. Még csak gilisztám sincs. Olyan egészséges vagyok, mint a makk. Harminc hónap alatt még csak náthám se volt, pedig milyen jó volna egy kis tüdőgyulladás. Hja öregem itt már vagy a békekötés, vagy egy kis fogság segíthetne ki... Azt hiszem az volna a legjobb, ha én is beruk-

kolhatnék a »nagy káderbe« — Szibériába. Mert itt a fronton úgy látszik nem lehet kivárni a béke kitörését. Eddig csak vártam... De meddig várjak még, meddig? Doktorkám én azt hiszem mégis csak a legbiztosabb életbiztosítás a — fogság. Ott nem hallja az ember az ágyuzást, ott nem hajítanak éjjel a békés ember fejére aknát... nem hallja az ember örökösen ezeknek a Singer-varrógépfegyverek undok kattogását. Apropos! Van egy kis rumod? Adjál kérlek, mert egészen elhervadok. Nagyon finom rum, adhatnál egy kis rezervát... Ugy látom én se fogok bevonulni fatornyos hazamba babérkoszorúval övezett homlokkal...

Türelmetlenül kiáltottam a legényemre, aki éppen családi fényképeit szegezte az ágya fölé a falra.

— Jóska pakoli!

Jóska, akit még a nyolcvanhatosoktól hoztam magammal, nagy szemeket meresztett rám. Reménykedve kérdezte:

— Talán megyünk megint szabadságra?...

— A fenébe. Kimegyünk az állásba.

Jóska, a csantavéri bicskás elsápadt. Nagyon féltette az életét. Családos ember volt, nem is vettem tőle rossz néven.

— Nem jó vége lesz ennek, — mondta a feje bubját vakarva.

A közelünkben ólálkodó Péter, a kötszerhordó már csomagolt is. A holmiaim összecsomagolása nem tartott sokáig, mert a multak tapasztalatain okulva, minden ingóságom állandóan »marschbereit« állottak, készen a szégyenletes, de hasznos futásra.

A menet megindult: elől mentem én, husz lépés távolságra követett Jóska, azután Péter.

Bálint tréfásan utánam kiáltott:

— A vizontlátásra doktorkám, odaát, a nagy kádernél.

Megborzadtam... Fogságba esni... most a háboru végén a béke küszöbén, tizenhét derekán? Örület. A forrongó Oroszország foglya lenni? Még elgondolni is rettenetes. Eh őrült beszéd... Majd holnapután visszajövök... Uíra elfoglalom a helyemet... Dolgozni fogok. De annyi szent, ha megmaradok, én többé nem írom a tábori újságot. Fűtyülök a népszerűsége. És ha az ezredes... Mit törődök én az ezredessel, ő se törődik velem. Pont.

Mentem, loholtam előre. A nap gyilkoló melegezt ontott a tikkadt, felperzselt mezőre. Őszszelött házak, leégett viskók mellett haladtunk el. Egyes helyeken csak az árva fekete kémények jelezték, hogy itt valaha békés kunyhó volt. Katonasírok jobbra balra... Itt is, ott is primitíven összetakolt kereszttek meredtek ki a földből, panaszosan, fájón.

Csurom víz voltam az izzadtságtól.

Tudtam, éreztem, hogy őrülséget követek el, de valami belső ösztön hajtott: a dac. Meggyorsítottam lépéseimet. Egy kilométer választott el a zászlóaljparancsnokságtól, amely itt kivételesen, a germánok jóvoltából közvetlen a lövészárkok mögött volt elhelyezve.

Az úton sebesültekkel találkoztam. Egy kis erdő szélén, bokrok mögött ordonáncok pihentek, ismeretlen katonák, olvasóval a kezükben imádkoztak. A legényem azt mondta, hogy ezek a »cserkészfiúk« *idegen ezredbeli* lógósok, akik örökösen bolyonganak és sohase találják meg ezredüket.

Az ellenséges tüzéség állandó tűz alatt tartotta az utakat. Valóságos gránátfüggönyt bocsájtott a front mögé.

— Hát még se huzom ki a háborut eleve — gondoltam magamban. Pedig hogy szerettem volna így tíz év múlva a békekötés után, az idők távlatában, szivarozva olvasgatni a nagy

háboru történetét. Szerettem volna megérni azt is, hogy leendő kisfiam az ölembe üljön és kérjen:

— Papa... mesélj a háboruról.

Ugy látszik mégis itt a vég... Még szerencse, hogy nőtlen vagyok...

Az ágyulövedékek, gránátok és srapnelek zárótüzéből kikerültünk. Egy félperces tűzszünet alatt átfutottunk a függöny vonalán. Az álláshoz közeledtünk. Fegyvergolyók szisszentek a fejünk körül. Megkönnyebbülve lélegzettem fel: milyen megnyugtató érzés: — *csak fegyvergolyó.* Ez már valóságos üdülést jelentett számunkra.

Kiértünk a kommandóra. Schol egy teremtet lélek. Mindenki a fedezékekben, a rókalyukakban, a föld alatt.

— Jóska! — szoltam oda legényemnek, akit szemmel láthatólag megzavart az új környezet.

— Nem jó helyen vagyunk itt főorvos ur... nagyon bűdös a levegő — vacogta fázósan, pedig csak úgy csurgott róla a verejték. — Ennek nem jó vége lesz, debizisten.

— Te meg a Péter menjete az előretolt segélyhelyre. Jelentsétek Eichler szanitész-zászlós urnak, hogy itt vagyok. Várjatok meg, nemsokára én is ott leszek.

Strasovec őrnagyot, a zászlóaljparancsnokot egy hat méter mély rókalyuk fenekén találtam meg. Ugy össze volt zsugorodva, mint egy bélcसारodásos aggastyán. Katonásan lejelentkeztem. Tudtam: szerette a katonásdit, hiszen a háboru legnagyobb részét a hátsó országrészekben töltötte el, nemrég jött ki a harctérre.

Barátságosan nyújtott kezét:

— Csak nem jöttél ki? — kérdezte erőltetett mosollyal, atyáskodó hangon...

— Amint látja őrnagy ur... Parancsára megjelentem...

— Ne haragudj kérlek, hogy telefonáltam

érted... De tudod doktorkám nagyon félek... Hajnalban nagy ütközet lesz. Támadnak az oroszok az egész vonalon. Halálfejes önkéntes battalionok. Érzem, hogy meg fogok sebesülni. Akarom, hogy mellettem legyél az ütközet alatt. Én nem tudom, olyan előérzetem van. Ordonánc! Hozzatok sonkát, szalámit, bort a főorvos ur-nak... Mit eszel! Mit iszol?... Nagyszerű pisztráng konzerváim vannak. Parancsolj egy jó médiát...

— Köszönöm. Majd előbb a segélyhelyen szétnézek...

Otthagytam.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Alig pár lépésre volt a szanitész-dekkung, a segélyhely. Igazi szanitész fedezék: rozszant, gyenge, látszik, hogy nem hozzáértő emberek építették. Srapnell biztos. De az is biztos, hogy az orosz tüzéség kizárólag nehéz gránátokkal lő olyanokkal, amelyek nyarvognak a levegőben.

A fedezék előtt viharezett kis vöröskeresztes zászló szomorkodott. De minek a zászló: a sebesültek és maródiak zászló nélkül is tudták, hol a segélyhely.

Bichler Salamon ősmédikus szorgoskodott itt. Körülötte néhány sebesült feküdt a földre hintett szalmán.

Nagyon meg volt lepve velem, de titokban örült, hogy holnap nem lesz egyedül.

— A Strazovec? kérdezte jelentőségteljes mosollyal, miközben borostás álla fölött mosoly jelent meg.

— Az.

— Kibabrálás.

— Az.

— Ugy látszik, itt mindent lehet...

— Ugy látszik...

— Rossz hely ez, főorvos ur. Minden talpatnyi hely be van löve. A dombról belénk lát az orosz. Én nem vagyok hadseregeparancsnok, csak egy egyszerű szanitészzászlós, aki sohase tanult magasabb stratégiát, de az ezredet nem volna szabad itt lenn hagyni ebben a halálvölgy-

ben. Itt valamennyien elpusztulunk, legjobb esetben fogságba esünk. Az egész brigád.

Eichler megkínált egy kis száraz kenyérrel. Az izgalom kiszáritotta a torkomat. Nehezen csuszott a falat. A medikus jóízűen falatozott a kenyérből és még a morzsákat is összeszedte.

Teli szájjal beszélt tovább:

— A hadvezetőség meg akarja ismételni a Brusilov offenzíva hibáit... Az utolsó infanterista is tudja, mi volna a teendő: ma éjjel hátravonulni a reserva állásba a futóárkokon keresztül. Aztán hadd tromlizza az orosz tüzérség szét az első állásokat — mi páholyból néznénk végig az egészet. Ha már ellövi a tüzérség a municiót az üres árkokra, a gyalogság elfoglalja a romokat, akkor csináljanak ellentámadást.

Szomoruan bolongattam. Oda se figyeltem. A fülem zugott már a folytonos ágyuzástól.

— Én, mint szanitész zászlós csak nem fogok tanácsot adni a generálisoknak. Nem igaz?

Lukács szanitész zászlós, a segélyhely másik medikusa is megszólalt:

— Ugy-e Eichler, mi ketten el tudnánk vezetni egy hadsereget — Miskolcig. Ha én tölem telene, visszavonulnék egészen Miskolcig a korona kávéházig. Oda jöjjön utánam az orosz, ha mer... Főorvos ur... nem az én finom idegeimnek való ez a lövöldözés. Nem bírják az idegeim... Pista adjál egy jó erős fekete kávé, hogy megnyugtassam az idegeimet...

A fejem megfájdult. Lepihentem az egyik deszkaágyra.

— Nagy pehhem volt — folytatta Lukács. Huszonegyeztünk a héten Kiss zászlóssal, a hatodik századból. Elnyertem tőle egy csomó pénzt. Azt mondta, nem fizet, adjak neki revansot. Jól van, mondok: adok revansot, de jelents három napra maródit. Aztán itt maradt a szanitész fedezékben. Három napig egyfolytában huszonegyeztünk.

De aztán fölkelt és bement a lövészárókba valamiért. Mondok: én nem szeretem az *ugrálós partnereket*. Játsszunk, vagy nem játszunk. Nem igaz? Még majd baja esik és tartozik háromhavi fizetésével. Azóta se láttam. Azon az éjjel szétszedte az akna... Most mi lesz a pénzemmel? Hiába! nem szeretem én az ugrálós partnereket...

Egész éjszaka bömböltek az ágyuk. Már hajnalodott, amikor az ellenség első komoly áttörési kísérlete hiusult meg géppuskáink tüzeiben.

Aztán újabb híreket kaptam: erősen tartják magukat a fiuk, jól fel vannak szerelve kézigráttal. Nem kell félni az áttöréstől.

A szemeim égtek, mintha valaki parazsat rakott volna rá az éjjel, a füleim zugtak, a fejemet úgy éreztem, mintha harangnagyságúra volna feldagadva és állandóan harangoznának benne.

Mindig csak ez járt a fejemben:

— Hát mégis csak el kell pusztulni...

Sebesült orosz foglyot hoztak hozzánk, fiatal, acélsisakos, hetyke legényt. Orosz rubuskáján a szív fölött halálfej jelvényt viselt. Folyton nevetgélt és pálcával csapdosta csizmás lábait. Éneklő kiejtésen megismertük, hogy *cseh*. Anynyit bevallott, hogy parancsuk van: mennél kevesebb foglyot ejteni.

— Puff neki — mérgeződött Lukács... Amilyen pecches vagyok, ezek még legyilkolnak engemet, holott egy hónap múlva, augusztus nyolcadikán haladéktalanul otthon kell lennem... Az ideáloznak születésnapja lesz...

Hatalmas gránát robbant szét közvetlen a fedezék mellett. A légnyomás behorpasztotta az egyik oldalán a gyenge tákolmányt.

Lukács letisztította ruháját és sapkáját a földtörmelékektől, nyugodtan folytatta:

— ... és nekem ott kell lennem... mert az nap tartjuk meg az eljegyzésünket is... Koszólj! menjen ki és telefonáljon, vagy szignalizáljon az

orosz tüzérségnek, hogy ide ne lőjjenek, itt urí-
emberek vannak... orvosok... Eichler, kérek
konyakot...

Szédült fejjel támolyogtam ki a levegőre:
mindenütt füst, fojtó gázszag.

Pár lépésre a segélyhelytől sir volt ásva az
utolsó két nap halottainak. Lehettek vagy ti-
zenöten. Az öreg Lőrincz szanitész rakosgatta
őket gyengéden egymás mellé, a vérgőzös föld-
re. A lövöldözéssel nem is törődött.

Egyszer csak fölismeri egyik földijét:

— Nézd csak, nézd csak... ez az Orosz
káplár, a földi...

Aztán, hogy a halott nem válaszolt, meg-
fönte Lőrincz bácsi a pipáját, tempósan rágyuj-
tott és maga elé mormogta:

— No de legalább téged komám komótosan
fektettek, mert hogy földik vagyunk.

Sátorlapot vett elő és atyáskodó gondossá-
gal göngyölgette be Orosz káplárt és nagyobb
térhelyre fektette, kissé odébb a többitől, kényel-
mesen. Aztán elföldelte őket és nem szót többet
egy árva szót sem.

Háromszáz ágyuból öntötte ránk az orosz
tüzérség a poklok tüzét. Mermelstein telefonista
a nagy tüzelésben is folyton az összetépett tele-
fondrótokat foltozta. Két telefonista már dara-
bokra tépve hevert az uton.

A pergőtűz egyre fokozódott. Mire a nap su-
garai kibukkantak a hegyek mögül, valóságos
gránát záport kaptunk.

Nem győztük kötözni a sebesülteket.

A nap mind magasabbra dugta ki fejét a
fák koronái közül: kíváncsi volt a vérengzésre.

Ujra és újra ez a gondolat villant át agya-
mon: Hát mégis csak el kell pusztulni...

Gottein hadnagyot hozták ájultan egy sátor-
lapban. Gránátnyomást kapott.

A segélyhely zsuffolásig megtelt sebesültek.

kel. A szalmán, csak a legsúlyosabbak kaptak helyet.

Tischner József, a gyermekarcu hadnagy is súlyosan megsebesült. Csak pár órával élte át sebesülését.

Pedig hogy a lelkére kötötte az édesanyja egyetlen fiának, hogy vigyázzon magára.. És most itt van...

Viaszsárga, sáros arca eltorzul a kintől.

Nagy Gábor tiszthelyettes a géppuskájára dőlve halt meg, Kalasi őrmester egy hatalmas gránátölcsérben lelte sirját.

Éppen egy tüdőlövéses katonát kötöztem, a mikor az egyik század-szanitész futtában bekialtott a fedezékünkbe:

— Itt vannak az oroszok!...

HATODIK FEJEZET.

— Mit csináljunk főorvos ur? ... kérdezte Eichler hirtelen.

A következő pillanatban három tányérsapkás orosz ugrott a fedezék bejárata elé, szuronyt szegezve felénk. Ordítottak. Körülbelül olyan hangokat adtak ki, mint amikkel a sárbaragadt teherkocsi kocsisa biztatja a lovakat.

Egyikünk se mozdult. Dermedten állottunk a düledező fedezékben. A tüdőlövéses katona szájából vér buggyant elő. Eichler kötszert szorongatott a kezében, Lukács a jódtinktúrás üveget. Egyéb fegyver nem volt nálunk. Mindenki rám nézett. Fedezékünk másik kijáratánál kézigránát robbant fel.

Az egyik ragyásképi szuronyos orosz — (az arcvonásait amig élek nem felejttem el) — hirtelen kézigránátot rántott elő.

Ebben a pillanatban Eichler Salamon nekiugrott a szuronyoknak és felemelt karjaival jelezte, hogy megadja magát.

Az oroszok újból éktelen orditozásba kezdtek. Eichler után sorra lépkedtek ki az emberek, szanitészek, könnyű sebesültek, tisztiszolgák a fülldt oduból. Utolsónak maradt Jóska, aki hűségesen cipelte magával holmimat.

— Szkáré! Poigyom!...

Hajtottak bennünket előre vagy hátra? Nekünk előre volt. Alig tettünk pár lépést a sebesültek és halottak között, amikor szinte legázol-

tuk Strasovec őrnagyot. Strasovec térden állva imára tett kezekkel,ától könyörgött az életéért.

Halálfejes katonák vették körül. Tetszett nekik a dolog: törzstisztet, »generálist« fogtak.

Az egyik katona nagyot káromkodott és a térdelő őrnagyot puskatussal fejbe vágta. Azonnal elterült a földön. A vér előntötte vadonaij ekstra zubbonyát.

Odamentem az őrnagyhoz. Amikor magához tért, rámnézett és elhaló hangon mondta:

— Ugy-e mondtam, hogy megsebesülök... Kötözzél be, ha Istent ismersz...

Ordonáncai segítségével felemeltük a földről a súlyosan sebesült őrnagyot. Az ütés hosszu, erősen vérző sebet ejtett a fején. A fogolyáradat magával sodort bennünket is. Folytonos üvöltözés közben hajtottak bennünket az oroszok az összelőtt lövészárkaink felé.

Nem ismertem az állásokra: gránátölcsérek végtelen sora volt ez. Sehol egy épen maradt árokresz. Szétforgácsolt, égnek meredő, összevisza heverő szeges drótok, karók, gerendák jelezték, hogy itt nem rég még akadályok voltak. Az összeomlott sáncokban mindenütt halottak, súlyos sebesültek heverték. Az egyik géppuskás altiszt mellkasát tépte szét a gránát.

— Szanitész... szanitész... nyöszörgött nyarvógó hangon.

Emitt eltorzult arccal fekszik egy káplár. Megismer engem. Vértelen, sáros arcát felém emeli, üveges szemeivel rámmеред, görcsös ujaival a levegőbe kapaszkodik:

— Főorvos ur... segítség... se-git-ség... A hátam mögött szuronyos katonák hajszo-

nak minket. Nincs megállás. Két tűz közé kerülünk. Előlről az oroszok, hátulról a mieink lönek ránk. Mire az orosz drótakadályok elé értünk, a harminc és feles mozsaraink is küldtek néhány gránátot utánunk — bucsuzóul.

Munk Arthur: Oros:ors:ág.

Egy orosz kapitány lépked velünk szemben. Észreveszi a mellemen a kis vöröskeresztes jelvényt. Németül szólít meg:

— Orvos?

— Igen.

— Kötözzé be.

Egy fiatal orosz zászlósra mutatott, aki a fején sebesült meg. Mire lehajoltam a fiatal szöke tiszthez, már nem volt benne élet.

A Bysztrica patakon hajtottak bennünket keresztül, kötözködésig gázoltunk a vízben.

A tulsó partról visszanéztem: minden égett, füstölt az állások körül...

HETEDIK FEJEZET.

Hadifogságba estünk.

Mindjobban hátráltunk az orosz lövészárkok mögé. Kisérőink ragyogó arcal mutogatták a zsákmányolt likőrös, pálinkás üvegeket. Az első állásban megszámlálhatatlan mennyiségű tojásos-konyakot találtak.

A szomorú menet, amelyben lehettünk vagy ötszázan, az orosz tüzerállások mellett haladt el. A tüzerek ingujjra vetkőzve, vigyorogva töltőték az ágyukat. Az ágyuk mellett mindenütt gránátölcsérek meredtek ránk.

Nem tetszett a bakáknak, hogy a gránátölcsérek az ágyuk körül ásitottak és a lövegek nem tettek kárt a nehéz mozsarakban, amelyek pedig olyan nagyon kiroztak bennünket három napon keresztül.

Az egyik rongyos baka ki is adta a mérgét:

— Tudod-e komám, kérdezte a mellette bakatató másik rongyost, hogy miért lőnek a tüzerek mindig mellé?

— No?

— Azért, mert bal kézzel lőnek...

— Oszt mé lőnek bal kézzel?

— Mert a jobb kezükkel vakaródnak, válszolt amaz és maga is megvakarta a háta közepét.

A tüzéréség mögött egy kis fiatal erdőben állították fel az oroszok a fogolytranszportot. Megmotoztak bennünket. A hadifelszerelési tárgyakat

szedték el tőlünk úgy mint órát, láncot, ékszeri, erszényt, zsebkést. Főleg a karórákra vadásztak. Motozás után újból utnak indítottak bennünket. Utközben a csapat egyre nőtt, vagy kétszáz tiszt és ötszáz főnyi legénység haladt némán az orosz parancsnokság felé.

Lassankint elmaradt mögöttünk a kihalt város: Stanislau.

A hadtestparancsnokság előtt újabb motozás után a tiszteket elkülönítették a legénységtől és kikérdezték őket.

A kiséretet kozákok vették át. Egész napi gyalogolás után végre egy nagyobb faluba érkezünk.

Az első éjszakát a falusi nagyvendéglő tánctermébe zárva töltöttük. A ház körül fegyveres őrök vigyáztak a plenik életére. Élelmezésről szó se volt. Mindenki úgy segített magán, ahogy tudott.

Az egyik tartalékos főhadnagynak tele volt a zsebe papírpénzzel. A legénység zsoldja maradt nála, az inge alatt egy tarka vászonzsacszkóba csomagolva. Nyugta ellenében adott mindnyájunknak néhány frissen nyomott, ropogós bankót.

A koromsötét bálterem piszkos, teleköpködött padlójára feküdtünk le.

Ismerős hang szólalt meg mellettem nyöszörögve.

— Te vagy az Bálint? — kérdeztem.

— Én vónék.

— Mit fészkelődöl? Aludjál.

— Ha tudnék...

— Mi bajod van?

— Valami nedvességbe feküdtem bele. Majd holnap megnézem. Mert nem szabad gyufát gyújtani.

Nagyokat sóhajtott:

— Hej édes anyám, édes anyám...

Egy hang dörgött bele a suttogásba. Aktiv hang:

Nachtruhe!

Bálint közelebb kuszott hozzám és fájdalmas hangon suttogta:

— Nem jó dolog ez a fogság, doktorkám... Nem uriembernek való... Inkább a front... Csak egy elégtételelem van: az oroszok kiitták az összes tojáskonyakjainkat, amikre mi már nézni se tudtunk... Brrr... Ugy berugtak mint a csacsik. Alig állottak a lábukon, úgy mentek előre ang-riffra. Hallottad? A Schwarc zászlós, az adjutáns meglógott. Nem tudom sikerült-e neki...

Ujabb ordítás:

— Ruhe!

— Mégis csak jobb volt a fronton doktorkám... Istenem: mennyi halott... A Kecskés hadnagy fejét szétvitte a gránát. Fiatal házasság... A Tischner is elesett... Szegény gyerek: tizen-nyolc éves volt...

Körülöttünk már mély álomba merültek a fiúk. Tisztek, közlegények, tisztiszolgák vegyesen, hering módjára összepréselve aludtak a padlón.

Nem jött álom a szememre. Nem hagyott aludni az éhség és a kiállott izgalom.

Mi lesz velem? Hol vagyok? Hogy kerültem ide? Otthon azt hiszik majd, hogy elestem, ha hosszúideig kimaradnák a tábori lapok. Tegnapelőtt még megcsináltam a »Ludvig bakát«. A kéziratokat már szedik. Garasnak fogalma sincs, hogy az ezredet elfogták. A szerkesztő is fogságba esett. A következő szám kéziratai a zsebemben maradtak. Nem hiába üzentem mindig a munkatársaknak, hogy kéziratokat nem adunk vissza, de most igazán...

Vajon mit fog írni rólam a Garas a legközelebbi számban? Möller ezredes a vereséget bizonyára óriási győzelemnek fogja feltüntetni.

Lesz majd egy csomó kitüntetés... Az ezredes is kitüntetést kap, a generális is, aki nem engedte meg, hogy a pergő tűz alatt kivonják a második állásba az ezredet. Ugyan mi lett a Schwarc zászlóssal? Nem láttam sehol. Eszembe jutnak a kollégáim, évtársaim, akik most otthon színházban, kávéházban ülnek, vagy a korzón sétálnak. Eszembe jut a Politzer doktor... Hogy megirigyeltem, amikor rongyosan, piszkosan megérkeztem szabadságra és az Emke előtt találkoztam vele. Hogy irigyeltem a beosztásáért: járványkórházban dolgozott. Lakkcipőt hordott pengő sarkantyúval, fekete sapka, vasalt nadrág, ócska, potya-vöröskeresztes kitüntetéssel a mellén. Szegény Politzer három hét múlva tifuszban meghalt. Én pedig még most is élek. Pedig mennyire megirigyeltem akkor... Mit csinálnak otthon a kis nők? Most hiába várnak ránk... No majd akad, aki megvigasztalja őket helyettünk... Vajon mit csinál most a kis aszszonyka? Mikor megkérdeztem otthon, hogy hogy élnek, emlékszem, ezt felelte:

— Elég jól élünk... nem panaszkodhatok, van ennivaló, cigaretta, selyem, csak ne szaladgálnának úgy az uccán kéz és láb nélkül az emberek... Inkább halnának meg szegények...

Csak már ágyuzást ne hallanék többet...

Mi az? Ágyuszót hallok, vagy csak a fülem zug?...

Elém meredtek a sötétben a lövészárkok haldoklói.

— Szanitész... szanitész...

— Segítség...

Aztán Eichlerre gondoltam: az életünket neki köszönhetjük.

NYOLCADIK FEJEZET.

Hajnatra virradóra folytattuk a végtelennek látszó utat. Csak úgy éhgyomorra. A kísérő orosz katonák elfogyasztották a szokásos reggeli csájjukat, fehér kenyeret is ettek hozzá, nekünk csak a »kipjatok«, a forró víz maradt.

Utirány: Oroszország.

Vasuti sinek mellett hajtottak bennünket a kozákok. Sietősen, sürgősen, mintha kergette volna őket valaki. Vigyáztak ránk, nehogy valaki lemaradjon.

Szomorú pillantásokat vetettünk a frontra dőcögő zsuffolt katonavonatokra és a velünk egy irányban száguldó üres szerelvényekre. Milyen egyszerű volna: megállítani az üres katonavonatot és megrakni elcsigázott hadifoglyokkal. Mire való a fájós, sebes, véres lábakat koptatni? Állatkinzás...

A rossz, régi bakancsok cafatokban lógtak le a lábunkról. Sokan mentek közülünk mezitláb, mert dagadt lábaikra nem húzhattak cipőt. Akadtak óvatos hadifoglyok is, akik *előrelátásból* kimélték cipőjüket és meztláb gyalogoltak.

Egyik öreg, hatvanas tartalékos főhadnagy is nehezen húzta rongyokba csavart fájós lábait. Különbösen a szíve se volt rendben: nem bírta a gyaloglást, egyre lemaradt.

A mellette lovagló kozák altiszt éktelen káromkodás kíséretében biztatta kancsukájával. Zuhogtak a korbácsütések. A menet időnkint

megállt és cifra magyar káromkodással tüntet-
tünk. A kozákok a levegőbe lövöldöztek. Ijeszt-
gették a tüntetőket, pedig szemmel láthatólag ők
voltak megijedve.

Mi történt volna, ha a tömeg hirtelen megtá-
madta volna azt a pár kozákokat?...

Ujabb kancsuka-ütések, ujabb lövések...

A hatvanas főhadnagy a kozák szeme közé
néz, kiegyenesedik, veri a mellét és teli torokkal
kiáltja:

— Offizier! Offizier!...

Erőteljes nagajka-ütés volt a válasz.

A transzport élén naponta felváltott szuro-
nyos gyalogkatonák lépkedtek. Hosszu lépések-
kel erős gyalogló iramot diktáltak. Pihenőt nem
adtak, a kánikulai hőségben fokozott tempóban
rohantunk el a kutak mellett. Jaj volt annak, a
ki a kúthoz ugrott.

Kora hajnaltól, késő estig róttuk az ország-
utakat nap nap után. Az egyik éjszakát az isko-
lában, a másikat kaszárnyában, a harmadikat a
kisvárosi zsinagógában töltöttük el. Előttünk ha-
ladó nyolcvanhatos fogolytársaink falakra irt
üzeneteket hagytak hátra, mi meg az utánunk kö-
vetkezőkkel tartottuk fenn az összeköttetést.

A nyolcadik napon hatalmas vihar és felhő-
szakadás ért utól bennünket a nyílt országúton.
Bőrig áztunk. Bálint hadnagy, aki látszólag a
fogságában is megőrizte aranyos kedélyét, le-
vetkőzött és térdig felgyürekezve pacskolt a ra-
gadós sárban. Bakanótákat énekelt.

Dörgött az ég, mintha ezer ágyuval löne a
mennybéli tüzéség. Hatalmas mennydörgés
rázta meg a levegőt. Bálint mellémfurakodott:

— Hála Istennek, — mondotta — hogy a sok
ágyzás után végre *civilhangokat* is hallunk. és

hátatelt arckifejezéssel nézett a fekete felhőkre.

*

Eichler zászlós szótlanul haladt az út szélén. Nagyon bántotta az öreg fiút, hogy fogságba esett. Valósággal buskomor lett. A humor iránt érzéketlenné vált. Hiába becézte őt hatalmas orra miatt Goliát zászlós »távorrnok«-nak, hiába kínálta meg Bálint cigarettával, hogy »szabályos füstkarikákat bocsásson ki szabálytalan orrából« — minden hiábavaló: Eichler vigasztalhatatlan volt.

Nyolc napi hallgatás után kiderült, hogy mi bántotta:

— Nem tudnám túlélni, — mondotta busan — ha megtudnám, hogy Schwarz zászlósnak, a batalion-adjutánsnak sikerült a szökés a pergőtűzben...

A hatalmas termetű Goliát zászlós, az ezred legerősebb embere, akinek már a bal vállán tulyult a sok vitézségi érem, hozzátette:

— Igen... igen... hallom, hogy amikor Schwarzc zászlós kiugrott a rókalyukból, mielőtt elfutott volna, elköszönt Strazovec őrnagytól. Azt kiabálta le neki: »Respekt, Herr Major!«

Rajtik hadnagy megnyugtatta Eichlert:

— Azon a zárótűzőn keresztül nem bujhatott ki emberfia.

— Eh, mit busulsz? Élni, élni, élni... ez a lő. Örülj, hogy élsz... Szamár! Nem igaz, Bánóczi?

Lehorgasztott fejjel bandukolt velünk Bánóczi. Az oroszok még a kulacsát is elvették. Eleinte nagyon nyugtalan volt, most már beletördött sorsába, hogy vizet kell innia rum helyett.

*

Eszembe jutott doktor Welsz ezredorvos... Ugyan mit csinál most? Persze: cigarettázik. Vajon érez-e lelki meretfurdalást miattam? Hol van az ezred? Bizonyára tartalékban. hisz alig

maradt belőle hirmondónak néhány ember. Majd jön az új menetszárad... Aztán elviszik őket az olasz frontra...

*

Csernovicba értünk. Egyenesen a városi börtönbe vittek bennünket. Ugy bántak itt velünk, mint közönséges gonosztevőkkel.

Bálint hadnagyot utközből a csernovici zsidó lányok élelmezték. A fiú nagyszerűen beszélt a zsargont és szerencsésjét még fokozta az is, hogy lutheránus létére »valódi« kampós orra is volt. A börtön uccái ablakán keresztül nemcsak élelemmel, hanem pénzzel is ellátták a lányokat. Eichler zászlóst is hathatósan protezsálta a lányoknál hatalmas orra.

A börtönben szalmazsákokon feküdtünk. Az élősdiak már kikezdtek bőrünket.

A hatvanas főhadnagy dagadt lábait és az ütlegektől sérült szemét borogatta. A fárasztó menetelés után nekem, mint a transzport egyetlen orvosának maródivizitet is kellett tartanom és ellátni a betegeket. Szerencsémre nálam volt a hőmérőm.

*

A börtönben töltött éjszakán nehéz álmom volt: *érettségiztem*. Az a ragyásképi orosz, aki fogságba ejtett, volt a matematika-professzorom. és minden áron ki akarta belőlem venni a binominális együtthatók tulajdonságait... Nem ment a felelés. Kancsukával ütötte a fejemet. Hideg verejték ütött ki rajtam. Mi lesz velem, ha megbukom az érettségim? Mi lesz az orvosi diplomámmal?...

Ágyuzásra ébredtem fel, pedig már pár száz kilométerre voltunk a front mögött.

*

Orosz területen már *ellátást* is kaptunk eszténki, de nem volt benne köszönet: egy darab

kenyeret és bűdös hallevest. Hogy honnét vették azt a sok bűdös, szárított halat? Ezek a halak úgy látszik már a vízben is bűdösen uszkáltak. Nyolc emberre osztottak ki egy lavor hallevest. Akinek jó gyomra és kanala volt — ehetett belőle. Csak úgy, a közös, piszkos fatálból, egyszerre nyolcan.

A Kiev felé vezető országot végső szakaszán végre marhakupékba gyömöszölték be a lerongyolódott hadifoglyokat. Az oroszok is belátták, hogy gyalogosan nem mehet tovább a transzport.

Vagy talán parádés bevonulást akartak velünk rendezni Kievbe?

A sok vándorlás után az emeletes priccsekre berendezett tyepljuskák olybá tüntek fel előttünk, mintha legalább is az Orient-Express hálókupéiban utaznánk.

Két mérnök — kadetaszpirántok — azzal szórakoztak, hogy az orosz vasutak nyomtávját tanulmányozták, hogy mennyivel szélesebbek a mieinknél és melyik praktikusabb. A vitát csak elnyújtotta az, hogy nem volt náluk centiméter és így kilenc milliméter differencián napokig is elvitatkoztak.

A vonal apró állomásain a muzsikok nagyot bámultak rajtunk, mert már vagy egy éve nem láttak »friss« ausztricki pleniket. Asszonyok kérdezősködtek, hogy honnan jövünk, nem találkozunk-e Vengriában hadifogoly hozzátartozóikkal. Azt hallották, hogy Germániában és Ausztriában már nincs kenyér és fűrészporból gyurják a kenyeret. Ha kedvező válaszokat kaptak, örömlükben megajándékoztak bennünket élelmiszerekkel.

Az egyik fiatal, fehérbőrű parasztasszony sajtot és tojást ad nekem, közben kérdezi, hogy

nem láttam-e az urát a Kárpátokban, mert már két éve nem adott életjelt magáról.

Megnyugtattam, hogy él az ura.

Bucsuzáskor könnyes szemekkel kérdezi az asszony:

— Kárpát... Kárpát... Bolsoj gorod?...
(Nagy város?)

*

A nagyobb állomásokon élelmes gyerekek nyers uborkákat árultak. Ugy, mint nálunk a gyümölcsöt. Transzportunkban én voltam az első, aki nyers uborkát evett. Meghámoztam az óriási uborkát, megsóztam és úgy ettem oroszosan. Társaim vadembernek néztek és csodálkoztak, hogy meg tudom enni, de másnap már valamennyien belekóstoltak az olcsó és édes uborkába. Olyan jóízűen falatoztak, mintha egész életükben mindig ezt ették volna.

*

Pár napos bumlizás után feltűntek a láthatáron Kíev hatalmas templomtornyai és gyárkéményei.

Darnicára értünk, a hadifoglyok hírhedt gyűjtő és elosztó táborába.

KILENCEDIK FEJEZET.

Darnica... Éjféli után érkezünk meg. A kievi orosz előkelőség nyaralóhelye ez. A vasutvonal mellett, a fürdőtelepen kívül terpeszkedett a homokra épített hadifogolytábor. Primitív, harminc méter hosszú faépületekben helyezték el a hadifoglyokat.

Darnica volt a cseh önkéntes légiók, a »Csehszlovacska legia« szervezkedő helye, központja.

Cseh tisztek és altisztek, orosz közkatonák fogadtak bennünket. A kivagonirozás után két sorba állítottak bennünket a barakok előtti homokos téren és a nagy ivlámpák világítása mellett újabb motozás következett.

A barak már tele volt hadifoglyokkal. Tisztek és közlegények feküdtek egymás mellett. A sötétben kitapogattam magamnak egy embernyi fekvőhelyet és leheveredtem a földre.

Másnap korán reggel kiválogatták a cseh és román nevű foglyokat és külön barakba helyezték el őket.

Uniformisos agitátorok dolgozták meg a cseh és román eredetű fogoly tiszteket. Bevitték őket a »puhító« irodába. Reggeltől alkonyatig tartott a puhítás. A puhító irodától csak egy vékony, átlátszó deszkafal választotta el fekhelyemet.

Önkéntelenül is láttunk, hallottunk mindent. Egy román nevű zászlóst »dolgozott meg« épen a román légionista.

Magyarul beszéltek.

A román tiszt — volt hadifogoly — orosz egyenruhában ült, kard, revolver az oldalán.

Egy kis asztal mellett ült a tiszt, előtte a hadifogoly. A tiszt magyarázott, mint ahogy a tanító magyaráz a tanítványának. Térkép feküdt előtte.

— Ide figyelj te szerencsétlen: az Osztrák-Magyar Monarchia máris elvesztette a háborút. Feldarabolásuk elkerülhetetlen. A világháború mérlegét Amerika beavatkozása dönti javunkra. Az Egyesült Államoknak kimerithetetlen rezervái vannak, amelyek kitűnően felszerelve mennek a frontra. A technikai felkészültségünk is tökéletesebb, mint a németeké.

A hadifogoly tisztok, köztük Bálint, Goliát és egy csomó hatvanas tiszt, kapitány csendesen odalopóztak a deszkafal mellé és hallgatóztak.

A fiatal hadifogoly zászlós megszólalt csendesen:

— De hiszen a központi hatalmak megszállva tartják egész Romániát, Franciaországot és Oroszország egy részét, Belgiumot...

— Majd ki is üritik a végén. Ugy, ahogy bevonultak, ki is fognak vonulni. A megszállás katonai szempontból nem fontos...

A román legionista rámutatott az asztalon fekvő színes, nyomtatott térképre.

— Látod ezt a térképet bajtárs? Ez a jövő térképe. Ide nézz: ez itt Nagyrománia nyugati határa: a miénk lesz egész Erdély a Nagyvárad, Arad, temesvári vonalig.

Bálint grimaszt vágott és azt mondta:

— Jó vicc... Hehehe...

— Éz itt Csehszlovákia... — folytatta előadását a román hadnagy. Pozsony, Komárom, Beregszász is a cseheké lesz. Eddig megy az olasz határ. Ausztriát is teljesen feldarabolják. Megcsinálják a Szerbek, Horvátok és Szlovének

királyságát. A délszlávok megkapták Bácskát, Bánátot, Baranyát. Itt lesz a határ, Szubotica fölött... A volt Monarchia feldarabolása elkerülhetetlen... Látod fiam: ez itt a jövő térképe. És most ird alá a beépési nyilatkozatot...

Reggeltől estig magyarázott fáradhatatlanul. Másnap újból kezdett előlről mindent, mindaddig, amíg a jelölt alá nem írta a toborzó ívet. A légióba belépett katonákat azután felszerelték és a különböző gyűjtőtáborokban helyezték el őket.

Az önkéntes légionisták esténként felvonulásokat rendeztek a táborban: zászlók alatt, zenésző és ének kíséretében meneteltek a sorfalat álló hadifoglyok között.

Az egyik ilyen felvonulás után Goliátot keresték a barakban. Bevitték a főparancsnok irodájába, két szuronyos őr jött érte. Csak másnap reggel láttuk viszont Goliátot. Csunyan össze volt verve. A fejétől a talpáig csupa kék-zöld foltok tarkállottak testén. A szemei be voltak dagadva, arca az ütés-foltoktól a felismerhetelenségig el volt torzítva.

Azt mondták: azért verték meg, mert Góliát az utolsó felvonulás alatt kiköpött a zászló előtt. Góliát égre-földre esküdözött, hogy az egész csak személyes bosszu műve volt, a felvonulások alatt a priccsén feküdt, ki se mozdult a barakkból.

A fülledt levegőjü fabarakkok tele voltak élősdivel. Az éjszakákat a homokos udvarban, szabad ég alatt töltöttük. Az augusztusi meleg elviselhetetlen volt nappal, csak az éjszakák hoztak némi enyhülést.

A darnicai láger lassankint kiürült. Elvitték már a nyolcvanhatosokat, akiket Mogilánál fogtak el az oroszok, elmentek már a mieink is, Bálint hadnagy és a többiek, mind. A magyarokat Szibéria felé irányították.

Az orvosokat és medikusokat visszafartották,

Huszan voltunk összesen. Három orvos és tizenhét medikus. Rajtam kívül itt volt még a fiatal Zimányi Vidor doktor és egy bécsi fogorvos, doktor Steinhofér.

A koszt? Kása, kása, kása. Mindennap: kása.

Ujságot hetek óta nem láttunk. Kaptunk ugyan naponta fronthireket a kantinban, de ezek megbizhatatlanoknak látszotta. A legjobb fokmérő ez volt: ha győztek az oroszok a fronton, rosszul bántak velünk, megszorították még a lélegzetvételt is, ha visszavonultak az orosz csapatok vagy vereséget szenvedtek a fronton, azonnal jobban bántak a foglyokkal....

Délutánonkint azzal szórakoztunk, hogy a láger kerítés felett, ha az őr nem nézett oda, éhes szemekkel néztük a lengeruhás nyaraló orosz nőket. Milyen csinosak. A formás, meztelen női karok hogy villognak a napsütésben. Hogy kacagnak... Nekik nem fáj az élet. A civilruhás, vagy uniformisos udvarlóba kapaszkodva gondtalanul sétálnak... Ránk se néztek. Észre se vettek bennünket. Mi csak bámultunk meredt szemekkel még akkor is meresztgettük tekintetünket, amikor már régen tovahaladtak a szerelmes párok.

Csak néztünk, néztünk bánatosan, bele a kék, vibráló, forró levegőbe.

„Darnicáról irtuk haza az első értesítéseket. Vajon megkapják-e otthon a reménykedő, zöld vöröskeresztes lapokat?

»Egészségesen fogságba estem. Élek...«

TIZEDIK FEJEZET.

Ezerkilencszáztizenhét július nyolcadikán es-tem hadifogságba és ősz lett, mire belekóstitlam a második átmeneti gyűjtőláger, a Moszkva mel-letti *Kozsuhovo* kásájába.

Itt már külön tiszti barakba kerültünk, a koszt azonban legénységi volt: Kása, kása, kása, fekete kenyér és kipjatok.

A lágerben találkoztunk a tízennégy óta sod-ródó ős hadifoglyokkal, akik már bejárták Szibé-riát, az Uralt, egész Oroszországot, akiket még az igazi háboru előtt fogtak el. A legénységi ba-rakban akadtak olyanok, akik évek óta erdőt ir-tottak, skorbutos Murmán szökevények, bőrgyári munkások, akiknek a bőrét szedte le a forró víz, rablók, gyilkosok, rokkantak és álrokkantak, sze-génye és gazdagok. Rongyosan és elegánsan öl-tözött szélhámosok.

A tiszti barakban kicserélésre vártak invali-dus tisztek, valódiak és szimulánsok.

A mellettem levő ágyon feküdt Erős főhad-nagy, az egyik távolkeleti, szibériai láger elme-beteg tisztje. Mint gyógyíthatatlan elmebeteg-et szállították a moszkvai elmegyógyintézetbe, ahol »jól viselkedett«, de a helyre szükség volt: áttet-ték *Kozsuhovóra*.

Magam is meg voltam győződve, hogy elme-beteg, hisz etetni kellett, néha erőszakkal és ron-gyos holmiaiból zászlókat formált az ágya fölé.

napokon keresztül mozdulatlanul feküdt ágyán és a »zászlókra« bámult üres tekintettel. Mindnyájan sajnáltuk, pártfogásunkba vettük szegényt.

Egy éjjel hozzám kuszott és bevallotta, hogy csak szimulálja az elmebetegét. Titoktartást kért. Elmesélte, hogy a szibériai lágerben egy évig játszott a az örültet és a legjobb barátainak se árulta el titkát.

Egyév kitartó »munkája« után kórházba került, ahol tovább szimulált. Amikor az orvosok beszédéből kivette, hogy »gyanus« elmebajos, kiugrott az első emeltről a kórház kertjébe. Az egyik lába el is törött, de most már nem kételkedtek a kezelő orvosok: kiállították róla a bizonyítványt, hogy elmebeteg és felvették az invalidus listára. Most vár a kicserélésre. — Moszkvából indul a transzport a nyolcas számú hadikórházból. A »buzmágák« készen vannak, megérte a fáradtságot, megért egy csonttörést. Megkérdezte, mit üzenek haza... Végül megkért, hogy ne haragudjak rá, ha holnap ebéd előtt az örök és csehek jelenlétében nekem fog ugrani és fojtogatni fog... Ne ijedjek meg...

Egyik nap befutott a lágerbe Glatstein, tartalékos főorvos is, volt évtársam. Habarovszkából jött. Őt szemelték ki az invalidus vonat vezetőjéül. Rengeteg csomaggal, ládával érkezett. Külön szekér vitte utána a holmait. Hja! Tizennégy óta, három év alatt felszaporodnak a cókmozkok. Aztán minden olyan kedves tárgy. Ezt a portrét egy festőművész csinálta. A sakkot híres pesti iparművész faragta. Csak nem hagyja itt. A tintatartót japánok csinálták. Ezt a gyéként pedig a kinaiktól vette. A szőnyeg mongol kézimunka.

— Hanem ugy látom, — mondotta Glatstein, — hogy neked még nincs koffered, hát neked adom azt a kínai fonott kézibőröndöt.

— De hát nekem nincs holmim.

— Nincs?

— Nincs hát. Egy garnitúra fehéreneműm és egy zsebkendőm van. Minek ennek koffer?

Glatstein, mint régi pleni, felvilágosított:

— Minden pleni így kezd, aztán pár hónap leforgása alatt nem férnek majd el a holmiai a kofferbe.

Glatstein doktor ellátott cukorral, teával, fehéreneművel, adott orvosi könyveket is és nagy nehezen nekem adta az angol és orosz nyelvtanait is.

Gazdag ember lettem egyszerre, fogolytársaim irigyeltek. Pénzt nem adhatott Glatstein, mert neki sem volt.

A kapott holmikért a fizettség az volt, hogy mesélnem kellett reggeltől estig, hogy mi újság otthon...

A barakok komandánsai Koszuhovón is csehek voltak, akik nagyon értettek ahhoz, hogy hogyan lehet a sárból is aranyat csinálni. Mindenből pénzt csináltak. Ők osztották be a legénységet külső munkára: protekcióra csak az számíthatott, aki éretett az altisztek nyelvén beszélni. A szegényeket, a rongyosokat nehéz munkára írták ki, amelyek semmit se jövedelmeztek.

Milyen szívesen mentünk volna ki mi is munkára, akár fát vágni, vagy rakodó munkára a Moszkva folyó partjára, de hát tiszteknek tiltva volt a szabad mozgás, kórházi beosztásra pedig már harmadik hónapja — hiába vártunk.

Nagy volt az ellenőrzés. Kerenszky katonái a fronton már eldobták a fegyvert, vonatra ültek és egyszerűen hazamentek — szántani. A láger őrző katonák vérében még benne volt a cári fegyelem. Naponta kétszer volt povierka, összeolvasás. Négyesével álltunk fel: pocsetiri. Ez a pocsetiri ácsorgás néha órákig eltartott, mert az oroszoknál számológép nélkül nagyon nehezen ment az összeadás.

Hetenkint egyszer fürdöttünk a banjában, csak úgy oroszosan, lavorból. A fürdőben mostuk ki fehérneműnkét hétről-hvtre.

A moszkvai svéd vöröskereszt megbízottja, Sztröm ur, hetnekint felkereste a lágert és germánokra vadászott.

Ismételten sajnálkozásást fejezte ki afölött, hogy ő kizárólag a nagy német hadifoglyokat segíeyezheti, az osztrák-magyar hadifoglyok felett a dán vöröskeresztes megbízott rendelkezik, miszter Albaar, aki azonban ki se jön a lágerbe, mert nincs egy rubelje se. A monrarchia nem gondoskodik kellően hadifoglyairól. Ugy látszik Ausztriában elfogyott a pénz.

Ő igazá nagyon sajnál bennünket, annyit mindenesetre megtesz, hogy elősegíti kórházba való jutásunkat és hogy ne mondjuk, hogy ő rossz ember, kis orvoscsoportunk minden vasárnap kap ebédre a svédektől *rizskását*.

Jóskát, a tisztiszolgámat is beosztották egy munkástransportba. Ugy hirlett, hogy a Murman vasut építésére viszik. Jóska már Darnica óta csak címzetes tisztiszolga volt. Személyes szolgálátit már rég nem vettem igénybe. Ellátást nem adhattam neki, örültem, ha magamnak jutott.

Lázasan építették az oroszok a Petrograd—Arhangeljszk közötti stratégiai vasutvonalat. Ide kellett ingyen munkáskezek, ahol már olyan sok hadifogoly van eltemetve a Fehér-tenger erdős-sziklás vidékein.

Protekció nem segített: Jóskát is beosztották a transzportba. Fájdalmas szívvel eresztettem utnak Jóskát, aki már negyedik éve szolgált mellettem. Mielőtt elváltunk volna, levelet adott át nekem, hogy juttassam a felesége kezeihez, ha előbb térek haza, mint ő. Megadta a címet is: *Csantavér, Kanködrös ucca.*

Aztán szomoruan mondta, hogy nem adnám-e

oda neki a katonaköpenyegemet, mert neki nincs.

— Megkapod Jóska. A tied lesz.

— Hát a főorvos ur?

— Én majd szerzek a svédektől egy fekete, német vasutaskabátot. Én könnyebben szerzek, mint te. Hát még mit kívánsz?

— Egy kanalat. Az enyémet tegnap ellopták.

— Meg lesz. Hát még?

— Mielőtt elmennék, gyónni szeretnék....

— Nincs neked halálos bűnöd. Jóska. Három évig szolgáltál, mindig meg voltam veled elégedve. Kitartottál jóban, rosszban...

— Én úgy érzem, hogy otthagynom a fogamat a Murmánon...

— Ugyan... A jamnicai pokolból kikerültél, majd csak lesz valahogy most is. Csak tanulj meg oroszul...

— Ne haragudjon főorvos ur... azt a szép srápnélkupakból készült öngyújtót, akit a masin-gevernél csináltak, azt én loptam el, nem veszett az el...

— Nem baj Jóska, fő az egészség.

De az a baj, hogy tőlem meg elszedték a csehek...

— Az már baj.

— A szívarjait is loptam a fronton, meg a cigarettáit.

— Nem baj Jóska.

— Aztán még egy nagy bűn nyomja a lelke-met...

— Csak ki vele.

— Nem is merem kimondani.

— No csak no...

— Embert is öltem... Amikor elfogtak minket, én a főorvos ur kiskofferjét cipeltem. Aztán a két front között voltunk... Én egy kicsit balra lemaradtam a hatvanasok felé, mert ott nem volt oly nagy a tüzelés. Amint éppen a drótkadálýnál

veszködtem, hogy átkerüljek a széges drótokon, végighasadt a nadrágom. Egyszer csak odajött hozzám egy fenenagy vörösképi orosz és el akarja venni a koffert. Azt mondtam neki magyarul: nem adom. Erre ő taszigált és a bajonetjét belém akarta vágni. Én meg gyorsabb voltam: előkaptam a lábszárvédőből a hosszú bicskámát és beleeresztettem tövig a hasába. Benne is maradt...

— Ejnye... ejnye Jóska... hogy erről leőbb nem szóltál egy szót se...

— Nem mertem. Aztán pár lépéssel odébb mégiscsak elvették a koffert a sok szép holmival. Hát ez nyomja nagyon a lelkemet: *ebmert öltem*. Ha ilyenkor a gyermekeimre gondolok, hogy várnak haza engemet, mindig eszembe jut, hogy most a hosszulábu, vörösképi orosz hiába várják haza a gyerekei... Én úgy érzem engem is utol fog érni az Isten büntetése a Murmánón.

— Hát ez már megesett, Jóska, ezen már ugy se lehet segíteni. Te csak egy ember halálát okoztad és félsz az Isten büntetésétől... Micsoda büntetés vár azokra az emberekre, akik *milliók* pusztulását okozták?...

— Emmár szent igaz.

Teletömtem Jóska kenyérzsákját szuhával és odaadtam utolsó három rubeletem.

A transzport megindult.

Utolsónak kullogott ki szegény Jóska, aki olyan furcsán festett a sok rongyos között, fekete bársonyszegélyű *eksztra* köpenyegemben...

*

November elején már hűvösre fordult az idő. A nap már rég elbucsuzott tőlünk, minden nap várható volt, hogy leesik az első hó. Fázósan burkolóztam be a svéd adományozta fekete, német vasutas köpenyegbe. A barak előtti padra ül-

tem le és szomoruan gondoltam kilátástalan életemre. Éhes voltam, szörnyen éhes. Most már a kinek pénze volt, javíthatott a kosztján, vehetett a csehektől kenyeret, sajtot, kolbászfélét. Egy árva kopekem se volt. Pedig egy Kerenszky huszas vagy negyvenrubeles kisegithetne.

De nehéz is kívánni azt a kórházi beosztást... Ujból feltolakodott a gondolat:

— Hát mégis el kell pusztulni...

Ma az a hír terjedt el a lágerben, hogy Petrográdot heves harcok után, november hetedikén elfoglalták Lenin csapatai. A bolsevikik elűzték a mensevikieket, Kerenszky külföldre menekült.

Ugyan kik ezek a bolsevikik? Lenin, Trockij? Békét akarnak? Nem bánom én jöjjön aki akar, csak adja vissza szabadságunkat. Jönnék a maximalisták, a Marxisták. Hát csak jöjjenek... De mi lesz azután, ha a bolsevisták alatt még rosszabbra fordul majd a sorsunk. Nem... az lehetetlen: rosszabb már nem is lehet... Hisz a kutya se törődik velünk.

Tegnap is dohos volt a kása, a kenyér pedig szalmás, vizes, nehéz és csak félfont jutott fejünkint.

Milyen is az a fehér kenyér? Mikor látok én majd megint fehér zsemlyét, kiflit, habos kávé?

Rágyujtottam egy mahorka cigarettára.

Egy kis piszkos, szutykos hadifogoly somfordált mellém. Régi, csukaszürke egyenruhája csupa folt. Azt hittem kéreegtni jött. No hiszen jókor jött.

Ugyan mit is adhatnék hamarában ennek a szegény rongyos hadifogolynak? A szárított kenyéremet mind odaadtam a Jóskának.

Illedelmesen köszönt. Nem szalutált, hanem csak úgy civilesen köszönt. Megemelte katonasapkáját. A nevemet is tudta.

— Mi az, maga ismer?...

— Igen. — válaszolta, még a nyolcvanhatsóktól. Együtt szolgáltunk a Wienerer alezredes zászlóaljában. Én a tizenkettedik században Lamm kapitánynál voltam beosztva. Rumónánál, Lemberg alatt kerültem fogságba, ott ahol a Schaffer ezredes megsebesült.

Aztán bőbeszédűen elmondta bal szárny és jobb szárny szerint, hogy hogyan támadtak, hogy az ütközetet megnyerték és mégis visszavonultak a mieink. Sebesülten esett fogságba.

Amikor elkészült a hosszú mesével, elővette a pipáját, megtömte mahorkával, lassan rágyújtott és nehezen kibökte:

— Ha meg nem sérteném főorvos urat... Nincs szüksége egy kis pénzmagra?...

— Hát, szükségem volna éppen... Mért? — Tud valakit talán...

Ravaszul hunyorgatott apró szemeivel.

— Aztán mennyire volna szüksége?

Először ötven rubelt akartam mondani, de mire kimondtam, már csak tíz rubel csuszott ki a számon.

— Közelebb hajolt hozzám:

— Mert adhatok, ha köll...

— Mennyit?

— Ötszázat.

— Kerenszky?

— Nem. Öt darab cári. Jekaterinka.

— Honnan van magának annyi pénze?

— Szereztem. Megdolgoztam érte. Majd otthon visszaadja...

Aztán elmesélte, hogy Tulja mellett egy gazdag orosznek fát adott el. Az orosz nem tudta, hogy a saját fáját adja el neki a hadifogoly... Fája nem volt, favágót nem kapott, kapva kapott az ajánlaton... Nyolcvan százsén fa... Nyírfa. Nagyszerűen ég, ha frissen van is vágva és jól hasad.

Egy civilruhába öltözött rendkívül elegáns

hadifogoly ment el mellettünk. Ugy festett, mint egy vidéki földbirtokos. Éppen hogy csak a pemzlis pörgekalap hiányzott még a fejéről.

— Látja ezt az embert? — suttogta a kis toprongyos emberke a fülemhez hajolva...

— Ki ez?

— Ez egy csendőrőrmester. Tizenötbeli fogoly. Nagy üzletet csinált ez a mult héten. A moszkvai pályaudvaron mellékvágányra tolatott egy vagón szenet, ami már régebben ott feküdt, aztán eladta az egészet egy szénkereskedőnek. Nagy szekereken hordatta el a szenet, még a pályamunkások is segítették neki a kirakodásnál, mert, hogy sürgős volt, tetszik tudni. Most van annyi pénze, hogy egy évig is elég lesz neki. Tavaj meg Nizsni-Novgorod mellett kifosztott egy gazdag parasztasszonyt. A menyecske ura a fronton volt. Az őrmester beállt hozzá dolgozni. Szorgalmasan dolgozott a földeken egész nyáron, nagyon szépen viselkedett. Templomba is eljárt, otthon is sokat imádkozott... Aztán megtetszett az asszonynak a pleni. Ősszel már egy ágyban aludtak. Az asszony mindent rábizott az őrmesterre. Megmutatta, hogy hol tartja a pénzét, az aranyait. No aztán, hogy az asszony őszutolján elment a nizsni-novgorodi vásárra, mire hazajött, a pleninek csak hült helye volt. Mindenéből kifosztotta az asszonyt. Még a gazda subáit és filcsizmáit, ingeit is elvitte emléke. Meg az ős-szes pénzt. Aztán, hogy ne kelljen gyalogolnia, hát az egyik lovat is befogta a kosárkocsiba és úgy hajtott át a másik guberniába. Nosza ütheték a nyomát... Hát így van ez itt főorvos ur...

A gyomrom hangosan korgott az éhségtől. Megvakartam a fejembubját.

— Nehéz ügy... nehéz... nyögtem ki.

A kis rongyos pleni elővett a kabátja béléséből egy gyűrődött piszkos iv papirost.

— Ide írja csak a nevét, a többi közé.

Végig olvastam a névsort. Csupa tiszt, őrnagytól, kapitánytól lefelé, valamennyien elismerik a kisebb-nagyobb kölcsönök felvételét és kötelezik magukat az összeget otthon koronákban visszafizetni. Aláírás — lakcim.

— Hm! Hát jól van barátom, ha már olyan szives, hát adjon kölcsön ötven rubelt, majd otthon köszönettel megadom...

— Ötven rubel? Avval el se kezdek. Adok legalább háromszázat. Három Jekaterinkát. Kétszerannyi Kerenszkijt kap érte az oroszoktól. Tőlem ugyanis ellopják a barakban... Magánál pedig biztos...

— No jól van, nem bánom. Ide azzal a két darab százassal. Több pénzre nincs szükségem. Remélem hamarosan kórházba kerülök és aztán lesz ott rendes ellátásom és fizetésem...

Felvettem a kétszáz rubel kölcsönt.

Ugyan mit mondana erre a káundká Reglama? »Standesgemäss«?... Ranghoz illő... Eh... ostobaság az egész. Üres a gyomor...

Hálásan szoritottam meg a kis toprongyos hadifogoly kerges, fekete, piszkos, kidolgozott kezét...

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

A pénz életet öntött belém.

Bementem a barakba. A fiuk sakkoztak a hosszú kaszárnya-asztal mellett. Sakkversenyt rendeztek. Első díj: egy fehér bulki.

Horvát medikust kerestem, szubotícai földimet. Az ágyán hevert lehunytt szemekkel. Oda mentem hozzá:

— Horvát, beszélni akarok veled.

— Tessék.

— De nem itt. Gyere ki a folyosóra.

A folyosón az ablakszögletbe vontam:

— Tudod, nem akarom, hogy a többiek észrevegyék. Mondjad csak: mikor szöktél ki utoljára a városba? No ne is tagadd. Szombat éjjel is meglestelek: ruhástól fekszel le az ágyba, aztán amikor mindenki alszik, lábujjhegyen surransz ki a barakból és csak hajnalban térsz vissza.

— Csak egyszer voltam Moszkvában, esküszöm.

— Ne esküdj! Én kettőről tudok,

— Háromszor voltam már kint...

— Csirkefogó! És ha elcsipnek az őnök, a csehek, akkor valamennyien szenvedhetünk miattad. És ha véletlenül golyót kapsz a hasadba?

— Ne tessék elárulni a többieknek...

— De ha rajtacsipnek és megszígorítják az őrizetet...

— Egy jó nőm van Moszkvában.

— Tőlem lehet kettő is.

Közelebb huztam magamhoz a fiút és szinte a fülébe sugtam:

— Ma éjjel én is veled tartok...

— De én a kerítésen keresztül mászom ki, ott a nyírfák mögött.

— Annyi baj legyen. Tudod, hogy mindig sportember voltam, jó tornász...

— Nő?

— Kell a fenének. Ilyen gyenge kásakoszt mellett...

— Hát akkor?

— Balettet akarok látni. Orosz balettet.

— Pénze van?

— Van.

— Mennyi?

— Van elég. Kölcsön.

— Én is szeretnék felvenni. Van még a pasznak pénze? Hogy hívják? Melyik barakban?

— Jut neked is. Kiismered már magad Moszkvában?

— Mintha otthon volnék. Tudniillik a nőm kísértett néhány száz rubellel, de azért felvették a lágerben is néhány százat. De csak cárit. Nagyszerű nő. Még békében jött Moszkvába. Színésznő, vagy ilyesféle. A férje: moszkvai mérnök, bevonult tizenhatban. Majd bemutatom a nőmet. Isteni nő...

— Rendben van, de én ma este balettet akarok látni.

A germán orvos jött ki a folyosóra. Mellénk állt, mahorkát kért. Fülelt: szerette volna tudni, miről suttogunk.

— Tehát? — néztem kérdőleg Horvátra.

— Csak minél korábban, de úgy, hogy a fiuk észre ne vegyék, mert a bécsi fogtúró nagyon figyel. Ideges, rosszul alszik. Aztán a csehek...

— A barak mögött találkozunk...

Aznap este kilenc órakor már benn voltunk Moszkvában, a széles, elegáns Tverszkáján.

Furcsán festettünk a jól öltözött járókelők között. A fejünkön sziürke, orosz katona-sapka, félre csapva, fekete, kopottas német vasutas kabát és alul katonai sárgabőr lábszárvédő, hatalmas bakancsok.

Az operaház előtt elváltunk. Horvát ment a nője után, én pedig felszöktem a karzatra. Éppen felvonásköz volt. Háromfelvonásos balettet adtak: a tengeri kalóz elrabol egy gazdag lányt, magánál tartja zálogul, de szerelmes lesz a lányba. A kalózok fellázadnak és lemészárolják a szerelmes párt. Megható történet...

Valóságos békebeli előadás volt. A színházban megfeledeztem arról, hogy háboru van, hogy hadifogoly vagyok és hogy a bolsevik csapatok már Vologdát és Jaroszlávot is elfoglalták és nyomulnak Moszkva felé.

A legjobb hangulatban távoztam az Operából. Egész éjjel céltalanul bolyongtam a nappali fényárban uszó, gazdag Moszkva uccáin. A Tverszkáján szerelmes párok surrantak el mellettem. A nők az orruk hegyéig bujtak el prémbundájukban. Nagyokat kacagtak. A Krasznaja Ploscsad rossz kövezetén gumikerekü elegáns kétlovas lihácsok és trojkák repültek. A járda szélén: vendégre váró cserkésző egyfogatú izvoscsik. A lehetetlenül keskeny ülésű kocsikban a férfiak mindenütt átölelve tartották a nőket. A csájnájáukban vidám balalajka ütemére énekeltek férfiak, nők vegyesen. Részeg emberek dülöngtek az uccán, lépten-nyomon belémütödték. Mindenfelé katona, uniformis, sok tiszt.

Az állomás felé vezető úton egy gyalogezred menetel énekelve teljes hadifelszerelésben. Csupa fiatal, életerős legény.

Az egyik mellékuccában betértem egy har-

madrangu csajnájába. Részeg katonák, matrózok és munkáskinézési emberek mulattak itt harmonikaszó mellett. Forradalmi dalokat énekeltek, a pincérlányokkal évődtek. Megittam egy cukornélküli csáját, megettem néhány huspirogit és tovább álltam.

Már hajnalodott, amikor nekivágtam a külvárosba vezető utnak. A villamos sinek mentén haladtam. Még mélyen aludt a láger. Sikerült átjutnom a kerítésen.

Pár perc múlva már az ágyamban voltam.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Későn ébredtem fel. A kipjátok forró vize már rég kihűlt. A szakácsok már feltették főzni a mindennapi kását.

Fogolytársaim az asztal mellett sakkoztak.

Egy csoport modern nyelveket tanult. Zimányi doktor a nadrágját foltozta. A lágerben egyedül csak én tanultam oroszul és már annyira haladtam, hogy az orosz újságokat is megértettem. Mindenki kinevetett: minek az orosz nyelv? Tán csak nem akarok itt maradni? Hisz ugyanis meggyünk nemsokára haza! Karácsonyra otthon leszünk...

Eichler ágya a kályha mellett volt. Szorgalmasan fűtött és egyik mahorka-cigarettát a másik után szivta. Az egész termet bebűdösítette. Szombat lévén, sóletet rakott a kályhába. Valahol szerzett fehér babot. A német orvosok evődényeiket mosogatták el.

Horvát még aludt, sőt a kenyérosztást is elaludta.

A kenyérosztást a bécsi fogorvos végezte egy szigorló orvos segédletével. Pontosan egyenlő darabokra vágta a hatalmas, idomtalan sártömegre emlékeztető szalmás, fekete kenyeret. Még csak egy morzsával se jutott több a másiknak. Névsor szerint járultunk az asztalhoz és mindegyiknek a sorba rakott kenyér következő darabja jutott. Válogatni nem volt szabad.

Horvát kenyere az asztalon maradt.

Csak a kásakiosztásnál találkoztam vele. Óra hosszat váraкоztunk a sorban, míg sorra kerülünk.

— Holnap estére meg vagyunk hiva a nőmhöz csájára — fuvolázta fontoskodva a fülemben.

— Rendben van. Csak tudnék szerezni valamit civilruhát.

Horvát bevallotta, hogy ő már szerzett, a nadrágját kölcsön adhatja.

*

Aznap az orosz katonák arról beszéltek, hogy a bolsevisták már közelednek Moszkva felé, már elfoglalták Tvert és Borodinót.

Borodinó? Itt vivta Napoleon legnagyobb csatáját száz esztendő előtt és a győztes francia csapatok előtt megnyílt az út a szent város, Moszkva felé. És most orosz az orosz ellen küzd a borodinói síkságon.

A bolsevista csapatok, a vörös gárdisták közelednek Moszkva felé... Kik ezek a bolsevikok? Szabadulást hoznak a hadifoglyok számára, akkor csak jöjjenek, de mi lesz velünk, ha ezek még szorosabbra fogják a gyűrűt körülöttünk? Bolse. Ez a szó annyit jelent: többet. Tehát: több. De miből lesz több? A szabadságból? Trockij vezeti őket Moszkva ellen. A csapatában munkások, parasztok, frontszökevények harcolnak.

A barakkomandás cseh altisztek feltűnően jól bánnak velünk...

*

Másnap délután észrevehetően meg volt zavarodva az őrség. A lágerparancsnok, az alezredes nem mutatkozott. A konvojok otthagyták őrhelyeiket és a kis őrszobában szobránját tartottak.

A cseh altiszteket se láttuk sehol, pedig felkutattuk utánuk az egész lágert. Még a konyhá-

ba is benéztünk. Egyszerűen elpárologtak, el se bucsuztak. Azt se mondták, hogy befellegzett.

Horvát civilruhába öltözött és értem jött.

— Mehetiünk főorvos ur!...

A kiskapu tárva-nyitva állott. Néhányszor elcsétáltunk az őrszoba előtt, az ablakon benéztünk és láttuk, hogy a katonák hangosan vitatkoznak a sztarsival. A nyitott kapun keresztül, felemelt fővel távoztunk. Milyen kellemes érzés: egyszerűen kísétáltunk, tüntetőleg.

Még világos volt, amikor villamoson Moszkva főterére értünk, Nagy Péter cár hatalmas szobra elé.

A villamoskocsi zsuffolva volt. Mi a lépcsőzetén utaztunk, összepréselve.

Egyszerre csak Horvát magáról megfélekedve kiáltott fel:

— A nőm! Itt van a nőm, a drága asszony.

Leugráltunk a már mozgásban levő villamosról. Horvát néhány ugrással utolérte az elegáns szilkszin bundában lépkedő hölgyet. Parányi cipőin szürkeprémes hócipőt viselt. Valóban így mesziről pompás alakja volt. Szinte irigyeltem Horvátot, a szerencsés fickót.

Bemutatott neki Horvát.

Majd hanyatt vágódtam... Az »isteni nő« egy sovány, sáppadt, behorpadt arcú, kiaszott öreg nő volt. A veszedelmes életkoron jóval túl. Az arcbőre fakó és ráncos. Még a sok puder, sminke és pirosító se takarta be a ráncokat. Mélyen ülő szürke szemei alatt ijesztő, fekete karikák.

Magyarul beszélgettünk.

— Feljön hozzám teára? — kérdezte mosolyogva, miközben kivillantak sárga fogai.

— Nagyon sajnálom, nagyságos asszonyom, de ma lehetetlen... eligérkeztem... Talán, ha megengedi egy más alkalommal... Vásárolni is szeretnék egyet-mást...

Munk Arthur: Oroszország.

Pedig milyen szívesen tettem volna eleget a kiérdemesült magyar táncosnő meghívásának, hisz egész nap nem ettem egy falatot se. Dühömben akkorát boksztoltam Horváth oldalába, hogy valósággal feljajdult szegény. Megérdemelte.

Elbucsuztam tőlük.

Nekivágtam a Tverszkája-Ploscsádnak.

Feltűnt, hogy a város centrumában nagyon szaladoznak az emberek. Fiatal tisztek, kadetok, jól öltözött uriemberék. Pár pillanatra megállanak, néhány szót váltanak egymással, azután futnak tovább. Igen: valósággal futnak. Egyik-másik civilnek puska lóg a vállán. Manlicher.

Társzekerek gördülnek végig a rossz kövezeten telve ládákkal, ágyneműkkel. A kocsikon kétségbeesett arcu nők, síró apró gyerekek. A szekerek Moszkva keleti kapuja felé tartanak. Mi ez? Valóságos népvándorlás... Minden irányban roskadásig felpakolt kocsik, trojókák. A kereskedők sietve zárják be üzleteiket. Elejtett szavak jutnak a fülemhez:

- Kraszniji gardéci.
- Bolsevik... ..
- Prokláti...
- Bozse szahrani...
- Ne dáj Bog...

Egy nagytrafik elé értem. A trafikos izgatottan pakolt. Amerikai pipadohányt vettem és rövid angol pipát. A trafikos sietve huzta le az üzlet redőnyét, aztán ő is szaladt a többi után.

A trafik előtt pipára gyújtottam. Kéjesen élveztem az illatos dohány füstjét.

Fiatal tisztek ágyut vontattak a térre, aztán elrohantak.

Egy diáksapkás fiatalember az ágyu mellett szaval, gesztikulál. Alig akad néhány hallgatója.

Egy magasrangu tiszt ugrott elé. Megismertem. Az alezredesünk volt, a kozsuhóví lá-

ger parancsnoka. Valamit kérdezett tőlem. Nagyön gyorsan, idegesen beszélt. Aztán megismételte a kérdést hangosabban, még jobban hadarva. Dühös voltam: ennyi ember az uccán és pont engem szólít meg. Csak fel ne ismerjen valahogy...

Zavaromban csak ennyit tudtam kinyögni:

— Ne znaju...

Haragosan legyintett a kezével és ott hagyott.

Micsoda buta véletlen. Szerencsére nem ismert fel.

Kisebb-nagyobb csoportokban menetelnek felfegyverzett civilek a Kreml irányában. Két páncélautó követi őket. Aztán megrakott parasztszekerek végeláthatatlan sora.

Egyszer csak a Kreml felől puskaropogást és gépfegyverkattogást hallok. A jól ismert zene....

— No ennek a fele se tréfa... Gyerünk csak.

Futni kezdtem és bár éreztem a tréninghiányt, rövidesen elértem a Krasznája Plosztyadot. Utközben jobbról-balra csattantak a fegyvergolyók, bugva pattantak vissza a kövezetről. Hullott a vakolat és csörömpölve potyogott le az uccára a sok ablaküveg. A Naberezsnája utcán keresztül akartam elérni a Moszkva folyó partját. Mindenütt fegyveres emberek igazoltatták az embereket. No még csak ez kellett... Ujabb csattanások, fegyvergolyó gellerek, üvegcsörömpölés, jaj és sikoly.

Az uccán elfogtam egy izvoscsikot. Megkérdeztem, mennyiért visz ki Kozsuhovóra. Kétszáz rubelt kért. Megmagyaráztam neki, hogy én nem a rossz gebéjére alkuszom most, nem a lovát akarom megvenni, mindössze egy fuvart akarok...

Faképnél hagyott.

Srapnel robbant szét a fejem fölött. Pár perc

mulva hatalmas robbanással ekszplođált egy kis-kaliberű gránát az ucca kövezetén. A légnyomás nagy körzetben betörte az összes ablakokat.

— Pardon... Hol vagyunk: a fronton, vagy hadifogságban? Elég volt nekem már az ágyuzásból.

Kadettek, tisztek, diákformájú legények, elegáns urak rohantak összevissza és taláломra lövöldöztek.

Teljes volt a fejetlenség.

Újabb gránát a postaépületet találta telibe. No itt alaposan belekeveredtem. Kellett ez nekem? Milyen jó dolgom volt a csendes lágerben. Az ember maga keresi a vesztét. Ugy kellett... Most, ha a lágerben ülnék, tőlem ugyan lövöldözhetnének.

Pár hónap előtt azt hittem, hogy nem hallok többé ágyuzást és ime... Most itt kell elpusztulnom?... Ostoba dolog...

Az uccán sebesültek vánszorogtak hangosan jajveszékelve. Amott halottat visznek fegyverekből hevenyészett hordágyon. Mellettem siránkozik egy öregasszony. Comblövést kapott. Bevezettem a szitkolózó, siró nénikét a szomszéd csájnájába. A tulajdonos, hatalmas, vastagnyaku elhízott orosz szörnyen meg volt ijedve. Bekötöttem az öregasszonyt. A kávéház helyiségében a kaszirnő sirógörcsöket kapott, egy másik élteőbb uriasszony pedig az Ikon előtt imádkozott, sűrűn vetette a keresztekét. A villanylámpás kialudt. Gyertyát gyújtottak.

A vendéglősnek megmondtam, hogy hadifogoly vagyok.

— Ausztric?

— Nem, magyar.

Mikor megtudta, hogy orvos vagyok, azonnal megkinált csájával és könyörgött, hogy maradjak mellette és védjem meg a bolsevikiektől,

mert hallotta, hogy a vörösök nem bántják a pleniket.

Az egyik percben sirt, a másikban öklét rázva kiabált:

— A szent Moszkvát nem adjuk fel! Utolsó csepp vérünkig kell megvédenünk...

Aztán a kapuhoz ugrott és gondosan bezárta.

Amikor az ágyuzás megszűnt, előjött a pincéből a felesége és egyetlen leánya, Szófia is.

Csinos kis fruska volt Szófia. Különösen a lábai voltak formásak. Titusz-fej: rövidre vágott szőke haj, kék szemek, alabástrom arcbőr. Nagyon szép jelenség volt. Vagy csak azért tűnt fel olyan szépnek, mert már hónapok óta nem láttam ilyen közelről nőt. Izmos kezeit sokáig szorongattam. Már nem figyeltem a lövöldözést.

Szófia a szemembe nézett, sokáig vizsgálta az arcomat, aztán csendesén mondta:

— Éhes?

— Nagyon...

El voltam tőle ragadtatva. Tehát nemcsak bájos, csinos, hanem okos is.

Ennivalót hozott: fehér lisztből készült süteményeket és vagdalt hust, kotletet.

Mialatt teletömtem magam, kacéran kérdezte:

— Nem fél?

— Mitől?

— A lövöldözéstől.

Megmagyaráztam neki, hogy én már nagyobb lövöldözéseket is átéltem szerencsésen.

A lövöldözés lassankint szűnetelt. A hajnal csendje ült a lomha nagy fővárosra.

A gyertyák már leégtek, a ház népét sorra nyomta el az álom. Mi még mindig ott ültünk a csajnája egyik padján, egymáshoz simulva. Hideg volt. A kályhában kialudt a tűz. Mi nem fáztunk.

Reggel lett...

— Kedves... kedves Szófia. Nekem mennem kell.

Elbucsuztam tőlük. Kölcsönösen leirtuk egymás címét. Isten hozzádot mondtam Szófiának, hogy aztán soha az életben ne lássuk egymást többé.

Ezen az éjszakán nagy meglepődöttséggel konstatáltam, hogy egészen jól beszélek már oroszul.

Az uccán a hideg szél rövidesen kiverte szememből az elmúlt éjszaka szép álmát. A nagy tereken barikádokat emelt a városi polgárőrség. Az uccákon a felszedett kövezetekből lövészárkokat rögtönöztek a védők. Hogy jutok én visz-sza a lágerbe?

Szerencsémre egy kis csapat hadifoglyot vezettek el mellettem...

Valamennyinek ásó és csákány volt a kezében. Hozzájuk csatlakoztam. Az egyik öreg hadifogoly kezéből kivettem a csákányt és a vállamra vettem. Megtudtam, hogy egész éjjel lövészárkokat ástak és most viszik vissza őket a lágerbe.

A fogolytranszportnak utat nyitottak az uccákon ácsorgó polgárőrök. Egy óráig tartó gyaloglás után »haza« érkeztem. A kapukat nyitva találtuk. Sehol egy ór. Fogoly társaim a víztorony erkélyéről és a barakok tetejéről bámultak Moszkva felé, ahol újabb erővel indult meg az ágyuzás.

Horvát még nem érkezett vissza. az ágya érintetlen volt. A lágerben ünnepélyes csend honolt. A hadifoglyok csoportokba verődve tárgyalták az eseményeket.

Az örök a szobájukban horkoltak.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Hat napig tartó szakadatlan ágyuharc és elkeseredett kézítusa után november közepén Moszkva is vörös kézre került. Éjjel-nappal dörmögtek az ágyuk: hatalmas gránátok robbantak szét a Kreml ősrégi tornyain, gömbölyű templomkupoláin. A kadettek és a fehér gárdisták elkeseredetten harcoltak a Kreml várfalai mellett, de a tulnyomó erő előtt végül is kapituláltak.

És mindezt mi »páholyból«, a láger víztornyáról néztük végig, akárcsak a fronton a vezérkari tisztek. Nem tudtuk mi vár ránk. Mit hoznak a vörösek? Titokban örültünk a változásnak. Abban reménykedtünk, hogy az új rezsim alatt már ugye fordulhat rosszabbra sorsunk.

Kozsuhovó szegényei nagy lelkesedéssel fogadták a vörösöket.

Néhány vöröskokárdás katona jött be a lágerba. Ez volt a megszólításuk: tovaris, elvtárs. Nagy beszédet mondott a sztársi, aztán sarkon fordult és elment.

Pár hetes volt már a moszkvai vörös uralom, de bizony keveset törődtek velünk a tovarisok. A vörös gárda ugyszólván ellenállás nélkül foglalta el az északi vasutvonal mellett Vjatkát és Permet, délfele Tulát, Kazánt és Számárát.

A láger élelmezése egyre rosszabb lett. Az élelmiszer üzletek legnagyobb része be volt zárva úgy, hogy még cári pénzért se vásárolhattunk.

A lakosság a kis számológécédula Kerenszkij pénzekkel szemben bizalmatlan volt.

A láger létszáma is egyre nőtt. Mind több és több lerongyolódott hadifogoly sodródott a lágerbe, miután kiűnt elvesztették állandó munkahelyeiket. De lágerbe szöktek azok a plenik is, a kik a városban és a környező falvakban rossz fát tettek a tüzre. A létszám szaporodásával egyenes arányban romlott az élelmezés is.

Hol voltak azok a »jó napok«, amikor még kását kaptunk? ... Most már kása se volt, csak kenyér és kiptatok.

A novemberi vörös forradalom után leesett a hó. Szerencsére még volt egy kevés tartalék fűtőanyagunk. A legénység állandóan zugolódott. Munkára nem vitték ki őket és a lágerparancsnok — a régi alezredes — saját szakállára újból megszigorította a foglyok őrizetét azon a címen, hogy »baj ne érje szegényeket« és hogy el ne keveredjenek valahogy a vörös katonák között.

A nyomorúság és koplalás újból elviselhetetlenné vált, különösen sokat szenvedtek az igazán becsületes, lerongyolt, kidolgozott, agyongyötört, beteg legénységi foglyok.

Itt nincs más hátra: segíteni kell a bajokon. Így nem mehet tovább... Háromtagu küldöttséget állítottunk össze. Rajtam kívül Steinhofér doktor és egy Schultze nevű germán doktor vállalkozott. Jelenkeztiünk az alezredes irodájában.

Az alezredes barátságosan fogadta a küldöttséget. Éppen ebéd utáni csájáját fogyasztotta a csészealiból, jó öreg orosz szokás szerint. A csáját a fogai közé rakott cukordarabkán szűröcsölte át. Bennünket is megkínált csájával és hosszú toku cigarettával, papiroszival.

Előadtuk a panaszunkat: az élelmezési al-tisztek *lopnak*. Meglopják a háború nyomorultjait, a hadifoglyokat. Élelmiszert, kását, zsirt, olajat lopnak. A civileknek adják el és a lopott

pénzen külön konyhát vezetnek. Szemtanukra hivatkoztunk. Megneveztük a tolvajokat és az orgazdákat a szomszéd vasutasok személyében. Kértük a bajok sürgős orvoslását.

Az alezredes zavartan fogadta a leleplezéseket, jegyzeteket készített, jegyzőkönyvet vett fel, amit alá is íratott velünk. Aztán szívélyesen elbeszélgetett velünk, megkínált bennünket csájával, cukorral és szavát adta, hogy *már holnap* rendet fog teremteni.

Többször ismételte ezeket a szavakat:

— Uzsasznó! Bez obrázija!

Aztán lekezelt velünk és újabb ígérekkel barátságosan elbocsájtott bennünket.

Diadalmasan mentünk vissza a barakba és jelentettük a nagy sikert. Különösen a legénységi barakokban volt nagy az öröm. Éltették az alezredést és előre örültek: hogyan fog a parancsnok a tolvajok körmére koppintani.

Aznap este dupla csáját ittunk és még énekelünk is mellé.

Az alezredes igazán uriember módjára bánt velünk, mindent megígért. Megbízhatunk benne. Talán már holnap zsirral készítik a kását...

Éjjel két óra felé szuronyos örök *névszerint* keresték a küldöttség tagjait, de lista szerint összeszedték a husz tagból álló medikus-csoportot is.

A konvojok nem éppen udvarias hangon keltegették sorra az orvosokat és szanitész zászlósokat. Öltözni!

— Sztávaj! Szkaré... hangzott a parancs. Álmosan, nehézkesen kászolódtunk ki az ágyból és a hideg barakban öltözködni kezdtünk.

Nem értettük az egészet.

Az örök türelmetlenül orditoztak:

— Páigjom! Sztavaj!

Vegyes érzelmekkel készülődtünk, csoma-

goltunk. Mit akarnak ezek velünk? A bumágák-ból megtudtuk, hogy *utazunk*, de hogy hová, azt az örök se tudták. Nem tudtuk mire vélni az egészet.

Igen... igen. Itt a jutalom. Itt a parancs. Kórházakba vezényelnek bennünket, hogy dolgozzunk. Hisz oly nagy az orvoshiány. Mindenütt járványok pusztítanak. Tizenötben igen sok orvos halt el kiütéses tifusban.

Steinhofer doktor idegesen rága mahorkáját.

— No fogfuró, most aztán gyerünk a furóval... Micsoda prakszisod lesz. Vagyont fogsz szerezni — szoltunk oda a fogorvosnak csomagolás közben.

Mindenki örült. Csakhogy végre megszabadulunk a lágertől... Szabadok leszünk! Tiszta dolog: az ujjászületés órája ütött. A megváltó szabadság! Vöröskereszt kórház... hadifogoly kórház... Csakhogy innen kiszabadulunk!

Horvát azon kesergett, hogy még el se bucsuzhatott imádott nőjétől. Eichler hallgatott. Neki rossz sejtelmek voltak. Kapus szanitész-zászlós Zimányit kérte, hogy vegye maga mellé segédnek a kórházba. Lukács mellém szegődött. Szegény fiu azon bosszankodott, hogy éppen akkor vezényeltek el bennünket Kozsuhovóról, amikor ugyszólván napról-napra várta hazulról a menyasszonya válaszát. Most újból mennyi idő fog eltelni, amíg az új címét megtudják.

A moszkvai nyugati pályaudvaron egy személyvonathoz csatolt marhakupéba gyömöszöltek bennünket. Ez is emeletes priccsre berendezett tyepuska volt. Az öregebbek a felső priccsre a fiatalabbak az alsó deszkákra helyezkedtek el. Mire elindult a vonat, kis vaskályhánk csak úgy ontotta a meleget. Szenet és fát a mellettünk pófékelő mozdonyról vettünk — kölcsönbe.

*

Már harmadik napja utaztunk a marhakocsi-

ban, de még sejtelmünk se volt utazásunk vég-céljáról. Mindössze csak annyit tudtunk, hogy észak-nyugat felé visz bennünket a vonat a vogldai fővonalon.

Kérdőzködésünkre a sztarsi csak annyit mondott:

— Neznaju...

És vállat vont.

Ugy látszik mégis Eichlernek volt igaza: ebből az utazásból nem látszik ki semmi jó.

Utközben találkoztunk hadifogoly transzportokkal. Az állomásokon elbeszélgettünk. Mindenki a maga ezredbeliét kereste. Furcsán hangzott a csendes orosz állomásokon a kiabálás:

— Hatvanötösök!

— Nyolvanhatosok!

Ők se tudták, hogy hová, merre viszik őket. Beszéltünk olyan régi hadifoglyokkal, akiket már egy hónap óta egyik lágerből a másikba vittek. És mindenütt elutasították őket. Egy hónap óta uton vannak.

*

Az éjszakák már nagyon hidegek voltak. Szerencsére győztük fűtőanyaggal.

A negyedik éjszakán a kísérő örök valahogyan szamagonkához jutottak és berugtak. A lopott szénnel alaposan befűtötték a tyepluska vaskályháját.

Éjjél lehetett, amikor irtózatos füst fojtogatott. Az utolsó vagonnak kapcsolt tyepluskánk ugyyszólván a levegőben uszott és úgy himbálózott, dülöngött jobbra, balra, mint viharban a hajó. A kocsiban koromsötétség volt. Nagy nehezen gyufát gyújtottam, de a vastag füst azonnal eloltotta a gyufát. Társaim valamennyien mélyen aludtak. A hintázás mély álomba ringatta őket.

Fellármáztam a fiukat:

— Ajtót nyitni! Megfulladunk! — kiáltottam torkom szakadtából.

Többen egyszerre ugrottak a hatalmas tolóajtóhoz, hogy kinyissák. Az ajtó nem engedett. *Be volt fagyva.* Valakinek sikerült gyertyát gyújtani. Az örök mozdulatlanul heverték a padlón, közülünk is kettő félholtan feküdt a priccsen.

A fejem mellett lévő kis vasablakot feszítgettem teljes erőmből. A megfulladás veszélye, a halálfélelem hihetetlen erőt adott.

Egy pillanatra újra átvillant a gondolat agyamon:

— Hát mégis el kell pusztulni...

A kis szellőztető ablak nem engedett. Lenn a fiúk feszítgették a hatalmas ajtót, fenn a kis befagyott ablakkal küzdöttem.

A füst mind jobban fojtogatott, ráült a mellemre. Alig tudtam lélegzni. Végso kétségbeesésben bakancsom sarkával addig rugtam az ablakot, amíg engedett. Jéghideg friss levegő áramlott be a robogó vagonba. Még csak annyi erőm volt, hogy kidugjam a fejemet a friss levegőre. Mellettem valaki taszigált és kétségbeesetten tárogatta a száját az ablak felé. A kis ablaknyílásban azonban csak egy fej számára volt hely.

Közben társaim valósággal üvöltöttek a kétségbeeséstől. *Az életükért harcoltak.* Hátra pillantottam... Öklükkel verték, körmükkel kaparták, rugdosták az ajtót. Pillantásom az örök szuronyos fegyverére esett. Teleszivtam magam friss levegővel, ajtóhoz ugrottam és az örök szuronyaival nagy nehezen sikerült kifeszítenem társaim segítségével a tolóajtót. A kétoldalt beáramló hideg levegő csakhamar kivitte a fojtó füstöt. Az ajtó peremét szegélyező vastag jégpáncél jelezte, hogy életveszelemben forogtunk.

Kimerülten másztam vissza fekvőhelyemre, betakartam magam a fekete vasutaskabátommal és mielőtt elaludtam volna, odaszóltam a mellettem kábultan fekvő Eichlernek:

— Eichler! Most kivetek vagyunk...

Undorító dolog... Az ember megmenekül a gránáthaláltól és egy száguldó, piszkos, orosz tyepluskában fejezze be életét? Eh, ostobaság! Most már élni, élni, élni akarok..

Ezen az éjszakán újból érettségiztem. A matematika nem ment sehogyse. A professzor megpördörte vastag bajuszát, megcsóválta a fejét és éles hangon mondta:

— Meg kellett volna ezt tanulni...

Mi lesz velem, ha megbukom az érettségien?

Platz Bonifác érettségi elnök ágyából lőtt rám... Világosan hallok az ágyuzást, pedig már ébren vagyok...

Álmosan ébredtek fel az örök reggel.

Az éjszakai kalandról mit se tudtak. Dühösen káromkodtak, amikor látták, hogy a szuronyok elvannak görbülve.

Kivagoniroztak bennünket egy kis állomáson. Az állomás homlokzatán ez a rövid kis szó állott:

Buj.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Igy hívták ezt az állomást: *Buj*. Nem a csuf-neve volt ez a falunak, hanem az igazi. A furcsa nevű állomás a Vologda felé vezető vasútvonalon fekszik. Kapus zászlós még szójátékokat is csinált jókedvében a falucska nevéből.

Jó kedvünk volt: közel járunk a várva várt kórházi beosztáshoz. A legfőbb ideje, hiszen már teljes öt hónap óta lóg a levegőben, bumlizunk, kérvényezünk, éhezünk a legnagyobb bizonytalanságban. És a hadifogolykórházakban nagy az orvoshiány . . .

Most aztán végre dolgozhatunk . . .

Az állomás perronján csájáztunk. Valóságos embergyűrű vett bennünket körül: bámészkodó férfiak, nők, gyermekek. Már két éve nem láttak hadifoglyokat. Még az állomás csinovnikjai is abba hagyták a csájázást, hogy megnézzék, mi-féle fogolytranszport érkezett a faluba.

A jókedvet, bizakodást csakhamar szomorúság váltotta föl. Megtudtuk a civilektől, hogy Bujban nincsenek hadifoglyok, a vidéken kórház sehol sincs és hogy a legközelebbi láger ide százhusz vertsznyire van Vetlugán, az is *büntető láger*. A sztársi is megkapta a bumágákat az állomás katonai parancsnokától, világosan állt az íráson utazásunk végcélja: *Vetluga*. A stársi azonnal kiadta a parancsot az indulásra: *gyalog* kell megtennünk az utat Vetlugáig, mert vonat nem vezet oda.

Százhusz verszt... a decemberi hidegben, gyalog...

Most már ráeszméltunk a kozsuhovói lágerkomandáns »szivességére«. Hogy majd azonnal fog intézkedni... Ugy látszik radikális megoldást talált az ezredes... De ki gondolta volna? Milyen szívesen fogadta a küldöttséget, milyen barátságosan kezelt velünk... Hm. Csak nem volt része a panamában az alezredesnek is...? No ezt jól megcsináltunk.

Kórházi beosztást vártunk és büntető lágerbe dugnak bennünket egy Istentől elrugaszkodott helyen, százhusz versztnyire a vasutvonaltól.

Zimányi doktor, akinek csak ritkán hallottuk a hangját, most megszólalt:

— Hát bizony kár volt deputációba menni.

— Wass sagt er? Wass sagt der Zimáni?

— kérdezték izgatottan a német orvosok.

Eichler megsimogatta borostás állát:

— Most már késő minden, — mondotta — az oroszokat nehéz kiismerni...

— Én tudtam előre, hogy rossz vége lesz a dolognak, amikor éjszaka kihúzzák az embert a meleg ágyból — tette hozzá Lukács...

Horvát nagyokat sóhajtozott. Kék szemei könnyben usztak, amint nehezen kinyögte:

— Csak legalább elbucsuzhattam volna a nőmtől... Adott volna pár száz rubelt...

Schultze, a német orvos ezt hajtogatta:

— Ha én ezt tudom!...

Ja igen... ha ezt előre tudtuk volna... Ha az ember mindent előre tudna. Ha tudtam volna hogy kitör a világháború, akkor még békeidőben kidobattam volna magam a katonaságtól: és most legrosszabb esetben valamelyik vöröskeresztes kórházban dolgoznék — otthon. Ha tudtam volna... Hm. Nem is volna bolondság, kis káder... kórházi beosztás...

A bécsi fogorvos idegesen szívtá mahorkáját:

— Ki gondolta volna, hogy az alezredes... Esetleg részt is kapott... De hiszen Oroszországban semmi se lehetetlen...

*

December első vasárnapja. A hideg nappal még megjárt, de éjjel elviselhetetlen volt. A vidéket vastag hóréteg fedte. A kis orosz faházak alig látszottak ki a hóból, a háztetők roskadoztak a méteres hóréteg súlya alatt.

Alig látni az uccán embert. Itt-ott feketélik a vakító kék hóban egy-egy fekete árnyék: fülíg subájába burkolózó alak filcsizmában topog a ropogós hóban. Mindenki a meleg kályha mellé bujik a szamovár közelébe. A gondosan bezárt ablaktáblákra a csikorgó hideg jégvirágos függönyöket rajzolt.

Fursán festünk az uccákon könnyű kabátokban, nyári katonasapkákban...

A sztarsi kiadta a parancsot:

— Gyalog megyünk tovább. Peskom!...

Meg akart bennünket ijesztetni.

Amikor erőlesen titakoztunk a gyaloglás ellen és amikor kijelentettük, hogy gyalog egy lépést se teszünk, inkább meghalunk, a sztarsi kemény szíve is megpuhult. Amikor pedig »felsőbb parancsra« hivatkozott, néhány cári rubel megnyugtatta lelkiismeretét.

Beleegyezett, hogy saját költségünkön bérelhetünk szánkókat — ha nem akarunk gyalogolni. Maguk az örök mentek szét a faluba — szánkót keresni, mi pedig kenyér után néztünk.

Sorra jártuk a parasztházakat, hogy van-e eladó kenyérük. Az adott kenyérért nem fogadtak el sehol se pénzt.

Mi volt ez, ha nem koldulás?

Hát már itt tartunk: diplomás orvosok, öreg medikusok kenyérért kopogtatnak az orosz muzsikoknál, koldulnak.

Egy óra múlva már az állomás épülete előtt

állottak a kis orosz egylovas szánkók. Apró, hosszuszörű, nagyfejú kis lovak álltak türelmesen a nyakuk felett ivelő »hamut« alatt és vártak az indulásra. A lapos, háromszög alakú parasztszánkók oldalát rudak védték a felborulástól.

Minden szánkóra öt ember jutott: három hadifogoly, egy szuronyos őr és a kocsis. Az én szánkómra Eichlert és Lukácsot osztottuk be, hogy együtt maradjon az »ezred«.

Megindult a szomoru menet délnyugati irányban. A holmik mellett csak két ember számmára volt férőhely, a kocsison kívül, azért kettő állandóan gyalogolt. De a hideg is könnyebben volt elviselhető menetelés közben. A nagyságos konvoi ur természetesen már magas hivatalánál fogva is állandó »utazó« volt. Végigheveredett a szalmán és — aludt.

Szánkónk mindjárt az ut első szakaszánál lemaradt. A kocsis az uton vallotta be, hogy kis vörösszörű lova ma már egyszer megtette ugyanezt az utat.

A kocsis nagy bundájában is fázott. Mi valamennyien csontig fagyunk és így nem éreztük már a — hideget.

A ló a mély hóban csak lépésben haladhatott előre a széles, beláthatatlan orosz hómező egyetlen utmutatója az a keskeny szánkónyom volt, a mit az előttünk haladó szánkók hagytak maguk után. Sehol egy ház, vagy telegráfoszlop, kilométerkö, csak erdő, mindenütt csak erdő, hómező.

Szótlanul bandukoltunk a szánkó után.

Hová megyünk? Milyen sors vár ránk?

Örültünk, hogy legalább a holmiainkat nem kell cipelni. A szánkón feküdt a konvoj mellett Eichler idomtalan nagy katonai faládája, Lukács kicsiny koffere és az én fonott kínai kosaram, a mit Glatstein doktortól örököltem.

Az első éjszakát — negyven verszt után —

egy kis falusi parasztházban töltöttük. A szuro-nyos ór egyszerűen kijelentette a muzsiknak, hogy a házában éjszakázunk. Az egész kis vis-kóban mindössze egy szoba volt. A szobában ba-nyakemencébe épített nyitott tűzhely, ott főztek.

Leheveredtünk sorba a földre, az újságpá-pi-rokkal beragasztott ablakok alá.

A padló csak úgy hemzsegett a szürke, sváb-bogárszerű fabogaraktól, a tarakánoktól. A faház gerendafalában tanyáznak ezek a bogarak, az oroszok babonából nem pusztítják el őket. Azt tartják, hogy a tarakának tűzvész ellen védik a gyulékony faházat.

Csakhamar elnyomott bennünket az álom.

Éjféltajt énekszóra ébredtünk fel. Kinyitot-tam a szememet: azt hittem, hogy álmodom.

A kis szobában körben fonószekek és rokkák voltak elhelyezve és fiatal lányok ünnepi ruhá-ban fontak. Szorgalmasan hajtották a rokkát, villámgyorsan sodorták az orsót, szaporán folyt a munka. A banyakemence felett a kuckóban egy fiatal siheder ült és harmonikáját nyaggatta. Vagy tíz lány font itt egymás mellett, minden lány mögött a legénye. A szoba közepén logó petroleum lámpás világította meg a festői tarka barka csoportot. Ügyet se vetettek a földön alvó plenikre, ránk se néztek. Szomoruan énekelték:

*Ah vi szénji, moji szénji
Szénji novije moji
Szénji novija klenovija
Reset csetija...*

Aztán felcsendült a sokat hallott Volga-dal:

*Volga, Volga maty rodnája
Volga matuska réká...*

Felültünk és szétnéztünk: egy csomó szép, habféhér bőrű lány volt köztük. Megállapítottuk, hogy ezeknek az orosz nőknek azért van olyan habféhér bőrük, mert sokat fürdenek.

Lukács mindjárt kiválasztott egy »bárisnyát« a sok közül és elkezdett szemezni vele. Amikor figyelmeztettük, hogy otthon menyasszonya van, azt felelte, hogy az orosz lány feltűnően hasonlít a menyasszonyára, tehát nem követ el — csalást. A lány azonban közömbösen font, Lukácsot észre se vette.

Közben újból elálmosodtunk: álomba ringattott bennünket a mélabus orosz dal.

Másnap reggel folytattuk utunkat. A többiek már korábban indultak: láttuk a katonabakancsok nyomát a hóban. Külön ismertük már a német orvost, külön a Zimányi doktor szeges cipőjének nyomát.

Estefelé hatalmas hóvihar keletkezett, amely pillanatok alatt elsöpörte a szánkó-nyomokat. Az utat pár perc alatt befújta hóval a szél, a vihar szinte elradirozott előlünk minden emberi nyomot. Hirtelen koromsötétség borult a hólepte tájra. Már alig láttuk egymást. A vihar mind erősebben tombolt és minden irányból hótömegeket csapkodott ránk.

A kocsis teljesen szabadjára hagyta a lovát és ijedten magyarázta nekünk, hogy ilyenkor »buránál« arra kell menni, amerre a ló viszi az embert.

És a kis orosz ló, a Vanyka szaporán lépkedett a viharban. Néha-néha megállt, kifújta magát, aztán újból nekirugaszkodott. Most már valamennyien a szánkó után gyalogoltunk, hogy megkönnyítsük Vanyka munkáját.

Teljesen ránksteleedett. Olyan sötét lett, hogy már csak szürke árnyékokat láttunk magunk körül. Közben a vihar mind erősebben tombolt, mintha láthatatlan kezek óriási lapátokkal hányták volna a nyakunk közé a havat.

Órák hosszat botorkáltunk, csuszkáltunk, bukdácsoltunk a hóviharban. Fogalmunk se volt,

hogy merre járunk, de a kocsisunk is teljesen elvesztette a tájékozódást.

A lábainkat már alig éreztük. A fülünk zúgott, a fejünk nehéz volt: valami álmoság lepett meg bennünket. A járásunk teljesen öntudatlan lett, gépszerű.

Eichler, a sok vihart látott zászlós, remegve mondta:

— Nem birom tovább...

Lukács nyögdecselve tette hozzá:

— Meg kell dögleni az embernek...

Bennem ujult erővel támadt fel az érzés:

— Hát mégis csak el kell pusztulni...

Vanyka, a kis vörös ló se bírta tovább. Nagyokat fújt, prüszkölt, aztán zihálva megállt. A lecsorgó, hóval vegyült izzadság azonnal jégcsapokká fagyott hosszú szőrén.

A konvoj éktelenül káromkodott, ordított.

A fiatal kocsis sirni kezdett, letérdelt a hóba és imádkozás közben sűrűn vetette magára a keresztet.

A vihar és hóförgeteg csak most adta ki igazán teljes erejét: ellenállhatatlan erővel száguldotta végig a nyílt mezőket, minden útjába eső tárgyat elsöpört, betakart.

Eichler szeretett volna rágyújtani, de nem sikerült neki.

— Ha már meg kell dögleni, — mondta panaszosan — akkor legalább mégegyszer utoljára fel fogunk melegedni.

Elvette a fegyvert az őrtől és a puska tusával dűhében szétverte idomtalan kofferét, máglyát rakott és a szalma segítségével meggyújtotta. Hasonló sorsra jutott rövidesen Lukács katonaládája is. A holmikat átrakták az én kínai kofferembe.

A felcsapó lángok mellett kissé felmelegedtünk. A meleg látszólag a ló gémberedett lábainak is jót tett. A tűz martaléka lett a szánkó két oldalfája és minden felesleges alkotórésze is.

Még cigarettára is gyújthattunk a tűz mellett.

Óránk nem volt, nem tudtuk hány óra van, de éjfélt már elmulhatott.

A tűz elhamvadt, már csak a parazsa piroslott bágyadt fénnel.

Szótlanul bámultunk egymásra.

Te jó Isten, hát itt kell befejezni életünket? Ezer biztosnak látszó halál került már el bennünket a háborús évek alatt, a minap menekültünk meg a megfulladástól és most mégis, mégis értünk jött az igazi, az utolsó...

És majd csak tavaszkor, ha a hó elolvad... Eh... De nem... nem... mi élni akarunk. Hiszen ha ezt az éjszakát a háboru után, a csendes béke éveiben elmesélem valakinek, a szemembe fogja vágni: *hazugság*. Igen: minden hazugság, hazugság, csak egy igazság van... Egy igazság van a világon: az Élet... Az Élet: minden. A Halál: semmi...

— Ha... ha...

Mi ez? Valaki kacag? Kinevet? Nem: csak a konvoj ásítzik, küzd az álomossággal.

— Hé, tovaris! — Nyilza szpáty! Ne aludj! Eszembe jut Weisz ezredorvos. Most már bizonyára otthon van. Átadta másnak a helyét. De él: egész biztosan életben van. És életben van Straszovec őrnagy is, nyugodtan alszik valamelyik szibériai lágerben, törzstisztnek járó külön szobában.

A torkomat valami úgy szorította... A hideg elviselhetetlen...

A vihar szünet nélkül tombolt...

Egyszer csak Vanyka, a kis orosz ló nagyot horkantott és *megindult*.

Gépiesen mentünk utána, teljesen reménytelenül. Itt, vagy pár lépéssel odébb, már egyre megy...

A lovacska mélyre hajtott fejjel, szinte szaglászva, óvatosan lépkedett.

Pár száz lépésnyire haladhatott, amikor a patái alatt a hó különös hangot adott. Mintha üvegen járt volna... Az üveghangok mélyről jöttek.

— Réká! Réká! kiáltott fel kocsisunk és ujongva biztatta lovacskáját.

Valóban: befagyott folyón mentünk keresztül, a Volga egyik mellékfolyóján. Aztán egy keskeny, rövid rozszant hidon vezetett át bennünket a folyó tulsó partjára.

Vanyka meggyorsította apró lépéseit.

Erőnk már fogytán volt, amikor a kis ló megállott egy hófúvás borította sөvény mellett.

A kocsis teli torokkal kiáltotta:

— Doma! Doma! Prieháli!

Azzal nagyokat ugrálva előreszaladt és eltűnt szemeink elől.

Magunkra maradtunk a vak sötétségben. Kis vártatva közvetlen előttünk gyér világosságot pillantottunk meg: pár lépésre állottunk egy kis házikótól.

Meg voltunk mentve...

Pár perc múlva egy kis egyedülálló pusztai ház alacsony, tiszta, meleg parasztszobájában ültünk, gőzölgő szamovár mellett.

Kocsisunk szülői háza volt.

A kis, okos ló hazatalált...

Egy jóságos, mosolygós arcu anyóka szolgált ki bennünket és fiatalosan sürgött-forgott a furcsa éjjeli vendégek körül. Ő még sohasem látott hadifoglyokat, ausztricki pleniket. A csája mellé kenyert is adott. Soha életében ilyen jó kenyeret nem ettem...

A nyolcadik pohár tea után az öreg anyóka kidolgozott ujjaival benyúlt a fia inge alá, hátul a nyaknál. Megcsóválta a fejét és anyai gondossággal mondta:

— Nagy disznó vagy fiam... Ha már izzadsz akkor nem szabad több csáját inni... Dovolinó! Hvátyvit!

Es elszedte a fia poharát. Ágyat csinált sa-
játkészítményü fehér filc pokrócaiból a földre,
gondosan, anyáskodva. Mintha saját gyermekei
lettünk volna...

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Ragyogó decemberi nap ébresztett fel bennünket. Gyönyörű, tiszta idő volt: minden mosolygott ránk, még a rengeteg hó is derülten ragyogott felénk, mintha a tegnapi vihar csak tréfa lett volna.

A szamovár már az asztalon gőzölgött, bárátságosan durmogott, mint egy hizelgő macska.

Kocsisunk már javában csájázott.

Első dolgunk volt, hogy felkeressük a tegnapi hőst, megmentőnket, Vanyját.

Kerestük az istállót — nincs sehol. Az öreg muzsik, a házigazda megmagyarázta, hogy az orosz parasztlovak a leghidegebb éjszakákat is a szabadban töltik, nyitott csür alatt. Az oroszlovak nem tudják mi az istálló, így vannak ősidők óta szoktatva. Takarót sohase látnak.

Szegény Vanyka is egész éjjel a nyitott, hófuvással teli csürben pihent. Lompos, hosszú szőrén karvastagságu jégcsapok lógtak. Vastag jégpáncélba burkolva álldogált szabadon, a nagy csür közepén.

Megöleltük, becéztük a kis okos állatot, zabot szénát loptunk neki és még a reggeli szükös kenyérből is juttattunk neki néhány falatot.

Vanyka furcsán nézett ránk, mint aki nincs hozzászokva az emberek hálájához.

Bucsut vettünk Vanykától és a ház népétől. Napsütéses, vakítóan kék hóban friss erővel, váltott lóval folytattuk utunkat Vetluga irányában.

Utunk harmadik szakaszán már csak negyven verszt volt hátra...

Késő este érkezünk meg, nagy kerülővel a vetlugai katonai parancsnokságra.

A többiek szerencsésebbek voltak: már vártak bennünket. Ők már délben megérkeztek: azt hitték, hogy baleset ért bennünket.

A bécsi fogorvos jött elém. Idegesen szivta sárga, sovány vibráló ujjai között mahorkáját.

— No da haben wier gut eingewirtschaftet — mormogta fogai között.

Egy praporcik hatalmas hangon rendezkedett közöttük.

— Ez egy vadállat — sugta a fülembé Zimányi doktor... Ők már mindent tudtak: Vetlugán kétszáz török tiszt van elzárva két év óta. Nagyrészt Erzerum ostrománál elfogott tisztek. A fogásban fellázadtak, azért dugták őket ide, százhusz versztnyire a vasutállomástól, az Isten háta mögé. A szökés lehetetlen, az őrizet nagyon szigorú. Akit szökésen fognak: főbelövik ott a helyszínen. A kis városkában még cárizmus van. A vörös uralomról azt se tudják mi fán terem, a bolsevikokról hallani se akarnak. Amikor a kapitánynak, a lágerparancsnoknak hírül adtuk Moszkva elestét, legyintett egyet a kezével és kijelentette, hogy a bolseviki uralom Moszkvában nem tarthat tovább, mint legfeljebb egy-két hétig.

*

A török tisztek közé raktak bennünket egy hatalmas, emeletes köépületbe.

A törökök nagy lelkesedéssel, üdvkiáltásokkal fogadtak bennünket. Rongyosak, kiéhezettek, betegek, zavartak, szinte csendes örülteknek látszottak ezek a török tisztek.

Az este éppen ünnepük volt: meghívtak bennünket is az *ünnept vacsorára*.

— No csakhogy egyszer majd mi is jól befopázunk — gondoltuk magunkban.

Schultze doktor, a germán orvos, aki a legnagyobb évő volt közöttünk, leült mindjárt a hosszú asztal mellé, előszedte a kését és villáját és kedélyesen szolt oda egy török törzstisztnak:

— Also loss meine Herren...

A török tisztek csak mosolyogtak. Nem értették a német szót. Mindössze csak egy vezérkari kapitány beszélt németül és franciául.

Kapus, szanitész-zászlós a kenyérmorzsaikat szedegette össze. Rászólt egyik medikus:

— Csak nem veszed el az étvágyadat az ünnepi vacsora előtt?...

Eichler abban reménykedett, hogy végre »rituális« koszthoz jut.

Bizony jó későre járt már az idő, alaposan megvárakoztattak bennünket, mire a vacsorára került a sor és az egyik török főhadnagy megérkezett a hatalmas, gőzölgő lábossal.

Hozták az ünnepi vacsorát.

Az első fogás leves volt. Hig, forró, vizes, zsirtalan leves, benne személyenként két pirinyo gombócocská..

Mit kezdjünk ezekkel a miniatűr gombócokkal, hisz ez fél fogára se elég egy kiéhezett hadifogolynak? Kenyeret aprítottunk a levesbe és egy szempillantás alatt elfogyasztottuk az első fogást.

Dicsértük a levest, dicsértük a szakácsot, a főhadnagyot, nagyokat bolongattunk a fejünkkel és vártuk a folytatást.

A német orvos idegesen dobolt az asztalon villájával:

— Also loss... loss meine Herren.

A török tisztek csak mosolyogtak.

Ugy egy negyedórai várás után elénk adtak egy-egy csésze fekete kávé, cukor nélkül.

Furcsa menü: leves, fekete kávé. Ilyet is csak török tisztek tudnak produkálni. Hogy lehet vacsora közben feketézni?

A fekete után a vezérkari tiszt egészségünkre kívánta a — a vacsorát, aztán bevonultak valamennyien egy kelet felé nyíló szobába és elkezdtek imádkozni.

Hangosan nyarvogtak, vonyítottak, üvöltöttek a torok-orrhangon éneklő előimádkozó után.

A nyávogó éneklésből, a siránkozó dervisek vonyításából csak néhány szót vettünk ki:

— Allah — elhamdu lilláh — ta ála Allah...

Eichler úgy vélte, hogy az imádságban többször fordul elő ez a szó is rabbi. (Valóban a török »ja rabbi« annyit jelent, mint: Oh Uram.)

Ehesen, korgó gyomorral fekiúdtünk le, feynyödeszékákból összetákolt koporsószerű ágyakba.

Aludni nem hagyott bennünket az éhség, de a török tiszték nyarvogásaitól se alhattunk. Ugyanakkor a mellettünk lévő őrszobában az örök is harmonikaszó mellett énekelték teli torokkal:

Bárisnya, bárisnya

Kák tebe zvaty

Vot kákája kraszivája

... tvoj maty...

TIZENHATODIK FEJEZET.

Másnap korán reggel már megtudtunk mindent.

1. — A török tiszték már fél év óta nem kaptak fizetést és a kommandó »*természetben látja el*« *őket*. Egyik nap fekete kása, a másik nap krumpli. Felváltva. A kenyér fekete, de eléggé tűrhető, egy font naponta.

2. — A világ minden tájára irtak már kérvényeket — naponta legalább tizet — de eredménytelenül.

3. — A lágerben egy kapitány a parancsnok, de sohasem mutatkozik, ellenben egy piszeorru fiatal őrmesterből lett praporscsik az atyauristen — ő parancsol mindenkinek.

4. — A praporscsik naponta ellátogat a lágerbe, megolvassa a hadifoglyokat, veszekszik, kiabál az örökkel, gorombáskodik a tisztekkel és eltávozik.

5. — Ha kérnek valamit a praporscsiktól, a szolgálati szabályzatra hivatkozva mindent visszautasít e szavakkal:

— Ja, goszpoda, ne mogu, nyet!

6. — Az őrizet nagyon szigorú, naponta csak egy óra hosszat szabad sétálni az udvarban.

7. — A külvilággal minden érintkezés el van vágva, civilekkel beszélni — tilos.

És így tovább...

Ezek csak a főbb pontok.

Sajnos még arra a »bizonyos helyre« is örök kísérték ki bennünket, de milyen nehéz volt a fázós őrť kicsalni meleg odujából a decemberi hidegben. Egy ember kedvéért — ha sürgős is volt — nem mozdult ki, így hát kénytelenek voltunk társaink közül néhány »áldozatot«, akarva nem akarva is — magunkkal cipelni.

Miután senki se mehetett ki közülünk a városba bevásárolni, élelmiszert csak a konvojokkal hozhathattunk kétszeres áron. Aztán a pénzünk is rövidesen elfogyott.

Még Horvát zsebei is kiürültek, pedig Moszkva óta ő volt közöttünk az egyetlen burzsuj.

A török tiszteket rövidesen megutáltuk. Egy részt idegeinkre ment az a sok éneklés és imádkozás, másrészt undorító volt a *nővadászat*, amit az ablakokból rendeztek minden áldott nap.

Ha az ablakunk alatt elment egy cselédleány, izgatottan rohantak az ablakmélyedésbe, reszkette kiáltottak törökül a lány után:

— Güzel... Güzellik rusz kız. (Szép, gyönyörű orosz leányka).

Minden nőt megnéztek. Nekik mindnő »güzel« volt és csak a hetvenéven felüli asszonyokra mondták hogy: *csirkin* (csunya). Minden második szavuk ez volt: szevmek, vagy szevmeklik, ami annyit tesz, hogy: szeretlek, vagy szerelmeskedés, vagy: *adslik*, ami éhezést jelent törökül.

Nagyon szerelmes természetűek voltak. Meghaltak egy szoknyáért. Nem is csoda: a hevesvérű török tiszték már két éve voltak elzárva a külvilágtól. Szerelmes leveleket dobáltak ki az ablakon a járő-kező nők után. A levelek legnagyobb része természetesen nem jutott az imádott kezeibe. Amelyik török tisztnek azután volt egy ideálja, akivel levelezett, akkor a társai közül többen is azt írták, hogy ne szeresse az illető nő a tisztár-

sukat, mert az otthon nő, gyermekei vannak, közönséges szoknyavadász, hanem őt szeresse, a rágalmazó levél íróját.

*

A városka civil lakossága állandó panaszokkal fordult a parancsnoksághoz, hogy a török tisztek nem hagyják békében a nőket és ezért a praporscsik mindannyiszor jó alkalmat talált a — szigorításokra. Sokszor még a sétákat is letiltotta. Máskor elvette a szombati fürdőt, ami pedig valóságos jótéteményt jelentett számunkra.

A fürdő egy kilométernyire esett a lágertől. A decemberi harmincfokos hidegben is könnyű kabátokban mentünk a fürdőbe. Oda még megjárta, de fürdő után vissza is kellett menni, hogy helyet adjunk a következő csoportnak.

Kapus medikus az egyik fürdő után megtréfálta az oroszokat. A nagy hidegben ingujjra vetkőzött és a sapkájával legyezte magát. Az uccán járó-kelő bundákba burkolózó oroszok csodálkozva bámulták az ausztricki plenit, azt hitték, hogy megbolondult. Pedig Kapus zászlós csak tiúntetni akart hiányos ruházatunkkal és szeretett volna *beteg*en kórházba jutni. Megtudta valahogy, hogy a kórházban a betegek tejet és fehér kenyeret kapnak. Nem sikerült neki: még csak náthát se kapott.

— Mennyiért nem adnék egy kis tüdőgyulladásért... bosszankodott a fiú. Akkor tán bejutnék a kórházba és esetleg ottragadnék.

*

Napról-napra jobban gyűlöltük a törököket. Már időnkint komoly lovagias afférek merültek fel közöttünk és a török tisztek között, akik nagyobbrészt kéményseprők, hentesek, birkapásztorok, borbélyok és pincérek voltak a civiléletben.

A lovagias ügyeket minden esetben *egyoldalú jegyzőkönyvekkel* intéztük el.

Több ízben sikertelenül kértük a parancsnokságot, hogy helyezzenek bennünket külön lágerbe, nem bírjuk tovább kitartani a törökökkel. Tűrhetetlen volt a helyzetünk: az egyik török efendi hangosan tanult franciául, a másik a hegedűjén cincogott, a harmadik egész nap hangosan imádkozott, a negyedik egy palatáblán tanulta a latin betűket és folyton csikorgatta a palavesszőjét, mint egy rossz elemista diákgyerek.

Egy alkalommal az előimádkozó éjjel, privát szorgalomból imádkozott és a vele egy szobában lakó Schultze doktor a fejéhez vágta a bakancsát. Oriási rumli lett erre. Mi persze Schultze pártján állottunk. Valóságos kézitusa fejlődött ki közöttünk, aminek csak az örök közbelépése vetett véget.

Másnap a törökök mintha mi sem történt volna, udvariasan köszöntek nekünk:

— Szelámin álejküm...

És mi fogcsikorgatva válaszoltunk:

— Szelám álmák...

Az egyetlen vezérkari kapitány volt udvarias közöttük. Mindent megköszönt:

— Tesekkür ederim...

Az efendi »tabib«-ok (orvosok) azért gyógyították az »odslik«-tól (éhség) beteg török, szerencsétlen eszireket (hadi foglyokat.)

A török kapitány szomorúan mondogatta:

— Adsliktan kimsze ölmez... (Még nem haltunk meg az éhségtől.)

Sokat szenvedtünk az éhségtől és a törököktől. Nappal éhezünk, éjszakáinkat nagyrészt álmatlanul töltöttük, mert vagy a törökök imádkoztak, vagy a konvojok bömböltek az őrszobában harmonika kíséret mellett, vagy mindkét oldalon egyszerre...

Karácsony előestéje közeledett.

A bolsevikik külön békéről tárgyaltak Breszt-

Litovsk-ban a központi hatalmak képviselőivel. Talán a különbéke után megindul a fogolykicserélés is, így reménykedtünk.

Karácsony előtt elővettük Zimányi doktort:

— Te Zimányi, te értesz a főzéshez. Karácsony estéjét, az első karácsonyt meg fogjuk ünnepelni. Valami ünnepi vacsorát kell csinálnod, hogy megmutassuk a törököknek, hogy mit tudunk mink.

A kevésszavu Zimányi doktor csak ennyit mondott:

— Majd meglátom...

Készülődöttünk a szent estre.

A láger körül mindenütt óriási fenyőfák me-redek a szürke ég felé, de karácsonyfát nem tudunk szerezni, mindössze néhány fenyőágacska jelezte, hogy karácsony van.

Zimányi doktor titokzatosan sürgött forgott a konyhában, készítette a meglepetést, a karácsonyi vacsorát.

Zimányi senkit se engedett be a konyhába.

— Mi lesz a vacsora? kérdezték egyszerre többen is.

— Meglepetés.

— Csak nem kása?

— Majd meglátjátok...

Annyit már megtudtunk, hogy Zimányi még Kozsuhovón szerzett egy földijétől mákot. Bizonyára mákostészta lesz a vacsora.

A hosszú asztalok mellé telepedtünk le, kiki a maga megszokott helyére. Vártuk a vacsorát. Ebédlőnket csak egy vékony átlátszó deszkafal választotta el a konovjok őrszobájától.

Most otthon is karácsony van... De milyen más az otthoni karácsony. Elszorult a szívünk, ha az otthonra gondoltunk, mi számkivetettek. Gondolatunk messze szárnyalt, ezer és ezer verszen át és meg sem állt hazáig... Valami úgy belemarkolt a szívünkbe... Valami úgy fojtogatott

bennünket... Hát mért éppen mi? Miért éppen nekünk jutott ki ez a kegyetlen sors?... Mit vétettünk mi? Miért, kiért kell kiállani ezt a sok nélkülözést, szenvedést... Kiért szenvedünk, éhezünk, kikért bünhödünk? A megholtakért? Az ártatlanul elesett hősi halottakért kell vezekelnünk? Gondolatban összekapcsolódtunk az otthoniakkal. Szemünk könnybe lábadt... Egymásra néztünk és sirtunk, mint a gyerekek...

Az orosz örök harmonika kíséret mellett vig nótázásba kezdtek. Gunydalokat énekeltek:

*Ranse bül izvoscsik
Zvalj' jevo Valodja
A tyeper na frontje
Vaše blagorodje.*

Zimányi doktor lángvörös arccal hozta be a vacsorát egy nagy tálban:

— Itt a vacsora: egyetek!...

A hatalmas tálban mákos tészta volt. Fekete lisztből, zsír és tojás nélkül készített mákostészta.

Igazságosan osztottuk el a mákos nudlit: egyformán jutott mindenkinek. Jóízűen fogyasztottuk el a keserű, ragacsos, csirizszerű, ragadós, fekete, vakarcsszerű pépes tésztát.

Még meg is dicsértük érte a szakácsot, aki lesütött szemekkel, pirulva fogadta a bókokat.

Vacsora után felcsendült ajkunkon a szomorú dal... Az örök tiszteletteljesen hallgatták énekünket, mintha valami égi hatalom némitotta volna el őket...

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Máról holnapra kitavaszkodott..

Tegnap még tél volt, mára már hirtelen megindult az olvadás és az uccákról sárga, szennyes hóviz hömpölygött a mélyen fekvő sebesvizü folyóba.

Észre se vettük: kitavaszkodott.

Életünkben mindössze annyi változás állott be, hogy tavasszal már csaknem mindegyik ausztrickinek meg volt a maga ideálja, bárisnyája.

A javithatatlan Horvát esténként kiszökött a városkába. A csinos, iónövésű fiúnak Vetlugán is megvolt a maga nője. Mialatt mi egyre fogytunk, sáppadoztunk, azalatt Horvát arca visszanyerte régi frissességét, gömbölyűségét, teltségét. Hja a jó házikoszt... Már pénze is volt...

Egyesek közülünk lázasak voltak, végtagfájdalmakról panaszkodtak. A foghusunk megdagadt, szürke lett. Nagyon megsáppadtunk. Mind-egyik a másikon konstatált valami betegséget.

A vörösök már elfoglalták egész Oroszországot és Szibéria legnagyobb részét, Vetlugán még mindig a cárizmus szellemében kezelte a praporscsik a hadifoglyokat. Már a fák is kizöldültek, a mikor egy napon egy csinos orosz bárisnya levélben jelentette nekünk, hogy svéd vöröskeresztes misszió tartózkodik városunkban. Átutazóban van. Szeretetadományokat is hozott magával. Nosza elő a bumágát: azonnal kérvényeket irtunk jó öreg

hadifogoly szokás szerint. A törökök is rakásra gyártották a kérvényeket.

A praporscsik aznap nagyon mérgesen tartotta szokásos povierkáját. Orditozott.

Hangos tiltakozásunkra revolverét vette elő és ránk fogta.

Azt követeltük, hogy engedje be hozzánk a svédeknek. Mi tudtuk jól, hogy a svédeknek megvan az engedélyük a fogolytáborok látogatására.

A praporscsik kijelentette, hogy ő a svédeknek nem ismeri el és nem engedi be hozzánk. A szolgálati szabályzat szigorúan tiltja, hogy hadifoglyok civilekkel érintkezzenek. A svéd vöröskereszt kiküldöttjei pedig közönséges civilek.

Az egyik ór, egy tatár legény besugta nekünk, hogy a kapitány megadta az engedélyt a svédeknek, a praporscsik pedig kereken megtagadta.

Kétségbe voltunk esve. Azonnal összeült a »vének tanácsa«. Ugy döntöttünk, hogy egyikünk este kiszökik, felkeresi a svédeknek és feltárja előttük rettenetes helyzetünket.

Horvát vállalta magára a feladatot.

A tatár konvoj segítségével sikerült kiszöknie a városba.

Álmatlanul töltöttük az éjszakát. Az ablaknál lestük Horvátot. Éjfél után tért haza, miután előbb egy tatár kereskedő házában alaposan bevacsorázott. Örömtől sugárzó arccal újságolta, hogy sikerült a svédekkel beszélnie, akik megbotránkozva hallották, hogy a lágerben orvosok és orvosok vannak elzárva, holott ők már hónapok óta keresnek orvosokat, a vöröskeresztes hadifogoly kórházak számára. Azonnal feljegyezték az összes neveket és megígérték, hogy a legrövidebb idő alatt megjön névszerint a beosztásunk és kiszabadulunk börtönünkből.

Horvát a köpönyege alatt votkát is hozott,

ugy hogy azon melegében megittuk az áldomást a sikeres ekspedició öröme. Még az öröknek is jutott a votkából. Hiába, ügyes fiu ez a Horvát, meg kell hagyni.

Másnap már kezünkben voltak a szeretetadományok. A kapitány saját kezüleg osztotta szét közöttünk. Hónapok óta most jelent meg először a lágerben. A törökök is kaptak a szeretetadományból: mindegyikünk kapott egy pirosparolis, kék bosnyák waffenrockot és egy csukaszürke katonanadrágot.

Aznap éppen hetipiac volt: a piac nyomban tele lett a kapott holmikkal. Az örök árulták a szeretetadományokat a piacon. Vajat, kenyeret, cukrot vettünk a kapott pénzen... Teljes volt az öröm.

Izgatott várakozásban telt el néhány hét. Időközben megérkeztek a városba a bolsevik agitátorok és komiszárok is, akik megengedték a hadifoglyoknak, hogy örök vezetésével a városban is sétálhassanak.

Május első napjaiban sorsdöntő események következtek be: Moszkvából *névreszóló* komandírozások érkeztek.

Megjöttek a sóvárogva várt kórházi vezénylések. Nagyrészt járvány és svéd vöröskeresztes kórházakba szoltak a behívók. A praporscsik tehetetlenül toporzékolt, de nem mert az *írásbeli* parancsoknak ellenszegülni.

Mit bántuk mi már, hogy hová visznek bennünket, csak el, el innen a pokolból.

Az én behívóm *Jekaterinburgba* szóltott a svéd vöröskereszthez.

Elbucsuztam a fiuktól.

Kis, kosárból font egylovas parasztkocsi állt a láger-épülete elé. Szuronyos ór ült benne, a kísérőm. A kezében tartotta az iratokat, a bumágákat.

Boldogan szorongattam a kocsim körül ácsorgó kollegák kezeit:

— A viziontlátásra otthon!

Bucsut intettem a kis orosz barisnyának is, akivel egész télen szemeztem az ablakon keresztül:

— Do szvidanje, barisnya...

De legboldogabban a török tiszteknek kiáltottam oda:

— Efendi! Szelámin álejküm...

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

Adieu Vetluga!

Bucsut intettem a kis, szinorosz városkának. A járókelők nagy szemeket meresztgettek rám: hová viszi a szuronyos őr ezt a szerencsétlen, lerongyolt, szakálas hadifoglyot? Biztosan börtönbe, vagy talán a vesztőhelyre? Szegény. Ugyan mit vétett ez az ember, hogy ilyen szigoruan vigyáznak rá, hogy meg ne szökiék? Bizonyára a vörösök ellen vétett: ellenforradalmár, kontrarevolucioner...

A tagbaszakadt, széles vállu, lapos orru konvoj lábhoz rakott szuronyos puskával, szótlanul ült mellettem és csak időnkint bocsájtott ki mély sóhajokat duzzadt ajkai közül, mint akire nagy, nehéz, felelősségteljes feladatot bízta. Mintha veszedelmes rablógyilkost kísérne a fegyházba.

Hiába: nehéz a katonai szolgálat. Szigorú parancsot kapott a praporscsiktól, hogy Jekaterinburgban adjon át a »Svedskij Krasznij Kreszt« főnökének elismervény ellenében. Az uton senkivel se szabad érintkezni, vigyázzon rám, hogy meg ne szökiék.

Induláskor a konvojom, *Afanaszij Fiotánovics* kapott a praporscsiktól négy napi élelmezés címén öt font kenyeret és néhány Kerenszky-rubelt, nekem pedig a markomba nyomták a petrogradi dán konzulátus németnyelvű gépirással írt sürgős parancsát.

No, ha sürgős, akkor majd a vonatban elolvassom.

A kocsit visszafelé már sokkal kellemesebb volt, mint a decemberi szánkút Vetlugára. A kis orosz ló szapora léptekkel ígetett, a széles, füves országuton. Minden olyan kedves volt, olyan barátságos. Mintha sohase jártam volna ezen a vidéken...

Milyen szép, haragos zöld minden: az erdők, a mezők, a legelők. Minden csupa illat, ragyogás, napfény, élet. A szép kis játék faházikókról is eltűnt a hó... Gerendákból rakja össze a muzsik a házakat és a gerendák közé puha, zöld mohát ékel. Még a tető is fából van, rajta nehéz kövek. A faházikók körül hófehértörzsű nyírfák bólongatnak kecsesen jobbra-balra, mint karcsu ballerínák.

A szántóföldeken mindenütt tarka asszony-nép szorgoskodik. Apró gyerekek bámulnak a kocsink után.

Három napi kocsirázás után értünk Bujs állomására.

Az állomáson minden a régi, mint öt hónappal ezelőtt, csak új csinovnikok csájáztak a dézsurné szobában.

Afanaszija, a szigorú parancsra való hivatkozással kieroszakolt az állomásfőnöktől egy külön másodosztályú vagon, amit a Vologda felől berobogó személyvonathoz kapcsoltak. Kisérvem megkülönböztetett tisztelettel bánt velem, cipelte utánam a kínai kofferemet és várta, hogy én élelmezsem őt. Erre már a beszállás után gyengéd célzásokat tett, pedig ha sejtette volna, hogy a zsebemben egy árva kopeka sincs...

Afanaszija egy tágas, tükrös, kétágyas, mozdóval ellátott, piros bársonyüléses, másodosztályú különfülkében helyezett el és gondosan *ramzárta az ajtót*, hogy senki se háborgasson.

A vagon többi fülkéi is csakhamar zsuffolá-

sig megteltek utasokkal, katonákkal, menekülőkkel, sőt a folyosón is szorongva ácsorogtak az oroszok a rengeteg láda, zsák, bőrdörmög, köztük.

Afanaszij hűségesen állott őrt az ajtó előtt és senkit se bocsájtott be hozzám.

— Nyilza! Gospoda — mondta erélyesen a betolakodóknak, de bővebb magyarázatba nem bocsájtkozott.

Valósággal röpi velem a »kiváltáztott« vonat északkeleti irányban, holott álmaim netovábbja volt: délnyugati irányban, *hazafelé* utazni... Egyelőre elég volt ennyi is: kiszabadultam a vetlugai börtönből és utazom *kelet* felé, a szibériai határra, ahol még van — *fehér kenyér*... Észre se vettem, hogy a gyomrom korgása hangosabb a vonat kerekeinek zakatolásánál is. ...Eszembe jutott a sürgős petrográdi levél. Végigdőltem a puha, bársony fekvőhelyen és elővettem az írást.

A *nevemre* kiállított gépirásos levélben szóról-szóra ez állott:

Die k. u. k. Oesterreich-Ungarische Regierung fordert von allen kriegsgefangenen Aerzten, dass sie unbedingt auf ihrem Posten verbleiben, auch wenn sie im Besitze russischer Invaliden-Zeugnisse sind. Ausgenommen werden nur solche Aerzte, die infolge von Krankheit an der Ausübung ihres Berufes auch in der Heimat verhindert sind, oder wenn das weitere Verbleiben in der Kriegsgefangenschaft infolge von Krankheit mit Lebensgefahr verbunden ist.

Heimkehrende Aerzte werden in Oesterreich-Ungarn genauest untersucht, und wenn sie als diensttaeuglich anerkannt werden, laufen sie Gefahr strengstens bestraft zu werden. (Kriegsgericht!)

Das Oesterreich-Ungarische Kriegsministerium

rium fordert unbedingten Gehorsam, wenn notwendig: Selbstaupferung im Interesse der Gesamtheit.

Petrograd, den 1. Mai 1918.

Fuer den Gesandten gezeichnet:

F. Cramert.

(A dán követség pecsétje.)

Kétszer, háromszor is elolvastam az írást egymásután. Mi ez? Jól értem? A káundká még itt is kísért, még itt se hagy nyugton? Még a szerencsétlen, rongyos, kiéhezett hadifogolynak is »szigorú parancsokat« osztogat a káundká hadügyminisztérium? Hogy az orvosoknak nem szabad hazaszökniök, még ha rokkantak is? Feltétlenül helyükön kell maradniok, különben... Mit különben?!... Különben a hazatérő orvosokat felülvizsgálják és ha munkaképesek: haditörvényszék elé állítják őket. Ezt már ismerjük: Kriegsgericht, Strafanzeige. Előlegnek büntetésből azonnal az olasz frontra küldik az embert... Az osztrák-magyar hadügyminiszter megköveteli a hadifogoly orvosoktól a feltétlen engedelmességet és ha kell: önfeláldozást a hadifoglyok érdekében.

Eszerint az orvos várja meg, míg az összes hadifoglyokat hazaszállítják, zárja be a lágert és adja be a kulcsokat... Szóval a fogságban is dolgoznia kell, amíg mozogni tud...

Szinte irigyellek benneteket drága, dicsőült kartársaim, akik a fogolytáborok flektifusz-temezőiben pihentek: ti már nem kaptok több parancsot a káundká hadügyminisztertől.

Igen... igen... ugyanez a káundká hívott be tízennégyben engemet is. Tízennégy nyarán szorgalmasan dolgoztam a kórházban, elláttam a betegeimet és megcsináltam *holnapra* a munkarendet. Akkor már megtanultam, hogy

egy »szabad« állampolgár nem rendelkezhetik szabadon a — holnapjával.

Másnap már hiába vártak a betegeim: a vizit ideje alatt már vonatban ültem, sok más szerencsétlen hulla-aspiráнтtal egy kupéban, kezemben szorongatva a behívó sürgönyt. A káundká megtalált *akkor* a sürgönnyel és megtalált Oroszország rengetegében is...

Másnap délután érkezett meg vonatunk *Vjatka* állomására.

Az állomás teli volt rongyos és fantasztikus ruhacafatokba öltözködött, kiéhezett árnyemberkel: hadifoglyokkal.

Láttam itt régi és új hadifoglyokat, tiszteket, legénységet egyrakáson. Jól öltöztötteket és meztelábosokat. Szánalmas szibériai hadifoglyokat, akik már egy év óta »utban« vannak hazafelé és akiket utközben »lekapcsoltak« a tovarisok. Tjumen, Cseljabinszk, Jalutorovszk, Omszk, Tomszk, Tobolszk, Petropavloszk, Akmolinszk, Szemipalatinszk, Krasznojarszk, sőt még a Bajkál-tó hadifoglytáboraiából is voltak a vjatkai állomáson ácsorgó, levegőbe bámuló, reménykedő hadifoglyok.

Csak úgy visszhangzott a nagy állomás a magyar szótól, mintha legalább is Debrecenbe futott volna be a vonatom, egyenesen a csavargók népgyűlésére.

Az állomás perónján rögtönzött pirosdrapériás szóónoki emelvénnyel egy fiatal, nyulánk, hadifogly kadetaszpirant beszélt magyarul.

Rekedtre beszélte magát a szóónok. Beszédközben nagyokat pihent, látszott, hogy kimerült.

A hadifogly szóónok után vöröskokárdás, vörössapkás orosz katona lépett az emelvénnyel és

oroszl nyelven tartott gyűjtő beszédet. Éltette a világforradalmat.

*

A következő nap reggelén ugyanaz a kép tárlt elem *Perm* városának vasutállomásán is.

Csakugy hemzsegett a hatalmas állomás-épület előtt a sok hadifogoly.

A perónon két helyen is tartottak agitációs beszédet a vörös katonák.

Afanaszij engedélyével elvegyültem a hanyabolszerűen nyílzgó embertömegben. Afanaszj mindenütt féltő aggodalommal követett, mint ahogy a kis gyermeket követi hü dajkája.

Hatalmas termetű, pirosarcu, vöröskokárdás, szőke, birodalmi német altiszt intézett beszédet a hadifoglyokhoz, egy félrelökött rossz vaggon lépcsőzetéről. Minden második szava ez volt: *Genossen!* ...

A germán után magyar szónok következett.

A vonatvezető jelt adott az indulásra.

Találomra megszólítottam egy csukaszürkeruhás, nagybajuszu öreg hadifoglyot.

— No öreg! Mikor megyünk haza? — kérdeztem sebtében.

— Majd ha eljön értünk a germán.

— Hát a mieinkben nem bizik?

— Nem törődnek azok velünk.

— Sokan szöknek haza?

— Kevesen. Eleinte még mentek, akiknek dolguk volt otthon az asszony miatt, meg miegymás... de mióta megtudták, hogy otthon komiszul bánnak a volt orosz hadifoglyokkal, félnek tőlük, beosztják őket a marsba és ki az olasz frontra... hát azóta... inkább maradunk... Most már megvárjuk a békekötést...

Egy piros-pozsgás legényt ráncigált elő:

— Ide nézzen az orvos ur... Itt van a Sebők Lőrinc. Ez sokat tudna mesélni... Hazaszökött, körülnézett és amikor két heti szabadság után ki akarták küldeni a franciák ellen, hát megfogott... Ugye Lőrinc?... Visszaszökött Permbe... Lógás oda-vissza... Mi?

A megszólított legény elpirult mint egy lány.

— Meg aztán itt hagyta az orosz asszonyt és azt a két csudaszép gyereket... Mondtam én neki, hogy kár... Most visszajött. A múlt héten. Magával hozta a sógorát is a Lestyák Pistát. Együtt dolgoznak Votkinszkijban a földeken. Az idén nagyon szépnek mutatkozik a termés...

A szibériai vonat robogott be az állomásra. A vörös gárdisták nagy aparátussal estek neki a vonatnak és ritka szakértelemmel szedték le a civilruhába öltözött szökésben levő szibériai hadifoglyokat a vonat tetejéről, az ütközőkről és a kupékból. Különösen a jobb arcu, tisztiformájú hadifoglyokra vadásztak. Nem használt itt a hosszú szakáll, az orosz ruha, az orosz tányérsapka, rubáska, semmi. Kivétel nélkül mindenkít leigazoltattak és vitték az állomásparancsnokságra. És a vonat hadifoglyok nélkül robogott tovább nyugat felé...

Közeledett a vonatunk Jekaterinburg felé... Még egy éjszaka és elérjük az Ural hegyláncot.

Az utolsó éjszakán Afanaszijnak komoly ösztetüzései voltak a civilekkel. Afanaszij mint egy, hűséges juhászkutya aludt a küszöböm előtt, fegyvere mellett. A folyosó annyira megtelt utasokkal, hogy valóságos rohamot intéztek a fegyveres őr ellen. Afanaszij keményen védekezett: szuronyával tartotta vissza az elégedetlenkedő utasokat. Szorongva gondoltam arra, hogy mi

lesz velem, ha rám törik az ajtót, kísül a turpisság és a nekem járó marhakupéba utalnak a katonák.

Az utasok szitkolóztak, káromkodtak.

Afanaszij Fiofanovics nyugodtan mondta:

— Goszpoda, ne mogu. Njilza!...

Reggelig aludtam, kényelmesen elnyujtózva, hűséges dajkám jóvoltából, mialatt előkelő oroszok, katonák, tiszték a folyosó padlóján összegémberedve töltötték az éjszakát.

A kora reggeli órákban már feltűntek Jekaterinburg gyárváros felhőkbe nyúló hideg kéményei, hagymában végződő kövér templomtornyai.

Szép, ragyogó májusi reggel volt.

A vonat berobogott Jekaterinburg állomásra...

Megnéztem magam a tükörben: egy sápadt, behorpadt arcu, szakállas, szomorú *idegen* arc bámult rám vissza

The first of these is the fact that the
 the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the
 the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the
 the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the
 the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the
 the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the
 the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the
 the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the
 the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the
 the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the
 the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the
 the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the
 the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the
 the first of these is the fact that the

MÁSODIK RÉSZ

A VILÁGHÁBORU SZÉLHÁMOSAI

A WILGELMUS STILBAND

ELSŐ FEJEZET.

Európai Oroszország utolsó nagy vasutálomása a szibériai vonalon: *Jekaterinburg*.

A jekaterinburgi pályaudvaron már több vöröskatona ácsorgott, mint hadifogoly.

Mindenütt sürgés-forgás, vezényszó, kiabálás, intézkedés, lőtás-futás. Az »oroszk« vöröskatonák nagy része kitünően beszélt a magyar nyelvet.

A perónon batyuhegyek között népes családok otthonosan csájáztak, kis gyermekek édesen aludtak a lim-lomok tetején. Ki tudja mire, ki tudja mióta várnak ezek a menekültek, a feltoronyosult holmik között?

Az állomás hatalmas épületén vörös zászló leng.

Itt egy sápadt fiatalembert igazoltatnak a katonák, ott egy szakállas, jól öltözött, tisztességes koru uriembert vezetnek kifelé a szuronyos örök hangosan vitatkozva.

Még a vagon lépcsőzetén álltam, amikor hangos veszekedésre figyeltem fel.

Egy magas, monoklis, magyar huszárfőhadnagy dulakodott a vöröskatonákkal.

A főhadnagy magából kikelve kiáltotta:

— Ehhez abszolute nincs joguk! Kikérem magamnak... Tiltakozom...

Az egyik természetes katona dunántuli magyarsággal mondta:

— Fogja be a pofáját, mert...

— Micsoda hang ez?... tiltakozott a főhadnagy.

A nagy lármára még egy orosz katona sietett társai segítségére és egyesült erővel tépték le a főhadnagy csillagait a gallérjáról...

Önkénytelenül a parolimhoz nyultam... Az én megfeketedett arany csillagaim még nyugodtan ott ültek a parolin, észre se vették a közelgő veszélyt.

Afanaszij Fiofánovics megszólalt a hátam mögött:

— Páigyom... Gyerünk...

Még mindig ott álltam a legfelső lépcsőn, megkövülten.

— Szicsász... válaszoltam elgondolkozva és meredt szemekkel bámultam a vérpiros arccal távozó tiszt után.

— Szicsász Afanaszij... ismételtem szórakozottan... mindjárt...

Visszamentem a kupéba. A tükör elé álltam és a kis manikűr ollóval, amit még Kozsuhovón a svédektől kaptam, gyorsan leoperáltam galléromról a csillagokat. Mind a négyet. Ledegradáltam magamat. A kezem reszketett egy kissé az operációnál. Mindegy: inkább én fokozom le magam, semmint...

A csillagokat a földre dobtam.

Afanaszij, hü szuronyos dajkám, nevelőm, gyermekkertészem izgatottan magyarázta, hogy már mindenki leszállott, utolsóknak maradtunk.

Zavartan indultam kifelé. Kissé resteltem a dolgot az orosz konvoj előtt, aki még Vetlugán olyan nagy tiszteletben tartotta a tiszt sarzsit... De hát most már mindegy: megtörtént. Mehetünk.

Megindultunk. Utközben megint felvillant a fejemben valami. Hirtelen visszafordultam: föl-

szedtem a földről a csillagokat... Zsebre raktam őket: ki tudja hátha szükségem lesz még rájuk? Hátha megfordul a kocka, visszajön a fehérek uralma és megkövetelik a csillagok viselését. Mit lehessen tudni?

A kiszállás simán ment.

Igazoltuk magunkat a kísérő levelekkel, az örök utat nyitottak.

Kijutottunk az állomás előtti nagy térre.

Afanaszij mindenütt hűségesen cipelte utánam a kofferemet, a világért se engedte volna, hogy segítsek neki, bármily furcsán festett az uccán a szuronyos — hordár.

Neki vágtunk a városba vezető hosszú fasornak.

Egy revolveres vöröskatona szaladt utánunk. Már azt hittem, hogy valami baj van...

Utolért bennünket. A nevemen szólított:

— Nem ismer? — kérdezte magyarul.

— Igen... igen olyan ismerősnek tűnik... dadogtam zavartan és összeráncolt homlokkal igyekeztem emlékezetembe idézni az ismerős arcot.

— Együtt kutyagoltunk tavaly nyáron Sztanislautól Kievig...

— Ahá!...

— Hatvanas voltam...

— Igen... igen...

— A sebes lábamat kezelte az uton. Nem emlékszik?

Nem mertem bevallani, hogy nem emlékszem rá.

— Most már emlékszem... feleltem bizonytalanul.

Aztán elmondta, hogy nagyon rosszul ment a dolga kora tavasszal, sokat nélkülözött, nem sikerült a hazaszökés, hát gondolt egyet és néhány cimborájával együtt belépett a vörös gárdába.

Az ő századában kizárólag magyarok és németek szolgálnak, még a parancsnokuk is hadifogoly tiszt, egy zászlós Szegvári nevű, otthon színes volt. Nagyon jól megy a dolguk, kitűnő ellátást kapnak, naponta húst, fehér kenyeret, csáját, cukrot. Egy kis mellékese is akad a fizetésen kívül: a rekvirálás...

— Minden második napon vagyok őrségen. — folytatta. Holnap szabadnapos vagyok, holnapután a színháznál leszek dezurné. Ha tetszik, adok potyajegyet. A színház ott van a Glavni-prospekt végén.

Aztán kézségesen magyarázta meg, hogy a svéd vöröskereszt irodáját, a Katedrálnájá-ploscsádon találom.

Bucsuzáskor kezét nyújtott:

— Barna Lőrinc a nevem, Minden jót kívánok. Ha szüksége lesz valamire, csak keressen fel a laktanyában, a Szennája-ploscsádon.

A városban rengeteg katonát láttam és valamennyi kitűnően volt felszerelve. A »cár szeme« a sapka elején vörös posztóval volt bevonva. A sziv fölött is szallagos vörös kokárdát viseltek.

Katonai autók robogtak össze-vissza a széles uccák rossz kövezetén. Az autókban vöröskatonák és sipitózó, festett arcú hölgyek. Milyen furcsa: pár hónappal ezelőtt, ugyanezen autókkal robogtak Jekaterinburg uccáin Kerenszky tisztjei is... Talán a hölgyek is ugyanazok voltak...

A városba vezető ut mentén csaknem minden sarkon, elárusító bódékban hófehér cipők mosolyogtak felém... Néhány kopekába kerül mindössze a fehér bulki... Milyen rég nem láttam már fehér kenyeret... Milyen jó volna beleharapni...

Az Iszet tó széles hidján két katona ácsorog a hid karfájának támaszkodva. Az egyik marokra fog egy ropogós fehér cipőt és nagyokat tép le belőle egészséges fogaival: teli szájjal falja a fe-

hér kenyeret... A másik katona beszéd közben napraforgó magot, szémicskát ropogtat fogai között. Mint a malom, gépiesen őrli fogai között a szürke szemeket és messzire köpi ki a lehántott mag héjját. Körülöttük valóságos kis szemétdomb képződött.

A széles uccákon hatalmas köfházak sorakoznak egymás mellett. Az uccák járdáit csaknem mindenütt óriási kőlapok fedik. Nagy a forgalom. Mindenki siet, rohan.

Magasan állott már a nap, mire ráakadtunk a svéd vöröskereszt kétemeletes palotájára. Az épület főbejárata előtt sok hadifogoly — főként germán — ólákodott.

A kapu fölött orosz és németnyelvű felirat:

»Svedszkij Krasznij Kreszt, komitét pomoscsi vojenno-plennim« — »Schwedisches Rotes Kreutz, Abteilung Hilfskomite für Kriegsgefangene«.

A vöröskeresztes megbizottat, a svéd Norlint nem találtuk az irodában. Vidékre ment autóval és csak a késő délutáni órákban várták vissza.

Afanaszijnak nem nyerte meg a tetszését a svédek háza, mert az egész nagy épületben nem talált forró csájvizet, kipjatokot és még ma nem is csájázott.

Az irodákban mindenütt dolgoztak, gépeltek a hivatalnokok, senki se csájázott, mint ahogy azt munkaközben az orosz csinovnikok szokták.

Norlin titkára, egy szimpatikus birodalmi német figyelmeztetett, hogy addig is, amíg Norlin visszatér, jelentkezzem a városparancsnoknál, hogy írásaim rendben legyenek.

Az irodaszolga kalauzolt a városházára a parancsnokhoz. Nem szeretem ugyan az ilyen bemutatkozásokat és jelentkezéseket, — mindig eszembe juttatta a katonás Strazovec őrnagyot — de ha meg kell lennie, hát legyen...

A városparancsnokot magas, idősebb, szakállas, keménykötésű meglett embernek, amolyan generálisformának képzeltem el.

Bevezettek hozzá.

Nagy meglepetésemre Jekaterinburg városparancsnoka egy gyermekarcú, egészen fiatal gyerek-ember volt. A kistermetű, széles vállu, munkáskinézésű fiatalember alig volt több huszonhárom évesnél. Az arca simára beretvált, haja felfelé fésült, villogó, élénk szemei mélyen ültek. A jobb kezének középső ujján egy remekművű antik, cimeres pecsétgyűrű, az ötvösművészet remeke.

Különböző panaszokkal, kérelmekkel járultak eléje a város polgárai, öregek, fiatalok, feketeruhás, szomorú asszonyok.

A fiatal parancsnok rövid, kemény, pattogó mondatokban erőlyesen intézkedett. Ítélt, rendelt, elrendelt olyan határozottsággal, amely valószínűséggel bámulatba ejtett. Visszafojtott lélegzettel meredtem rá, lestem minden szavát, valósággal lenyűgözött erőlyt, energiát sugárzó egyénisége, amint parancsokat, kegyet osztogatott, kérényeket intézett, ítéletet hirdetett vitás ügyekben felelősség nélkül. Egyszerű fehér orosz ing, rubaska volt rajta, zsinorszerű övvel.

Rám került a sor.

Tudomásul vette a jelentkezést. — Értésemre adta, hogy *szabad ember vagyok* a légteljesebb joggal. Személyi igazolványt állított ki nezemre, amellyel éjjel-nappal szabadon járhatok a városban. Sajátkezűleg állította ki az igazolványt. Nehezen ment neki az írás, látszik: nem a kenyerre. Mialatt írt, alig tudtam levenni a szememet a csodás, remekművű pecsétgyűrűről, amelynek világoskék kövén most már határozottan kivettem a kilencágú koronát is a cimer fölé.

Amikor készen lett az irással, felállott és ki-

rályokhoz, hadvezérekhez illő kézmozdulattal bosszajtott el...

Szédelegve támolyogtam le a lépcsőkön.

A városháza előtt megállottam és szórakozottan tanulmányoztam a cirilbetűs, pecsétetes írást, amely teljes szabadságot biztosított számomra.

Szabadság... Mehetek ahová akarok... éjjel úgy, mint nappal... Kemény legény ez a városparancsnok. És milyen fiatal... Parancsokat oszt, mint egy Napoleon... És az a gyűrű... Ki viselte vajon azt a gyűrűt előtte... és hol van most a gyűrű tulajdonosa?

Elgondolkozva bámultam bele a levegőbe. Tekintetem megakadt egy szerelmes páron. Meszsziről, összetapadva, egymásba karolva, andalogva, suttogva közeledett a pár. A fejük szinte összeért. Karcsu, nyulánk leány, csinos, jól öltözött civilruhás fiatalember.

A lánynak feltűnő szép az arca, a fiut nem látom, mert amint előrehajtja a fejét, a kalapja eltakarja az arcát.

Mellém kerül a pár...

— Bálint! — szaladt ki a szó a számon.

Igen... Bálint hadnagy.

A fiatalember rámnéz.

— Ah, te vagy az doktorkám! Hogy kerülsz te ide? Isten hozott!

Nekem ugrott, összecsókkolt, ölelgetett...

Megfogta a leány kezét és gyengéden felém húzta:

— A menyasszonyom... Bemutatlak a menyasszonyomnak. Zinaida Ivanovna...

Aztán megindult a szóáradat. Alig győztük kielégíteni egymást feleletekkel. Mit csinál ez? Hol van az? Hogy megy a sora amannak. Végre is megállapodtunk abban, hogy a részletes referátát holnapra hagyjuk.

— Igaz! képzeld csak szegény Góliát zász-
lós, tudod az az erős bivaly, a télen Omszkban
meghalt flektifuszban. A Rajtik hadnagy is meg-
betegedett, de nagy nehezen kilábalt.

Aztán magához vonta a lányt és hódolattel-
jesen kezet csókolt neki:

— Ugy-e gyönyörű egy teremtés. Mondd csak
doktorkám, tudom te nagy szakértő vagy...

Szemügyre vettem a lányt.

Nagyon csinos volt Zinaida. Jónövésű, ki-
sportolt, keményhusu, nyulánk, fehérbőrű. Alig
lehetett több tizenhét évesnél. Aranyszőke rövidre
nyírt haja mögül apró fülkagylók kandikáltak ki.
Kék, mosolygós szemei fölött sötétbarna szemöl-
dökök iveltek. Vértörpiros ajkai nem fedték egy-
mást teljesen, ha mosolyra nyíltak, hófehér fogak
villantak elő.

Megveregettem Bálint széles vállát, csak úgy
porzott a ruhája:

— Nagy kópé voltál mindig Bálint... Jó iz-
lésed van... Hol ismerkedtetek össze?

Kérdésemre egy szuszra mondta el Bálint,
hogy menyasszonya egy előkelő, jómódu permi
ügyvéd leánya, aki anyjával rokonainál van ven-
dégsgben, Jekaterinburgban. Apja a vörösök
elől Cseljabinszkba szökött.

— Megtanultál-e már oroszul? — kérdeztem
tőle.

— Még nem. Most tanulok, de nem megy se-
hogysel.

— Tudsz-e már valamit?

— Egy bűdös szót se. Illetve csak azt az egy
szót tudom, hogy *harasó*.

— Aztán hogy beszélsz a menyasszonyod-
dal?

— Oroszul. Ezzel az egy szóval. Elég ez.
Megérti. Aztán amit nem tudok oroszul, megmon-
dom magyarul.

Zinaida Ivanóvnához fordultam:

— Mondja Zinaidácska... hogy értik meg egymást, hisz Bálint csak magyarul tud, oroszul nem beszél...

— Hogy mondhat ilyet? — felelte a lány sértődötten... Bálint nem tud oroszul beszélni? *Kitűnően beszél.*

Nem firtattam tovább a kérdést, nem vitatkoztam. Ugy látszik a szerelmesek külön, nemzetközi nyelven beszélnek, mert ezek jól megértik egymást.

Azt is megtudtam Bálinttól, hogy áprilisban szökésben volt hazafelé, de a vöröskatonák lekapcsolták. Most civil internált papírai vannak és a gazdag malomtulajdonosnál és gabonakereskedőnél Makarovnál lakik. A kereskedő a legszebb szobáját bocsájtotta rendelkezésére, hogy némi képen mentesítse magát a vöröskatonák zaklatásaitól.

Megállapodtunk Bálinttal, hogy holnap felkeres a svédeknel. Elbucsúztunk.

Bucsuzáskor lelkemre kötötte, hogy jól vágjam meg Norlint, ne sajnáljam...

Szerelmesen összebujva mentek tovább... Hamarosan elvegyült a jegyespár az ucca forgatagában.

*

Norlin csak a késő délutáni órákban érkezett vissza. Az irodája előtt már nagyon sokan várták.

Afanaszijval szerényen meghuzódtunk egy sarokban és száritott fekete kenyérünk utolsó morzsáit ropogtattuk.

A titkár elsőnek engem jelentett be.

Norlin nagyon megörült velem. Panaszkodott, hogy hadifogoly kórházaiban mindenütt orvosnövendékeket volt kénytelen alkalmazni, olyan nagy az orvoshiány. Csodálkozva hallgat-

ta kalandos nyolc hónapig tartó »utazásom« történetét.

A svéd Norlin nagyon szimpatikus, kevés beszédű embernek látszott. Németül egész jól beszélt, oroszul meglehetősen akadozva. Erőteljes, hizásra hajlamos, középtermetű, ötvenéves ember volt. Napbarnított arcán furcsán világított fehérszöke szemöldöke és rövidre nyirt haja.

Amikor említettem neki a vetlugai lágert, hitetlenül csóválta a fejét. Azon is nagyot bámult, amikor elárultam, hogy szuronyos őr kísért Jekaterinburgba.

Közben bejött a titkár. Norlin a kopott uniformisomra, cipőmre mutatott és magyarázott neki valamit. A titkár bolintgatott.

— Majd kistafirozzuk holnap, — mondotta Norlin és pénzt is kap, előleget a fizetésére, ha tetszik. Nálam fog lakni. A titkárom majd felkíséri a lakására. A viszontlátásra.

Afanaszij Fiofánovicsnak adott néhány rubelt és egy piros pecséttel ellátott orosz elismervényt, hogy engem átvett.

Elbucsuztam Afanaszijtól. Nekiadtam egész vagyonomat, a Vetlugán kapott szeretetadományt, a piros parolis, rézgombos bosnyák waffenrockot. Nagyon megörült neki.

Bealkonyodott már mire a titkár elvezetett Norlin Lamajevszkája utcán lévő lakására.

A lakás egy milliomos orosz kereskedőé, Koroljkové volt, aki az egész házát, mindenestől átadta Norlinnak megőrzés végett és ő családjával együtt Szibéria felé menekült a vörösök boszúja elől.

Egy csodaszép, selyemtapétás, uccára nyíló vendégszobában helyeztek el. A szobában nehéz bársony függönyök, perzsaszőnyegek voltak. A szoba bútorzatának minden egyes darabja valósá-

gos műremek, az egyik sarokban széles, barokstílű rugós, puha széles ágy, hófehér ágynéművel.

Az első dolgom az volt, hogy kipróbáljam az ágyat: csak úgy ruhástól belefeküdtem. Milyen kellemes érzés: a tyepluskák priccse, a láger deszkája után puha, tiszta, rugós ágyban feküdni. Előbb a moszkvai, majd a vetlugai fekhelyemre gondoltam...

Elmosolyodtam...

Mi volt tegnap?... Mit hoz a holnap? Ezzel a boldog mosollyal az ajkamon úgy, ahogy voltam, felöltözve elnyomott az álom...

— Doktor úr... a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

— ...a boldog mosolyom...

MÁSODIK FEJEZET.

Másnap reggel Walter ébresztett fel, Norlin inasa:

— Doktor ur... a borbély várakozik a fürdőszobában.

Ijedten ugrottam fel, azt hittem, hogy a piszeorru mérges praporcsik kelteget, aki megkövetelte a katonás, korai felkelést.

Walter csodálkozva csapta össze a kezait:

— Hát ruhástul aludt az éjjel a doktor ur?... Ejnye ha tudtam volna...

— Elnyomott az álom...

Milyen hihetetlen: pár nappal ezelőtt még nedves, izzadságtól csorgó falakat láttam magam előtt, ha kinyitottam a szememet. Körülöttem sapkás, borostás képtű, fekete arcu, gyilkos-szemű törökök bámészkodtak, ma pedig egy barátságos uriszoba selyemtapétája mosolyog le rám. Különös: a selyemtapéta egyik mintája a kozsuhovói alezredes profilját adja vissza és milyen pontosan. Még a kecskeszakáll is ott van... Az egyik girland kozák kancsukára emlékeztet... Ott fenn pedig a menyezet alatt a kis tanyai parasztányóka topa rézszamováriát látom...

Walter jelentette:

— A borbély már türelmetlen... Elhül a fürdőviz. Galitzer ur, a raktárnok küldött egy öltözet civilruhát a doktor urnak, meg fehérne-

műt, cipőt. Reggeli az ebédlőben, naponta kilenckor. A dán vöröskeresztes delegátus, Krebsz ur akar beszélni a doktor urral.

Levetettem rongyos, pecsétes, viharedzett bluzomat, piszkos, szakadt ingemet.

Bementem a parádés fürdőszobába.

— Maga a borbély? — kérdeztem gyanakodva a kis tömzsi, mosolygós arcú, jól táplált, kerekarcu fiatalembertől.

— Parancsára...

— És otthon, civilben?

— Szintén.

Megesketttem előbb és csak azután ültem le neki:

— Hallja, engem már nyuzott mészáros, hentes, tanító és viceházmester. Valamennyi azt állította, hogy civilben borbély... Nekem elegendő van a pleni-borbélyokból.

— Budapesten dolgoztam évekig. A Hungáriában mindenki ismerte a Marcit... Aztán ha szabad a jogásznak fogat huzni? ...

— Micsoda?

— Az ambuláncon egy ügyvédjelölt huzza a fogakat. De nagyon jól huz, mindenki dicséri. És plombál is... A kórházban pedig egy fiatal orvosnővendék operál. Krasznó-Utimszkban mint felcser dolgozik egy pleni, aki otthon böllér volt.

Mialatt szappanozta az arcomat, bőbeszédűen mesélte el, hogy ő már dolgozott Oroszországban mint bőrgyári munkás, favágó, bányász, földmunkás és mint filc-csizma készítő. Az utolsó esztendőben mint »műkertész« hasznosította magát. A Jekaterinburg melletti Irbit fogolytáborában volt éppen, amikor Bingen báróékhoz kerültek egy műkertészt, szakképzett embert. A kertészethez ugyan semmit se konyitott, mégis elsőnek jelentkezett. Tavasszal már kidobták a kitűnő állásból, mert a télikert és üvegház ösz-

szes virágai, drága déli növényei mind kipusztultak. Az elmúlt télen nagyon hideg volt és az üvegház számára kiutalt fát a maga kis kamrájában fűtötte fel.

— Aztán, folytatta Marci, pehhem volt és minden kitudódott...

— Mi tudódott ki?...

— Kitudódott az is, hogy a francia nevelőnővel össze szűrtük a levet... A lány úgy etetett... A legjobb falatokat lopta el a tálból és hozta le nekem... Tíz kilót hiztam. Csak úgy pattogzottak a gombok a ruhámról... De a nagyobb baj ott volt, hogy a leány is kezdett hízni... már nem lehetett letagadni.

— Meglett a gyerek?

— Meg. Csak látná az orvos ur, milyen erős gyerek. Mint a vas. Már mindent eszik. Itt vannak Jekaterinburgban. Hazaviszem. Francia aszsonyot viszek haza...

Panaszkodott, hogy azért az nem volt szép a bárónőtől, hogy kidobta őket, mert amikor az elmúlt télen egy éjszaka legyilkolták a vörösök a bárót, csak az ő könyörgésére hagyták életben a bárónőt és egyetlen kis fiát.

Marci elkészült munkájával. Boldog volt, hogy jól kipanaszkodhatta magát.

Még a fürdőkádban lubickoltam. amikor Walter figyelmeztetett, hogy a reggeli az asztalon van

A toalettemmel hamarosan elkészültem. Felöltözködtem. Ah — így egészen más, civilben. Három évig hordtam az uniformist. Lehetséges? A sarokba dobott formaruha most már valóságos kényszerzubbonynak tűnt fel... Három év óta először kötöm meg a nyakkendőm csokrát. Úgyetlen vagyok: elszokott a kezem az ilyesmitől. Nehezen megy. Milyen furcsa: tükr előtt öltözködni... Az arccsontjaim kiállanak, a szemeim

alatt sötét karikák ülnek. Az orrom megnyult, a füleim elállanak. A gyomrom hangosan panaszkodik.

Bementem az ebédlőbe. Mindenütt süppedős szőnyegek a tükörfényes parkettás padlón. A falak mentén gazdag fafaragású burkolat, nehéz, művészi székek, délszaki növények, pálmák...

Négy személyre volt az asztal megterítve. Magam voltam az ebédlőben, Walter a szomszéd szobában takarított. Az asztal közepén hatalmas, masszív ezüst tálcán fejedelmi reggeli.

Alaposan nekiláttam az evésnek. A kávéन kezdtem: nem zavart senki, hát beleapritottam a tejszinhabos kávéba a fehér kalácsot, mint gyermekkoromban szoktam a nagyanyámnál. Őt kockacukrot tettem a kis csészébe. A kávé olyan édes és nyúlós volt már mint a szirup.

Körülnéztem. Senki se volt a közelemben, a tükörből se lát meg senki... Pillanatnyi habozás után jó hadifogoly szokás szerint egy marék kockacukrot dugtam a zsebembe. Csupa előrelátásból: hátha holnapra nem jut. Az előrelátás nem árt. A nehéz ezüst cukortartó csordultig tele volt.

Nagyszerűen ízlett a reggeli. Micsoda sajt, milyen pompás ez a sonka. Jobb mint a fekete kása, meg a fagyott krumpli. A Kertész doktor bizonyára nem kap ilyen fejedelmi reggelit Lembergben, a kórházban. Hej, ha otthon tudná ezt a hugom, bizonyosan nem aggódna értem szegény.

Jóízűen gyűrtem a falatokat. A pikáns sajtra jól esett a friss, üdítő ásványviz. Nézd csak: itt minden holmiba monogramm van belevésve. Nem lehet semmit se elemelni. Ez a sonka-tojásos étel a legjobb. Kedvenc ételem a ham and eggs...

Walter portörölő ruhával a kezében ment keresztül a szobán és rejtett pillantásokat vetett az

asztalra szempilláin keresztül. Az orra alatt diszkréten elmosolyodott, aztán a másik ajtón kiment. Valahol csengettek.

— Tőlem ugyan mosolyoghatsz német sógor, ... gondoltam magamban, engem ugyan nem zavar ... a kis késit neki...

Cigányutra ment egy falat. Köhögési rohammal küzdöttem. Mi az, még megfulladok?...

Már a hatodik darab kalácsnál tartok... No ebből a sajtból levágok még egy kicsit, van nekik biztosan elég...

Nem is olyan rossz ez a hadifogság a magamfajta nőtlen, harmincéves fiatalembernek. A helyemben egy *nő ember* bizonyára nem kosztolna ilyen nagy lelki nyugalommal... Hiába ott-hon az asszony, mit lehessen tudni... Oda se fütyülök a hadifogságnak. Ez szenvedés?... Egy kis *tanulmányut* az egész. Ingyenes külföldi tanulmányut *»aufs Staatskosten«*, államköltségen.

Még a végén hálás leszek és kezet csókolok a kaúndkának, hogy kiküldött Galicziába és onnan *tervszerűen* átdobott Oroszországba, egészen Szibériáig... És potyán utaztunk!... Mennyibe kerülhet békében egy ilyen tanulmányut? A hadifoglyot egyszerűen leteszi a vattázott vonat Szibéria határán, a vadregényes Ural-hegység kies vidékén egy gyönyörű, kétszázezer lakósu városban... hogy lásson világot és élje világát...

Pompás ez a lekvár. Valami különleges orosz bogyókból csinálták. — Mi az? Már az utolsó kalács? Nem baj, van itt még kétszersült bőven. A mézet még meg sem kóstoltam. Nagyon finom ez a cifra fölszelt...

A professzorok mindig azt mondták nekem otthon, hogy gyenge a tüdőm, menjek *levegő-változásra*, mentől messzebbre... Hát most igazán szót fogadtam: négyezer kilométerre men-

tem el. Meg lehetnek velem elégedve... És azt mondták, hogy hajlamom van a tüdőbaira, táplálkozzam jól... Nos... *most* ebben is szót fogadok... Annyi bizonyos: ehhez a reggelihez meg van az étvágy, nem kell hozzá gyomorke-serű, étvágyjavító. Ezt a farkas étvágyat is a káundkának köszönhetem. Nem baj. Azok a láthatatlan kezek kiemelték az életemből eddig három esztendőt és még elrabolnak belőle néhányat, de megbocsájtom: ez az egy reggeli feledteti a három év minden szenvedését.

Elsőrangú ez a hal: pisztráng olajban... ez meg lazac... Nini észre se vettem: vörös kaviár... nahát ilyet se ettem még... Ez a pompás reggeli kipótolja az eddigi koplalást, a bűdös hallevest, meg a kását is...

Walter halk, macska léptekkel suhant át a szobán. Arcán megint ott ült az előbbi mosoly, *most* már szélesebb, mint az imént.

— Mit bánom én?... Tőlem ugyan mosolyoghat a germán koma, engem ugyan nem izgat, ha ki is nevet...

Eszembe jut a vadember, a vetlugai praporcsik. Milyen nagy szemeket meresztene, ha megmutatnám neki az írást, hogy szabad ember vagyok. Mehetek mindenhová konvoj kísérő nélkül. Áfanaszija *most* uton van hazafelé a piros pecsétetes írással. A kék bosnyák waffenrockból bizonyára kabátot csináltat a kis fiának. Milyen különös: otthon dörögnek az ágyuk az olaszfronton, munkás jobbkot szakit le tőből a gránát és én nem hallok az ágyuzást. Az én békekötésem már megtörtént. Csuda jó ez a cifrázott fölszelt.

Vajon elhelyezkedtek-e a társaim más kórházakban? Meg kapták-e ők is a behívókat? Szegény törökök ottragadtak, talán még ma is ott ülnek Vetlugán a lágerben, kérvényeket menesztenek minden irányban és várják a jó szerencsét... Nagyon finom ez a hideg hus.

Norlin igazi uriember. Meg kell hagyni. Igaz, hogy nagyon nagy szüksége van rám: huszezer hadifogoly ül a nyakán, a világ minden tájáról és nincs orvosa, csak fiatal medikusok és álmedikusok. Majd alaposan megvágom. De Krebsz ur, a dán se viszi el — kölcsön nélkül...

Walter szivaros dobozt hozott be és megkínált egy gyűrűs angol szivarral. Rágyujtottam. Az inas arca újból mosolyra huzódott.

— Mit nevet maga? — kérdeztem a jóllakott ember nyugalmaival.

Walter zavartan felelt:

— Semmi... semmi...

Kissé bosszantott a dolog. Mit nevet? Talán azon mulat, hogy a gallérom bő és lötyög benne a nyakam? Vagy rosszul van megkötve a nyakkendőm? Vagy mert rosszul áll rajtam a ruha, a nyaknál egészen eláll?... Tudom: nem rámszabták...

— Mit nevet folyton? — kérdeztem kissé keményen.

— Bocsánat doktor ur, — válaszolta Walter zavartan, fülig pirulva, — de... meg tetszett enni a *négy személyre készített reggelit*...

Elszörnyűködve néztem az ezüst tálra: valóban mindent megettem. Nem maradt semmi.

Walter segített ki zavaromból:

— Nem tesz semmit doktor ur... Isten tartsa meg az étvágját. Van még elég a konyhában. Így vigasztalt, mialatt az ételmaradékokat és az üres edényeket szedte össze.

Lementem az uccára, csak úgy kalap nélkül. (Galitzer ur, a svéd Vöröskereszt raktárnoka megfélemedezett a kalapról. Katonaszapát még se viselhetek sötétszürke civilruhához.)

Hüvös borus idő volt, az eső csendesen szitált. A város is olyan álmos volt, mint az idő.

Felfegyverzett kékzubbonyos emberek jártak az uccákon. A gyárakban állott a munka.

Női katonaszázad vonult el mellettem a Fetyiszovszkájá ulica felől, zeneszó mellett. Lehetek vagy kétszázan a női önkéntesek. Furcsa látvány volt: nők, feszülő katonai nadrágokban, zöld ingbluzban, puskával a vállukon. A nadrág egyik-másik »molett« katonán a pattanásig feszült, az uccán bámészkodó civilek legnagyobb gyönyörűségére. Elöl lépkedtek a magasabbak, hátul az apró természetű hölgyek bukdácsoltak kivágott magassarku cipőkben. Forradalmi dalokat énekeltek katonazene ütemére. Arcukon lázas pirégett, amely a festéken is átütött.

Hadifoglyok lödörögtek, mászkáltak az uccákon céltalanul, mint csontot kereső lompos, gazdátlan kutyák.

A katedráltnij szobor előtt szemüveges német tisztek vitatták az evakuáció esélyeit. Valaki bécsi dialektusban panaszkodott a hátam mögött, hogy a dán megbízott nem segíti az osztrákokat.

A sok rongyos hadifogoly között úgy festetem jól vasalt uj ruhámban, mint egy békebeli civilbe bujt gubernátor...

HARMADIK FEJEZET.

Mire kilenc óra után bement Norlin az irodájába, az előszoba már szorongásig megtelt türelmesen várakozó felekkel.

A monoklis huszárfőhadnagy is ott várt, német, osztrák és magyar hadifoglyok között. A pályaudvaron megkopasztott paroliján már megint ott ragyogtak a csillagok, amikre diszkréten borult a kétes fehérségű, kihajtott inggal. Egyedül csak a főhadnagy volt türelmetlen. Minden pillanatban a fali órára nézett, izgatottan köhécselt, a körmeit piszkálta folyton a tükörbe nézett és cigarettázott.

A főhadnagy előkelő főhajtással üdvözölt, amint a várakozó tömegben keresztül vergődtem.

Norlin bemutatott Krebsz urnak, a dán delegátusnak, mint az osztrák-magyar hadifoglyok legfőbb védnökének.

Tréfásan tette hozzá Norlin:

— Ime Misztér Krebsz, aki sokat segíthetne az osztrák és magyar hadifoglyokon, ha — volna pénze...

Krebsz ur magas, széles vállu, erőteljes sportember volt, aktív dán katonatiszt. Sima modoru, kellemes, halk szavu udvarias ember, valódi diplomata. Bár a harmincon már jóval tul volt, borotvált, kissé szeplős, lányos arca fiatalabbnak tüntette fel. Norlinnál lakott, az én

szobám mellett, ott is étkezett, ott volt az »irodája« is, ahol szívélyesen fogadta a panaszos hadifoglyokat és készségesen vette át a benyújtott kérvényeket. Senkit se utasított vissza.

Miszter Krebsz szoros együttműködésre szólított fel és egyenlőre aláíratott velem egy körözhvényt, amely arra kötelezi az orvosokat és a betegápolószemélyzetet, hogy helyükön maradnak a német evakuációs bizottság megérkezéséig.

A tudomásul vett levél egyik passzusa így szólt:

... hat laut Befehl der Deutschen Hauptkommission in Moskau das gesamte Sanitätspersonal im Dienste des Roten Kreuzes in Jekaterinburg respektive auf den betreffenden Arbeitsplätzen zu verbleiben, bis die Deutsche Kommission eintrifft...

Jekaterinburg, den 10. Mai 1918.

Aláírtam. A fogságban az ember már a név-aláírását is elfelejti. Hogy gyakoroljam az aláírást, azon melegében előlegeket vettem fel külön a svédől és külön a dánától. Alaposan megvágtam őket, szót fogadtam Bálint hadnagynak. A felvett összegekről elismervényeket adtam.

Amikor már boldogan a zsebembe gyűrtem a pénzt, Norlin nagylelkűen értésemre adta, hogy egyenlőre két heti szabadságot kapok »megrongált idegeim helyreállítása« címén, a pihenésre szánt heteket azonban Jekaterinburgban kell töltenem, ahol továbbra is vendége maradok. Megkért, hogy a szabadságom alatt vizsgáljam felül, mint »sztársi vrács« (rangidős orvos) a jekaterinburgi, irbiti, sadrinszki és kresztiji hadifogoly kórházakat és táborokat. *Különösen a birodalmi németeket ajánlotta me-*

gen figyelembe, ezek közül is elsősorban Kalbfleisch, germán medikust, a német kórház vezetőjét, akit Norlin röviden doktor Kalbfleischnek nevezett.

Norlin titkára, a hosszú, szőke Wittkugel ur zavarta meg tárgyalásainkat.

Jelentette, hogy egy orosz asszony már kora reggel óta vár és sürgős ügyben akar beszélni az urakkal.

Kisírt szemű, bekötött fejű, egyszerű polgárasszony jött be az irodába, karján egy göndörhaju, fekete szemű apró gyerekkel.

Sírástól elcsukló hangon, nagyokat szipákolva panaszkolta el, hogy esküdt hadifogoly ura, akivel már két éve együtt élt szüleinek falusi házában, tegnap nyomtalanul eltűnt és itt hagyta őt ezzel az ártatlan csöppséggel.

Kérte a Vöröskereszt megbízottjait, hogy sürgősen intézkedjenek, amíg nem késő, hogy az ura előkerüljön, mert attól tart, hogy valami baleset érte.

— Törvényes férje volt a hadifogoly? — kérdezte Norlin.

— Igen, felelte az asszony, templomban esküdtünk meg, bárin...

— Hol? Melyik templomban?

— Az orosz templomban, bárin, Nizsne — Tagilszkban... Igaza volt az anyámnak: mindig mondta, hogy ne kezdjek ki plenivel... és most itt van...

Könnyek közt, szakgatottan mesélte el, hogy két évig etette a hadifogoly urát, aki betegesen került hozzá. Valósággal kihizlalta... Nagyon jól ment neki... Bár otthon kereskedő volt, itt a földeken dolgozott. Boldogan éltek, egyszerre csak nem tudja mi ütött beléje, napok óta szótlan volt, nem beszélt egy szót se egyszerre csak elillant a »huligán«, mint a kámfor.

— És hová való volt az ura? — kérdezte Norlin.

— Azt nem tudom.

— Mégis: milyen podeni volt?

— Ausztric. Vengriából kapta a leveleket. Norlin megkönnyebbülve lélegzett fel:

— Nos, ha ausztricki volt, akkor majd Krebsz ur elintézi az ügyet...

Átadta a siránkozó asszonyt a dának, a gyerekekkel együtt, ő maga pedig az íróasztalán fekvő iratcsomó tanulmányozásába merült. Mr. Krebsz noteszt vett elő és jegyzett:

— A nevét mondja...

— Anasztaszija Feodorovna.

— A férje nevét kérem...

— Ime, otcsesztvó? Izsó Salamonovics, szolgálatjára bárin...

— Családi nevén?

— Lebovics...

Az asszony megtörölte a kis gyermek orrát és szégyenlősen mondta:

— Tetszik tudni, bárin, az uram, hogy is mondjam csak... zsidó ember volt. Csak nem rég tudtam meg. A plenitársai árulták el nekem. De megbocsájtottam neki...

Nagyot sóhajtott, kifújta az orrát, aztán halkán folytatta:

— Azt is megbocsájtottam, hogy otthon, Vengriában van neki felesége és három gyereke... Ezt ő maga vallotta be nekem tavaly... Mindent megbocsájtottam neki, csak azt nem, hogy szó nélkül itt hagyott a faképnél, árván ezzel a gyönyörű fekete hajú gyerekekkel... Az isten tartsa, most pünkösdkor lesz éppen egy éves...

— Hát mit akar az urától? — kérdezte a dán igaz részvétellel.

— Nem akarok én tőle semmit, Isten látja

a lelkemet, csak még egyszer szeretnék vele beszélni utoljára...

Hangos sirásra fakadt és szinte zokogva tette hozzá:

— Csak még egyszer akarom látni, mielőtt itthagynék...

Krebsz ur megnyugtatta a fiatal, csinos arcu asszonyt, hogy majd köröztetni fogják a szökevényt a gubernija összes légereiben...

Távozáskor az asszony, sirástól dagadt szemeit törölgette, nyomkodta és erélyes hangon jelentette ki, hogy ha rövidesen elő nem kerül Izsó Salamonovics, akkor ő maga fog elindulni a keresésére és utána megv egészen Vengriába, mert hiszen ő most vengerka lett, vengerski poddeni, neki az ura mellett a helye.

Még a küszöbről is visszaszólt:

— Csak ne szeretném olyan nagyon azt a gazembert, azt a huligánt...

Az orosz asszony után a türelmetlenkedő monoklis huszárfőhadnagyot bocsájtotta be Wittkugel ur.

A főhadnagy katonásan köszönt és bemutatkozott. A neve: szemerjei és alsódabasi Nagy Gábor, császári és királyi tartalékos huszárfőhadnagy a nyolcas huszároktól Von und cu, Gábríel von Nagy. Miután sorra lekezelt velünk és mindannyiszor hangsúlyozta a von és cut, beszélni kezdett. Hosszu történetbe fogott. Ádám és Éva fogságba jutásánál kezdte.

Norlin föl se pillantott irományai közül, csak a tolla szárával bökött Krebsz ur felé.

A főhadnagy bizalmaskodva fogta karon Krebsz urat, az ablakmélyedésbe vonta, ahol hosszú lére eresztve mesélte el fogságba jutásának egész történetét.

Végül is arra lyukadt ki, hogy szökésben van és kétezer rubelre volna égetően szüksége még ma, hogy tovább szökhessen... És civil-

ruhákat is kért. Hivatkozott előkelő hazai összeköttetéseire, a honvédelmi miniszterre és a vezérkari főnökre.

A svéd megbízott összesugott a dánnal és rövid eszmecsere után átnyújtottak a sneidig huszárfőhadnagynak egy elismervényt, hogy írja alá. *Husz rubel* segélyt utaltak ki neki. A főhadnagy a legnagyobb hidegvérrel vágta zsebre a husz rubeles Kerenszky pénzt, katonáisan összeverte a bokáját, megbillentette a fejét és rugalmas léptekkel távozott.

Krebsz ur mosolyogva magyarázta nekem, hogy ne lepjen meg az eset, ez itt mindennapi jelenség: nem adhatnak többet a tiszteknek, nem futja...

German hadifoglyok járultak Norlin elé és meglehetősen nyers hangon *követeltek* fehérneműt, ruhát, cipőt. Civil-internált birodalmi németek havi segélyt és ruhaneműt kértek. Bevezették őket egy nagy raktárba, amely tele volt Németországból érkezett viseltes ruha szeretet-adományokkal, válogathattak kedvükre.

Öreg, gyérhaju, hajlott hátú, fogatlan magyar népfőlkelő jött sorra.

Epanaszolta, hogy rossz híreket kapott hazulról, neki okvetlen haza kell mennie sürgős családi »privát« ügyben, állítsanak ki nevére menetlevelet, amivel egyenesen hazautazhat.

Mr. Krebsz megmagyaráztatta neki, hogy *egyenként* nem szállíthatják haza a hadifoglyokat, mert erre nincs pénz és az oroszok se egyeznének bele. Várja meg az első transzportot. A fogolytranszportok rövidesen utnak indulnak, mert az evakuációt intéző német komisszió már megérkezett Moszkvába.

— Nem bánom én, mondta az öreg népfelkelő, akár hogy is intézik a »vakációt«, én nem várok, mert nekem sürgős az ügy, akkor neki-indulok gyalog...

— Mi az a sürgős családi ügy? Beleg az asszony? — kérdeztem a toprongyos koravén embertől.

— Rosszabb annál.

— Vagy tán meghalt már?

— Még annál is rosszabb...

— Hát akkor mi az a sürgős ügy?

A népfölkelő megvakarta a feje bubját és nehezen nyögte ki:

— Össze állt az asszony otthon egy muszka fogollyal...

— Honnan tudja?

— Megirta a koma. Nagy szégyenbe hozott az asszony. Az egész falu beszéli. Már gyereke is van az oroszoktól. Hát ez az... Hazamegyek rendet csinálni... Majd közibük vágok... Agyonütöm őket...

Kisompolygott a szobából, lehorgasztott fővel. Tehetetlen dühében rongyos sapkáját tépdeste. Gondterhesen lépkedett, mint akinek nem a hadifogság a legnagyobb gondja.

Utána mentem és vigasztaltam, hogy ne higgyen a pletykabeszédnek, talán egy szó se igaz az egészből.

Az uccán a kapu előtt állt a monoklis főhadnagy. Amikor meglátott, hozzám lépett:

— Olyan ismerősnek tűnsz fel doktorka... Nem jártál te a háboru előtt Aradon?

— Nem.

— Nincs neked rokonod Kecskeméten?

— Nincs.

— Különös. Akkor bizonyára névrokon...

— Lehet.

— Parancsolsz egy cigarettát?

— Nem kérek.

— Nem tartóztatlak?

— Nem.

Össze vissza fecsegett mindenfélét. Kikérdezett, mi ujság otthon, elmesélte hogyan éltek

a tisztí lágerben Szibériában és a sok beszédnek az lett a vége, hogy ötszáz rubelt kért kölcsön, az apja, aki dús gazdag földbirtokos, hat-száz láncc föld tulajdonosa, megadja otthon, adhat írást is.

Sajnálattal közöltem, hogy nem áll módomban egyenlőre kölcsönöket folyosóítani.

— Talán félsz, hogy nem adom meg, kérlek alássan?...

— Dehogyné félek. Ha az ágyuzástól nem félttem...

— Nem bizol bennem?

— Szó sincs róla, válaszoltam unottan és bucsuzásra nyújtottam kezemet.

— Hát mennyit adhatsz?

Hogy lerázzam a nyakamról, türelmetlenül bökte ki:

— Husz rubelt adhatok...

— Köszönettel felvettem. Adjak elismervényt?

— Nem kérek.

— Kisztihand...

Átadtam neki a sárga huszrubelest és ott hagytam.

Utánam kiáltotta:

— Majd a napokban felkereslek doktorkám. Légy szives alaposan megvizsgálni, tönkre mentek az idegeim...

Egy idősebb, altisztformájú hadifogoly sietett utánam. Megszólított:

— Mit akart ez a szélhámos az orvos urától...

— Szélhámos?... A főhadnagy?...

— Főhadnagy? Sose volt ez főhadnagy. Infanterista ez...

— Hát nem Nagy Gábor főhadnagy ez?..

— Sose volt. Valami Hugó ennek a neve. Civilben; pincér. De az igazi nevét senki se

tudja, mert minden héten más neve van. Városról városra jár és sorra pumpolja az embereket. Még a legénységi hadifogolytól is kicsalja a pénzt. Mennyit adott neki?

— Huszat.

— A csirkefogó. Együtt voltam vele az omszki lágerben. Nagyon kártyás. Ott ült tegnap a *L'Orange*-ban.

Elgondolkozva mentem tovább a Glavni proszpekt felé. Hát akkor az a jelenet a pályaudvaron... a csillagfosztás... nem értem...

Az uccasarkokon hadifoglyok árulták saját készítményü holmiaikat: csontgyűrűket, kosarakat, dobozokat, játékszereket és régi lim-lom értéktelen tárgyakat.

Egy magányos kis uccában koldus külsejű, vézna, szakállas, rongyos hadifogoly alamizsnára nyújtotta felém katonasapkáját. Azt hitte, hogy bennszülött orosz vagyok.

Arcomba szökött a vér: nem árultam el, hogy *fogolytársa* vagyok...

Néhány cári bélyegkepekát dobtam a sapkájába és a markába nyomtam — bűnbánóan — a reggelinél lopott kockacukrot, mindet, amit csak a zsebemben találtam.

NEGYEDIK FEJEZET.

A Vozkreszenszki proszpekten folytattam tovább az utamat. Ez az út vezetett a fogolykórház felé.

Mindjárt a széles sugárut elején feltűnt egy különös módon körülkerített emeletes sarokház.

A magas palánkkal, épületpadlókkal és fenyőszálfákkal gondosan bekerített titokzatos emeletes épület szabadon álló ház volt a sarkon. A magas, masszív kerítés a ház csatornájáig ért fel helyenkint, úgy, hogy a házból csak párkánydiszítést, a zöld, lapos bádogtetőt és a kéményeket láthattam. A ház egyik oldala a mellékucára, a Vozkreszenszki pereulokra nézett.

A Vozkreszenszki proszpekten, a ház előtt egy kis kápolnaszerű régi emlékmű állott, benne a cechochovai fekete Mária képe.

Az emeletnyi magas, otrombán erős deszkakerítéses vár minden sarkán szuronyos vöröskatoná posztolt, az épület kis uccára nyíló bejáratánál pedig két szuronyos őr állott teljes fegyverzetben, a kis fedett őrházikó mellett.

Valami különös, érthetetlen titokzatosság vette körül e házat. A járókelők közömbösen mentek el a ház előtt.

Ugyan mit vagy kit őrizhetnek itt olyan szigorúan a vörös katonák?

A kíváncsiság furta az oldalamat.

A ház főhomlokzata előtt az ucca dombra vezetett fel. Pár lépéssel odébb mentem, de a ma-

gasabb helyről se láttam többet, mint az emeleti front hét ablakának felső peremét, a ház bádogsatornáját és a zöld háztetőt. Mindent eltakart a magas, primitív deszkakerítés.

Mire a fogolykórházba kiértem, már meg is feledkeztem a különös, titokzatosan körülzárt, előkelő uriházról.

A kórház parancsnoka egy öreg cseh-német orvosnövendék fogadott.

Sorra jártuk a kórtermeket. A kórház tele volt a legkülönbözőbb nemzetiségű hadifoglyokkal. A súlyos betegek és halálra rokkantak kitörő örömmel fogadtak és mint »megváltójukra« reménykedve néztek fel rám. Ők szegények azt hitték, hogy én hozom számukra váratlanul a régen várt szabadulást. A súlyos, reménytelen betegek gyógyulásukat várták tőlem.

Már az első percekben beláttam, hogy a kétheti szabadságból nem lesz semmi.

A medikus sorra vette régen kezelt betegeit. A legtöbb beteg skorbutban szenvedett. A végtelen Ural erdői szállították a betegeket ide, de nagy számmal voltak lassu haldoklók is, akiknek tüdejét az érc és kőbányák levegője sorvasztotta el.

Még öreg, tizennégybeli hadifoglyok is voltak köztük, akik ötödik esztendeje reménykedtek hogy otthon lesznek nemsokára: »mire a fák levelei lehullanak.« ..

Fakóarcu, fénytelen szemű, kisebesedett száju, fogatlan, béna skorbutos betegek nyújtották felém püffedt kezüket és elhaló hangon süttogták:

— Orvos ur... Orvos ur... mikor megyünk haza?

Lefagyott lábu, amputált betegek, félkaru rokkantak reménykedve sóhajtották körülöttem:

— Csak haza... haza... el innen...

Borzalmas látvány tárult elém a tüdővészese-
sek kórtermében.

Valóságos katonasapkás csontvázak, kiszá-
radt élőhalottak meredtek rám üveges szemek-
kel és rekedt hangjukon alig hallhatóan lehelték
felém:

— Haza... csak haza... vigyen haza... a
mig nem késő... Otthon akarok meghalni a csa-
ládomnál...

Szegény szerencsétlenek... ártatlan testvé-
reim... A fronton elkerült benneteket a halál...
Megirtátok haza *akkor*, hogy »egészségesen fog-
ságba estem« és most ime... Nemsokára elvesz-
titek a féltve őrzött életeteket. Hítvés, árva,
anya hiába vár benneteket haza. A kezem, a
melyben a hallgatócsövet tartottam, önkénytele-
nül is ökölbe szorult... A keserűség úgy szo-
rongatott.

Biztattam, vigasztaltam őket. Az utolsókat
lélegző tüdővészeseznek a fülébe sugtam:

— Csak kitartás ember... kitartás!... ez a
hegyi levegő erős magának itt az Uralban...
Haza viszem... invalidus vonattal... a hazai le-
vegőben meg fog gyógyulni...

— Meg fogok gyógyulni... suttogta elhaló
hangon a haldokló és ráncos, kiszáradt arcbőre,
a kiálló csontokon mosolyra torzult.

Egy öreg rokkant, kopasz népfölkelő cson-
tos, kidolgozott ujjai között fekete gyöngyfüzér
olvasót szorongatott és vaskos, rongyos ima-
könyvből hangosan imádkozott.

A mellette levő ágyon természetes, pattanásos
képű bosnyák ült, bekötött fájós, dagadt lábait
szorongatta és kétségbeesetten jajgatott, amint
meglátott engem:

— Jao mene, jadan ti szám.

A kis szobában a sarokban összekuporodva
találtam egy sárgaparolis, fekete arcu román ka-
tonát, aki a bosnyákot is tulkiabálta.

— O, dumnye zo... O mnyí gáte... nyögte keservesen.

A kórház udvarán kis kézi kocsi állott, rajta gyalulatlan, használt deszkákból összetákolt koporsó. A koporsó fedelén viharezett katonasapka. Most rakták fel az utolsó halottat a kis kocsira. Egy öreg népfelkelő kötötte meg az Urisszennel az örök Békét. Ő talán már a felhők szárnyán repül haza, körül néz a háza táján: mit csinál az asszony, egészségesek-e, megnőttek-e a gyerekek... A Halál a leggyorsabban intézi még is csak a szerencsétlen hadifoglyok evakuálását.

Szegény öreg paraszt... a sok favágás után most megpihenteted fáradt csontjaidat. Meg tudják-e valaha az otthoniak, hogy elpihentél örökre?...

Mankóra támaszkodva könnyes szemű földi veszi magához a halott pleni minden vagyonát: egy csomag tábori levelezőlap, ezerszer és ezerszer átolvasott hadifogoly-lapok, kopott családi fénykép, amelyen csak az vehette már ki az elmosódott arcvonalat, akiknek a lelkében élt a kép...

Bár mennyire is sajnáltam a fronton a Halmos főhadnagyot, akit egy órával a szabadsága előtt ütött át a gyilkos fegyvergolyó, az ismeretlen katona halála itt, Szibéria határán valami egészen más, sokkal megrázóbb tragédia volt...

Megigérttem a betegeknek, hogy ezután naponta kétszer is kilátogatok hozzájuk.

Aztán menekültem tovább, mert éreztem, hogy ez a szomorú hely nem alkalmas »megrongált idegeim helyreállítására«...

A másik nyomortanyára, a hadifogoly táborba mentem innen.

A jekaterinburgi fő hadifogoly láger a hatalmas, kastélyszerű Charitonov házban volt elhelyezve, szemben a bekerített és erősen őrzött zöld tetejű házzal.

Pazar berendezési palota lehetett ez a Charitonovszki Dom a forradalom előtt. A selyemtapétás falakba emeletes priccseket véstek be a tovarisok. A klasszikus szépségű faburkolatba, vagyont érő selyem tapétákba hatalmas szegeket vertek a hadifoglyok, hogy legyen akasztó a háztízsa, kenyértárisznya, csájník, főzőedény és rongyok számára.

A nagyterem fehér márványain bicskákat élesítettek a hadifoglyok és tintaceruzával karikaturákat rajzolgattak rá, a falon összevagdalt gobelinek, lyukaktól tátongó olajfestmények lógtak, a mennyezet csillárjának csak a váza maradt meg, az üveggyöngyöket ismeretlen tettesek hordták el.

A piszkos barna, parkettás padló, a szeges bakancsok lyukacsainak nyomait viselte és a himlőhelyes ember bőrére emlékeztetett. A tágas, aranydisztól ékes szalonban, amely nem is olyan régen Jekaterinburg pénzarisztokráciájának találkozó helye volt, most hadifogoly cipészek, szabók, lakatosak szorgalmaskodtak, a sarokban borbély beretvált, kefekötő és bádogos dolgozik a városban »szerzett« anyaggal.

A láger egyik termében a kommunista agitátorok tartottak iskolát a legénységnek.

A palota öreg dvornikja, akit elmenekült gazdái a ház őrizetére hagytak vissza, szívesen mutatta meg a kastély titkos földalatti folyosóját, amely egészen az Iszet tóit vezet ki. Elmagyarázta, hogy az öreg, dús gazdag nábob. Charitonov »sztara verec« — óhitű volt, kerzsák és emiatt állandó zaklatásnak volt kitéve családjával együtt a cárizmus alatt. Ezért építtette a titkos földalatti folyosókat, rejtekhelyeket.

A palota kertjét még a bolsevikik és a hadifoglyok együttesen se teheték teljesen tönkre. Pompás virágágyak maradványai, a francia mű-

kertészet remekei, fűvegház, szökőkutak, márványszobrok, lugások a letűnt idők pázar pompájáról tanuskodtak.

Délre járt az idő, mire a láger minden helyiségét, többek közt nagyszerű főuri konyháját megtelítettem.

Hazafelé tartottam.

Az Iszet tó hidja mellett megállottam az elárusító bódék mellett. Egy kis kirgiz »lavocska«-ban megkóstoltam a kirgizek híres italját, a kancajéból készített *kumyszt*, amelyről itt az a hit van elterjedve, hogy gyógyítja a tüdőbajt.

A bódék körül hadifoglyok »ebédeltek«.

Az egyik fiatal hadifogoly — önkéntes kinézésű — utszéli fának dőlve jóízűen faragta hazai bicskájával kolbászát és nagyokat harapott fehér cipőjába.

Előtte űlt a földön egy hosszú szőrű orosz spicc. Az okos kis kutya füleit hegyezve figyelt a kolbászra és a hadifogoly minden kézmozdulatára.

A pleni olykor odadobott neki egy darabka kolbászhejat és közömbös arccal falatozott tovább.

A kutya okos fekete szemeivel kitarthatóan fiksziroztta a kolbász darabot és a következő falatot már a levegőben kapta el.

A kedves jelenet gyakran ismétlődött meg... A rongyos hadifogoly és az előkelő spicc — úgy látszik szoros barátságot kötöttek.

Egy jól öltözött tányérsapkás orosz ur állt meg előttük.

Megtetszett neki a selyem-szőrű kutya.

— Eladó ez a kutya? — kérdezte a falatozó plenitől.

— Ühüm... — mondta teli szájjal a hadifogoly és igent intett fejével.

— Hogy adja? — kérdezte az orosz.

— Nyolcvan.

Megalkudtak. Az orosz kifizette a nyolcvan rubelt, ölbe kapta a kutyát és boldogan sietett vele haza, mint aki nagyszerű vásárt csinált.

Odamentem a hadifogolyhoz, aki éppen a pénzt gyűrte zsebre.

— Mért adta el a kutyáját? — kérdeztem tőle.

— Mért ne?

— Nem sajnálja?

— Nem én. Miért sajnálnám, amikor azt se tudom, hogy kié ez a dög... Most láttam először... Nem az én kutyám...

A kutya-kereskedő önkéntes hazakisért. Mentegette magát, hogy az imént csalt, de hiszen itt a fogságban, úgy szerez az ember pénzt, ahogy tud... Panaszkodott, hogy nekik, a volt egyéves önkénteseknek megy legrosszabbul a fogságban. A tisztilágerbe nem eresztik be őket, mert nem tisztek, a legénységi táborokból meg kinézik szegény önkénteseket, mert tisztjelöltek.

Elmesélte, hogy egyik önkéntes fogolytársa mostanában »beérkezett«, amennyiben három hónap óta »működik« egy komisszár kis fia mellett, mint angol nevelő. Kap teljes ellátást, ruházatot, lakást és zsebpénzt. *Angolul* ugyan nem tud egy szót se, de azért nem jön zavarba: rendületlenül tanítja a kis fiút a — *magyar* nyelvre. Már egész folyékonyan tud magyarul beszélni a kis orosz gyermek, öröm hallgatni...

Csodálkozva hallgattam a leleplezést. Már meg voltam edzve: nem lepett meg semmi... A fogságban úgy látszik az erősek, az élelmesek, a szemfüles szélhámosok maradnak meg, a gyengék, gyámoltalanok elpusztulnak. Milyen furcsa: akárcsak a fronton...

Fáradtan értem haza.

Walter azzal fogadott, hogy egy elegáns ma-

gyar, civil ur és egy csinos hölgy kerestek a lakásomon a délelőtti folyamán és meghagyták, hogy holnap reggel újból tiszteletüket teszik.

Az ebédnél, amely a reggelineél is pazarabb volt és amelyen egy csomó ismeretlen ételt tálaltak élém ezüst tálakban, megismertem Kalbfleisch doktort, a germán medikust. Az első impresszióm ez volt: a magas, sovány, szemüveges német medikus beképzeltebb a tudományára, mint egy valóságos egyetemi orvosprofesszor.

Az ebédnél nagy meglepetésemre arról értesültem, hogy abban a bizonyos zöldfedelű titokzatos körülkerített házban, a dom Ipatjevában nem kisebb személyiséget őriznek a vörös katonák, mint második Miklóst, az oroszok cáriját.

Tegnap hozták erős fedezet mellett a szibériai Tobolszkból, Tjumenen keresztül. Vele együtt őrzik a körülpalánkolt börtönben a cárnőt is, Alekszandra Feodorovná, valamint másodszülött lányát, Mária Nikolajevná és az udvari orvost, a szentpétervári doktor Botkint.

A cári család többi tagjai, köztük a beteg cárevics, Alekszej Nikolajevics és három nővére, Olga, Tatjana és Anasztaszija Nikolajevna, a kíséző személyzettel együtt egyenlőre Tobolszokban vannak őrizet alatt.

A szomorú, körülzárt zöldfedelű jekaterinburgi ház gazdája, a gazdag Ipatjev, nem fogadhatta feleséges vendégeit, mert a vörösök néhány nappal a cári család megérkezése előtt, mint ellenforradalmárt, kivégezték...

ÖTÖDIK FEJEZET.

Korán reggel pattogó ütemű katonazenére ébredtem. A trombiták öblös hangja tulharsogta a lázas, hangos, idegesen zajló utca morajlását.

Bizonyára a női század menetel megint a gyakorlótérre.

Elmosolyodtam: az a vastag, dagadt-lábu kis topa bárisnya ott bukdácsol a század végén.

Megnézzük...

Valóban a kis mozsárlábu, molett amazon szimpátiám szaporán szedte lábait az éles kövezeten, félre taposott cipőjében minden második lépésnél orra akart bukni. Kövér, pufok, vérpiros arca majd kicsattant, csak úgy csurgott le róla a verejték a nehéz hátizsák és a vállra vetett puská sulya alatt.

Női önkéntesek: proletárlányok, munkásnők... Ti komoly harcosai akartok lenni a világot felforgató nagy eszméknek, halálos komolysággal meneteltek zeneszó mellett és nem veszíték észre, hogy az utcákon mindenki mosolyog, mulat rajtatok, még a vörös katonák is kinevetnek benneteket. Te kis fájóslábu grázsdánka! Az élet sok csalódása után meg tudnál halni a polgárháború frontján, te még nem tudod, hogy az eszmékért élni kell, nem pedig meghalni. Az okos: él, az ostoba: meghal...

A menet mind messzebbre haladt, a katonazenéből már csak a nagy dob tompa üteme hallatszott, mint távoli ágyuszó...

Visszafeküdtem ágyamba és a mennyezet gipszfiguráira bámultam.

A közelmúlt emlékeire gondoltam....

A fájdalmas emlékek már elmosódtak agyamban... A sok nélkülözés, gyaloglás Darnicáig a láger égető homokja, Kozsuhovó, Vetluga, a dühöngő praporcik, a sok éhezés mind, mind csak álom volt, rossz álom... Elfelejtettem a kinokkal teli napokat, mint ahogy elfelejtik az anyák is a szülés kinjait.

Észembe jutott, hogy mit mondott mindig Jóska, a legényem, ha nagyon jól éltünk a fronton:

— Olyan jól megy a dolgunk, mondogatta, hogy ezután már *csak rosszabb jöhet...*

És mindig igaza volt.

Félek: beteljesedik rajtam most is a jóslás, mert nagyon jól megy a sorom...

Igen... most már *ijesztően* jól megy a sorom...

Tegnap is — *színházban* voltam. Páholyban ültem. Norlin és Krebsz urak társaságában. Akár csak a Vigszínházban ültem volna. Mértékre szabott uj, fekete öltözet volt rajtam. Operettet adtak: a tatárjárást. »Oszenji manéver« volt az adaptált darab orosz címe.

A mellettünk lévő páholyban Kalbfleisch doktor ült menyasszonyával, a jekaterinburgi arisztokrata társaság egyik legszebb, legelőkelőbb hölggyével. Mögöttük, a páholy mélyén a lány szülei huzódtak meg.... Hallatlan... már minden valamire való hadifogolynak van menyasszonya. Megfoghatatlan, hogy jutott ez a vézna, pápaszemű, otromba fiatalember ehhez a ragyogó szépségű teremtéshez?...

A szemem előtt ülő páholyban két feltűnő szép fiatal hölggy ült egy őszhajú, idősebb, feketeruhás hölggy és egy nyulánk, fiatalos arcú tiszt társaságában.

Látcsövemet a szemben ülő szépségekre szegeztem. Egyformán szép volt mind a kettő. Az egyik: a szőke, eleven, pajzán, nagyokat kacagott, egy pillanatig sem maradt nyugodtan, a másik, a gyesztenye barna haju, ábrándos, babaarcu szépség, komolyan ült a páholyban, szinte szomorúnak látszott....

Krebsz ur közölte velem, hogy a rigai származású hölgyek csak vendégként vannak rokonaiknál. A velük ülő hölgy a nagynénjük, Blumbergné, az evangélikus lelkész felesége. Az elegáns, magas lányos arcu tiszt, a testvérbátyjuk.

A két hölgy közül az ábrándos szemű, szomorú, babaarcu nyerte meg tetszésemet. Az előadásra vajmi keveset figyeltem, egész este őt bámultam látcsövemen keresztül. A rigai szépség azonban nem reagált a kihívásra... Látszólag az operett előadás se érdekelte őt.

A két rigai nővérré a színházi estre gondoltam, amikor Walter jött be a szobámba.

Jelentette, hogy a szakács akar velem beszélni.

— A szakács? — kérdeztem meglepődve... Norlin szakácsa?... Mit akarhat ez tőlem? Talán valami baja van?...

— Nem gondolnám, felelte Walter. Azt hiszem be akar mutatkozni a doktor urnak, mert őt szemelte ki Norlin szakácsnak, a doktor ur mellé a szervezés alatt álló új vöröskeresztes kórházba.

— Orosz ember?

— Nem. Magyar. Már egy éve dolgozik Norlin urnál, mint konyhafőnök. Békében Eszterházy hercegnél volt alkalmazva mint konyha-sef.

— Mi a neve?

— Varga. Vele van a cukrász is, Patucsek ur, a Vencel, a világot járt cukrászművész. A torta-remekművész kreálója... Ő is bevonul a szakáccsal a kórházba...

— Bocsássa be őket...

Békebeli, előírással fehér szakácssegényruhában lépett be a két konyhaművész a szobámba. Fehér, kerek vászonsapkájukat a kezükben szorongatták.

Elöl állt az ajtó mellett a kis tömzsi, piros-pozsgás, mosolygós arcú szakács, tekintélyes hasa előre domborodott. Mögötte zavartan lapult a hosszú vékony, sáppadt, beesett arcú, foghíjas cukrász.

Agyamban felkönyököltem és hogy hajlongó látogatóimat kisegítsem zavarukból, barátságos hangon kérdeztem:

Mivel szolgálhatok? Mit kívánnak?...

Varga kissé előrelépett, köhécselt, meghajolt mélyen és zavartan nyögte ki:

— Eljöttünk bemutatkozni...

A cukrász komolyan tette hozzá:

— Igen eljöttünk...

— Nagyon örülök. Igazán szép maguktól...

Varga még hozzátette:

— Hát ez így illik kérem szépen...

Hosszu szünet következett. A fali órára néztem. Hopp! Az idő szalad... engem már várnak a betegeim...

— No hát isten velük... Csak kutyavasszának tovább is... Nagyon meg vagyok elégedve a konyhával. Jól dolgoznak...

Azt nem árultam el nekik, hogy milyen konyhán éltem közel egy évig...

Mintha valaki a fülembe sugta volna csufolkodva: kása, kása, kása...

Varga nem mozdult. Neki úgy látszik még volt mondani valója:

— Szeretném tudni, mi az orvos ur kedvenc étele... akkor azt főzném ma ebédre...

A cukrász is megszólalt:

— És mi a kedvenc tésztája?... Tessék ren-

delni valamit, mert Norlin ur ugyancsak keveset törődik velünk...

Kis hija volt, hogy fölkacagjak a gyönyörűségtől: a hadifogoly urat alázatosan megkéri a szakácsművészek hogy méltóztassék valamit ebédre rendelni, sorolja el kedvenc ételeit... A praporscsik bizony nem kérdezte ezt pár héttel ezelőtt, hanem élénk adta a fekete kását.

Jót mulattam az eseten.

— Nos, kedves Varga, hát halljuk mit tud maga. Sorolja el a menüt, majd választok...

A kis Varga komikus pózba vágta magát, mint egy színész és a tőzsgyökeres magyar, tőzsgyökeres francia nyelven kezdte hadarni:

— *Hors D'Oeuvre Francaise*: Saucisson d'Arles, Champignons á la Grecque, Musseau Boef Ravigole. *Entrées*: Cervelles de Mouton Beur-re Noiselle, Cotelette Pré-Salé grillée Pommes. *Viandes Froides*: Rosbeef Salade Pomme, Galantine de Poulet...

Patucsek, amikor észrevette, hogy türelmetlenkedni kezdek, átvette a szót. Mialatt beszélt, kivillantak lelógó duzzadt ajkai közül csömpe, töredezett apró fogai:

— Poudding d'amandes á la Sabayone, Bombes Pompadour, Croque en bouche, Omlette Surprise...

— Elég!... Elég! — kiáltottam ingerülten... Most már én jöttem zavarba.

— Ezekből az ételekből nem kell egy se...

— Bocsánat... rebegte Varga csalódottan.

Hallatlan eset: alig néhány nap mult az utolsó koplaló nap után és a hercegi szakács alázatosan kérdezi, hogy mi a kedvenc ételém, milyen ételt méltóztatok rendelni...

Nem... nem árulom el magamat, hogy a közel multban még boldog voltam, amikor a török tiszték elém rakták a pirinyó ünnepi gombócokat. Azt se mondom el senkinek, hogy egy évig

lágerbe zárva koplaltam, mint egy szigorított fegyházra ítelt anyagiilkos. Csak nem kötöm az orrukra, hogy milyen jó étvággal fogyasztottuk el karácsonykor Zimányi doktor ragacsos, fekete mákos nudliját. Nem, ezt a titkot magamban hordom... ne tudja meg soha senki se...

Felültem ágyamban, megigazitottam sárga, selyem paplanomat és fölényes hangon mondtam:

— Mi a kedvenc ételem?... Mit készítsen ebédre?

— Igen, rebegte Varga, minden kívánságát teljesítjük... csak méltóztassék parancsolni...

Rövid gondolkodás után válaszoltam:

— Csináljon nekem egy jó hazai *székelygulyást* sok tejfellel...

Nagy csalódást okozott a választásom. Varga dadogni kezdett, hogy nincs momentán disznóhús a konyhán, meg paprikája sincsen, csak bors.

Patucsek mentette meg a szituációt:

— És milyen tésztát parancsol?...

Elmosolyodtam.

— Kedves Patucsek. Maga csodálkozni fog. Nekem nem kell se torta, se pudding, se bomba, se omlett, hanem kérem csináljon külön az én számomra *barátfülét*, gyermekkorom kedvenc tésztáját. Jó sok dióval és *szilvalekvárral*.... Legalább egy napra otthon fogom érezni magamat...

Kisült, hogy a konyhán mindenféle lekvár van, *csak éppen szilvalekvár nincs.*

Szörnyűség: deputációba jönnek, hogy teljesítsék kívánságomat és a legelemibb óhajomat se képesek teljesíteni. A Zimányi doktor, szegény, előteremtette karácsonykor a semmiből is az ünnepi vacsorát és ezek a híres szakácsművészek már a *székelygulyásnál* és a *barátfülénél* is meg-

akádnak... Nem mondom, ha valami lehetetlen dolgot kívánnék... De így...

Szörnyen szerencsétlennek érezte magát a konyha két primadonnája, ötöltek-hatoltak és újabb francia ételekkel hozakodtak elő.

— Elég! — intettem le őket csalódottan. — Elegem van... Máskor hozzanak magukkal egy francia szótárt is...

Végre is, hogy megnyugtassam őket, rendeltem Vargánál gulyás helyett egy paprika nélküli »*goldscht*« és Patucseknél barátfüle helyett diós palacsintát. Egy esztendeje álmodtam már *ezekekről* az ételekről.

Nagy kegyesen elbocsátottam őket...

Varga nem mozdult.

— Kíván még valamit? — kérdeztem tőle.

— Igen

— Hailjuk!

Varga meghatottan kért, hogy bánjak vele majd jól a kórházban és tartsam meg őt a konyhában, nem szeretne öreg népfelkelő hadifogoly létére *újából berukkolni a lágerbe*. Nagyon fél a lágertől...

Könnybe lábadt szemekkel könyörgött, hogy ha hazautazom, vigyem magammal, inkább főz rám a hosszú utazás alatt is (négy hétig biztos eltart az út.) — mert hogy nagyon szeretne már haza menni négy évi fogság után a családjához. A szerencsétlen nem is sejtette, hogy micsoda írások köteleznek arra, hogy *utolsónak* szabad csak elutaznom.

Mindent megigérttem, biztosítottam őket jó akaratú támogatásomról.

Az ajtóból Patucsek visszafordult. Izgatottan mondta:

— Én meg arra kérem a doktor urat, hogy a kórházban ne hívjon engemet Patucseknek, ha-

nem csak egyszerűen a keresztnévemen, csak így: Vencel.

— Miért? — kérdeztem meglepetten.

— Mert megszöktem a cseh légióból, ahová a télen besoroztak.

— No akkor nincs semmi baj, hisz a vörösök nem bántják.

— Igen — dadogta Patucsek — de a vörös gárdában is szolgáltam Vjatkában és onnan is megszöktem a tavasszal...

— Hm... az más...

*

Aznap a reggelinél is már válogattam. Nem ízlett a kávé, a kalács szikkadt volt, a felszeltet és a kaviárt nem találtam elég frissnek.

Szegény Walter alig tudott kedvemre kiszolgálni.

Reggeli után a szalónban átfutottam a legfrisebben érkezett bécsi lapokat: a három hónapos Neue Freie Presset és a négy hónapos Pesti Hírlapot. Az újságokból azt vettem ki, hogy ott-hon már nagyon nélkülöznek, éheznek az emberek.

Azt is olvastam a lapokban, hogy a hinterlandban az emberek a háborúból *üzletet csinálnak*. Mialatt a fronton milliók pusztulnak el, az alatt a hátsó országrészekben milliók gazdagodnak meg. Gazdagokból koldusok és senkiből dúsgazdag emberek lesznek. Csalárd hadsereg-szállítókkal tömik tele a börtönöket. Mindenki spekulál: a világháború — spekulációs üzletté alakult át.

Még majd megérjük, hogy háború után az elesett hősök csontjaiból is *üzletet csinálnak* a vállalkozók: enyvet fognak főzni belőlük.

Vastag szivarral a szájamban olvastam a Hő-

fert: a nyugati és délnyugati harctereken élénk tüzérési tevékenység...

*

Bálint keresett fel. Ugy robogott be hozzám ajtóstul, mintha legalább is nekem tett volna valami sürgős szívesseget.

Már a viselkedéséből is kiéreztem, hogy pillanatnyi pénzzavarban szenved.

Mindjárt a dologra tértem:

— Mennyi kell?...

— Kérlek... kérlek nagyon kedves vagy... Sok kellene... Jó volna szólni a svédnek, vagy a dánnak, vagy mind a kettőnek...

— Minek kell neked az a sok pénz? Nősiülni akarsz?

— Áhh —...

— Hát akkor?

— Szökni akarok.

— A menyasszonyoddal?

— Egyedül. Eh, — bolondság az egész... diákszerelem. Beugrottam...

Zavartan játszott a kis asztaltakaró rojtjával. Csavarta, tépdeste a lelógó selyemszálakat.

Halk hangon folytatta:

— Zinaida Ivanovnával egy kis baj van... Még nem egész biztos... Nyolc napot várok még, ha addig nem lesz rendben... De kérlek ne árulj el... tiszti becsületszavamra ígértem meg, hogy senkinek se szólok. Az anyja se tudja...

— Gazember vagy... mormogtam fogaim között.

Bálint hosszú toku orosz cigarettára gyújtott és könnyedén folytatta:

— Csak még azt nem tudom, hogy *kelet*, vagy *nyugat* felé fogok szökni. Nyugaton már nincs kenyér. Hazaszökni még korai volna: nem akarok a Doberdón, vagy Arras vidékén esetleg Verdun alatt elpusztulni. Én babérral övezett

homlokkal, épkézláb akarok bevonulni fatornyos hazámba, fehér ruhás leányok virágot fognak szórni a lábaim elé...

— Marhaság. Mondd kérlek... hogy is mondjam csak... kaptál te pénzt is a leánytól?

— Egy kopekát se... becs...

— Egy kopekát se?! Ne hazudj!...

— Izé... azaz, hogy csak az anyjától... kölcsön... Aranypénzt adott, de csak kölcsön... Megadom nekik... Képzeld csak doktorkám: elfogyott a pénzüik... Valósággal nélkülöznek...

— És van szived ezt a gyönyörű teremtest cserbenhagyni, elhagyni... és éppen most?...

Alaposan megleckéztettem a fiút. Miután jól megmostam a fejét, megígérte tisztí becsület szavára, hogy rendezni fogja az ügyet.

Távozáskor ezt sugta a fülembe:

— Ugyis benned van minden bizalmam... De hát még nem biztos... Azt se tudom, hol áll a fejem... egészen meg vagyok zavarodva...

Örültem, hogy leráztam a nyakamról.

Sajnáltam a leányt. Szegény Zinaida, még csak nem is sejtí, hogy milyen tervekkel foglalkozik imádott pleni »vőlegénye«. Ugy kell neki: mért állt szóba hadifogollyal. De hát ezek az orosz nők olyan jólelkűek, naivak, azt hiszik, hogy a külföldi az »inosztránci«, külön, mint a saját fajtája...

Későre járt az idő... mennem kell, a betegek várnak...

Lesiettem az uccára.

A kis kapu előtt csaknem beleltköztem Zinaida Ivanovnába, aki Bálintot hajszolta már korra reggel óta a városban. A leányt kissé sápadtnak találtam.

A szokásos dravsztvitye és a kák pázsivájtje kérdés után bejelentettem, hogy Bálint éppen az imént távozott tőlem,

— Elment? — kérdezte a leány.

— El.

— Hová?

— Nem tudom. Nem mondta.

A leány zavartan állott előttem, kutató pillantásokat vetett rám és hirtelen elszántsággal kérdezte:

— Ismeri Bálintot hazulról?

— Igen.

— Mi az ő apja?

— Tudtommal falusi népiskolai tanító.

— Gazdag?

— Ha a nyolcgyerekes tanító apát a gyerekei után gazdagnak lehet nevezni, akkor nagyon gazdag ember...

— Hát nem földbirtokos?

— Tudtommal: nem.

— Biztos ön ebben?

— Egészen biztos.

— Köszönöm.

Kezét nyujtotta. Kis keze csurom viz volt az izgalomtól. Az orra hátán is izzadság-gyöngyök jelentek meg.

Még a kezemben pihent a tenyere, amikor hirtelen ezt kérdezte:

— És nem zsidó?

— Kicsoda? Én?

— Nem: a Bálint.

— Miért gondolja?

— Mert olyan görbe az orra...

Megnyugtattam: Bálint született keresziény. (Eszembe jutottak a csernovici zsidó lányok, akik Bálintot olyan jól tartották éppen mert hitsorsosnak nézték.)

— Köszönöm... mondta Zinaida élénken... Nagyon köszönöm.

Izgatottan rohant tovább...

Utána néztem. Pompás alakja csakhamar eltűnt a népes ucca forgatagában.

HATODIK FEJEZET.

Nagyon sok dolgom volt az nap.

Megkértem Marci borbélyt, hogy kivételesen ne amerikkázzék, hanem szaporán végezze dolgát és keveset fecsegi. Majd máskor, ha ráérek, nem bánom, ha beretvával a kezében magyaráz, szappanhabos ujjával gesztikulál, de *ma* nagyon sietek....

Szórakozottan szedtem elő a nadrágzsebemből a kis »emlékeztető« papirost, amikre még a tegnapi nap folyamán jegyeztem fel: fürdő, Norlin, magazin, fogkefe kórház, láger, rigai növérek, invalidus-szemle, cirkusz, L'Orange.

Marci észrevette, hogy nem vagyok beszélő kedvemben, duzzogva, kissé sértődötten, némán végezte dolgát.

A kinos csendet végre is megtörtem:

— Jó simára beretváljon ki, mert estére cirkuszba megyek...

Marci a hátam mögé állott, hogy kiberetváljon.

Csendesen szólalt meg:

— Mi van a csehekkal?...

— Miféle csehekkal?...

— Mi igaz a dologból? — ismételte meg a kérdést Marci.

Fölfigyeltem:

— Nem hallottam semmit. Mi van velük?

— Mi van? Ugy hirlik, hogy nagyon mozgolódnak körülöttünk...

— Mit beszél maga? Valami örült pleti találta ki ezt a vad hírt... A csehek a legtávolibb keleten vannak, Wladivosztokban... Ostobaság az egész...

Marci letörölte gyöngyöző homlokát és fontoskodva folytatta:

— Bár ostobaság volna... Nem találta ezt ki senki, hanem magától a főfőkomisszártól hallottam máma. Beretválni járok hozzá...

Tágra nyitott szemekkel, zavartan hallgattam a borbélyt.

— No... és? — kérdeztem türelmetlenül.

— Hát a komisszár atyauristen már pakol. Evvel a két szememmel láttam. Nagyon be van gyulladva. Hej, ha látná az orvos ur, hogy mi minden van abban a nagy kofferben. Annyi ékszer, arany, óra, gyűrű, meg ezüstnemű van ott egy rakáson, mint egy aranyműves boltban. Meg aztán szép civilruhák, himzett selyem rubaskák, fehérnemű, meg minden. Olyan nehéz a láda, hogy két ember is alig tudta felemelni. Szép cifra pántos ládája van neki, muzsikál, ha kinyitják.

Amikor észrevette, hogy révedező tekintettel, némán bámulom az üres falat, szomoruan tette hozzá, nagyot sóhajtván:

— Öreg hadifogoly vagyok én már, orvos ur, még tizennégybeli, de én csak amondó vagyok, hogy régen rossz lesz nekünk, ha ide beteszik a lábukat a csehek... Laufsrittban megyünk be a lágerbe és aztán lefujtak a hazautazásnak...

Önmagamot akartam vigasztalni:

— Ugyan miket beszél itt össze-vissza?... A csehek Szibérián keresztül hazautaztak...

— Én meg azt mondom, hogy megfordultak és kertájhba jönnek visszafelé... Nagyon bűdös lesz itt a levegő...

Azzal magam is tisztában voltam: ha a cse-

hek és a fehérek magukhoz ragadják a kormányrudat, vége a hadifoglyok gyöngvéletének, vége az arany-szabadságnak, mehetünk vissza a lágerbe, ahonnan jöttünk... Aztán jó ideig várhatunk, amíg hazakerülünk...

Marci észrevette arcom elborulását és hirtelen, jó kedvet színelve témát változtatott:

— Ismeri az orvos ur a monoklis főhadnagyot?

— Ismerem.

— Hát ennek a huszárfőhadnagynak nagyon fölvitte az Isten a dolgát. Nősiül. Valami gazdag burzsuj özvegye veteti el magát vele, hogy mint magyar állampolgár külföldre kerüljön vele. Már nem fiatal az asszony, de azért megjárja. Olyan jó testes, éppen az én kedvemre való. Férjet vásárolt magának a nagysága és írást csinált a monoklissal, hogy otthon mindjárt elváltnak. Olyan bumága házasság lesz ebből. De van is pénze a főhadnagynak, mint a szemét. Gyönyörű lakása van, ott lakik az özvegynél. Gavallér ember, aranypénzzel fizet. Olyan szép civilruhát vett kéz alatt, mintha rá szabták volna. Hogy nekem nincs ilyen szerencsém. Ha nem volnék nős ember, magam is felvállaltam volna egy szép orosz frajlát, hogy a külföldre szöktessem. De hát hozzám, szegény koszvakaróhoz csak olyan prosztoj bárisnya jönne. Annak meg nem kell menekülni, jó neki itt is...

*

Azon a napon idegesebbek voltak az uccán a járókelők. Még a katonai járőrök se cirkáltak a szokott lomha, nyugodt léptekkel, mint azelőtt, hanem mintha sietős lett volna az utjuk. A katonák övében kézigránátok lógtak, mint ruhádzsok, óriási zsuzsuk.

Az idegességből egy adag tagadhatatlanul

rám is ragadt. Hát lehetséges volna? A félérek és a csehek megcsinálják a perevorodot? Átveszik az uralmat? Oroszországban semmi se lehetetlen....

Hirtelen eszembe jutott a kórházi orosz felderítő, akit az orosz hatóságok küldtek ki a foglyok kórház ellenőrzésére... Mindig nagy vörös kökardát viselt a szíve fölött. Most már értem, hogy miért tűnt el ingbluzáról *tegnap* a vörös kökárda... Igen... tiszta dolog...

Norlin irodájában is nagy volt az izgalom. Krebsz ur és a svéd összebujva, titokzatos arcú sugdolóztak...

Az iroda nagytermében két német hivatalnok íróasztala árván busult a fal mellett: az írások az éjjel, minden bejelentés nélkül megszöktek. Az irodában állt a munka, gondosan betakarva aludtak az írógépek

Norlintól megtudtam mindent.

A kitűnően felszerelt és megszervezett cseh légiók Trockij engedélyével még április hó folyamán Szibériába vonultak vissza azzal a kikötéssel, hogy rövidesen Wladivosztonon keresztül hazautaznak. Hazautazásuk útját nyugat felé, Ukrainán és a Balti tengeren keresztül már elvágták a németek.

Trockij lefegyverezte a cseheket Darnica, Moszkva, Számára és Kazán központokban és csak hosszas tárgyalások után hagyott meg minden szakaszban egy-egy fegyvert, a megfelelő tölténnyel. Tisztek és altisztek megtartották teljes felszerelésüket, de kötelezvényt irtak alá, hogy haza utaznak és nem avatkoznak az orosz belügyekbe.

Tíz esalónban történt a csehek visszavonulása. Az első esalón Wladivoszton kikötőjében az utolsó Omszkban vesztegelt. Az egyetlen szibériai vasútvonal minden nagyobb városának

Petropávloszk, Omszk, Tomszk, Krásznójarszk, Irkuck, Bajkál, Csita, Nercsinszk, Blagovjeszenszk és Wladivosztozk állomásán mindenütt zsuffolt cseh-szlovák katonavonatok állottak.

Május huszadikán éjszaka a szibériai vasútvonal összes cseh legionistái egy előre megbeszélt jelre fellázkodtak a vörösek ellen és *Kolcsák* admirális önkéntes tiszti századjai segítségével *huszonnégy óra* leforgása alatt birtokukba vették a több ezer kilométer hosszú vasúti vonalat.

A cseh légiók vezére *Gajda* generális volt.

A cseh esalonok egyenlőre egy helyben állanak, folytatják szervező munkájukat *Kolcsák* admirálissal szövetkezve és várható, hogy a közel jövőben egy jól felszerelt fehér hadsereg folytatja előnyomulását Isim, Tobolszk, Tjumen, Kurgán és Cseljábinszk irányában. A fő cél: Jekaterinburg, a vörösök legerősebb várának bevételére és a cári család kiszabadítása. A fehér hadsereg katonái Szibéria színeit, zöld-fehér kárdát viselnek...

Ennyit tudott Norlin közölni velem. Közlelbi részletekről nem adhatott felvilágosítást, ép úgy adós maradt a felelettel, amikor a szibériai hadifoglyok felől érdeklődtem.

Norlin nyomatékkal hangsúlyozta, hogy meggyőződése szerint, nekünk hadifoglyoknak a fehérek előnyomulásából kárunk nem lehet, csak hasznunk. Abban bizakodott, hogy a fehérek újból ki fogják utalni a fogoly tisztek fizetését és a külfölddel való összeköttetés is hamarosan helyre fog állani.

Arra az ellenvetésre, hogy a cseheknek csak mellékes céljuk a vörös uralom megdöntése, főcéljuk a háboru újból való fölvétele, Norlin kijelentette, hogy a nagykiterjedésű frontra való tekintettel ez a terv kivihetetlen.

Még be se fejeztük tárgyalásainkat, amikor az ajtó kinyílt és nagy robajjal, bejelentés nélkül nyitott be a szobába Blumbergné, az evangélikus, német lelkész felesége, akit a színházból már látásból ismertem.

Otthonosan mozgott az irodahelyiségben. Norlin látható örömmel fogadta és sugárzó arccal, hódolatteljesen csókolt neki kezét.

Engem is bemutatott önnagyságának.

A középtermetnél kisebb, elhízott hölgyet magasabbnak képzeltem el. A szokás-fehér haja, kékszemű, eleven, mozgékony hölgy korát nehéz lett volna eltalálni. Örök ifju, fürge, másodvirágzását élő asszonyok kategóriájába soroztam Blumbergnét, akiről hamarjában azt se tudtam megállapítani, hogy a haja ősz-e vagy világos szőke. Egészséges, piros, mosolygós arca, kellemes benyomást tett a szemlélőre.

Nagyon hizelgett neki, amikor tudomására adtam, hogy szeretnék megismerkedni két rigai vendégével, a szép cousine-okkal. Hangsúlyoztam, hogy különösen a magasabb termetű, az ábrándos szemű nyerte meg tetszésemet.

— Hol látta őket? — kérdezte látható örömmel, hisz sehová se mennek a lányok. Örökösen otthon ülnek. Bottal kell őket kivenni az uccára. Képzelje arról panaszkodnak, hogy nincs megfelelő ruhájuk. Hát most mondja, doktor ur, kinek kell itt ma divatos ruha? És mi a divat? Hisz már fél éve divatlapot se láttunk... Rettenetes... Meddig tart még ez a helyzet, mondja csak?... Sokáig? Mit mond Norlin? Hallom, hogy jönnek a fehérek... Bár már itt volnának... Megőrül az ember ezekkel a továrisokkal. Képzelje az uramat is továrisnak hívják ezek a vörösök majd mit mondtam....

Ezt mind egy szuszra mondta el. Aztán ur nős?

— Pardon... szabad kérdezni... a doktor mély lélegzetet vett és ezzel a kérdéssel fordult hozzám:

— Sajnos nőtlen... — feleltem nagyot sóhajtván.

— Miért sajnós?

— Ebben a pillanatban nem bánám, ha nős volnék és...

—és kéznél volna az asszony... — vágott közbe Blumbergné, nagyot kacagva.

Nyitott szájával nevetett, aranyfogai kivillantak a szájából.

Aztán anélkül, hogy kérdeztem volna, így folytatta:

— A lányok, őszintén szólva ki nem állhatják a hadifoglyokat. Nagyon sok rosszat hallottak a hadifogoly tisztokról. De hát maga egészen más, maga orvos. Éppen jól jön: a házi orvosunk Szibériába szökött a vörösök elől... Majd maga lesz a házi orvosunk.

Délutáni teára hívott meg. Azzal biztatott, hogy ott lesz náluk állandó délutáni vendégük, X grófné is, a cárnő udvarhölgye.

Kissé udvariatlanul, de tréfás formában közöltem önagyságával, hogy engem a grófnő vajmi keveset érdekel. A rigai nővérek ismeretségét keresem, akik közül a gesztenyebarna haju, ábrándos tekintetű nyerte meg tetszésemet.

Blumbergné boldogan sikoltott fel:

— Ah — tehát Elza érdekli magát? Hát szép szép... de szerintem a huga, a Margo sokkal szebb és elevenebb... Micsoda temperamentum! Mint egy eleven ördög. Majd meglátja, Margo már szépségversenyt is nyert Rigában... Különben gusztus dolga. Elza is nagyon bájos jelenség, de Margó! Ccc... Kimondott szépség...

Aztán azon sopánkodott, hogy a lányok már

mennyire vágyódnak haza Rigába és mihelyt a vonal megnyílik, azonnal hazautaznak.

Ujból meghívott öt órai teára és nevetve tette hozzá:

— És nem fél?

— Mitől?

— Inkább azt kérdezze: kitől?...

— A magamfajta öreg agglegény már nem olyan lobbanékony... — feleltem minden meggyőződés nélkül.

— No jó... jó csak úgy mondom... Jó lesz vigyázni magára.

— Nagyságos asszonyom én már az ötödik háborus esztendő óta mást se csinálok, mint vigyázok magamra.

Megköszöntem még egyszer a szíves meghívást és elbucsztam. Már a küszöbön állottam amikor Blumbergné asszony utánam szolt:

— Pardon! Valamit elfelejtettem.

— Parancsoljon velem, nagyságos asszonyom.

— Cukorral issza a teáját?

— Ha van: cukorral, ha nincs: cukor nélkül.

— Azért kérdezem — felelte incselkedve — mert mi már éppen egy hónap óta cukor nélkül isszuk a csáját.

Nevetve tette hozzá:

— Tehát ha édesen akarja inni a teáját, akkor hozzon magával — cukrot.

Az nap szégyenkezve állapítottam meg, hogy gondolatban többet foglalkoztam a délutáni meghívással, mint a kórházzal, a hadifoglyokkal, az invalidusokkal és a csehek hódításaival.

Minden figyelmemet a délutánra esedékes vizit kötötte le. Ideges, izgatott voltam, mint a diák a matura előtt.

Elzára gondoltam...

Figyelemre se méltattam az uccákon és a

háztetőkön elhelyezett tábori ágyukat és géppuskákat...

Alig vártam a délutánt.

Az ebédnél alig ettem valamit. Szórakozott voltam: a hozzám intézett kérdésekre nem válaszoltam. Magam se tudom mi lett. Hát valóban »féltem« volna a találkozástól én, a viharedzett hadifogoly?

Ebéd után becsomagoltattam Patucsekkel egy font kockacukrot és sajátkezűleg tettem a csomaghoz egy üveg földieper-izt Örömmel töltött el a gondolat, hogy a hölgyeknek egy kis édességgel kedveskedhetek.

Varga nagy ambícióval hust is, konzervákat és süteményeket is velem akart adni. Az egész konyhát felpakolta volna...

Délután dolgom végeztével hirtelen nagyot gondoltam. Becsengettem a szobámba Waltert:

— Walter kérem... emlékszik még az én egyenruhámra?

— Hogyne.

— Meg van még?

— A fürdőszobában lóg a kis barna ruhaszekrényben.

— Kérem kefélje ki egy kicsit.

— Mit akar vele a doktor ur? — kérdezte Walter csodálkozva.

Kissé zavarba hozott a kérdés. Őszintén szólva még magam se tudtam biztosan, hogy mit akarok.

— Magamra akarom öltetni a régi uniformist — feleltem bizonytalanul. — Meg vagyok hiva délután teára.

Walter nagyot nézett... Ennek az embernek bizonyára elment az esze: ahelyett, hogy a legszébb ruháját kérné, a régi kopott, foltos harctéri egyenruháját akarja felvenni.

Fejét csóválva mondta:

— Én ugyan nem mennék abban az uniformisban végig az uccán...

Izgatottan bujtam bele régi, viharedzett egyenruhámba. Az elegáns urból megint szegény, rongyos hadifogoly lett.

Magam is megijedtem, amikor a tükörbe néztem. Nem... ezt a tréfát még se volna szabad megcsinálni, csak azért, hogy a lányoknak *ne* imponáljon a jól szabott civil ruha. Csak azért hogy megfosszam magamat a »hódító külsőtől«. Mit fog szólni majd Blumbergné, ha ebben a katonaruhában meglát? Aztán ott lesz a grófnő is... talán le se ül a rongyos plenivel egy asztal mellé... És főként: mit fog szólni Elza?...

— Eh! — Most már határoztam: így megyek a kopott uniformisban, mégis csak *ez az igazi Énem*. A csinos polgári ruhába öltözött ur, csak hamisítvány...

Valahol belül egy parancsoló hang is ezt mondta: igen... így mutatkozzál be Elzának... mint hadifogoly....

*

Még öt óra se volt, amikor viharedzett, gyürrött, kifakult, seszinü uniformisomban, hónom alatt otromba csomagot szorongatva becsengettem Blumbergék ajtaján.

Egy magas termetű, kövér, szemüveges, torzonborz haju, szigorú nézésű ingujra vetkőzött ur nyitott ajtót. Bizalmatlanul fogadott. Bizonyára azt hitte, hogy kéregető hadifogollyal van dolga. Ugy látszik rossz véleménye lehetett a hadifogolyokról, mert addig el se eresztette a félig nyitott ajtó kilincsét, amíg be nem mutatkoztam.

Blumberg ur, az evangélikus lelkész erősen megrázta a kezemet.

A nyitott ajtón keresztül, a belső szobákból énekhang és zongoraszó hallatszott ki.

Bevezetett a szobába.

A Biedermayer szalón sarkában zongora állott, Blumbergné ült a zongora mellett, csiptetővel az orrán és kísérté a két rigai nővér énekét. Valami orosz románcot énekeltek.

Egy idősebb, sovány, pirosarcu hölgy ült a vászon védővel bevont karosszékben és aranykeretes lorgnont tartva szeméi elé egy képes folyóiratban lapozgatott.

Amikor Blumbergné meglátott, ijedten bámult rám, nem ismert fel az első pillanatban. A zene elnémult. Valami nagyon nyomott hangulat ült a szobában a bemutatkozás után, éreztem, hogy ennek szegényes ruházatom az oka.

A feszültség csak akkor enyhült, amikor elővettem kis csomagomat és az asztalra helyeztem.

Jót nevettek a »szeretetadományon«. Blumbergné kacagva állapította meg, hogy ő nem gondolta komolyan, a cukorral, de ha már hoztam... És ez a marmalád... Ugyan mire való volt ilyesmit hozni?

Margó rám se nézett. Illetve: egyszer alaposan végignézett és ebből a tekintetből kiéreztem — lebecsülését, megvetését.

Az idősebb, sovány magas hölgy, a grófnő szertartásosan ült a kis kerek asztal mellett. Kezeit magasszáru, könyökig érő glaszé keztyű fedte, a keztyűn felül, ragyogó ékszerek, karkötők ragyogtak. Időnkint fájdalmas arcot mutatott, szemöldökeit összehúzta, ajkait csücsöritette és nagyokat sóhajtozott. Csak akkor ereszkedett le hozzám, amikor megtudta, hogy orvos vagyok: köszvényes panaszaival, szívfájdalmaival szórakoztatott.

Elza nagy szemeket meresztett rám, vérpiros cseresznye ajkait is nyitva felejtette. Kutató

pillantásokkal igyekezett tisztába jönni a furcsa látogatóval.

Feltűnően sokat foglalkoztam Elzával. Észre se vettem, hogy a tatár szolgáló leány szamovárt helyezett az asztalra, teasüteményekkel és mézzel.

Amint Elzával szemtől szemben ültem, valami csodálatos, eddig sohasem észlelt érzésem támadt: Ő az, akit kerestél az orosz fogságban, őmiatta estél fogságba, érte szenvedtél..., Ő érte jöttél most el a világ egyik végéről, ezer és ezer verszten át, ezer viszontagságon keresztül.

Most már igazán nincs miért neheztelnem a káundkára, hisz ő vezényelt engemet ide...

Amikor kibontottam a cukrot és földieperizt tartalmazó csomagomat, Margó epésen jegyezte meg, hogy Oroszországban csak a vörösök és a hadifoglyok élnek jól, a lakosság nélkülözése minden képzeletet felülmul...

Elza korholóan utasította rendre fegyelmezetlen hugát, amit hálás pillantással köszöntem meg neki.

A grófnő feltűnő jó étvággal evett, kezyűit a világért se huzta volna le. Nagyon dicsérte a marmeládot és a teasüteményt. Szidta a magyar hadifoglyokat, akik közül sokan beállottak a vörös hedseregbe. Szerinte a vörös hedsereg csak idegenekből áll, orosz ember nem kapható az ilyesmire...

Aztán Blumbergné magyarázta nekem lelkesen, hogy a grófnő még Cárszkoje-Szélóból kíséri a cárnőt számkivetésében. Tobolszkban még együtt volt bezárva a grófnő is a cári családdal és csak Jekaterinburgban engedték meg neki a tovarisok, hogy a városban lakjék és naponta tíz perces látogatást tegyen a cárnőnél, hogy a legszükségesebb holmikkal láthassa el,

A teánál nagyon sokat beszéltek a hölgyek az evésről, de amiatt is sópáncodtak, hogy a leg-
elemibb toalettszükségeiteket se tudják besze-
rezni, miután a szabad kereskedelem tiltva van
már hónapok óta.

Blumberg ur, aki eddig dolgozószobájában
foglatatoskodott, most bejött csájázni. Amikor
meghallotta, hogy evésről beszélnek, lemondóan
jelentette be, hogy a csajakészlet elfogyott, az
éléskamra kiürült, már pénzért is alig lehet kap-
ni élelmiszert, a parasztok nem mutatkoznak a
városban. Nem tudja mi lesz, ha sokáig tart ez
így....

A grófnő biztató pillantást vetett Blumberg
urra, keztyűs kezébe vett egy sütemény darabot,
szemeit az égnek fordította és sóhajtván mondta:

— Hála Istennek már nem tart sokáig...
Kolcsák admirális csapatai uton vannak...

Kellemetlenül feszengtem széken: a höl-
gyek várva várják, hogy elveszítsem a szabad-
ságomat... A városparancsnok irására gondol-
tam, amely teljes mozgásszabadságot biztosít.
*Akkor ez a nagypecsétes írás egy fabatkát se
ér...*

Blumberg ur bosszankodva jegyezte meg:

— Rettenetes világot élünk. Az ember nem
képes szellemi munkával foglalkozni, nem mű-
ködik az agy, mert minden figyelmet leköt a gyo-
mor: arra kell gondolni, hogy mit egyek holnap...
Kérésemre elmesélte Elza, hogy amikor a
német csapatok Riga felé közeledtek és bombáz-
ták a várost, aggódó szülei Margóval együtt
Moszkva mellé, Orjolba küldték őket rokonaik-
hoz. Onnan kerültek Jekaterinburgba rövid időre
kiszabott látogatásra. És most itt ülhetnek, amíg
meg nem indul nyugat felé a rendes személyköz-
lekedés. Könnyes szemekkel panaszkolta el, hogy

már hónapok óta nem kapott értesítést Rigából szüleitől.

Blumbergné kacérkodni kezdett velem. Erőnek erejével kicsikarta tőlem a bókot, hogy ő nem kövér, csak kissé molett.

Bosszankodva állapítottam meg, hogy még Oroszországban is az elvirult nők körül érem el legnagyobb hódításaimat, akárcsak otthon... Ez már az öregedés biztos jele...

Az egész délutánt Blumbergékénél töltöttem. A család minden tagja megkedvelt, csak még Margóval nem tudtunk összebarátkozni.

Elza csipkedve jegyezte meg:

— Margó szemében az ember, a kurlandi bárótól fölfelé kezdődik. Igen nagy igényű dáma...

Margó csak akkor melegegett fel, amikor az egész társaságot meghívtam a cirkuszba és megígértem, hogy levetem hadifogoly rongyait és rendes polgári ruhába öltöztöm át.

*

Az óriási cirkusz zsuffolásig megtelt publikummal. A páholyokban és első sorokban nagyrészt vörös parancsnokok, hivatalnokok, komiszárok ültek családjaikkal, a karzat köröskörül a szorongásig tömve volt hadifoglyokkal. Vagy ezer színes, ismert katonasapkát láttam az állóhelyen: képviselve volt ott a központi hatalmak minden fegyverneme, a kerek, színes peremű német »mici«-től a magyar huszár piros sapkájáig.

Az egyik páholyban ismerős arcot fedeztem fel: a kis »Napoleon« városparancsnokot, aki a személyi igazolványomat állította ki. Mereven, komoly ábrázattal, méltóságteljesen ült a páholyában, akárcsak az íróasztala mellett...

A mi páholyunkban elől ültek a hölgyek,

Blumbergné, Elza és Margó, a hátsó székeken pedig Edgár, a lányok fivére ült mellettem. Edgár — a distinkció nélküli tűzérőhadnagy — szimpatikus fiatalembernek mutatkozott, de nem titkolhatta megbotránkozását afölött, hogy akárhová lép az ember, mindenütt hadifoglyokba ütközik, holott a pleniknek a bezárt láger falai mögött volna a helyük.

A cirkusz zenekarában hadifogoly zenészek játszottak és zavartalanul beszéltek a bécsi dialektust. A szereplők, — az igazgatót kivéve — csaknem valamennyien hadifogoly-artistákból kerültek ki. A cirkusz fűrészpóros porondján viszont láttam a békebeli világvárosok híres artistáit, zsonglőrjeit. Még a villogó bő, magyar-gatyás »puszta betyárja« is fellépett, mint műlovas. Hortobágyi csikósnak néztem az ügyes legényt, aki pompásan ülte meg szőrén a lovát.

A zenebohócokról azt hallottam, hogy bécsi zenekonzervatóriumot végzett tanárok és már évek óta cirkuszban keresik kenyerüket.

A közönségnek két német »Auguszt« tetszett a legjobban.

Éppen háborusdit játszott a két lisztes arcu bohóc: püfölték egymást. A győző és legyőzött kimerülten feküdt egymás mellett a porondon, megállapodásuk szerint az volt a győztes, aki az utolsót üti. Már alig mozgatták karjaikat. Az utolsó »ütést« az erősebb természetű adta: kisujjával alig, hogy megérintette ellenfelét, mire az — meghalt.

Az egész cirkusz csak úgy harsogott a kacagástól. A könnyeimet törölgettem és a görcsös nevetéstől nyíláló oldalaimat tapogattam, amikor a jegyszedő a hadifogoly tábor szanitéz altsíztjét vezette páholyomhoz.

Mit akarhat ez az ember? — gondoltam magamban hirtelen elkomolyodva...

Az öreg szánitész altiszt levett sapkával fu-
rakodott mellém és csendesen, remegő hangon
jelentette, hogy a lágerben egy régi, szibériai
népfölkelő fogoly fölakasztotta magát és mire
észrevették, már halott volt...

HETEDIK FEJEZET.

Ott hagytam a hölgyeket, a fényárban uszó cirkuszt, a bohócokat.

Szopora léptekkel indultunk neki a lágerhez vezető fasornak.

Könnyű, nyári öltözetben voltam, a hűvös májusvégi, szibériai szél megborzongatott... Vagy talán a szegény hadifogoly tragédiája okozta, hogy hideg futott keresztül egész testen?...

A lágerben már vártak bennünket.

A füledt nagy teremben, a sarokpriccs mellett, a parkettás padlóra terített sárga kínai köpenyegen feküdt a halott. Lenge kínai kabát és bő nadrág fedte kinyult, meredt testét. Lámpafénynél vizsgáltam a puffadt, szederjes arcot, a duzzadt, előreálló ajkakát, a zárt lilás szemhéjakat, a széles körkörös mély nyakbarázdát.

A halott mellett feküdt a nadrágszija, amelylyel felakasztotta magát. A negyven év körüli öngyilkos ritkás bajusza szomoruan lógott le borotválatlan arcára, őszbe csavarodó haja kuszált volt.

A sarokban egy kis asztalka mellett az orosz hatóságok emberei jegyzőkönyvet vettek fel az esetről és levél, irás után kutattak.

Kikutatták a halott összes zsebeit, de egy sor írást se találtak nála. A zsebében mindössze néhány gombot, csattot, haszontalan réztárgyakat,

egy tizkopekás cári bélyegét és egy srappell-gyűrű találtak. Összes vagyona egy barna kenyérzsák volt, amelyben szárított kenyeret tartogatott, valószínűleg a hazantázásra.

Senki se ismerte a halottat.

Azt se tudta senki megmondani, hogy mi a neve, hová való, milyen nemzetiségű.

Közvetlen priccs-szomszédja is csak annyit tudott róla, hogy értett magyarul is németül is, soha senki se hallotta a szavát, mindig sóhajtozott, az éjszakákat nyugtalanul töltötte. A városba nem ment ki, mindig a lágerben tartózkodott.

Körülöttünk nagy csoportban állottak társai és ingre vetkőzve, álmosan, ásitozva találgatták, hogy ki ez az ismeretlen öngyilkos. A ruházata után ítélve csak annyit tudtunk megállapítani, hogy a távol kelet egyik lágerjének lakója lehetett.

A hosszú priccseken, a halott közvetlen közelében jóízűen aludt néhány hadifogoly, mások közömbös arccal bámultak a priccs tetejéről a levegőbe, mint akiket csak annyiból érint az öngyilkosság, hogy holnap egy-egy emberre több kenyér jut.

Azon az éjszakán le sem hunytam a szememet. A kopott, zsiros nadrágszíjat és a világító nyakbarázdát láttam a sötétben is.

A hideg borzongatott... Fáztam...

Rettenetes: az ismeretlen Hadifogoly nem birta tovább idegekkel és az ismeretlen Halál karjaiba menekült...

Nem birta tovább... Igen: ezért dobta el magától a sok éven át őrzött életét. Napról-napra várta az indulást hazafelé, az otthonba és most megtudta, hogy a fehérek közeledésével veszélyben van a hazantázás, újból kitolódik, talán évekkel is.

Nem bírta tovább...

*

Marci a szokott reggeli órában jelent meg mosolygós ábrázatával, pontosan, mint egy óramű.

A borbély már tudott az éjszakai szomorú esetről. Szappanozás közben csak úgy odavetve kockáztatta meg véleményét az öngyilkos hadifogolyról:

— Bolond volt... Ép eszű ember nem csinál ilyesmit.

— Vagy okos volt... — feleltem elgondolkozva.

— Okos ember vigyáz a bőrére és nem hagyja itt a fogát az Uralban.

Kis szünet után megvakarta tarkóját és így folytatta:

— Hát teszem fel én se voltam okos, mert megnősültem. Ez is olyan, mint az öngyilkosság. Hiába no... Nem mondom, szeretem a gyereket, szép az asszony, meg jó is, de ha nem tud magyarul. Franciára tanítja a kisfiamat, mi meg otthon oroszul dumálunk. Hát ez bántja nagyon a csőrömet...

Álmosan hallgattam egyhangú beszédét:

— A doktor urnak jó, mert nőtlen. Szabad, mint a madár. Nem ül az asszony, meg a gyerekek a nyakán. Nincs semmi gondja. Ha fordul a világ sora, könnyen beszél, csak fordul vele... Hát így van ez... Nagy tetűt vettem én a subámba... Nini... úgy látszik elaludt a doktor ur... Talán nem aludt az éjszaka?

Valóban: kissé elnyomott az álom. A borbélykezek altató babrálása, az egyhangú fecsegés félálomba ringatott.

Nagyot nyújtóztam és élénken szóltam oda Marcinak:

— Híreket halljunk kedves barátom... Friss, eleven új híreket... Mi újság a nagyvilágban?...

Marci nagyon büszke volt a felhívásra. Kiköszörlötte a torkát és fontoskodva mondta:

— Hát újság csak annyi van, hogy a burzsujik már nagyon kinézik a hadifoglyokat a privát lakásokból. Nekem is kiadták a passzust, hogy mehetek, nem tartanak vissza. Eddig jól jött a gazdag orosz családoknak a pleni: elfoglalta a fölösleges szobát és békében hagyták a háziurat a vörösök. Most, hogy érzik, hogy jönnek a fehérek, hát helyet csinálnak nekik, nem szorulnak többé a hadifoglyok védelmére. Egy csomó tisztnek is fölmondtak már. Azt mondták nekik, hogy menjenek be a lágerbe, ha nincs lakásuk. A Rubel főhadnagy is pakol. Az a bécsi tiszt, aki két szobás lakásban lakott a gazdag Agotonovnál, már beköltözött a lágerbe. Még kosztoltatták is eddig az oroszok, most meg kidobják a lakásból. A monoklis főhadnagynak is rosszul áll a szénája, hacsak valahogy meg nem fordul a kocka, a vörösök javára... De nem úgy néz ki...

Walter jött be a szobába.

Szerette volna hallani a friss híreket. Hogy megmutassa, hogy ő se marad el Marci mögött a híradásban, titokzatosan adta le saját értesüléseit:

A gazdag oroszok, a burzsujik az elmúlt éjjel titkos ülést tartottak a Verh-Iszetszki Zavod egy elhagyatott házában. Azt határozták el, hogy egyenkint fognak átszökni a fehérek táborába és velük együtt fognak Jekaterinburg fölszabadításáért, a cárért és családjáért harcolni. Mialatt gyűléseztek, a vörösök házkutatásokat rendeztek az orosz előkelőségek lakásán, sok értékes holmit drágakövet, arany és ezüst tárgyat rekviráltak és számos letartóztatást eszközöltek.

Walter tegnap véletlenül bekukkantott egy

központhi magazinba, ahol a rekvirált holmikat halmozták fel a vörös katonák. Valóságos hegy volt itt értékes férfi és női bundákból, civilruhákból. Óriási ládák álltak egymás tetején telve családi ékszerekkel, ereklyékkel, fehérneművel és garmadával heverték a különböző háztartási kellékek is. A rengeteg holmi között kotorászniak, válogatniak a vezető komiszárok és családtagjaik.

Aztán nevetve mesélte el Walter, hogy az éjjel saját szemeivel látta a konyha cukrászművészt Patucsek Vencel urat ingre-gatyára vetkőzve futva menekülni az uccán. Nyomában lihegett egy hatalmas természetű, vörös-szakállas orosz, bottal a kezében, hangosan ordítózva:

— Majd adok én neked, rongyos pleni... az ablakon keresztül bemászni az asszonyhoz... Majd adok neked...

Marci akarta átvenni a szót. Ma különösen közlékeny volt, azonban Walter jelentette, hogy egy fiatal hölgy vár rá a szalónban már vagy fél óra óta.

A kora reggeli látogatóban Zinaida Ivanovná ismertem fel.

Sírástól dagadt, gyulladt, vörös szemekkel csendesesen ült az ablak mellett a fotőjben és zsebkendőjét rágta.

Amidőn meglátott, hangos, görcsös zokogásba kezdett. A sok sírástól piros foltos volt az arca, az ajkai puffadtak. A haja ziláltan lógott le nedves homlokára.

Zokogva mondta:

— Istenem, de szerencsétlen vagyok.

Azután újból sírásra torzult az arca: csunya volt, nevetségesen csunya.

Vigasztalni igyekeztem:

— Nézze kedves Zinaida... a helyett, hogy itt siránkozik, mondja meg szépen, hogy mi a baja...

Minden szavamra erősebben sirt, szinte fuldoklott a görcsös zokogástól.

— Beteg talán?

Tagadólag rázta a fejét.

— Meghalt a mamája?

Ujabb fejrázás.

— Bálint?

Igent intett a fejével?

— Megszökött?

Ujabb igenlő fejmozdulat.

— De hát beszéljen... az Isten szerelmére, hisz egészen megnémult... — kérleltem türelmetlenül.

Zinaida megtörülte szemeit, kifujta az orrát, rendbe hozta zilált haját:

— Jaj... de... szerencsétlen... vagyok... — szipogta szakgatottan.

— Nézze kedves bárisnya: *nekem* ne csináljon jeleneteket, nem *én* tettem szerencsétlenné.

— Tudom... — felelte felcsukolva.

— Hol van Bálint?

A vállán rándított egyet és kis kékításkájából gyűrött papirosdarabot vett elő. Átnyújtotta.

Bálint írása volt. Rettenetes, hibás orosz-sággal, ciríl betűkkel írta, hogy bocsásson meg neki a lány, nem volt más választása, csak a halál...

Felkacagtam:

— No látja.. Nincs semmi baj... Örüljön, hogy megszabadult tőle.

— Hát nem halt meg? Mit gondol?

— Bálint hadnagy és meghalni? — válaszoltam. — Nincs a világon még egy ember, aki olyan görcsösen ragaszkodik az élethez, mint ez a huligán...

A leány megkönnyebbülve sóhajtott fel:

— Nagyon megnyugtatót...

— No látja, Zinaida, így már szeretem. Ez

már aztán okos beszéd. Ejnye... ejnye hogy is tudott maga, jó orosz családból való leány létére szóba állani egy ilyen szélhámos hadifogollyal...

Zinaida lassankint megnyugodott és közlékeny lett. Miután meggyőződött, hogy senki se hallgatózik, csendesesen bevallotta, hogy — anyának érzi magát és hogy most már nyugodtan megy a halálba. Az Iszet folyót emlegette... Ezt a szégyent nem tudja túlélni... Ha az anyja megtudná, ugyis vége volna...

Megvigasztaltam: emiatt még nem kell meghalnia. A hibát, amit az egyik hadifogoly meggondolatlanul elkövetett a másik majd helyre fogja hozni... De lelkére kötöttem, hogy *azután* igyekezzék mentől előbb Permbe, a szülői házba kerülni, mert igen valószínűnek látszik, hogy a polgárháboru el fogja zárni hosszú időre szülővárosától.

Hálásan kapott a kezemhez, meg akarta csókolni.

— No... no kis lány... — fedtem meg Zinaidát. — Még nem vagyok olyan öreg, hogy kezdet csókoljon... A háboru alatt annyi életet mentettem meg... Most eggyel több lesz...

Nagy megnyugvással szemléltem a lányt, amint a tükör előtt gondosan berizporozta kisorsított arcát, sőt az ajkaira is ruzst rakott. Gondoltam: ha az Iszet folyóba akarná vetni magát, azt megtehetné puder és ajakruzs nélkül is... Megmentettem az életét.

NYOLCADIK FEJEZET.

Reggeli kilenc óra volt, amikor szokásom szerint benéztem a svéd vöröskereszt irodájába, hogy megtudjam a legújabb frontjelentéseket.

Azután meg titokban, privát szorgalomból ellenőriztem a magazinost, a Galitzer urat.

Az utóbbi időben feltűnt, hogy Galitzer ur suba alatt osztogatja a libeszgábékat a birodalmi német hadifoglyoknak, sőt bőkezűen bánik a »reichsdeutsche« civil-internáltakkal is. Azokat a féltve őrzött szeretetadományokat osztogatta, amelyekről már hosszú idők óta azt mondták, hogy — *nincs*. Magam is úgy tudtam, hogy a magazinban *egyenlőre* fehérenemű nincs, hiszen sokszor kértem a betegek és invalidusok számára is — eredménytelenül.

És *most* egyszerre *van*, ruha, fehérenemű, cipő, takaró, minden.

Hiányos fehérenemű készletemet szerettem volna kiegészíteni, azután Marci is, meg a szakácsok is rágták a fületem, hogy ők még mióta fogságban voltak, sohase részesültek szeretetadományban. (Olyan hadifogollyal még nem beszéltem, aki *bevallotta* volna, hogy valaha is kapott volna valamit...)

Galitzer urat rajta csiptem, amint vadonatúj nadrágokat, fehéreneműt és gyapjú takarókat osztogatott a *német* hadifoglyoknak és civil-internáltaknak. Mindenekelőtt is zavartan mentegette

magát, hogy a svéd vöröskereszt kizárólag német pénzzel és adományokkal dolgozik.

Azután, hogy kibékítsen, négy szem között elárulta az »üzleti« titkokat.

— Rezsim-változáskor — magyarázta Galitzer ur — minden törekvésünk oda irányul, hogy a raktár összes készletét a *hadifoglyok* között osszuk ki. A vörösök, visszavonulás estére, evakuálják Jekaterinburgot és bizonyára magukkal vinnék a svéd vöröskereszt egész vagyonát. raktárát is, nehogy a sok értékes fehérenemű, vászon, szövet, ruhaféle, orvosi műszer, kórházi felszerelés és gyógyszer az »ellenség«, a fehérek kezébe jusson.

— No és a fehérek, — vetettem közbe — nem nyulnak az idegen holmihoz?

— A fehérek, — folytatta a raktárnok — ilyenkor diplomatikusan, keztyűs kézzel dolgoznak. Ők nem olyan barbárok, mint a vörösök. A fehérek, ha konstatálják, hogy *szegény* a vöröskereszt, üresek a raktárai, akkor minden további nélkül engedélyezik továbbra is működését. Ha megérzik, hogy tele van a raktár vagyont érő holmikkal, hogy tele van a kassza segélypénzekkel, akkor *politikai okokból* kifogásokat emelnek a vöröskereszt nem kívánatos működése ellen, lepecsételik az irodát, lefoglalják a pénzt és kiűritik a raktárakat. Hát így van ez kérem kedves doktor ur... mi most mind a két oldalról bebiztosítjuk magunkat: ezért osztjuk szét sürgősen a holmikat a hadifoglyok között.

— Hát akkor miért siránkoztak állandóan, hogy semmijök sincs, amikor zsuffolásig tele van a raktár? — kérdeztem bosszusan.

Galitzer ur a szemüvege fölött nézve válaszolta:

— Mert a hadifoglyok olyanok, hogy hónapokig könyörögnek egy ingért, vagy nadrágért,

de ha megkapják, azonnal eladják az oroszoknak és kenyeret, élelmet, vagy dohányt vesznek az árán.

Aztán ha elfogy a pénzüik, előlről kezdik megint a libeszgábe kérést, mintha sohase kaptak volna semmit.

Galitzer urral megigértettem, hogy a nagy osztozkodásnál nem fog megfélemlkezni rólam, még kevésbbé védenecimről.

Távozáskor megszorítottam csontos, nagy kezét, ami láthatólag nagyon megnyerte tetzését.

A kapu előtt az uccán Krebsz ur beszélgetett két lerongyolt, orosz muzsik kinézésű, hosszú haju, torzonborz szakállu vándorral.

Bemutatott nekik: tisztek voltak az omszki lágerből. Az egyik német, a másik magyar. Éjnek idején szöktek meg börtönükből, ahová mint halálra ítélteteket vetették a fehérek. Gyalog jöttek Omszkból és gyalog akarják folytatni utjukat hazafelé, nyugati irányban.

Szörnyű híreket hoztak Szibériából a fehérek kegyetlenkedéseiről. Tömeges letartóztatásokról, kivégzésekről számoltak be. A Kolcsák hadsereg emberei nagyon szigoruan bánnak a hadifoglyokkal: kivétel nélkül lágerbe zárták a szabadon élő hadifoglyokat és halállal sújtották mindazokat, akikről kiderült, hogy a vörösöknél szolgáltak, vagy összeköttetésben álltak velük.

De halállal büntették azokat a magyar és német tiszteket is, akik *nemzeti* alapon szervezkedtek.

A szibériai zöld-fehér, ellenforradalmi hadsereg Kolcsák admirális vezérlete alatt lépésről-lépésre nyomul előre, északnyugati irányban, Tobolszk és Tjumen városok ellen.

Bucsuztunk tőlük.

Bízakodva indultak neki a nagy utnak, hosz-

szu, egyenletes léptekkel haladtak a rossz kövezeten, vándorbottal a kezükben, vállukra vetett kenyérzsákkal. A vándor tisztek szemében valami különös, fanatikus tűz égett...

*

Aznap nagyon sokat dolgoztam. Sok munkát adott az invalidus-válogatás, mert mióta meghalották a hadifoglyok, hogy az első transzporttal invalidusok utaznak haza, mindenki beteget jelentett, mindenki »rokkant« volt.

A régi hadifoglyok valószínűségi düh-rohamot kaptak, amikor megtudták, hogy kimaradtak a rokkant-lisztából, alig lehetett őket lecsillapítani.

Délutánra már elkészültem a hálótlan munkával, amelynek végeztével sok ellenséget szereztem magamnak a láger lakói közül.

Céltalanul bolyongtam az uccákon... Az árnyékom után botorkáltam.

Egyszerre csak azon vettem magamat észre, hogy az evangélikus pap lakása előtt állottam.

A ház előtt egy elegáns, kétfogatu, gumike-rekű lihács állott. A bakon komoly, hosszú, ezer-ráncos nyári kaftánba öltözött kocsis ült mereven, szertartásosan.

Becsöngettem a kapun.

Blumbergék tatár szolgáló leánya, Tájta nyitotta ki a kis kaput. Amikor meglátott, örömeiben nagyot sikoltott, fekete szemei felcsillantak és vissza rohant a lakásba. Már a küszöbön kiáltotta:

— Elizaveta Rudolfovna... Elizaveta... Ru-dol-fov-na...

Elza és a grófnő felkészülve, utra készen állottak az előszobában. A kocsi őreájuk várakozott.

Elzán könnyű, rózsaszínű pettyes batiszt ruha volt, fehér harisnya, fehér antilop cipő, a fe-

jén csipkével diszitett szálmakalap. A grófnő tétőtől-talpig feketében volt, nagyon szomorúnak látszott.

Meghívtak engem is: tartsak velük.

A kocsiban a hölgyekkel szemben helyezkedtem el, a kocsis széles háta mögött, alig fértem el a kis ülésen.

A grófnő bemondott a kocsisnak egy címet.

Alig néhány perc múlva egy csinos villaszerű ház előtt állt meg a kocsi. A kapu előtt már várakozott egy idősebb asszony, csomagot adott át a grófnőnek.

— Vozkreszenszkájá... — szólt halkán a grófnő.

A természetes kocsis billentett a fejével és alovak közé vágott ostorával. Valósággal röpült a könnyű kocsi a telivér orosz lovakkal.

Nem kis meglepetésemre a magas deszkakerítéssel körülvett, zöld tetejű dom Ipatjeva előtt állott meg a lihács a széles proszpekten.

A grófnő könnyedén lépett ki a kocsiból és magas, karcsu alakja csakhamar eltűnt az otromba deszkapalánkok mögött.

Kettesben maradtunk Elzával a kocsiban. Először négy szemközt. A kocsist a pokolban kívántam volna. Elza elhitette velem, hogy a kocsis tud németül, így hát közömbös dolgokról beszélgettünk.

A közömbös téma is szerelmi vallomásnak számított, de az volt minden szó, pillantás, érintés.

Nagyon jól megértettük már egymást...

Közönyt erőltetve magunkra beszéltünk Rígaról, Elza szülővárosáról, majd magyarázgatam, hogy hol fekszik Szubotica, az én szülőföldem, amely bizonyára szebb, mint Riga, amelynek mindössze csak félmillió lakossága van...

Elza Rígát dicsőítette, én pedig Bácskával és

Szabadkával dicsekedtem. Csak akkor jöttem zavarba, amikor a balti tengerről és a Dűna folyóról, lagunáiról, parkjairól, szigetjeiről, nagy színházakról, Operáról beszélt. Ezzel szemben csak Palics-tavával ripoztozhattam.

Végül is abban állapotunk meg, hogy nekem ugyanis mindegy: öt évet már elutaztam az életemből, majd Rigán keresztül fogok hazautazni, így hát együtt tehetjük meg a nagy utat.

Észre se vettük, hogy az idő szalad: a grófnőnek csak tizperces tartózkodási engedélye volt és már több mint husz perce tartózkodik a körülzárt, jól őrzött házban. A kocsis is türelmetlenkedett.

Elza megkért, hogy tudakoljam ki, mi lehet a késés oka, ő rosszat sejt.

Megkerültem a házat a kerítés mellett és a Vozkreszenszkij-pereulok felől közeledtem a bejárat felé.

Óvatosan lopóztam a deszkafal mellett a kis őrház mögé. Tudtam, hogy szigoruan veszik a cári család őrizetét, nem akartam összeütközésbe kerülni a posztoló őrral.

A szuronyos őr föl és alá sétált.

Amint szembekerült velem az őr, legnagyobb meglepetésemre Barna Lőrincet ismertem fel benne, akit az állomáson való találkozásunk óta nem láttam.

Melléje léptem:

— Most már én kérdelem magától, hogy megismer-e? — kérdeztem nyugalmat erőltetve magamra.

Pillanatnyi gondolkodás után örömmel kiáltott fel a vörös katona:

— Hát hogy ne ismerném fel az orvos elvtársat...

Örült a viszontlátásnak.

Elmondta, hogy most van itt először őrségen.

Eddig oroszok őrizték a cárt, de az Ocírana emberei, hogy a fehérek előnyomulnak, nem biznak meg az orosz karaulokban, leváltották őket és hadifoglyokból lett vöröskatonákkal őriztetik a cári családot. Jurowszky-nak hívják a komiszárt, akire a központból a cári család őrizetét bízta. Jurowszky attól tart, hogy a civillakósság rajtaütéssel akarja kiszabadítani cárt börtönéből, azért most már napok óta ki se mozdult az Ipatjev házból.

— Nehéz kenyér ez, debizisten, — nyögte keservesen Barna Lőrinc.

Aztán csendesen tette hozzá:

— Éppen elegendő van...

Nagyot sóhajtott. Az volt az érzése, hogy haza gondolt a családjára a vörös gárdista. Szemeit lehunyta és fáradtan folytatta:

— Mára megszorodtak. Reggel kilenc órakor érkezett meg a cárevics is, meg a három lánytestvére. Csak egy matróz jött velük, a tizen-négyesztendős cárevics régi játszótársa, valami Nanogrij nevű. A személyzet többi tagját Tobolszkban fogták a tovarisok és lakat alatt tartják őket továbbra is. A cárevics beteg. Állandóan vérzik az orra. Olyan sárga már mint a viasz. A lányok is nagyon soványak, sápadtak.

Amikor észrevette, hogy mélyen elgondolkodom és révedezve nézek a nyitott kapun keresztül a tágas, kikövezett udvarra, élénken mondta:

— Akarja megnézni őket? Ha tetszik bevezetem. Szólok Jurowszky elvtársnak, jóba vagyok vele. Megmondom, hogy orvos és, hogy földim...

Élénken tiltakoztam:

— Nem... ne... ne... szóljon...

— No gyűjjön már.. Majd beviszem. Ne féljen...

Zavartan feleltem:

— Nem félek... dehogy félek... Csak nincs semmi keresni valóm benn... Azt a hölgyet várom, aki az imént bement. Jó ismerősöm... Nem tudom mi van vele.

Ebben a pillanatban egy szakállas öreg ember jött ki a házból az udvarra.

Megismertem azonnal: a cár volt.

Szinehagyott, gyűrött zöld ingbluz volt rajta, derékban széles sárga bőrvö tartotta össze bő, ráncokba szedett rubaskáját, sötétké, bő csizmanadrágot, rövidszáru, homályos csizmákat viselt.

Fedetlen fővel állott vagy tíz lépésre tőlem. Ritkás, borzas haja teljesen ősz volt. Torzonborz, tömött bajusza a száját teljesen eltakarta. Szakállá hosszú volt és gondozatlan. Világos kék szemei végtelen szomorúságot árultak el.

Életemben először láttam eleven uralkodót, az se uralkodott már: saját népének foglya volt.

Félelem vett rajtam erőt, magam se tudom miért. Nyugalmat erőszakoltam magamra.

A cár néhány lépést tett előre és aztán megállott és merően nézett rám panaszos, tágranyilt szemeivel, rám az elegánsan öltözött uriemberre. Kérdőleg tekintett rám, mint aki vár valamit...

Éreztem, amint a vér leszaladt a fejemből a végtagjaimba, hogy azután megint visszaszököve kigyujtsa arcomat.

A lábaimba reszketés állott...

A cár kissé megemelte a fejét, alig észrevehetően és pár pillanatig újból rám meredt tekintetével. Megértettem a pillantását: valami jelt, valami biztató jelt várt reményteljesen.

Mindez pár pillantig tartott...

A vörösgárdista észrevette szörnyű zavaromat és hangosan ezt mondta nekem magyarul:

— Ne féljen tőle... nem harap... Nem tud ő már senkinek se ártani...

Elfordítottam a fejemet... Nem bírtam tovább ezt a szomorú tekintetet...

Valamit odaszóltam az őrnék. Inkább csak az ajkaimat mozgattam, de hang nem jött ki a számon... Aztán lopva visszapillantottam a koronátlan uralkodóra, a szent cásra, akiért a háboru alatt is milliók imádkoztak.

A fogoly cár teste idegesen rándult meg, a kezével önkénytelen mozdulatot tett és beszített a házba.

Ez volt minden...

Pár pillanat múlva a grófnő fekete ruhás alakja tűnt fel az udvarban. Kisírt szemekkel közeledett a kapu felé, nyomában volt egy tömzsi, tagbaszakadt fekete bőrű, borotvátlan katona.

Barna Lőrinc száján kiszaladt a neve:

— A Jurowszky...

A grófnő zokogva ismételte ezt az egy szót:

— Dreadful... dreadful... — és felém szedett...

Könnyek között panaszkolta el angol nyelven, hogy itt tartották, nem engedik haza, megfosztották őt is szabadságától... Jelentsem ott-hon a történeteket...

Pár szót akartam szólni érdekében, de Barna Lőrinc keményen megfogta a karomat és rám-szólott:

— Menjen haza, orvos elvtárs... Menjen...

Szédültem, mint a részeg ember támo-lyogtam vissza a kocsiig. Alig tudtam szóhoz jutni.

Az egész uton egyre csak ezt hajtogattam:

— Szörnyűség... mégis csak szörnyűség...

KILENCEDIK FEJEZET

Este tíz óra felé járt az idő; amikor Norlin, titkárával magához kéretett.

Nála volt Krebsz ur is, a dán megbízott. Íróasztal mellett ültek, előttük az asztalon rengeteg irathalmaz, akta, levél, térkép és tervrajz feküdt. Nagyban tanácskoztak. A fejük alig látszott ki a sűrű szivar-füst felhőkből.

Norlin nagyot szippantott vastag szivarjából és elémtolta a szivaros dobozt.

— Fontos ügyben kérettem, — mondotta lassan, megfontoltan. — Ne haragudjon, hogy ilyen késő este molesztálom, de az ügy sürgős, nem szenvedhet halasztást...

Hellyel kínált meg, azután nem kis meglepetésemre arról számolt be, hogy a bolsevik hatóságok máris megkezdték Jekaterinburg kiűritését. Az evakuációt a hadifoglyokon kezdik: utjukban van nekik a rengeteg hadifogoly. A svéd vöröskereszt hadifogoly kórházaira is előreláthatólag rövid időn belül szükségük lesz, mert már előre kell gondoskodniok a vörös gárdista sebesülteknek elhelyezéséről.

Az orosz hatóságok a Jekaterinburg közelében fekvő Sadrinszket és Kresztit jelölték ki, mint az új fogolykórház és gyűjtőtábor elhelyezésére legalkalmasabb helyeket.

Norlin megbízott, hogy már holnap, korán reggel utazzam le Sadrinszkba és készítsem elő az átköltözést. Egyben megkért, hogy vizsgáljam

felül a kórházak és a vöröskereszt megbizottak eddigi működését is.

Az utra autót fog rendelkezésemre bocsájtani és a szükséges igazolványokkal is ellát.

Walternek még az este átadtam egy Elzának irt levelet, amelyben megírtam, hogy hirtelen el kellett utaznom, de visszatérésem után az első utam hozzá fog vezetni. A levélben részletesen leírtam az utazásom célját, Norlinnal való tárgyalásomat és mégis, mire a végére értem, azon vettem észre magamat, hogy az értesítésből egy német nyelven írott — szerelmes levél lett.

Másnap már kora reggel röpi velen a nagy sárga autó a harmattól nedves, széles, füves országutakon. Az uton álmos muzsikokkal és lomha léptekkel cirkáló vörös katonákkal találkozunk, akik tiszteletteljesen köszöntöttek bizonyára abban a hitben, hogy az autóban valami fene-nagy hatalmu népbiztos utazik.

Egy óráig tartó autózás után az Iszet folyó hatalmas hídján keresztül megérkeztünk Sadrinszk városába.

Kellemes kis városkának találtam a folyó partján épült Sadrinszket. A Tisza-parti Szentára emlékeztetett sokban a város. Még a folyó is ugyanaz volt, mint a Tisza: sebes, sárga és ka-nyargós.

Szabályos, hosszú egyenes uccáiban csinos házak sorakoztak egymás mellett, a város végén hatalmas Népkert terült el. Mindössze az a néhány emeletes, villaszerű, gerendákból összeállított ház jutatta eszembe, hogy Szibéria határán vagyunk.

A város főuccája a kora reggeli órában még kihalt volt.

Az első jólöltözött orosz megcsólitottam az uccán. Megkérdeztem: merre van a hadifogoly kórház. Az orosz magyarázni kezdte az uccákat

névszerint, de sehogyse tudtuk egymást megérteni.

— Bizonyára tatár ez az ember, mondta a birodalmi német sófföröm.

Azután az oroszhoz fordult:

— Sprechen Sie deutsch? — kérdezte tőle.

— Etwas.

Ezt az »etwas«-t »a«-val mondta. Ez a diagnózis csalhatalan:

— Magyar? — kérdeztem hirtelen.

— Persze, hogy magyar vagyok — felelte az »orosz«... És örömében majd kiugrott a bőréből.

Bemutatkozott. Pesti vegyész-mérnök, tizenhatbeli »Bruszilov fogoly«. Már évek óta él Sad-rinszkban civilinternált papirokkal, szappangyára van, dögazdag ember.

Beült az autómba, elragadtatással hallgatta a *legujabb*, több mint egy éves hazai híreket. Végtelenül hálás volt, amikor megigérttem neki, hogy rövid időn belül kap néhány otthoni újságot is.

Mindjárt meghívott magához reggelire.

Háromszobás lakása volt egy gazdag idősebb özvegnél, úgy élt, hogy szinte otthon se élhetett volna jobban.

Nyolc óra volt már amikor a vöröskereszt kórházba jutottam.

A kórházban már mindenki értesülve volt megérkezésemről: nagyban vártak. Az öreg hadifoglyok lázas kombinációkat hoztak forgalomba látogatásommal kapcsolatban.

A kis ötvenágyas, csinos kórházban egy öreg, szakállas, kopasz orvos, Timkó György fogadott.

A kórházban a legkülönbözőbb nemzetiségű betegek fekültek egymás mellett a legjobb egyetértésben. Szegény betegek azt hitték, hogy már

egyenesen értük jöttem, utazunk is haza, egyesek szerint a befűtött invalidus vonat a sadrinszki álmódon várja a hadifoglyokat...

Timkó sorra mutatta be kórházának nagyobbbrészt skorbutos és tüdőbajos betegeit. Utolsónak egy ritka beteget tartogatott — meglepetésül.

Nagy előadást tartott, hogy van egy germán betege, akinél egy egészen új, eddig alig észlelt betegséget fedezett fel: *izomsérvet*.

A szanitész altiszt elővezette a beteget, egy hatalmas, szélesvállu birodalmi németet.

Timkó nagy alapossággal, részletesen magyarázta, hogy a német katona a nagy emeléstől izomsérvet kapott a jobb lapocka táján. Utána nézett az irodalomban, de ilyen esetet nem talált még leírva sehol. A sérv, amely a musculus trapezius és a latissimus dorsi határolta háromszögből indul ki, visszatehető. Már sérvkötőt is csináltatott, amit a beteg már hetek óta hord. Timkó nagyon büszke volt a fölfedezésére... Megmutatta: most éppen kidudorodik a sérv...

Furcsállottam az esetet. Megvizsgáltam a beteget. A germán büszkén tartotta a hátát. Bizonyára arra gondolt, hogy ő most az orvosi irodalom hőse lett, és rövidesen haza fog kerülni, mint első osztályu rokkant.

A vizsgálat után kést kértem és Timkó legnagyobb csodálkozására felnyitottam a »sérvet«: rengeteg genny ürült az »izomsérvből«. A beteg azonnal megkönnyebbült.

Szegény Timkó majd elsülyedt szégyenében.

Amikor észrevettem rettenetes zavarát, magam is megsajnáltam az őt medikust. Megvigasztaltam, hogy ne izgassa magát, hiszen híres orvos-tanárok is tévednek, nem is olyan ritkán.

Timkó a kudarc után több beteget nem demonstrált...

Mire készen lettünk a betegek átvizsgálásával, megérkezett a svéd vöröskereszt sadrinszki képviselője, Rotter ur. Ő volt egy személyben a nagy számban élő civilinternáltak vezére is, a civil-komité elnöke.

Rotter ur száraz, magas, szikár ötven éven felüli porosz volt. Békében Moszkvában élt, jó-módu kereskedő volt, de tizennégyben internáltak és azóta Sadrinszkban tartózkodott.

Ebédre Rotter urhoz voltam hivatalos. Kreszti hadifogoly kórházának és táborának látogatását délutánra halasztottuk.

Javában ebédeltünk, amikor valósággal berontott Rotter ur lakására a cseljabinszki dán delegátus, az ottani hadifoglyok képviselője, Miszter Aalborg.

A kis igénytelen külsejű, ijedt, gyérhaju szőke emberke lóhalálban menekült Sadrinszkba. A csehek letartóztatása elől menekült. Aalborg ur elmondta, hogy a fehérek már a város megszállásának első huszonnégy órájában alapos »rendet csináltak«. Az első dolguk volt Cseljabinszkban a hadifoglyok »megrendszabályozása«. A szabadon kószáló, lógós hadifoglyokat valósággal bebörtönözték a fehérek és kiméletlenül kiirtották azokat a pleniket, akik a vörös hadseregben szolgáltak. Az oroszokkal sokkal kiméletesebben bántak: megkegyelmezték minden orosznak, aki a vörös kokárdát a zöld-fehér szalaggal cserélte föl. Két osztrák-magyar hadifoglyot az uccán lőttek le, mert a mellükön felejtették a piros kokárdát, holott utóbb kiderült, hogy sohase szolgáltak a vörös hadseregben. De akkor már késő volt...

— A második napon — mesélte Aalborg ur — három orvost végeztek ki a fehérek: egy birodalmi német, egy osztrák és egy magyar orvost, csak azért, mert szerintük *enyhén bírálták el az invalidusokat*. Egészséges embereket is küldtek

haza az invalidus vonattal és ezáltal »szolgálatot« tettek a központi hatalmaknak. Aalborg ur nevekkel is szolgált. Sirva, könnyes szemekkel emlékezett meg a főbe lőtt osztrák orvostól, a fiatal tiróli sebész-orvostól, *Weisskirchner* doktorról, aki legjobb barátja volt és akit még el se temethetett...

Elszörnyűködve hallgattuk végig Aalborg ur előadását. Csak úgy borsózott a hátam, amikor eszembe jutott, hogy én is osztályoztam az invalidusokat Jekaterinburgban... Nekem ugyanez a »bűnöm« van...

Délután kocsin jött be értem Kresztiről az ottani vöröskeresztes megbízott, Froszt ur és vele jött a kórház gondonka, Felgenhauer ur is. Mind a ketten birodalmi német civilinternáltak voltak, Norlin hozta be őket ezekbe a jól jövedelmező, gondtalan állásokba. Még nem ismertem kellően a viszonyokat, de azt már láttam, hogy lelketlen emberek vagyont kereshetnek itt a szegény, szerencsétlen hadifoglyok bőrén, kellő ellenőrzés hiányában.

Kresztiben már néhány ezer hadifoglyot találtam a lágerben: Oroszország hajótöröttjeit. Ezerszer csalódott, lerongyolt, kiéhezett, meggyötört, küzdelemre képtelen emberi roncsokat. Ezek a szerencsétlenek itt a lágerben türelmesen várták a hadifogly transzportok hazaindulását, az évek óta remélt evakuálást.

Valóságos hadi fogoly-várost találtam itt.

Kresztí valamikor országos vásár színhelye volt. A falu határában vagy tíz, hatalmas emeletes kőépület állott egymás mellett, amelynek mindegyike alkalmas volt mintegy ezer ember befogadására.

A kórház különálló emeletes kőépület volt, amelyben kétszáz beteg számára volt férőhely.

Márvány doktor, a kórház vezetője kipirult arccal, izgatottan üdvözölt bennünket.

A bemutatkozásnál csak annyit mondott:

— Márvány...

Olyan mélyen hajolt meg előttem, hogy izadtságtól nedves orráról lecsuszott primitív, régi divatu csiptetője is. Kerekarcu, hizásra hajló, gömölyű képű, mosolygós, beretvált arcu fiatalember volt ez a Márvány doktor. Rövidlátó szemeivel kissé kancsított. Félig nyitott ajkait csőrszerűen csücsörítette. A kezében kopott hallgatócsövet szorongatott.

A bemutatkozás után bocsánatot kértem kíséremtől: négy szemközt óhajtottam beszélni a fiatal kollégával.

Bevittem a rendelőbe.

Magam elé ültettem az íróasztal elé.

— Beszélni akarok veled barátom, mielőtt bemutatod a betegeidet.

A fiatalember a homlokát törölte és pirulva mondta:

— Tessék parancsolni.

— Hová való vagy? — kérdeztem mosolyogva.

— Pesti.

— Öreg pleni?

— Tizenhatbeli.

— Bruszilov?

— Igen. Az első áttöréskor, júniusban estem fogságba.

— Mióta vagy itt Kresztiben?

— A bolsevik uralom óta.

— És azelőtt?

— Zsákhordó munkás voltam. Irbitből Jekaterinburgba hordottuk a hátunkon a kincstári magazinba a krumplit. Egy egész önkéntes század... Muszáj volt...

Megkínáltam cigarettával,

Kissé kényelmetlenül éreztem magamat. Megsajnáltam ezt a fiatal gyereket. Kelletlenül érdeklődtem tovább:

— Hogy is mondjam csak kedves kollégám... — mondottam — tudod én nem vagyok se detektív, se vizsgálóbíró... Nekem megmondhatod őszintén: hány szemesztered van az orvosi egyetemen?... Hány félévet végeztél? Nekem tudnom kell...

Márvány fülig elpirult, mint egy bakfis, aztán hirtelen fehér lett, mint a fal.

Nem mert a szemembe nézni.

Már magam is megbántam, hogy ilyen kellemtelen kérdéssel gyötörtem... Elég szegénynek a maga baja.

Fölfelé perdült, széles ajkai idegesen rándultak meg: a szája járásából olvastam le, hogy hetet akart mondani... Rámnézett. Biztató pillanattal találkozott tekintete.

Csendesen mondta, szinte maga elé:

— Kettő.

— Biztos? — kérdeztem gyanakodva, mialatt homlokomat tenyeremmel támasztottam alá és kutatóan néztem rá összehuzott szempilláim mögül.

— Nem egészen kettő... dadogta zavartan... Be kellett vonulnom... Azaz, hogy csak azért voltam beírva az orvosi fakultásra, hogy a szanitész-önkéntesek közé osszanak be, mert így könnyebb volt a frontszolgálat... A kedves szüleim kívánságára tettem...

— Rendben van. Szeretem az őszinte beszédet... — feleltem és megveregettem a vállát. — És most lássuk a betegeidet...

A betegek a legnagyobb elragadtatás hangján beszéltek Márvány doktorról és Felgenhauer ur büszkén említette meg, hogy az utolsó fél év óta nem volt a kórháznak halottja.

A »megoperált« betegek is valósággal lelkesedtek a fiatal doktorért és valóságos regénybe illő eseteket mondtak el, sikerült műtéteiről.

Froszt ur egyenesen csodába illő gyógyításokról számolt be és hangsúlyozta, hogy a civil-lakosság körében Márványt egyenesen csodadoktornak hívják. Messze vidékekről jönnek kocsi-kon az emberek, gyermekeket hoznak az »*ausztricki csodaorvoshoz*«. Nagy hire van az egész könyéken...

Márványra néztem: a fiatalember pirulva, lesütött szemekkel állott előttem hosszú, fehér köpenyegében, alacsony homloka kigyöngyözött az izzadtságtól.

Megveregettem a vállát.

— Bravó Márvány! Ez a fő: az *eredmény*. A szemeszter nem fontos. A jó orvos elsősorban a *szívével* gyógyítja a betegeket...

Különös — gondoltam magamban — ez a fiatalember az se tudja milyen fán terem az orvosi tudomány és csodákat művel a szívével, az akarással és — mosolygós, megnyerő arcával. A beteg már meggyógyul, ha rámosolyog, ha beszél vele, ha megsimogatja részvétteljes kezeivel.

Szélhámos ez a Márvány »doktor«? Nem lehet szélhámos, hiszen nem árt senkinek, mindenkinek csak hasznára van: a szerencsétlen hadifoglyoknak szenteli minden percét...

Márvány a csodálat és elismerés hangján emlékezett meg a tudós szigorló orvosról Timkóról és megkérdezte, hogy bemutatta-e nekem az izomsérves germán beteget.

Nagyon csodálkozott, amikor azt válaszoltam, hogy az izomsérv már végleg meggyógyult — visszahuzódott...

TIZEDIK FEJEZET.

Végigjártam sorra a legénységi fogoly-tábor összes helyiségeit.

Az orosz hatóságokkal való tárgyalások másnapra maradtak.

Az éjszakát Sadrinszkban kellett töltenem. Rotter ur a város legszebb butorozott szobáját jelölte ki számomra, a cári rezsim polgármesterének házában. Iván Waszilievs Mojszejew ügyvéd volt a város polgármestere a bolsevik uralom előtt és még a háborus évek alatt is a város legelőkelőbb polgárának számított. Rotterhez régi meghitt barátság fűzte még abból az időből, amikor az oroszok szívesebben barátkoztak az idegen állampolgárokkal, mint megbízhatatlan saját vérükkel. A háza a főuccán, a Naberezsnájá ulicán állott: villaszerű, csinos, modern épület volt.

A folyó partján haladtunk Rotter ural, lassan, sétálva a polgármester háza felé.

Az Iszet kanyargós partjain hadifoglyok ültek, horgásztak, bámulták a sebes folyású, sárga vizet. Az egyik magasabban fekvő mellékuccából mezitlábás, nagyszakállu orosz pap jött le, lovat vezetve a folyóhoz itatni.

Kérdőleg tekintettem Rotter urra...

— Hja ez már így van... — felelte nagyot szippantva cigarettájából. — A pap maga vezeti a lovat a folyóhoz. Nem tellik kocsisra. Pár hónappal ezelőtt másként volt még...

A folyó mentén tarka ruhás asszonyok mo-
sott. Térden felül kötött szoknyákban állottak az
asszonyok a vízben és széles, nyeles lapátkákkal
csapkodták a vizes ruhát.

Fiatal asszonyok, lányok vizes vödröket ci-
pelték rudra fektetve a vállukon. Kut nincs sehol
a városban, a csájavizet a folyóból hordják.
Nyers vizet nem iszik itt senki.

Feltűnt, hogy a vízfordó nők között néhány
csinos, uri külsejű lány is akadt.

Rotter ur barátságosan köszönt egy feltűnő
szép, izmos, sudártermetű leánynak, aki csak
ugy görnyedt a vizes kannák sulya alatt.

— Látja ezt a fiatal lányt? — kérdezte tö-
lem. — Egy nagyon gazdag téglagyáros egyet-
len lánya. Most még harisnyára se tellik neki,
meztlábos félcipőben jár... és hordja haza a
szamovárhoz való csájavizet. Tavaly érettségi-
zett, három nyelven beszél. Cselédre most nem
telik...

— A bolsevikik üldözik a szabadkereskedelmet,
— így folytatta Rotter ur — a spekulációt. Azt
akarják, hogy mindenki dolgozzék. Szerintük a
kereskedelem hitvány, üldözni való spekuláció és
mint ilyen, büntetendő cselekmény. A német ci-
vilinternáltak foglalkoznak a dugott kereskedés-
sel és csempészett áruval spekulálnak. Ha egy nő
elvesziti a hajtűit, másikat nem vásárolhat sehol.
Nincs más választása, mint vagy nyitva hordja a
haját, vagy rövidre vágatja le. A kabátról leesett
gombokat se tudjuk pótolni. Az én felöltömön
már fél éve hiányoznak a gombok: ha hüvösre
fordul az idő, zsinórral fogom össze a kabátot....

A polgármester háza elé értünk.

A megnyerő arcú, középtermetű, ötven év
körüli szemüveges polgármester nagyon meg-
volt lépve nem várt vendégével. Eppen íróasz-
talát rendezgette, amikor bekopogtattunk nála.

Az asztalán apró, zsineggel összekötött csomagok heverték.

Készségesen, bár kissé szórakozottan állott rendelkezésünkre. Mojszejew ur már régen megkérte Rotter urat, hogy ajánljon valakit — a németek közül — üres szobájába, hogy ne kifo-gásolják a tovarisok, hogy a »burzsui« hétszobás lakásban lakik.

Megmutatta a csinos uccára nyíló vendég-szobát.

Rotter ur nagy elfoglaltságára való hivatko-zással magunkra hagyott bennünket.

A házban Mojszejew családján kívül a házi-gazda öccse lakott, aki fiatal házas volt.

Észrevettem, hogy a polgármester nagyon nyugtalan, ideges, szórakozott, valami nem tet-szik neki, valami mondanivalója van....

Már-már azt hittem, hogy terhére vagyok. Be akartam jelenteni, hogy meggondoltam maga-mat, az éjszakát mégis csak Rotter urnál fogom tölteni, nem akarok alkalmatlankodni...

Mojszejew ur megkinált cigarettával és leül-tetett az íróasztal elé egy bőrfotójbe.

Pár pillanatig kínos csendben ültünk egy-mással szemben. Mojszejew ur a szemüvegén keresztül alaposan megnézett, ajkait harapdálta, szemöldökeit felhuzta és nagyot sóhajtva mondta:

— Egy őszinte vallomással tartozom önnek doktor ur...

El voltam készülve a válaszra: meggondol-ta magát. Ismerem az orosz uriembereket, na-gyon nehezükre esik a visszautasítás... Nem akar bizonyára megsérteni... Értem...

Ujjaival idegesen dobolt az íróasztal lapján:

— Nagyon kellemetlen ügy — folytatta a polgármester — miközben le nem vette szűrös

tekintetét rólam. — Mondom: végtelenül kellemtelen...

Felállottam és égő cigarettámat a hamutartóba fojtottam. Zavartan feleltem:

— Kedves Mojszejew ur... csekélység az egész, hiszen még van bőségesen időm másikkal szoba után nézni... Aludtam én már Oroszországban börtönben, teleköpködött korcsmapadlón és zsinagóga padján is...

Türelmetlenül vágott közbe:

— Szó sincs róla... Van nálunk hely akár tíz személyre is...

— A személyem ellen van kifogása? Talán mert hadifogoly vagyok?

— Isten ments! Inkább száz idegen, mint egy orosz...

— Hát akkor? ... Nem értem...

Mojszejew ur arca lángolt. Közelebb vonta hozzám a székét és szinte suttogva folytatta:

— Figyeljen ide... Én megbízom magában. Látom: uriemberrel van dolgom. Az öcsém, Szergej, akivel együtt lakom e házban, egy héttel ezelőtt megszökött. Egyedül ment, itt hagyta fiatal feleségét Galina Waszilevnát. Cseljabin-szkba szökött, a fehérekhez, beállott Kolcsák hadseregébe, az önkéntes tiszti századba. Egyesültek a csehi légióval. Maga nem cseh?

— Nem.

— Velem állandó összeköttetést tartanak fenn azóta...

Levette csontkeretű szemüvegét, megtörülte zsebkendőjével verejtékes homlokát és szinte a fülembe sugta remegő hangján:

— A volt dvornikom, az öreg Piotr Petrovics ma ebéd után felkeresett engem és arról értesített, hogy a sadrinszki városparancsnok megtudta, hogy Szergej nem fekszik betegen, hanem átszökött a fehérekhez. Valaki besugta neki. Azt

is elárulta valaki, hogy én is rövidesen követni fogom az öcsémet és azután együttesen szervezzük meg a Sadrinszk elleni támadást.

Egy kis szünetet tartott. Némán ültem a kasszákban, kimeredt üveges szemeire bámultam.

Magának bevallom: igenis, én és az öcsém szervezzük már hetek óta titokban az ellenforradalmat. A volt cári tartalékos tisztek egyenként menekülnek éjnek idején Cseljabinszkba... Holnap éjjel lett volna rajtam a sor... Ha mindjárt bele is pusztulunk, ezt az uralmat nem tűrhetjük tovább... Az öreg Pjotr Petrovics elárulta, hogy tegnap szobránjét tartottak a vezető komiszárok és úgy határoztak, hogy ma éjjel házkutatást fognak lakásomban tartani és kiirtják velem együtt az egész háznépét, hogy magja se maradjon a gyűlölt Mojszejew családnak. Pjotr Petrovics mindent tud: a fia — vörös katoná...

Kérdőleg tekintettem rá.

— Ma este menekülünk... — folytatta a polgármester remegő hangon. Az egész család: a feleségem, kis fiam és sógornőm, Galina Waszilevna. Alkonyatkor már itt lesz a kocsi értünk. Csak az *életünket* mentjük meg, mindehünk itt marad. A házra egy kis orosz cseléd-lány fog vigyázni, Nasztyinka.

A kis kövér, piszeorru Nasztyinka gözölgő ezüst számovárt tett az asztalra. Cukor helyett gyümölcsöt, várenjét szolgált fel a számovár mellé.

Mojszejew ur intett Nasztyinkának, hogy ki-mehet, azután így folytatta:

— Ezek után azt hiszem belátja, hogy nem kíváncsi *ezt* az éjszakát a házamban töltenie. Nem állok jól az életéért. A vörös katonák *engem* fognak keresni és *magát* találják itt. Nem ajánlom, hogy itt maradjon. Most megmondtam mindent. Az én lelkiismeretem nyugodt...

Mojszejew ur egy kanál gyümölcsízt tett a teás poharába:

— Kötelességem volt figyelmeztetni... Emberi kötelességem... — mormogta maga elé.

Bejöttek a hölgyek is a szobába beszélközben és könnyes szemekkel, aggódva lesték válaszomat.

— Nos? — kérdezte Mojszejew ur tágra nyílt szemekkel.

— Mit gondol? — így a felesége.

— Ne maradjon itt éjszakára — mondta aggódva a szép fiatal asszony, Galina Wasziljevna.

Önkénytelenül is elmosolyodtam.

— Maradok, — feleltem könnyedén. — Ha nincs kifogásuk ellene — tettem hozzá. — Maradok... Nagyon tetszik nekem ez a tiszta szoba. Nem félek én a tovarisoktól...

Mojszejew ur a kezemhez kapott és hálásan szorongatta:

— Köszönöm... Így talán megkimélik azok a rázbojnikok a házamat és nem gyújtják föl csupa bosszúból...

Ránk alkonyodott.

A kocsi már az udvarban állott. Egy öreg ember ült a bakon.

Elbucsúztam a háziaktól.

Mojszejew ur könnyes szemekkel szorongatta a kezemet. A hölgyek alig tudtak a meghatottságtól szóhoz jutni.

A kis cselédleány, a Nasztyinka hangosan zokogott. Alig lehetett csillapítani.

A kis hat éves Mojszejew fiu egyre ezt kérdezte:

— Mama... hová megyünk? Én félek...

Mojszejewné asszony kiadta utolsó rendelkezéseit Nasztyinkának:

— A kapu mindig be legyen zárva... Ha

valaki kérdezi hol vagyunk, mondd hogy Dalmatowba utaztunk a rokonokhoz.

Nasztjinka a fejével bólongatott.

— A kamrakulcs ott lóg az előszobában a falon. Ne éhezzél. Ha éhes vagy, csak bátran egyél, amennyi jól esik. A csájából még hagytam két hétre valót. Reggel rakjál parazsat a számovárba és készíts csáját a doktor urnak... Érted?...

Nasztjinka szipogva, vörös szemeit dörzsölve integetett a fejével. Azután hirtelen urnője lábai elé vetette magát, ruhájába kapaszkodott és kezeit csókolta:

— Bárinya... én úgy félek... — sikongott a sirástól eltorzult arccal — vigyenek engemet is magukkal...

Mojszejewné könnyes szemeit törölte le zsebkendőjével és elcsukló hangon mondta:

— Nem lehet... Neked... vigyázni kell a házra...

*

Az este nagy sétát tettem a városban, a Népkertben zenét hallgattam és színházba mentem. A nézőtéren feltűnően sok uniformist, kevés rosszul öltözött civilt és igen sok csinos, jól öltözött hölgyet láttam.

A moszkvai drámai színház Jekaterinburgban vendégszereplő tagjai rándultak le néhány estére Sadrinszkba. Azon az este a »Na dnjé«-t az »Éjjeli Menedékhely«-et játszották.

Az első sorban ültem és felvonás közben szóba elegyedtem a színházi zenekar tagjaival, akik nagyobb részt hadifogoly tisztek és önkéntesek voltak.

— No hogy élnek? kérdeztem a primhegedüstől, egy dalmáciai származásu önkéntestől.

— Nem panaszkodhatunk — felelte a muzsikus. Akárcsak otthon élnénk. Meg van a teljes szabadság, a fizetés, lakás. A tovarisok a mű-

vész embereket nagy becsben tartják és dédelgetik őket, különösen, ha külföldi az illető.

— Mondja, — kérdeztem kíváncsian — honnan van az, hogy a hölgyek legnagyobb része rövid haját visel, bubi frizurát. Nálunk otthon a hosszú haj a divat.

— Az onnan van — válaszolta a zenész, — hogy a télen nagy flektifusz járvány dühöngött a városban és a betegek haját rövidre nyírták le.

Nem folytathattuk tovább a diskurzust, mert a zenekar az internációnálét játszotta, amit a közönség állva hallgatott végig.

Színház után nagy sétát tettem az Iszet partján. Kellemes, holdvilágos juniusi est volt. Milyen csodálatos: mintha otthon volnék. Minden az otthoni nyári estékre emlékeztetett. A holdvilág, a tengernyi csillag, a víz csendes csobogása, a szunyogok zümmögő muzsikája, minden... Csak a járókelő hangos orosz beszéde juttatta eszembe, hogy milyen messze vagyok hazulról. És milyen egyedül, milyen elhagyatottan...

Fáradtan kerültem haza, a dom Mojszejewben lévő szállásomra. Nasztyinka nyitott ajtót. A szemei vérben usztak, az orra megdagadt a sok sirástól.

— Hála Istennek, hogy jött, bárin, — mondotta közel a siráshoz — már úgy félttem egyedül...

— Mitől félsz Nasztyinka? — kérdeztem bátorítva.

— A vörös gárdistáktól...

— Téged nem bántanak azok, ne félj. Te szegény cselédleány vagy... Aztán lehet, hogy nem is jönnek, csak üres beszéd az egész...

A szobámba mentem, felcsavartam a villanyt. Kellemes, tiszta, uccai szoba volt. A kis szolgáló lány már megágyazott.

Nasztyinka még beszólt mielőtt aludni tért:

- Tegyem fel a szamovárt?
- Nem kérek csáját...
- Parancsol valamit?
- Köszönöm, nem kell semmi.
- Szpokojni nocs, bárin...
- Szpokojni nocs, Nasztyinka...

Befeküdtem a kényelmes széles, rugós ágyba. A szekrény tetején találtam egy Puskin könyvet: a *Dubrovsky*-t, azt olvastam a villanyfény mellett. Nehezen ment az olvasás. Csakhamar azon vettem észre magamat, hogy a könyv kihullott a kezemből... Lecsavartam a villanyt és a fal felé fordultam.

Jóval éjfél után lehetett már, amikor mély álmomból hangos orditozás, nehéz lépések zaja, ajtócsapás, dörömbölés ébresztett fel.

Eleinte csak úgy félálomban hallottam, mindent, később a durva férfihangok, a kiabálás, teljesen kiverte az álmot a szememből.

Ugyanekkor Nasztyinka sirása is behallatszott a szobámba.

Kinyitottam a szememet. Ebben a szempillantásban valaki óriási robajjal szakította fel az ajtómat és a következő pillanatban már világosság volt a szobában.

Két marcona, napbarnított arcu, fekete, hatalmas vörös katona állott a szobámban, lövésre készen tartott fegyverrel.

Az első pillanatban nem a fenyegető veszélyre, hanem arra gondoltam, hogy a betörő katona honnan tudta olyan pontosan, hogy hol van a villany csavarója. Felültem az ágyamban és farkaszemet néztem éjszakai látogatóimmal.

A katonák orditozni kezdtek, de egy lépést se tettek felém.

Annyit kiértettem, hogy tudni akarják ki vagyok...

Igyekeztem tulordítani őket:

— Mit akartok, az ördögbe is... Tovarisok
— kiáltottam feléjük torkom szakadtából.

Az egyik, a kisebbik, rám ordított:

— Ki vagy?

Most már nekem állott följebb:

— Vojenni pleni, venger... — válaszoltam dühösen. Válaszom teljesen lecsillapította a katonákat. Dühösen morogtak valamit, szétnéztek a szobában, azután lecsavarták a villanyt és éktelen káromkodás közben hagytak magamra.

Egy ideig még hallgatóztam az ajtónál, azután, mint aki a legjobban végezte a dolgát, lefeküdtem, magamra huztam a könnyű takarót, a másik oldalamra fekiüdtem és reggelig aludtam.

Rotter ur keltett fel.

Aggódva érdeklődött, hogy nem történt-e valami bajom, mert a városban hire járt, hogy a vörösök meggyilkoltak engemet és az egész lakást kifosztották.

Megvigasztaltam Rotter urat: semmi bajom sincs azonkívül, hogy kizavartak a tovarisok a legedesebb álmomból.

Végigjártuk a feldult lakást.

Az éjjeli látogatók — Nasztyinka szerint ötven voltak, — alapos munkát végeztek: az egész házat felforgatták, minden zugot átkutattak.

A szekrények üresen tátongtak. A földön csak értéktelen holmik, könyvek, régi ujságok és ócska ruhadarabok, gyermeköltönyök hevertek szanaszét.

A katonák minden értékes holmit, iratot magukkal cipeltek.

Nasztyinkának az ijedtségen kívül más baja nem esett...

Aznap délben Rotter ur kikisért a pályaudvarra. A Jekaterinburg felé induló vonatomnak némi késése volt. Már alig vártam, hogy itt hagyjam Sadriszkot...

A pályaudvaron megbeszéltük még egyszer a légerek és a kórházak egyesítésére való terveket.

Már a vonat lépcsőjén állottam, amikor Rotter urnak hirtelen eszébe jutott valami:

— Majd elfelejtettem... Itt van Sadrinszkban egy fiatal hadnagy, valami Bálint nevezetű. Erősen udvarol egy gazdag orosz kereskedő leányának és a leendő házasság számlájára felvett nálam ötszáz rubel kölcsönt. Valami gazdag földbirtokos fia... Ismeri?

Rövid gondolkodás után ezt válaszoltam:

— Nem ismerem...

A vonatom megindult Jekaterinburg felé...

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Forró juliusi nap volt.

Tikkasztó, levegőtlen, fojtogató kánikulai délután.

Ernyedten feküdtem a diványon, mozdulni se mertem, pedig a divány bársonya szinte süttötte a hátamat.

Tekintetem a falon függő fali-naptárra esett: július tizenyolc...

Több mint egy esztendeje, hogy fogságba estem... Az iskolában hogy vigyáztunk, hogy valahogy el ne veszítsünk egy évet és ime: idén földön repült el a fogság első esztendeje, hogy utolérje az elvesztett háborus esztendőket.

A nyugati frontokon még dörögnek az ágyuk...

Akkor, a jamnicai pokol után azt hittem, hogy már nem hallok többé az életben ágyuzást és az elmúlt éjjel távoli tompa ágyuszóra ébredtem fel...

Már több mint két hónapja, hogy itt vagyok Jekaterinburgban. Rettenetes ez a bizonytalan-ság: Ez a se vörös, se fehér Oroszország. Háborúból-háboruba estem...

Mintha pár nap óta szünetelne a vörös gárdisták harci készülődése. Nagyon lebecsülik az ellenséget. Ugy látszik abban a hiszemben vannak, hogy a fehérek megelégednek Szibéria meghódításával és az Ural fogja elválasztani fehér Szibériát a vörös Oroszországtól...

A hadifoglyok is türelmetlenek. Most abban reménykednek, hogy talán a fehérek előrenyomulása után biztosítva lesz a hazautazásuk, megindul a fogoly kicserélés...

A nélkülöző hadifogoly tiszték biztosak abban, hogy a fehérek alatt újból kiutalják számukra a fizetésüket. Még visszafelé is megkapják az elmaradott hónapokért járó összeget.

Már alig merek a betegek és az invalidusok előtt mutatkozni... Mit mondjak nekik? Mivel hitelgessem őket, hogy mikor indul már el az első invalidus vonat?... Akadnak olyan hadifoglyok is, akik azt hangoztatják a lágerben, hogy én vagyok az oka annak, hogy még nem indították el a rokkantak vonatját... Az én hanyagságomon mulott...

A bolsevik vezérek?...

Az a meggyőződése, hogy ők már szeretnének ép bőrrel kijutni a körülzárt városból. Teljesen elvesztették a fejüket. Az egyik nap megjelenik egy »halálos büntetés terhe melletti« rendelet és másnap ugyanannak a rendeletnek az ellenkezőjét olvassuk a kiragasztott plakátokon... Halál... halál... Ezzel a szóval olyan könnyedén játszanak most, mint mi játszottunk gyermekkorunkban az üveggolyókkal...

A lágerekben ujult erővel indult meg a toborzás, az agitáció, a hadifoglyok azonban óvatosak: a várható összezsapás előtt nem lépnek be a vörös hadseregbe. A hadifogoly vörös katonák szökése mindennapos dolog lett...

Tegnap állítottak fel hat ágyut a Tovariskok a Fetyiszovszkájá ulicán és ma reggel ugyanaz a két ágyu a Glavni proszpekten mered kelet felé. ...

A cseh légió és a Kolcsák hadsereg előrenyomulásáról napok óta semmi hír se szivárgott ki. Egyesek szerint már Sadrinszk a vörösök kezére jutott...

Annyi már eddig is megállapítható volt hogy Kolcsák hadseregének sikereiből a cseh legionisták vették ki az oroszlánrészt. Csodákat meséltek a menekültek a cseh gyalogosok hősiei küzdelmeiről. Az orosz önkéntes csapatoknak csak másodlagos szerep jut a csehek mellett...

*

Elnyomott az álom.

Valaki halkán kopogtatott az ajtómon.

Tajfa, Blumbergék fekete haju cselédlánya dugta be a fejét. Levelet hozott.

— Elizaveta Rudolfovna küldte — mondta mosolyogva és kíváncsian hordozta körül tekintetét a szobában.

Elza írta a levelet. Pár sor volt az egész. Arra kért, hogy látogassam meg a grófnőt, aki Blumbergék lakásán betegen fekszik...

— A grófnő beteg? — gondoltam magamban. — Tehát mégis csak megkegyelmeztek neki a tovarisok. Kiszabadult a börtönből. Szegény grófnő: képzelem milyen izgalmakon ment keresztül ezalatt a pár hét alatt...

Összeszedtem műszereimet, néhány csillapító orvosságot vettem magamhoz és úgy, ahogy voltam, orosz rubaskában siettem Tajfával együtt az evangélikus templom felé.

Utunk a cári börtön előtt vezetett el. A körülkerített zöldtetű ház előtt ép úgy állott az ő, mint két hónappal ezelőtt...

Blumberg ur fogadott.

Magából kikelve mesélte el, hogy mit műveltek vele a parasztok. Egy falusi asszony élelmiszert hozott pár héttel ezelőtt ajándékba és ma úgy látszik meggondolta magát és követelte az ajándék-élelmiszer árát. Ha nincs pénz, elfogad vásznat is vagy szövetet, esetleg régi ruhát... De hát kinek van ma már fölösleges ruhadarabja? Hiszen már minden felesleges holmit élelmiszerre cseréltek be...

Blumberg ur levette szemüvegét és végigtűrte izzadságtól csurgó arcát a zsebkendőjével.

— Képzelse csak doktor ur, — mondta izgatottan — szegény feleségem és Margó most is a falura mentek ki élelmiszerért... Margó különösen ért a parasztok nyelvén beszélni... Itt a szép szó nem használ, csak a gorombaság... A parasztok lisztért akarják megvenni a zongoránkat... Az embernek megáll az esze... Ilyesmi maguknál bizonyára nem fordulhat elő... Csak nálunk Oroszországban... Micsoda nép?... De hát meg is kapta ez az élhetetlen nép a büntetését... jobbat nem érdemel...

Elza jelent meg az előszobában.

Blumberg ur sietve dörmögte a fülembe:

— És most nem elég a mi bajunk... most itt van a grófnő is a nyakunkon... Még majd engemet is letartóztatnak miatta a vörösök... Minden nap várom már a házikutatót... Hiába beszéltem én a feleségemnek... Ezt mind neki köszönhetem...

Elzától tudtam meg, hogy a grófnőt tegnapelőtt kíserte haza egy vörös gárdista a börtönből és ma reggel óta Blumbergék lakásán fekszik.

Bementünk a beteghez a lefüggönyözött, homályos, hüvös szobába.

A grófnő a diványon feküdt. A feje vizes turbánba volt csavarva. Régi divatu csipkés hálóköntös volt rajta. Fáradtan nyújtotta felém törékeny, ápolt kezét, amelyet ma láttam először keztyű nélkül.

A hetekig tartó fogság meglátszott rajta...

Szemmel láthatóan megöregedett. Az arca is ráncosabb lett. A szemei alatt sötét karikák ültek. Az egész lényén valami leirhatatlan fáradtság tükröződött vissza.

Felém fordította szomorú tekintetét. Fájdalmas arckifejezés ült az arcán. A fejével bölöngatott,

Csendesen odaszólt Elzának valamit oroszul
Négyszemközt maradtunk a grófnővel,
Rágyujtott egy cigarettára. Engem is meg-
kinált.

Alig hallhatóan mondta:

— Doktor! Én nem vagyok beteg. Nem az
orvossal, hanem az *emberrel* akarok beszélni.
Végrendelkezem. Nem tudom mit hoz a holnap...
Az életem egy hajszálon lógott... Most meg-
kegyelmezték... De bizonytalan a holnapom...
Meggondolhatják magukat...

Egy kis szünetet tartott. A cigarettát a ha-
mutartóba gyűrte.

Rám nézett mereven... Nem sirt, csak a
könnyei peregtek le sápadt arcán.

— Doktor... szólalt meg újból elcsukló han-
gon, amelyből kiéreztem, hogy valami fojtogatja
a torkát... — ezek a lelketlen gyilkosok meg-
ölték a cárt... Az egész családját kiirtották.

A fejem egyszerre nehéz lett: szédülés le-
pett meg...

— A cárt... az egész családját... — ismé-
teltem gépiesen... Lehetséges?...

A grófnőnek csak nagy erőlködés árán sike-
rült a zokogást visszatartani.

Némán bolongatott a fejével..

— Mikor történt? — kérdeztem halkán.

— Tizenhetedikén hajnalban.

— De hiszen az *őr most* is ott áll a helyén...
Az imént láttam, amint Tájfával arra mentünk...

— Igen... az *őr ott áll*... Titkolják az ese-
tet. Félnék a népitélelettől...

Valóban megrendített az eset... A városban
még senki se tudta... Norlin se szólt ma délből
egy szót se... Szörnyűség... Hiszen megesett
volna a szívem egy ötgyermekes koldus-család
tragédiáján is...

A grófnő letörölte könnyeit.

— Maga rövidesen haza megy, — sóhajtotta

— vigye magával hazájába a szörnyű tragédia hírét... Nekem már semmi reményem sincs, hogy valaha is kikerüljek ebből az elátkozott, szerencsétlen országból... Mielőtt meghalok, elmondok önnek, doktor, mindent...

Szóttanul ültem a helyemen. Az állam leesett a csodálkozástól, a szájamat nyitva felejtettem.

A grófnő összeszedte minden erejét. A fejét kissé lehajtotta és sirással küzködve mondta:

— Az én életem már ugyse ér semmit. Minden percben várom, hogy értem jönnek... Ha lesz idejük... Jurowszky megígérte...

Rövid pár pilanatig tartó szünet után maga elé ismételtette:

— A cárt és családját legyilkolták..

*

Hosszu időbe tellett amíg magához tért és gondolatait újból rendbe szedte.

Homlokát végigtörülte és halk hangon, szinte álomszerűen kezdett beszélni:

— A Kerenszky forradalom után a cárt és teljes családját Carszkoje Szélóba internálták a forradalmárok. Követtem hűen a cárnőt a számkivetésbe is, hiszen már Petrográdon is évek óta állandó társalkodónője voltam Alekszandra Feodorovnáknak és a házi koncertek kedvelt zongorakísérője. Tatjánának rendkívül kedves, kis hangja volt...

— A cári családdal éltem Carszkoje Szélóban tizenhét március elsejétől — augusztusig, tehát teljes öt hónapon keresztül. Velünk volt doktor Botkin is, az öreg jóságos orvos, a petrogradi Vojenni Akadémia tanára, akit állandóan foglalkoztatott a cárnő, de különösen a cárevics régi betegsége.

— A cárnő, Alekszandra Feodorowna régi keleti idegbajban szenvedett. Néha napokon, sőt heteken keresztül teljesen jól érezte magát, vig kedélyű volt, még ő vigasztalta, biztatta a cárt

és csüggedő gyermekeit. Azután hirtelen, minden ok nélkül beállott nála egy olyan időszak, amikor napokon keresztül szobájába zárkózott, nem beszélt senkihez, sokat sirt, imádkozott, rémképeket látott és öngyilkossági gondolatokkal foglalkozott. Minden bizalma a petrográdi angol követben volt, aki megígérte, hogy ki fogja eszközölni a forradalmi kormánynál az Angliába való kiutazást.

— A tizennégy éves cárevics, Alekszej Nikolájevics már kicsiny korától kezdve kóros vérzékenységben, hemofiliában szenvedett.

— Miklós cár egész napon át naplójával, iratainak rendezésével volt elfoglalva. A forradalom óta pontos naplót vezetett. A cárnő virágjaival foglalatzkodott. Délszaki növényeit ápolgatta nagy szeretettel. A nap legnagyobb részét azonban ájtatos imádkozással töltötte el.

— A leányok — doktor Bothin ajánlatára — más testedzés hiányában — konyhakertészettel és favágással voltak elfoglalva. A két fiatalabb leány szenvedélyesen fűrészelte ki a kiszáradt fákat a kertben, az idősebbek pedig apró fát hasogattak, hogy legyen tüzelőjük a télre. Juniushan — (éjjel tizenkét óráig is világosság van Carszkoje Szelóban) — a lányok sokat kézimunkáztak a kertben. A zongora mellé csak azokon a napokon ülhattünk, amikor a cárnőnek különösen »jó napja« volt, mert különben nem tűrte az éneklést, a zenét.

— A séta csak a nap bizonyos órájában és előre kijelölt helyeken volt megengedve. Az óriási kiterjedésű park északi részén hatalmas hattyutó terület el. A tó parton már nem volt szabad sétálnunk. Hogy miért nem, a jó Isten a megmondhatója...

— A fiatal Kerenszky, a forradalom mindenható miniszterelnöke többször is meglátogatta a cári családot. Látogatásai magánjellegűek vol-

tak, minisztértársai nem tudtak ezekről a bejelentés nélküli vizitekről. Kerenszky minden alkalommal mindent megígért, de soha semmit se váltott be ígéreteiből. A lányok különösen a kiutazási engedélyért ostromolták őt, amit Kerenszky minden alkalommal szentül meg is ígért...

— A Cárskoje Szelóban való tartózkodásunk legszomorubb napjait a husvéti ünnepek alatt éltük át. Ez volt az első husvét a számkivetésben, vagy mint ők nevezték, a »tyurmában.« A husvét, a szent »paszcha«, ájtatosságait a kis kápolnában végezték. Az egyházi szertartásokon a cári családon kívül csak doktor Botkin, Mr. Zsiljár, a cárevics francia nevelője, Csernadurov, a cár személyi komornyikja, Dienidova Anna asszony, a cárnő komornája, azután egy szobalány és a cárevics matróza volt jelen. Az áhitatos imádkozás időnkint hangos zokogásba fulladt...

— Április végén látogatta meg utoljára Kerenszky a cárt. Ez alkalommal heves összeütközése volt doktor Botkinnal, aki erélyesen követelte, hogy ha már a külföldre való utazást nem engedélyezi a kormány, legalább a betegekre való tekintettel küldjék őket *Jaltába*, a Fekete tenger partjára a cár »*Livádia*« nevű kastélyába.

— Kerenszky a kérelmet kereken megtagadta. Pár nap múlva a cári család mellé »gazdasági gondnokot« küldött ki, Dolgorukow herceget.

A grófnő itt hosszabb szünetet tartott. Talán arra várt, hogy valami megjegyzést teszek az elmondottakra. Némán ültem a kis asztal mellett és figyelmesen jegyezgettem a noteszomba.

A grófnő folytatta elbeszélését:

— A sok panaszkodásnak, protestálásnak és kérvényezésnek az lett a vége, hogy a forradalmi kormány elrendelte a cári család Szibériába való sürgős deportálását. Az elszállíttatásra an-

nál is inkább elérkezettnek látták az időt, mert a környékbeli parasztok valóságos bucsujáráhelynek tekintették a cári palotát és a tavaszi hónapokban a parasztok tömegesen zarándokoltak a kastély kápolnája mellé és naphosszat imádkoztak a cárért. A kormány már-már parasztlázadástól tartott, amikor augusztus tizennegyedikén váratlanul összecsomagoltatták a legszükségesebb holmikat velünk és éjnek idején bevagonirozták a kastély összes lakóit: Tjumenbe vittek bennünket. Keserves utazás után, tizenhetedikén ért a vonatunk Tjumen városába, ahol már várt bennünket az állomás közelében horgonyzó »Russ« nevű személyszállító hajó.

— A Tobolszk-folyón utaztunk fölfelé, rekkenő hőségben a hajón. A »Russ« kabinjaiban sokat szenvedtünk a tikkasztó nyári melegtől, a férgektől, de az ellátás is nagyon gyenge volt. Keserves utazás után végre megérkezett a hajó Tobolszk városába. Tobolszkban a gubernátori palotát készítették elő a cári család számára, azonban a tatározással még nem készültek el a munkások, a falak még nedvesek voltak, úgyhogy néhány napot a primitív berendezésű hajón kellett töltenünk.

Tájfa két pohár mézzel édesített csáját hozott be és néhány darab teasüteményt. A grófnő néhány kortyot ivott, azután cigarettára gyújtott.

— Nem fáradt még el, doktor? — folytatta szemmel láthatóan, kimerülten. — Nem untatom magát ezzel az unalmas történettel?... Istenem olyan jól esik mindent közölnöm magával, doktor... Hol is hagytam el?... Igen... Augusztus huszonhatodikán költöztünk át a gubernátori palota pompás lakosztályaiba. A katonai őrseg — csupa régi cári katona — már készenlétben várt bennünket. Az őrseg parancsnoka Kabilinszki ezredes volt, akinek a mellét számos

cári frontkitüntetés diszitette. Az őrésre nem panaszkodhattunk: előzékenyek voltak, kezünk-re jártak mindenben, csak az élelmezés volt miserális. A primitív életviszonyokhoz nem szokott cári család tagjai nagyon sokat nélkülöztek és szenvedtek a tobolszki fogságban. Az igazi pokol azonban csak a vörösök uralmával vette kezdetét.

— Tizennyolc, április huszonkettedikén váltotta le a cárhoz hű, régi katonákat *Jakovljew* vörös komiszár és a cári család őrizetét kipróbált, »megbízható« vörös gárdisták vették át. Ez volt az igazi pokol: a Carszkoje-szélói tartózkodás ehhez képest paradicsomi élet volt.

— Az őrizetet megszigorították, életrendünket megváltoztatták. A Carszkoje Szélóból hozott nagy személyzetből csak egy lakájt, egy komornát és Nanogrij matrózt hagytak meg az uralkodó környezetében és a cárevics állapotára való tekintettel doktor Botkint. Én már akkor a városban laktam és csak arra kaptam engedélyt, hogy Alekszandra Feodorownát és leányait a legszükségesebb toalett-szükségletekkel láthassam el.

— Május elsején Petrogradból távirati parancs érkezett a végrehajtóbizottságtól *Jakovljew* címére, amelyben parancsot kapott, hogy a *cárt* haladéktalanul szállítsa azonnal Jekaterinburgba, a vörös gárdisták főfészkébe, ahol biztosabb kezekben tudták az őrizetét. A parancs így szólt: a *cárt* azonnal Jekaterinburgba szállítani a dom Ipatjévába, ahol minden előkészület megtörtént fogadtatására.

— Alekszandra Feodorowna elsőnek jelentette ki, hogy az ura melől nem mozdul és követni fogja mindenüvé, ha kell, a halálba is. Hosszas tárgyalások után végre *Jakovljew* beleegyezését adta, hogy a cárnő is ura mellett maradjon, sőt Mária, a másodszülött leány is kö-

vesse szület Jekaterinburgba. A cárevics és három leánytestvére Tobolszkban maradtak.

— A cár és felesége, Máriával május ötödikén érkeztek meg Jekaterinburgba. Tjumenig parasztkocsikon, onnan pedig tyepluskákba zárva tették meg az utat Jekaterinburgig, ahol a gondosan körülkerített dom Ipatjevába zárták be őket.

Fáradtan, fájdalmat sugárzó arccal hunyta le a grófnő szemhéjait. A feje kissé aláhanyatlott. A vizes turbán alól kilátszó hajfürtjei féhéren csillogtak, mint az ezüst. Finoman erezett, kicsattanásig piros arca, most sápadt volt, sárga színű. A teás poharat átölelő alabástrom fehér ujjaiiba ideges reszketés állott.

Halk, kissé vontatott hangon szólalt meg:

— A cári család jekaterinburgi életmódjáról már eleget tud... Május huszonharmadikán reggel kilenc órakor váratlanul megérkezett Tobolszkból a cárevics és három nővére, úgy, hogy a dom Ipatjevában ekkor már az egész cári család újból együtt volt. Tobolszkban továbbra is fogva tartották a cári udvar személyzetét, köztük a derék Zsiljárt is. Nanogrij matróz követte Jekaterinburgba a cárevicset.

— A jekaterinburgi angol konzul. Miszter *Preszton* erélyes fellépésének köszönhetem, hogy szabadon mozoghattam a városban és meglátogathattam naponta hacsak tíz percre is a cárnőt.

— Azon a napon... azon a rettenetes napon, amikor maga is elkísért a lihácson a dom Ipatjevához... emlékszik... több mint egy hónapja már annak... Jurowszky ott fogott, a börtönben engem is... Azt vágta a szemembe, hogy ellenforradalmat szervezek a városban... Nem használt a könyörgés, nem segített semmi. Síralmas heteket töltöttem abban az elátkozott házban. Akkor már hadifoglyokból verbuvált német

és magyar vöröskatonákból állott az őrség. Az őrség tagjai józan állapotban türethően viselkedtek, de jaj volt nekünk, ha votkához, vagy rumhoz jutottak... Szörnyűség...

— Nevezetes volt a július tizennegyedikéi dátum: hosszú hónapok óta először engedték meg, hogy pap jöjjön be a börtönbe. A jekaterinburgi öreg pap reggel kilenc órakor jelent meg az Ipatjev-házban és egy órán keresztül ájtatosan imádkozott a cári családdal, vigasztalta őket. A pap távozása után Jurowszky feltünően jókedvűnek és engedékenynek mutatkozott. A lányoknak kézimunka anyagot és selymet hozatott be...

— Az utóbbi időben a cárnő állandóan betegeskedett: állandó főfájások, szédülések gyötörték. A cárevics csillapíthatatlan orrvérzésben szenvedett. Szegény Botkin doktor éjjel-nappal mellette volt, alig mozdult el ágya mellől. A cárevicset ájulási rohamok keresték fel elég gyakran.

— Julius tizenhatodikán reggel Jurowszky parancsot adott az őrség sztarsijának, Medivejwnek, a jekaterinburgi munkások vezérének, hogy szerezzen be neki tizenkét töltött katonai revolvért... Tizenkét darab »nágánt«. A parancs kiadása után átadott engem egy magyar vöröskatonának és megparancsolta neki, hogy kísérien haza a lakásomra. Velem együtt eltávolították a házból Nanogrij matrózt is.

— A többit már Medivejwától tudom, aki tegnap keresett fel lakásomon, hogy megnézzem: nem szöktem-e meg... Ittas volt...

— Jurowszky levitette az egész cári családot, Botkin doktorral együtt a ház pereulokra nyíló souterrain helyiségébe. Medivejwen kívül ott voltak még Sermákow és Wágánow, a két katonai hóhér, egy orosz konvoj és hét német és magyar hadifogoly vörös katona... Az első lövést

Jurowszky adta le a cárra... A lövés halálos volt. Pár perc alatt végeztek az egész cári családdal. A szerencsétlen öreg Botkin doktornak se kegyelmeztek...

— *A cári család minden egyes tagját legyilkolták, nem maradt életben senki se...* A halottakat csukott rabszállító autókba rakták és Jekaterinburgtól husz versztnyre egy erdő tisztásán, ismeretlen helyen temették el...

A grófnő ajkai megremegtek... az arca vognaglott a fájdalomtól, a szemeiből patakokban hullottak a könnyei a divány párnáira:

—... És a ház előtt továbbra is meghagyták az öröket... Ott áll ma is az ör... hogy a lakosság valahogy meg ne tudja a történeteket... Az ör ma is ott áll...

— Ez az oroszok hatalmas cárijának, második Miklósnak gyászos története.

— Doktor... ezt magának mind el kellett mondanom sorra... hisz maga volt az utolsó külföldi ember, aki az oroszok hajdan hatalmas cáriját, még életében látta...

HARMADIK RÉSZ

VÖRÖSEK ÉS FEHÉREK

Munk Arthur Oroszország.

HARMADIK KÖTET

VÖRÖSKÉZ KÖNYVTÁRA

1894. évi kiadás

ELSŐ FEJEZET.

Az események filmszerűen peregtek le, a mennybéli legfelsőbb filmrendező utasításai szerint...

Megnősültem az orosz fogságban. A fronton sohase viselkedtem gyáván, két vitézségi érmem volt a kardokkal, orosz hadifogságban pedig valóságos hőstetre határoztam el magamat: meg-nősültem...

Elza a feleségem lett.

Blumbergék azt mondták: vakmerőség. Margó egyre azt hajtogatta: örültség... Magam is beláttam, hogy legalább is kockázatos dolog a vörös és fehér front között — meg-nősülni, de hát...

Nagyon helytelenítették a házasságomat Blumbergék. Könyörögtek, rimázkodtak, hogy halasszuk el néhány hónappal és tartsuk meg Rígában az esküvőt Elza szülői házában. Margó kézzel-lábbal tiltakozott a pleni-házasság ellen, sőt odáig ment a tiltakozásban, hogy már hadifogoly tanukra is hivatkozott, akik bizonyítani tudják, hogy én *nős ember* vagyok és a feleségem vár otthon három gyermekkel... Edgár, Elza fivére nem tiltakozott, mert már hetekkel ez-előtt átszökött a fehérekhez és beállott Kolcsák tisztí önkéntesei közé.

Egyedül csak Tájfa volt a mi pártunkon.

Tájfa, a mosolygós, a tüzes szemű tatár leány szivből örült és boldogan köszöntött ben-

nünket. Azt mondta: ne hallgassunk senkire, csak a szívünk sugallatára. Elragadtatással ismételte, hogy nagyon összeillünk, szép pár lesz belőlünk...

És mi Tájfára hallgattunk...

A kis tatárka volt különben az én besugóm és titkos levélhordóm is. Pontosan számolt be a családi pletykákról és már hónapokkal ezelőtt leleplezte Elza irántam való érzelmeit. Tájfa árulta el, hogy az utóbbi időben Elza nagyon sokat énekelte a régi orosz románcot:

Ocsi csorniji
Ocsi sztraszniji...

— — — — —
— — — — —

Kák ljublju já vász,
Kák bojusz já vász...

Otthon, a háboru előtt sohase gondoltam komolyan a nősülésre.

Valahogy abban a hitben éltem, hogy meg-nősülni elsősorban és *sürgősen* azoknak a férfiaknak kell, akik csak nősülés árán válthatják meg egy jó nő tartós szerelmét, vagy akiknek pénzre van szükségük.

Mindig féltem a fogságba jutástól, háromszor szöktem már ki az ellenség karmaiból és a végén mégis csak — fogságba estem. És most sikerült a Galiciában elvesztett szabadságomat még egyszer elveszíteni: a házasságommal életfogytiglani orosz »fogságba« esni...

Előnyben részesítettem legénykoromban a középtermetű, molett, fekete hajú és szemű nőt és a feleségem: magas, sovány, szőke.

Mindig szánakoztam azokon az ismerősökön, akik idegen nyelven beszéltek családi otthonukban az idegenből hozott asszonykával...

És ime: én is csak idegen nyelven tudom megértetni magamat életem párjával.

A Sors akarta így. Ugyanaz a Sors, amely ép bőrrel tett át a jamnicai pokolból — orosz földre.

Mi már ebben némán megegyeztünk az első találkozásunk alkalmával, amikor régi, színeha-gyott, rongyos, foltos harctéri egyenruhában léptem át Blumberg lelkész háza küszöbét.

Elza már kis leány kora óta várt rám a Balti-tenger partján... és csak azért utazott Rigából Jekaterinburgba, hogy találkozhassék ott azzal a lerongyolt, elhagyatott, szálnalmas külsejű hadifogollyal, aki csak azért adta meg magát a halálfejes katonáknak, hogy érte mehessen a szibériai határra, megkérje kezét és hazavihesse...

Mint vérbeli hadifogoly, kihasználtam a kedvező alkalmat és a házassági tanuimat Norlin és Krebsz urakat külön-külön nagyobb kölcsönökkel alaposan megváltam...

Varga is nagyon kitett magáért az esküvőm napján. Olyan kitűnő ebédet csinált, hogy a svéd-ek éléskamrájának minden rezervája áldozatul esett szakács-művészetének. Patucsek ur is való-sággal remekelt. A sok apró édességen kívül készített egy óriási »plafón-karcoló« tortát, amely egy várat ábrázolt. A klasszikus alkotásu torta-vár négy bástyatornyán békegalambok ültek olajággal a szájukban.

Milyen kár, hogy az ünnepi lakomán a sze-gény grófnő nem vehetett részt. A grófnőnek már hat nap óta nyoma veszett. Jurowszky le-tartóztatta és felvitte kihallgatásra a várospa-rancsnok elé. Onnan átkísérték a katonai pa-rancsnokságra, azután kihallgatták a »Cseká«-nál. Azóta nem tudott hollétéről senki se felví-lágosítással szolgálni. Eltűnt...

Szegény, szegény grófnő... Nemi győzte kívánni a fehéreket... Kutattunk utána a börtönökben, mindenütt azt felelték: ismeretlen...

Zinaida Permbe utazott az anyjával. Velük tartott a jekaterinburgi rokonsága is. Menekültek a polgárháboru borzalmai elől.

Találkoztam Zinaidával közvetlenül az elutazása előtt. Hálásan szorongatta a kezemet és mégegyszer megköszönt mindent. Nagyon fogadkozott, hogy még ebben az életben meg fogja hálálni iránta való jószágomat.

Tréfásan mondtam neki:

— Hát csakugyan meg akarja hálálni *azt* a csekélységet?

— Igen.... — felelte lelkesen — ha sok pénzem volna, mindet odaadnám magának...

— Ugyan, ugyan — mosolyogtam — szóra se érdemes... De ha csakugyan hálás akar lenni, akkor ígérjen meg nekem Zinaidácska egyet...

— Mindent!... Mindent...

— Egy kívánságomat teljesítse, hogy *ugy* ne járjon, mint Bálint hadnaggyal...

— Tessék... Mi legyen az? — kérdezte tágra nyílt szemekkel.

Komolyan, szinte szótagolva mondtam a leánynak:

— Az a kívánságom, hogy ne álljon többet szóba — hadifogollyal.

Zinaida bájos, rózsás arca hirtelen elkomolyodott. Arca kipirult, vérpiros ajkait harapdálta. A szemei könnybe lábadtak:

— Itt a kezem — mondotta erőtlenül. — Megfogadom... Elfordult, hogy ne lássam könnyei hullását.

— Most még egyet... — mondtam meghatottan, mialatt reszkető kezét szorosabbra fogtam — Zinaida... ha valamikor férjhez megy, leendő férjének ne valljon be *arról* soha semmit.

Érti?... Soha! Tagadjon... tagadjon... halálíg tagadjon...

Zavartan bólongatott fejével. Hirtelen sarkon fordult és otthagytott...

Zinaidát azóta nem láttam többé...

Marci borbély ragyogó arccal gratulált a házasságomhoz. Nagy megnyugvás és elégtétel volt ez számára — mint mondotta — arra az esetre, ha otthon a szülei előtt kell majd magyarázkodni, hogy miért hozott a nagy káderből aszszonyt, amikor olyan sok gazdag leány várakozik rá szülőfalujában. Marci közölte velem, hogy a von und cu, monoklis huszárfőhadnagy a napokban kapitánnyá léptette elő önönmagát, mert a kölcsönforrásai már kimerültek. A gazdag orosz burzsui özvegy arra a hirre, hogy a fenérek közelednek Jekaterinburg felé, egyszerűen kiadta az utat nemes főhadnagy vőlegényének.

Norlín és Krebsz urak nehéz napokat éltek át: az utóbbi időben napirenden voltak náluk a házkutatások. A vöröskatonák az üres magazínokat is átkutatták, azonkívül a pénzes szekrényben is buzgón kutattak áruló »kémkedő iratok« után. Egy napra le is tartóztatták őket, de mert kiderült, hogy nincs »dugott« pénzüik, szabadon bocsájtották a »veszedelmes kémeket«.

Kalbfleisch »doktor« megnősült és boldog házaseletet élt a feleségével. Engem azóta került, amióta — ártatlanul — elárultam a feleségének, hogy a férje csak otthon Németországban teheti le az orvosi vizsgákat és itt a fogságban csak »előlegezzük« neki a doktori címet...

A hadifoglyok között valóságos zarándoklás indult meg. Nagy tömegekben mentek gyalog a foglyok nyugati irányban, a vasuti sínek mentén Perm városa felé...

A Jekaterinburg körül font fehér gyűrűt

mind szorosabbra fogták Kolcsák katonái: Tobolszk, Tjumen és Kurgán már napok óta a fehérek kezére jutott és megkezdették a Jekaterinburg körülzárásához vezető hadműveleteket. A déli hadsereg, amely Cseljabinszk felől nyomult északi irányban, Sadrinszknál erős ellenállásra talált. A legujabb hírek szerint Sadrinszk már elesett, a vörös gárdisták Dalmatow körül ásták be magukat.

Emlékszem: az nap a kórházi rendelésekre julius huszonharmadikát irtam.

Nagyon szórakozott voltam. Minden figyelmet lekötötte a polgárháború frontja. A vörösök küzdenek a fehérek ellen: két ellentétes világnézet harca ez. De mit érdekel ez engemet, a külföldi állampolgárt? Ez tisztán orosz belügy, amihez nekem semmi közöm... Lesz ami lesz. Az ő dolguk. Az orosz állampolgár válogathat a két szín között, de a hadifogoly, az maradjon hadifogoly, végezze dolgát.

A kórház kirendelt orosz felcsere, miután végérvényesen kivetkőzött a vörös színekből, már napokkal ezelőtt eltűnt, mint a bugyburék. Nem mutatkozott sehol. Bizonyára elrejtőzött valahová és buvóhelyéről figyeli az eseményeket....

A reggeli vizitnél, Hangya, a fogolykórház régi betegápolója hűségesen jelentette:

— Két cuváksz.

Amikor észrevette, hogy a jelentés nem váltott ki belőlem nagyobb emóciót, apró szemeivel hunyorgatott és erőltetett mosollyal ismételte kissé emeltebb hangon:

— Két cuváksz, főorvos ur...

— Rendben van — feleltem elgondolkozva...

Hangya izgett-mozgott körülöttem, azután zavartan szólalt meg újból:

— Két vörös katona...

— Micsoda? — kérdeztem élénken. Haragos

pillantást vethettem az ápolóra, mert Hangya ijedten válaszolta:

— Két sebesült vöröskatona a frontról... Az éjjel jöttek... Az egyik magyar, a másik osztrák hadifogoly... Csak úgy maguktól jöttek....

A közös, nagy kórteremben, a többi beteg között találtam meg a két sebesült vörös katonát. Szabályos kórházi uniformisban feküdtek a régi hadifogoly betegek között.

A magyar vöröskatona a terem »magyar sarkában« helyezkedett el a »földik« között megtérten, fáradtan, sáppadt, szelid arccal. Az osztrák, egy vöröshaju, szeplős, pufók képű fiatalember a német fertályban, falnak fordulva aludta az igazak álmát.

A magyar vöröskatona feje fölött a fekete táblán ez állott: Szende Mátyás, huszonhét éves, infanteriszt, Derecske.

A vörösgárdista leolvasta az arcomról a gondolatot. Csendesen mondta, szinte a fogai között:

— Ez nem az igazi nevem. Szalma Ferenc vagyok. A jobb vállamon kaptam lövést... Srapnel.

A meglepetéstől alig tértem magamhoz:

— Hogy kerül maga ide barátom... hisz magának az orosz katonai kórházban van a helye? — kérdeztem bizonytalanul.

— Tudom orvos ur... — felelte bágyadtan a sebesült. Magához van bizalmam. Az orosz kórházban katonai felcserek dolgoznak...

Bevittük a kötözőbe. A szanitészek fölfektették a vizsgáló asztalra és levették róla a kezdetleges kötést.

— Beszéljen! — szoltam rá keményen.

Infanteriszt Szalma nagyot sóhajtott: szemmel láthatólag nehezeire esett a beszéd,

— Sadrinszkban voltunk mind a ketten. Már hónapok óta ott szolgáltunk a vörösöknél, de amikor beléptünk, kikötöttük, hogy csak őrségre leszünk beosztva. Julius elsején megtámadtak bennünket a fehérek. Ők többen voltak és folszerelésük is különb, mint a mienk. Amikor már nagyon szorultunk, az oroszok éjszakának idején meglógtak és magunkra hagytak bennünket, hadifoglyokat. Mire a fehérek általános támadásba mentek át: már csak magyar és német katonák tartották velük szemben a frontot. Sadrinszk alatt kerültünk mi össze a csehekkel. Egy század hadifogoly magyar két század cseh és önkéntes orosz tisztek ellen... Egy napig valahogy tartottuk magunkat, azután szétszaladtunk, ki merre látott... Veszettül harcoltak a csehek. Nem úgy, mint Galiciában... Ami igaz, igaz. Meg kell nekik hagyni. Életre-halálra ment a harc. Akiket elfogtak közülünk, annak már régen rossz volt... A csehek nem ismertek pardont... De a mieink se. A tulerő elől éjnek idején Dalmátow felé vonultunk vissza. Magunkkal cipeltünk a súlyos sebesülteket is. Dalmátownál kaptunk erősítést, ágyukat is, de csak hiába: amazok ésszel harcoltak... a mieink meg ész nélkül, mint a barmok. Dalmátownál is kikaptunk a csehektől. Ott sebesültem meg én is meg a társam is. Az osztrák testvér tüdőlövést kapott... úgy hoztuk be Jekaterinburgba rekvirált parasztszekéren... Tudom orvos ur, hogy nekünk nem itt a helyünk, hanem az orosz kórházban... de nagyon kérem, ne zavarjon el bennünket... mi megint a hadifogoly gunyát akarjuk felvenni, ha meggyógyulunk... Haza akarunk menni... Nagyon megbántuk már... Elég volt nekünk a háborúból!...

*

Julius huszonötödikén reggel több mint huszonnégy óráig tartó elkeseredett ostrom után

bevették a fehérek vörös Oroszország legkeményebb várát: Jekaterinburgot.

Éjjel-nappal dörögtek az ágyuk, kattogtak a gépfegyverek: a legszebb harctéri napokra emlékeztette a hadifoglyokat ez a muzsika.

A harcok alatt alig lehetett embert látni az uccán. A legnagyobb ütközetek a város keleti és déli határain zajlottak le és a lakosság közül senki se tudta, hogy ki marad felül, melyik fél lesz a győztes.

Huszonötödikén délelőtt a nagy csatazaj elnémult néhány órára. Csend ült a kihalt városon a nagy vihar után, egy lélek se mutatkozott a különben népes, forgalmas uccákon.

A nap már magasan állott, amikor az első cseh légionista század énekelve vonult be a városba. Ugyanazt az indulót énekelték, amit oly sokszor hallottunk a darnicai hadifogoly lágerben. Jól megtermett, erős, napbarnított arcu, harci vágtyól égő katonák masiroztak be a fő utvonalon Jekaterinburgba. A sapkájukon zöld-fehér kokárdát viseltek a legionisták, a mellükön piros-fehér szalagot lobogtatott a szél. Ingbluzuk a nyakon nyitva volt, sáros verejték csorgott le róluk. Ezért a győzelemért igazán meg kellett dolgozniok.

Amint a csehek és utánuk az orosz önkéntes csapatok bevonultak a városba a lakosság egyre jobban neki bátorodott, többen éljeneztek is és a Glavni proszpekten az emeletes ablakok kinyitak, hölgyek a kendőjüket lobogtatták és virágokat szórtak a győztesek lábai elé.

Hadifoglyot nem lehetett az uccán látni: mintha a föld nyelte volna el a sok ezernyi pleinit... Máskor ilyen időtájban csak úgy hemzsegték az uccán.

Az első utam a kórházhoz vezetett.

A legszebb ruhámat öltöttem ez alkalommal.

magamra, tudtam, hogy a fehéreknél ez a legjobb, legbiztosabb — utlevél...

Mire a kórházhoz értem, már a kapuban találkoztam az én orosz felcser barátommal a vörös hatóságok »bizalmi« emberével. Az orosz felcser előbújt rejtékhelyéből: gyönyörű zöld-fehér kokárdát viselt a szíve fölött....

Barátságosan üdvözölt és mintha sohase viselt volna a vörös kokárdát, szívélyesen nyujtotta a kezét és már mesziről kiáltotta:

— Zdravstvitye doktor!...

Hangya jött elébem szokásos mosolygó arcával és halk hangon jelentette, hogy még egy cuvakszunk van, egy sebesült magyar vörös katoná... valami Barna Lőrinc nevű...

MÁSODIK FEJEZET.

A tegnap még véres-száju vörös Jekaterinburg július huszonötödikére fordulva hirtelen »el-fehéredett« és a frissen leesett hónál is fehérebb lett. Még a cári rezsim alatt se volt olyan fehér, mint a Kolcsák-hadsereg bevonulása napján.

A városban mindenki fehér lett, mindenki szidta a vörösöket, a hadifoglyokat és az — *idegeneket*.

Rövidesen kiderítették a fehérek, hogy a bolsevik vezérek tulajdonképpen *nem is oroszok*, hogy a vörös gárdában vérbeli orosz ember nem is szolgált, hanem csupán *idegenek*, hadifoglyok, *inosztránci*-k.

Kiderült azt is, hogy az igazi orosz ember, a »*nas csolovek*« alapiában véve jó lelkű, vallásos, istenfélő és mint ilyen, képtelen rablásra, gyilkosságra, hazafiatlan merényletekre. A vörös gárdában *kizárólag* magyarok, németek, kínaiak, lettek, tatárok, esztek és zsidók harcoltak és ezek csinálták a nagy bolsevik felfordulást is.

Rájöttek, hogy a faj-oroszok teljesen ártatlanok. Futni hagyták az orosz vöröskatonákat, a kommunista vezéreket és megkegyelmezték azoknak a vérbeli oroszoknak is, akik márholnapra bűnbánóan tüzték ki a mellükre a vörös kokárda helyett a zöld-fehér színeket...

Annál inkább üldözték a hadifoglyokat és az »*idegeneket*«, a civil-internáltakat.

A fehérek első és legfőbb ténykedése a hadifoglyok erélyes megrendszabályozása volt.

Falragaszok jelentek meg az uccákon, amelyek halálbüntetés terhe mellett utasították a lágerrekbe az összes hadifoglyokat. Életével játszik minden pleni, aki igazolvány nélkül csatangol az utcán; hadifoglyoknak a lágerben van a helye.

Valóságos hajtóvadászat indult meg a hadifogoly táborokban azon ellen, akik a vörös hadseregben fegyveres szolgálatot teljesítettek. A szigorú vizsgálat kiterjedt azokra is, akik összeköttetést tartottak fenn a vörösökkel...

Elég volt egy álnok besugás, egy ujjmutatás és a szerencsétlen hadifoglyot már is vitték a fehér katonák a Verh-Iszetszki Zavod melletti erdőbe. Az ilyen elhurcolt »kommunista gyanús« hadifoglyot nem látták többé viszont a társai: a katonák menetelés közben *hátról* lőtték le őket... A láger lakóit valósággal megtizedelték a szibériai katonák és a legtöbbször teljesen ártatlan embereket gyilkoltak le, az igazi bűnösöknek csaknem minden esetben sikerült elmenekülniök a halálbüntetés elől.

A Charitonov-házban lévő lágerben élt már hónapok óta egy bécsi öreg, elmebajos zöld parolis népfölkelő, aki naponta összeszedte a konyhán a hulladékokat, csontokat és a város kóbor kutyáit etette az utcákon. Ezt a hibbant agyu mosolygós öreget is elcsípték a katonák az utcán, amint csomagot cipelt a hóna alatt. Szerencsétlenségére a mellén és a sapkája mellett felejtette a vörös szalagokat: életével fizetett, mert nem vett tudomást az impérium változásról.

A szigorú falragaszok megjelenése után következő napon a cirkáló fehér járőrök a kis erdőben két birodalmi német önkéntest leptek meg,

akik a fenyőfák árnyékában olvastak egy könyvet. Ott a helyszínén, ülve lőtték agyon őket. A szanitészek, akik eltemették őket, behozták a kis vaskos, piszkos, rongyos, véres könyvet: Heine verseit...

Egy magyar hadifogolynak az volt a büne, hogy rövid ideig együtt lakott privát lakásban azzal a földijével, aki később belépett a vörös hadseregbe és a cári családot őrizte... A táborban, a hadifoglyok szemé láttára lőtték főbe...

A hadifoglyok eltűntek az utcákról. Mintha a föld nyelte volna el őket. A parkokban, a főutcákon, az Iszet-tó hidja körül, ahol pár nappal ezelőtt még hemzsegték a tarka egyenruhájú hadifoglyok, ujabban csak komoly orosz polgárokat, fehér katonákat és tiszteket lehetett látni.

A hadifoglyok szigorú őrizet alatt, lágerekbe zárva »ültek«, álmodoztak az aranyzsabadságról és a hazatérésről. A táborokban való »igazolatlások«, úgy látszott, sohase fognak véget érni.

Norlin és Krebsz uraknál is házkutatásokat tartottak a fehér tisztek de néhány jelentéktelen orosz nyelven írott levélen kívül mást nem találtak. A kasszák, magazinok teljesen üresek voltak, Norlin néhány nap előtt megsemmisítette a segélyiroda egész levéltárát. A fehér gárdisták írásban szőlították fel a svédeket, hogy huszonnégy óra alatt szolgáltatassák ki azoknak a hadifoglyoknak a névsorát, akik a vörös gárdában szolgálatot teljesítettek. Ezenkívül írásbeli parancsot kaptak a svédek arra vonatkozólag is, hogy nyolc nap leforgása alatt szállítsák az összes hadifoglyokat, betegeket és invalidusokat Sadrinszkba, illetőleg Kresztibe, a gyűjtő táborba és vörös-kereszt kórházakba.

A hadifogoly tiszteket is a lágerbe csukták. Én voltam az egyetlen ember, aki még »sz

bodlában» élt és járt-kelt a városban. Én is csak azért, mert sehol se jelentkeztem, sehol se mutatkoztam. Szerencsémre olyan elegáns volt az öltözékem, hogy senki nem ismerte fel bennem a hadifoglyot... És most a jó ruha, az uri külső volt a legjobb személyi igazolvány. Szomorúan forgattam a kezemben a vörös városparancsnoktól kapott személyi igazolványomat... Százszor is elolvastam az írást. Csak ártanék magamnak, ha megtalálnák nálam... Ezzel most nem lehet kimenni az utcára... Kicsinyre hajtogattam össze a vörös pecsétetes igazolványt és a kabátom bélése alá rejtettem... Talán még szükségem lesz rá valamikor...

Az utcai forgalom rövidesen megindult, a már rég óta zárva tartott üzlethelyiségek megnyitlak. Az üzletek egyszerre megteltek áruval, az eleven orosz és tatár kereskedők szívesen vették a friss, festékszagú Kolcsák-pénzt. Különösen az első napokon volt nagy kereslet ezekben az egy oldalra nyomott, primitív zöld cédulákban, mert a Kerenszky pénzeket értéktelennek nyilvánították, a cári pénzt pedig senki se adta ki, mindenki spekulált vele... Az utcai árusok is gomba módra szaporodtak el, a reggeli órákban élelmiszerrel telt paraszt kocsik lepték el a város főterét. Kolcsák pénzért nagyon olcsón lehetett vásárolni.

A templomok megnyitlak. A papok előjöttek rejtkehelyeikről, lassankint vissza tértek Szibériából az orosz előkelőséggel együtt és hálaadó istentiszteleteket tartottak... Imádkoztak a Kolcsák hadsereg győzelméért.

A kávéházak, csájnáják, mulatók és a kinók sorra nyitlak meg. Mindenütt zene, mulatozás, harmonikázás, vidám énekszó, balalajka, pezsgőzés folyt. Az utcákon ragyogó arcu részeg emberek támoxyogtak, éljenezve a fehér hadsereget,

a cárt... A L'Orange-ban orosz szalón-zenekar játszott, az asztaloknál tisztek ültek kifestett arcu vidám hölgyekkel, nagyokat ittak és kacagtak. A Glavni proszpekten naponta katonazenekar adott térzenét. A korzón rosszul öltözött munkáslányok sétáltak boldogságtól sugárzó arccal a Kolcsák-tisztekkel...

A gazdag oroszok pazar lakásaiból végleg eltűntek a hadifoglyok és a civil-internált német családok is: valósággal kitették őket az utcára. A civil-internáltak szépen meghuzódtak a külvárosi szegény orosz családok egyszoba-konyhás lakásaiban. Most már nem volt többé szükség a németekre, a »nyemcik«-re. Kellett a lakás az elegáns tiszt urak számára...

Blumbergék vegyes érzelmekkel fogadták a fehéreket. Különösen Blumberg lelkész nem volt kibékülve a tisztekkel, mert mindjárt az első napon házkutatást tartottak a »német pásztor« lakásán. Valaki beárulta, hogy hadifoglyokat látott vendégül a lakásán és hogy közönséges német — kém. A házkutatás után dühösen jelentette ki Blumberg ur, hogy ez az uralom se tarthat sokáig.

Margó nagyon el volt ragadtatva az elegáns cseh tisztektől, akik közül néhányat be is mutatott neki Edgár, aki mint municiósz tüzer-trénkommandáns tért vissza Szibériából. Blumbergné bár nagyon féltette az urát, nagy megelégedettséggel konstataulta, hogy mégis egészen »más élet« ez, amikor az ember egyszerűen bemegy az üzletbe és vásárol magának annyi ársin selymet, amennyi csak egy ruhához kell... Most legalább a pénzéért kap az ember élelmiszert...

Hát, hogy *más élet* ez, azt vettem észre magam is, mert mióta a fehérek bejöttek Jekaterinburgba, az orosz ismerőseim alig ismertek rám... Csak ritkán akadtam olyan orosz uriemberre, aki

az utcán keztyűjét lerántva jobbjáról kezét nyújtson nekem, a hadifogolynak, a szokásos üdvözléssel:

— Kák pázsivájtye?...

Szédelegve, mint a fejbeütött ember botor-káltam a fellobogózott utcákon keresztül a fogolykórház felé...

Mindenütt zöld-fehér és piros-fehér zászló leng... Egyes helyeken a cári zászlót, második Miklós fehér-kék-vörös lobogóját látom kitűzve. Az utcákon éneklő cseh-beszéd üti meg a füleimet. A fronton mindig azt hallottam, hogy a cseh katonaság rossz, hasznavehetetlen... és most saját szemeimmel győződtem meg, hogy milyen elsőrangú a cseh gyalogság és milyen hősieen, haláltmegvetően tud harcolni...

Nyugat felől tompa ágyuszó hallatszott... Életre-halálra folyik tovább a küzdelem vörösök és fehérek között...

A kórházamhoz értem.

Mit mondjak *most* a betegeimnek, mivel vigasztaljam őket, milyen hazugságot találjak ki a szerencsétlenek megnyugtatóására?...

A hadifogoly-betegek arcáról leolvastam a kétségbeesett kérdést: mi lesz *most* velünk?...

A három hadifogoly vörös katona sebesült-ről meg is feledkeztem, pedig Barna Lőrinc, aki a lábán kapott súlyos sebet ugyancsak szeretne volna magát velem, a régi ismerőssel »kibeszélni« ...

A monoklis főhadnagyot is a betegek között találtam. A fejtábláján krétával ezt írta Hangya a neve alá: főhadnagy. Rossz kedvem volt: a főhadnagy szót az ujjaimmal letöröltem...

Szórakozottan, kedvtelenül jártam a betegek között és a tréfás megjegyzéseimhez szokott betegek hangtalanul fekiüdtek az ágyakon. Csak a legsúlyosabb betegekhez volt egy-egy biztató

szavam, a könnyű betegeket figyelemre se méltattam...

Az egyik tüdővész ágya elé léptem, amikor Hangya sietett be hozzám és lélegzetéből kifutva nyögte ki:

— Itt a bizottság...

A tüdőbajos beteg a bejárat felé meredt tekintetével és alig hallhatóan lehelte:

— A csehek...

Vadonat új, amerikai egyenruhákba öltözött tisztek léptek be a kórterembe. Lehetek vagy ötén.

A vezetőjük egy igen elegánsan öltözött, magas, beretvált arcú cseh kapitány volt.

Bemutakoztam.

Oroszul beszéltem velök. Előbb kikérdeztek, hogy milyen nemzetiségű vagyok, hol születtem, milyen nyelveket beszélek, mikor estem fogságba és melyik ezredben szolgáltam a fronton. Azután sorra jártuk a beteg szobákat és minden betegről el kellett mondanom, hogy milyen betegségben szenved...

A sebesült vörös katonák előtt — csodálatos képen — nem jöttem zavarba és hidegvérrel, közömbös hangon magyaráztam: a szeplős osztráknak gennyes mellhártya gyulladása van, emennek hideg tályog... annak ott kelés...

Tulestünk szerencsésen Barna Lőrincen is... Olyan szeliden nézett a viharedzett vörös katonák a tisztek szeme közé, mint egy husvéti báránypár... Szinte elmosolyodtam...

A bizottság mindent a legnagyobb rendben talált.

Hangya melletttem állott. Orvosságos üvegeket tartott a kezében: az üvegek valósággal csörömpöltek reszkető ujjai között...

A kapitány bucsuzáskor összeültötte sarkantyuját és keményen kérdezte:

— Vörös katoná nincsen közöttük!?

Nyugodtan, mintha a világ legközömbösebb témájáról lett volna szó, unott hangon ezt feleltem:

— *Nincs...*

A bizottság tagjai még utolsó, kutató pillantásokat vetettek a fekvő betegek felé és azután eltávoztak.

A rendelőbe vánszorogtam.

Kimerülten rogytam le az íróasztal előtti székbe...

Percekig tartott, amíg magamhoz tértem és gondolkozni tudtam...

Örütséget követtem el...

Honnan vettem a bátorságot, a nyugalmat?... Nem értem... nem értem...

Letagadtam a vörös katonákat... Ha elárultam volna őket?... Három emberélet...

Mindegy: *emberek*... Ezek is emberek. Az ő életük se olcsóbb, mint az enyém, vagy másé... Csakis annak van joga őket megfosztani az élettől, aki adományozta nekik...

Eh... én csak a kötelességemet, orvosi kötelességemet teljesítettem... Esküöm kötelez... Nekem mindegy, hogy kínai, vagy kirgiz, vagy kongó néger... ha beteg és segítségemre szorul...

Észre se vettem, hogy Hangya, a hű, öreg szanitéz áll mellettem... Hangtalanul, nesztelenül, mint a macska lopódzott be hozzám a szobába kínai posztó-cipőiben.

Csendesen mondta:

— Elmentek.

— El... — tettem hozzá és révedező tekintettel vizsgáltam a kopott padló repedéseit...

— Hála Istennek... — sóhajtott Hangya.

Sokáig ültem ott a széken szótlanul... Arra gondoltam: mennyire *semmi*, jelentéktelen *semmi* az emberi élet...

Lehunytam a szememet és a cseljabiniski három kivégzett orvos-mártírra gondoltam...

Ők ártatlanul haltak meg...

Hirtelen felállottam és kiegyenesedtem. A fogaimat összeszorítottam, hogy csak úgy ropogott az állkapcsom... A fejem dacosan rándult meg.

Hangya megfogta a karomat és szeliden mondta:

— Az életével játszott... Nem érdemes kockáztatnia az életét ezekért az emberekért...

HARMADIK FEJEZET.

Valahogy másként multak a napok azóta, mióta a fehérek voltak az urak a városban.

A nap is bágyadtabb fénnel ragyogott a hadifoglyok feje fölött. Mintha vesztett volna erejéből, alig tudta felmelegíteni a vértelen, vi-zes kosztón élő lágerlakókat... Vagy talán a korai ősz vetette előre árnyát?

Azután olybá tünt, mintha a jó öreg orosz nap utja sietősebb lett volna. Alkonyatkor hirtelen vérvörös színt vont az Ural fölé és haragosan bukott le a láthatáron, mint aki nem szívesen látja az ádáz testvérharcot.

A Charitonow ház vén dvornyikja ott ült es-ténként a palota főbejárata előtt, kényelmesen göngyölte szűkös mahorkáját régi újságpapirosba és a véres égboltot szemlélve szomorúan sóhaj-totta:

— A sok orosz polgár elhullott vére festette meg az eget ilyen vörösre...

A városban egymást követték a rendeletek, a »prikázok«. A főbb utvonalakon a házak fala, a lavkák oldala, a hirdető oszlopok tele voltak ragasztva fehér plakátokkal, amelyek ép úgy dobálóztak a »halálbüntetés« szóval, mint letűnt vörös színű elődei. A különbség mindössze az aláírásban volt, a szöveg nagyjából ugyanaz ma-radt...

Az első hadifogoly-transzport már megindult

Sadrinszk felé. A könnyebb betegeket és rokkantakat is a sadrinszki vöröskereszt kórházba irányították: helyet csináltak a Kolcsák hadsereg sebesültjei számára.

Az evakuációt Norlin végezte. Ebben már nagy gyakorlata volt, hisz évek óta mást se csinált, mint orosz rendeletre, egyik lágerből a másikba tologatta a hadifoglyokat, mint sakktáblán a figurákat...

Norlin utasított engemet is, hogy utazzam mielőbb Sadrinszkba és készítsem elő a betegek és invalidusok ottani elhelyezését. Pénzzel is bőven ellátott, egyben megkért, hogy legyek Rotter és Froszt urak segítségére a nagy költözködésnél.

A jekaterinburgi ismerősöktől sorra bucsuztunk el. Mintha örökre szólt volna a bucsuzkodás. Nehezűnkre esett otthagyni a kedves, mozgalmas, nagy várost, amelyben már olyan otthonosan éreztük magunkat. Nem szívesen mentünk a kisebb, ismeretlen városba, Sadrinszkba. Különösen Elzát érte váratlanul a sürgős elutazás, én már régen el voltam készülve rá.

Blumbergéknál nehezen ment a bucsuzás.

Margó harcias hangon, elszántan küzdött Elza nővére »elrablása« ellen. És hová hurcolom Elzát, hisz ugyis be kell vonulnom a lágerbe a hadifoglyok közé?...

Gyakran ismételte Margó, Elza felé fordulva:

— Hát kellett ez neked? Ugy-e megmondtam előre, hogy ez lesz a vége... Hadifoglyhoz mentél férjhez?... Örület... Most ugy kell neked...

Blumbergné csak most eszmélt arra, hogy igaza volt Margónak, mert a házasságom egy elhamarkodott lépés volt, hisz a teljes bizonytalanságba viszem az asszonyt... Edgár azon a véleményen volt, hogy Elza addig maradjon Je-

katerinburgban, amíg a csehektől a künnlakási engedélyt meg nem kapom.

Az evangélikus pásztor úgy vélekedett, hogy az aszony helye jóban rosszban a férje mellett van és ebben az értelemben döntött Elza is.

A nem várt döntésre patakokban indult meg a könnyáradat...

Margo dühében kijelentette, hogy ő ugyanis elrejtette Elza ruháit: nem engedi, hogy elutazzék velem. Erre én azt találtam válaszolni, hogy elviszem Elzát ruha nélkül is, legalább Margó viselheti nővére ruháit...

Nagy vihar tört ki e szavakra, ami csak akkor csillapodott, amikor Elza kijelentette, hogy leutazik ugyan velem Sadrinszkba, hisz ugy sincs messze Jekaterinburgtól és legfeljebb visszajön, ha nem tetszik ott az élet, ha becsuknak a lágerbe engemet is a csehek...

A vasuti állomáson enyhébb formában ismétlődtek a családi jelenetek.

Margó még egy elkeseredett utolsó dührohamot kapott:

— Mihez fogsz kezdeni, ha az uradat a hadifoglyok közé csukják a lágerbe? — kérdezte éiesen Elzától. — Hiszen éhen fogsz halni... A cseh tiszteknek teljesen igazuk van...

Blumbergné, mint egy jó anyós könnyező szemekkel ölelte át Elza nyakát:

— Vigyázz magadra Elzácskám... Aztán írjál majd gyakran... Ha nem tetszik... csak gyere haza...

Tájfa kisírt szemekkel könyörgött, hogy vigyük őt is magunkkal... Rövidesen bevallotta, hogy az ideálját is elvitték Sadrinszkba az első hadifogoly-tránszporttal. Meg kellett neki ígérnünk, hogy ha minden jóra fordul őt is lehozzuk Sadrinszkba...

Tájfa úgy sirt és jajveszékelt, mintha temetésen lett volna.

Elza is csak nagy nehezen tudta könnyeit visszafojtani.

Válósággal megkönnyebbültem, amikor a vonatunk elindult.

A vonaton furcsa érzés vett erőt rajtam: utazunk a nagy bizonytalanságba... Ugyanaz a szorongó érzés kinozott, mint egy évvel ezelőtt, amikor fogságba estem.

A szabadságomat féltettem... Hisz ha csak a magam személyéről lett volna szó... Most már az asszonyról is kellett gondoskodnom. Borzadva gondoltam az újabb lágeréletre...

A csehek barátságos bánásmódjában nem bíztam, de annál inkább bizakodtam hagyományos jó szerencsémben, amely a kritikus pillanatokban eddig sohase hagyott cserben...

Dalmátowig mehettünk vonaton, azon túl megszakadt a vasut összeköttetés, mert a megrongált pályatestet még nem hozták rendbe Kolcsák katonái.

Kényelmes, ruganyos egyfogatu kocsiban folytattuk tovább az utunkat...

Nászutnak is beillett volna az utazás, csak ne kísértett volna folyton az újabb szabadságvesztés szörnyű gondolata... Ezek a csehek alaposan elrontották nekem a — mézesheteket...

Szép, fehérfāju, lombos nyirfa és haragoszöld óriási fenyőerdők mentén vezetett az utunk.

A kis fekete szőrű orosz ló fáradhatatlanul ügetett a kociut közepén kigázolt ösvényszerű uton.

Szóba elegyedtem kocsisommal, az öreg dalmatowi muzsikkal.

Megkérdeztem tőle, hogy mit szól a változáshoz, meg vannak-e a falun elégedve a fehérrel...

— Hogy érti ezt az ur? — kérdezte hátrafordulva.

— Ugy értem — válaszoltam neki. — hogy a vörösek, vagy a fehérek alatt megy jobban a sora a földműves népek?...

Megsimogatta őszbe csavarodó vöröses szakállát és a lova egyenletes ügetését figyelve, vállvonogatva mondta:

— Egy kutya az... Csört voزمi...

— De mégis melyik jobb? — firtattam tovább.

— Egyik se. — hangzott a válasz. — Ez is, az is ígér fűt, fát, de nem ad semmit, csak vesz... Mindenükből kifosztanak... Amikor a vörösek voltak itt, ők fosztogattak bennünket, most meg a fehérek. A különbség csak az, hogy a fehérek kiméletesebben rekvirálnak és haszontalan cédulát nyomnak a kezünkbe, a tisztesség kedvéért... De hogy melyikük ért jobban fosztogatóshoz, annak az Ursten a megmondhatója... Most talán békében hagynak bennünket, mert már se buzánk, se lovunk, se takarmányunk...

— Talán a cár alatt jobb volt? — kockáztattam meg a kérdést...

— Akkor se volt jó — felelte a muzsik.

— Hát akkor?

Megvakarta a feje bubját és csendesen válaszolta:

— Sehogy se jó ez uram... sehogyse... — sóhajtott és nagyot köpött a poros országútra...

A kis kerekhátú ló megizzadt, mire felkapaszkodott egy magas domboldalra.

A domb tetejéről szép kilátás nyílt a hatalmas völgyre, ahol ezüstszerű patakok kigyóztak a buja legelőkön.

A völgyekben, az út mentén szürke, lomha porfelhő terpeszkedett,

A kocsis ostorával előrebökött és maga elé mondta:

— Plenik... Viszik őket Sadrinszkba. Ez már a harmadik transzport... Szegények... ebben a melegben, porban...

Valóban: a porfelhő alatt hosszú sorban meneteltek a hadifoglyok. Körülöttük a kísérő örök szuronyai csillogtak a napfényben... Éppen úgy vitték őket most, az orosz különbéke megkötése után, mint *akkor*, amikor még én is így meneteltem Kiev felé...

Elegáns, könnyű kocsink a völgy felé röpülve csakhamar utolérte a transzportot.

Porköpenyegekbe voltunk burkolva, arcunk elé zsebkendőt tartottunk: nem ismerhettek fel bennünket.

Csupa ismerős arc...

Szomoru kép volt: elcsigázott, rosszul táplált hadifoglyok görnyedtek a zsákok, ládák terhe alatt... Nehezen lépkedtek a kiszorgált rongyos cipőkben. Az elmaradhatatlan bádog teáskanna, a csájník, ott csörömpölt valanemnyinek az oldalán...

Szótlanul, lehajtott fővel, szomoruan bandukoltak egymás mellett a nagy porban, arcukról a sáros, fekete izzadtság patakokban csorgott le a nyakukba.

A menet végén elsőnek Marci borbélyt ismertem fel. Iksz lábait nehezen szedte a mély homokban, óriási kofferét cipelve a hátán, bukdácsoló a többi után. Jól nevelt pocakja, amire az utóbbi időre már büszke volt, most bizonyára terhére esett. Mellette Walter, Norlin inasa lépkedett lehorgasztott fejjel, előtte néhány megtermett germán fogoly cipekedett ingujjra vetkőzve...

Odébb néhány lépéssel Vargát és Patucseket fedeztem fel a zárt sorok között. Varga csak úgy,

roskadozott nagy zsákjának sulya alatt, míg Patucsek teljesen podgyász nélkül »utazott«. Bizonyára a szegényebb plenikkel vitette maga után holmait.

Ránk se néztek... Más gondok foglalkoztaták őket, semhogy törődtek volna velünk az »orosz burzsukkal«, akik talán nyaralóba igyekeznek a kocsin...

A menet elején, a pormentes első sorban lépkedett régi ismerősöm, a kórházból elbocsájtott monoklis főhadnagy a Gabriel von und cu Nagy ur, könnyedén egy kis csomaggal a hóna alatt. A monokli most is ott ült a jobb szemén, a világért se tette volna le...

Mikor észre vette, hogy egy csinos hölgy ül a kocsiban, megigazította a monokliját és fikszirozni kezdte Elzát, legnagyobb mulatságunkra, mindaddig, amig csak kocsink el nem haladt mellette...

A távolból már feltűnedeztek Sadrinszk városának templomtornyai, gyárkéményei.

A kocsis ostorával biztatta a lovát, hogy minél hamarább kikerüljünk a porfelhőből.

A város végén, az Iszet-folyó hidjánál orosz katona állt őrt. Leigazoltatott bennünket. Írásaimat forgatta össze-vissza a kezében, látszott, hogy nem ért a betüvetéshez, de mert szép pecsét volt a papiroson, hát hosszas tanulmányozás után kibökte:

— Harasó.

Azzal intett kocsisunknak, hogy hajthat tovább.

Már nem sok hiányzott a délből, mire a Naberzsnájá utcába értünk.

Szórakozottan, szótlanul ültem a feleségem mellett. Arra gondoltam: mi vár most reám?... Szorongó érzéssel állapítottam meg, hogy a kedves hadifogoly figurák eltűntek Sadrinszk uccái-

ról is. Pedig de szerettem volna közülök csak egyet... egyetlen egy rongyos, csatangoló, nyomorult plenit látni... Hiába...

A kocsis egy csinos házra mutatott:

— Dom Mojszejew...

— Stoj! — kiáltottam rá...

Megállítottam a kocsit.

Igen: ez a Mojszejew ház, a kedves, a vendégszerető polgármester háza, ahol azt a kritikus éjszakát éltem át.

— Bemegyünk egy percre... Megnézzük életben vannak-e... Gyerünk szaporán...

Elza azon a cimen szabadkozott, hogy »nincsen felöltözve« és nem akar így porosan, piszkosan beállítani az ismeretlen családhoz.

Leugrottam a kocsiról és izgatottan siettem be a kis kapun. Ismertem jól a járást.

Nasztyinka az előszobában vasalt. Amikor meglátott, elsikoltotta magát örömeiben, majd leejtette a tüzes vasalót.

Berohant a szobába, torka szakadtából kiáltozva: — Prijeháli... prijeháli...

Együtt ült az egész Mojszejew család az ebédlőben.

Nagyon megörültek velem. Bemutattak Mojszejew testvéröccsének, Szergej Waszilevicsnek aki tiszti uniformisban volt. Bal karját a nyakába kötött fekete kendő tartotta...

A házigazda polgári fehér vászon ruhát viselt. Mojszejewné azt se tudta, hogy hová ültesen. Ezer kérdéssel ostromolt. Még a kis Mojszejew Gyuro is a nyakamba ugrott.

Bevittek a szobába, ahol azt a rémes éjszakát töltöttem és felajánlották, hogy lakjak náluk, ameddig csak tetszik, ugyanis szabad a szoba... Azóta se aludt senki az »én ágyamban«...

Örültek, amikor hallották, hogy huzamosabb ideig maradok városukban.

Zavarban voltam.

Nagy nehezen nyögtem ki:

— Most már kétágyas szobára van szükségem...

Ujabb kérdésekkel ostromoltak, különösen a hölgyek...

Pirulva vallottam be, hogy már nő ember vagyok.

A nyitott ablakhoz léptem és kimutattam az uccára.

— Ott ül a feleségem a kocsin...

Galina Wasziliewna, a fiatal asszony kisietett az uccára Nasztyinkával és erőnek erejével behurcolták a szabadkozó Elzát. Nasztyinka a kocsis segítségével cipelte be a holmikat a kocsiról.

A hölgyek a fürdőszobába vonultak, a két Mojszejew fivér és én a dohányzóban foglaltunk helyet.

Kérésemre a polgármester elmesélte kalandos szökésének történetét. Utközben az első éjjel letartóztatták őt a vörösek, mint kémeket, a családját tovább engedték. Hajnalban szökött meg a börtönből és a börtönőrrel együtt átszökött Cseljabinszk előtt a Kolcsák tisztek táborába.

Nehéz harcok után tudták csak Sadrinszket bevenni. Nagyok voltak a veszteségek mindkét oldalról. Csodákat meséltek a csehekről és a délszláv dobrovoljacok harcairól, akik Blagotics őrnagy vezetése alatt vitézül küzdöttek a vörösök ellen Cseljabinszk alatt.

Szergej a dalmatowi harcokban sebesült meg a bal karján.

Időközben Rotter ur is előkerült. A lélegzete is elakadt, úgy sietett a dom Mojszejewbe, amikor értesült, hogy megérkeztem Sadrinszkba...

Rotter ur valósággal megöregedett utolsó találkozásunk óta. Az arca fakó volt, az arcbőre petyhüdt, ráncos. Idegesen szívta nikotintól sárga, reszkető ujjai között tartott cigarettáját.

Nagyot szíppantott a cigarettából és mialatt lassan kieregette teleszivott tüdejéből a füstöt, akadozva mondta:

— Nehéz... nagyon nehéz...

Azután félve nézett rám. Arcizmai idegesen rángatóztak. A fejével bolongatott...

— Nehéz lesz a különlakás ügye, — sóhajtott leverten — nem lehet ezekkel a csehekkel okosan beszélni, különösen mióta megtudták, hogy magyar orvosról van szó...

Aggódó arccal beszélt el, hogy milyen kegyetlenül bánnak a csehek a hadifoglyokkal. Az oroszok teljesen kiadták a kezükből a hadifoglyok sorsának intézését...

Sadrinszkban a lágeren kívül a gimnázium épülete is tele van hadifoglyokkal. Az iskola épülete körül padlódeszkákból kerítést emeltettek a hadifoglyokkal, de olyanképen, hogy az épület mellett csak alig pár lépés hely maradt szabadon. Udvart nem kaptak: a hadifoglyok egész napon át a levegőtlen zárt helyiségekben tartózkodnak. A tiszteket és az önkénteseket is a gimnázium épületébe zárták. Amikor tiltakozott Rotter ur a cseheknél az embertelen bánásmód miatt, azt felelték, hogy ha sokat beszél, majd ő is a lágerbe kerül...

— No és mi lesz velem? — kérdeztem szorongva.

Rotter ur felhuzta a vállát, felráncolta homlokát és miután nagyot szíppantott cigarettájából így szólt:

— Nem tudom.. Egyelőre így szól a parancs: minden hadifogoly halálbüntetés terhe mellett, köteles a lágerben jelentkezni. Timkó is a lágerben lakik. Onnan jár be a kórházba. Nem engedték meg neki, hogy a kórházban lakjék...

A keserűség fojtogatta a torkomat.

A másik szobából a hölgyek vidám kacagá-

sa hangzott felénk... Elza még nem is sejtí...

A cigarettámat a hamutartóba gyűrtem. Felállottam. Ingerülten jelentettem ki:

— Megyek. Most mindjárt megyek...

— Hová? — kérdezték egyszerre...

— A kommandóra. Jelentkezem.

— Azt ne tegye, — felelte Rotter — mert azonnal bedugják a lágerbe... Hanem mászt ajánlok... Addig ne mozduljon ki innen a lakásból, amíg a kezében nem lesz a szabad mozgáshoz és künnlakáshoz szükséges engedélye. Itt jó helyen van, nem keresi senki... Azt se tudják, hogy megérkezett...

Mojszejew ur szívesen ajánlotta fel a lakását és megígérte, hogy az engedély megszerzésénél segédkezni fog Rotter urnak.

NEGYEDIK FEJEZET.

A pár perces déli vizitből három napos szobafogság lett.

Izgalmas, gyötrődéssel teli három nap, amely idő alatt jó arcot kellett mutatnom Elza előtt, hogy el ne áruljam a fenyegető veszélyt.

A csehek hallani se akartak az engedély kiadásáról. Ragaszkodtak a főparancsnokság rendeletéhez: hadifogolynak a lágerben van a helye, künnlakást csak a civil-internáltaknak engedélyeztek.

A második napon már Elza is megtudott mindent. Nasztyinka volt az áruló, aki a Mojszejew urral folytatott beszélgetésünket Elza Rudolfonának besugta.

Elza szörnyen fel volt háborodva: szidta a cseheket. Harcias hangon jelentette ki, hogy személyesen fog eljárni érdekemben a cseh parancsnokságnál és majd megmondja a véleményét: hogy szabad nekik a köz érdekében dolgozó orvost lágerbe zárni... Ha már dolgoztatják fizetés nélkül, akkor legalább szabadsággal fizessék meg munkáját...

— Majd megmondom nekik azt is, hogy *ott-hon* parancsolgassanak, ne Oroszországban... — kiáltotta lángvörös arccal, könnyes szemekkel.

Botránnyal fenyegetőzött, heveskedett és csak akkor csillapodott le, amikor Mojszejew ur figyelmeztette, hogy házasságával elvesztette orosz állampolgárságát is.

A bizonytalan, izgalmas napok alatt Mojszejewék mindent elkövettek, hogy megnyugtassanak bennünket. Galina Wasziliевна csaknem az egész napon keresztül a zongora mellett ült. Valóságos házikoncerteket rendeztek Mojszejew ur művészi gitárkíséréte mellett.

A hölgyek magukkal vitték Elzát a városba, ha bevásárolni mentek. Minden nap kikocsikáztak.

Egymást követték a teadélutánok, amelyekre a család bizalmas ismerősei is hivatalosak voltak. Este a színházba is elvittek bennünket, ahol engem, a plenit a páholy mélyén rejtettek el.

Az első színházi est alkalmával felvonásközben egy idősebb cseh tiszt jött be a háholyba, Mojszejew ur harctéri ismerőse. Nagy zavarban voltam, amikor bemutattak neki. Nem árulták el, hogy hadifogoly vagyok. A cseh tiszt, ahelyett, hogy a hölgyeket szórakoztatta volna, velem »kezdett ki«. Beszédbe elegyedtem vele. Eleinte versenyt szidtunk a vörösöket, azután dicsértük a szép orosz nőket, azután megint szidtuk a vörösöket. Szerencsémre még rosszabbul beszélt oroszul mint én. Távozásakor elragadtatással jelentette ki, hogy én a legtisztább kazáni kiejtéssel beszélem az orosz nyelvet... (Meg nem foghatom, hogy honnan vette ezt, hisz soha életemben nem jártam Kazán városában...)

A Mojszejew család minden igyekezete kárba veszett: a napok mulásával nőttek a gondok... Most már kettesben busultunk Elzával: ő vigasztalt engem, én pedig őt...

A két fiatal asszony egymással versenyt »mókázott«, hogy mosolyt varázsoljanak arcomra... Hasztalan: szótlannul bámultam ki az ablakon és irigykedve néztem a gondtalanul járókelő »rongyos civileket«...

A háziasszony a legjobb orosz ételeket ké-

szította a konyhán. Egyik nap scsi-loves volt huspirogival, klukvás téstával, a másik napon golubci került az asztalra várenyikivel, majd vacsorára peleményit készítettek...

Nem ízlett az étel. Minden étvágyam elment. A falat nem csuszott le a torkomon. Csak üres csáját ittam és egyik cigarettát a másik után szívtam el.

*

Három keserves nap mulott így el, a láger előrevetett árnyékában, amikor végre a negyedik nap reggelén, átvirrasztott, nyugtalan éjszaka után Rotter ur megjelent és diadalmasan lobogtatta felém a szabadságot jelentő kis, pecsétetes írást.

Nagyon nehezen ment az engedély elnyerése. A két Mojszejew fivérnek írásban kellett jót állania megbízhatóságomért. Külön igazolták azt is, hogy nem szolgáltam a vörös hadseregben...

Kitörő örömmel forgattam a kezemben a cselektől kapott *udosztoverenjét*, amely szabad mozgást biztosított a városban este kilenc óráig. Gondosan a szívem fölé rejtettem a drága írást... Szabadság!... Csak az tudja megbecsülni, akit megfosztottak tőle...

Mojszejew urnak is teljes volt a boldogsága: kitűnő híreket kapott Szibériából. A Kolcsák-hadsereg egyik vezérkari tisztje írta neki, hogy a nagyhatalmak elismerték az omszki ideiglenes szibériai kormányt és megígérték a katonai segítséget is. Japán, angol és amerikai segítő csapatok már utban vannak Wladiwosztok felé. Amerika pénzzel, felszereléssel és municióval segíti a Kolcsák-hadsereget. A dóni kozákok fellázadtak. Az ellenforradalmat Alekszejew és Kornilow generálisok szervezik... Denyikin tábornok a Krim félszigeten készíti elő az offenzívát. Archangelszk körül Judenics és Miller tá-

bornokok szervezik, angol és francia segítséggel a Petrográd elleni támadást...

A fiatal Mojszew örömtől sugárzó arccal újságolta, hogy a cseh légionisták és Kolcsák csapatai elkeseredett és véres ütközetek után Perm városát is bevették. Az offenzíva halad tovább nyugat felé...

A front állásával keveset törődtem. Minden figyelmemet lekötötte az a kis negyed iv pecsétes papirosdarab, amivel a csehek kezében tartott területen, a hadifoglyok közül egyedül csak én rendelkezem...

Igen... igen... ez a papiros sokat ér... ezt nem lehet *pénzért* megvásárolni... ez csak a kiváltságosoknak jár...

— Ma egész nap az utcán fogok csatangolni — gondoltam magamban — élvezni fogom a drága szabadságot.

Az első utam a cseh parancsnoksághoz vezetett. A bemutatkozáson hamar tulestem. Mojszejew ur utasítására »*ausztric*«-nak vallottam magamat. Külön kellett az orosz térparancsnokságnál jelentkeznem a csehektől kapott irással.

A katonai parancsnokságtól egyenes ut vezetett a hadifogoly kórházig. Büszkén, fölemelt fővel, dobogó szívvel tartottam a kórház felé.

Timkó kollégám türelmetlenül várt...

Torkig volt már a csehek tulzott »rendcsinálásával«. A kórházban látogató cseh tiszteknek meg is mondta: a vörös fronton csináljanak rendet, ott van szükség erre a nagy erőlköztetésre, nem pedig a nyomorult hadifoglyok körül. Szókimondása miatt Timkót kizárólag tekintélyes szakálla és horvát származása mentette meg a biztos börtöntől. A büntetést a lágerbe való beköltözéssel uszta meg...

Az öreg, kopaszfejű, szakállas hadifogoly medikus idegei felmondták a szolgálatot a néhány

napos lágerélet után. Alig várta már, hogy átvegyem tőle a kórházat és Kresztibe utazhasson Márvány mellé, ahol már nincs igazoltatás, mert oda csak a »leigazolt« hadifoglyok juthattak be.

A kresztii hadifogoly kórház különben is »védett«, protekciós hely lett a csehek előtt. Márválynak, mint mindig, most is óriási »mázlija« volt.

Ugy történt a dolog, hogy a Sadrinszk és Kreszt közötti harcokból egy Rubes nevű cseh altiszt sebesülten Márvány kórházba menekült az üldöző magyar és orosz vörös katonák elől. Márvány élete kockáztatásával rejtette el a kórházban a cseh sebesültet, nem adta ki a keresésén fáradozó vörösöknek. És ez a Rubes ott maradt Kresztiben, mint cseh emisszárius, teljhatalmu helyi katonai parancsnok...

A sadrinszki hadifogoly-kórház zsufolásig megtelt. Még a földön, szalmazsákokon is feküdtek betegek.

Az egyik kisebb kórteremben a sarokágy fölött ismert nevet olvastam le a tábláról: Medgyánszki Száva, önkéntes, huszonegy éves, Szubotica. Diagnózis: malária.

A fiatal önkéntes szemei felragyogtak, amikor megtudta, hogy a »földi« veszi át a kórház vezetését. Megnyugtattam a magas lázakkal küzdő szubotikai fiút: meg fog gyógyulni, ne féljen addig, amig engemet lát...

A kórházi látogatás után boldogan siettem le a napsütéses utcára.

A láger-előtt vitt el az utam.

A gimnázium emeletes fehér épületét ugyanolyan hevenyészve összetákolt kerítés vette körül, mint amilyet Jekaterinburgban láttam a zöld tetejű dom Ipatjeva körül, ahol a cári családot őrizték.

A hadifogoly tábor börtön-ablakai mögül bámultak rám fogolytársaim. Fej, fej mellett szorongott az ablaknyílásban. Még a rablógyilkosokat se őrzik itt ilyen szigoruan az Iszet parttyurmában, mint ezeket a hadifoglyokat... Valahogy úgy éreztem, hogy nekem is ott van köztük a helyem és a kis pecsétes írással a zsebemben, valóságos »áruló« vagyok... kiváltságos áruló...

Nem mertem közéjük menni, pedig nagyon huzott valami, hogy meghallgassam panaszait, de féltettem újszülött szabadságomat.

Lehorgasztott fővel haladtam tovább.

Az egyik utca-sarkon két élteőbb, jól öltözött orosz ur beszélgetett. Nagy lelki nyugalommal szívták hosszutoku cigarettáikat és szinte kéjelegve szapulták a vörösöket. Nyugalmazott cári csinovnikoknak néztem őket, akik sokat reméltek a szibériai ideiglenes kormánytól. Milyen nagy megnyugvást jelenthetett számukra az, hogy a fehér hadsereg katonái éber szemekkel örködnek a polgári vagyon, a magántulajdon szentsége felett...

A Preobraszenszkája ulicán idősebb uriaszszonyok csoportja mellett haladtam el. A régi divat szerint öltözött hölgyek is szapulták a bolsevikieket. Minden második szavuk a »bolsevik« szó volt. Különösen hatott rám, hogy hosszú hónapok óta először láttam az utcán ragyó ékszerekkel felcicomázott urinőket. Az egyik piros arcu, festett szemöldökű javakorabeli »dáma« összes ujjai briliáns gyűrűkkel volt tele rakva. A briliánsos hölgy beszéd közben úgy hadonázott kezeivel és olykép tornáztatta ujjait arca előtt, hogy mindenkinek szemébe tűntek a csillámló ékköves gyűrűk...

A színház épülete elé értem, amikor egy összeolvadt szerelmes pár került elé. Az elegáns,

fess fiatalember szinte ráborult a melléte lépke-
dő csinos teremtésre.

Utólértem az egybe fonódva haladó sze-
relmes párt.

Legnagyobb meglepetésemre, a jól öltözött
nőcsábászban Bálint hadnagyot ismertem fel...

Bálint majd kiugrott a bőréből, amikor fel-
ismert. Összetapogatott, megölelt és tiltakozásom
ellenére csókolt, ahol ért.

— Aranyos doktorkám — kiáltott fel torka
szakadtából. — Csakhogy újból látlak...

Alig tudtam lecsillapítani. Akkor csendese-
dett csak le, amikor figyelmeztettem, hogy mos-
tanában nem tanácsos magyar nyelven hangosan
diskurálni az utcán...

Hamarosan leadta, hogy mint civilinternált
éi a városban, nagyon jól megy a dolga, egy na-
gyon gazdag kereskedő családjánál lakik.

Aztán hirtelen észbekapott:

— Oppardon! — mondta hirtelen.

A hölgyére mutatott. Kézen fogta a fiatal,
egészséges, pufókarcu, fitos orru, mosolygós sze-
mű leányt, gyengéden felém vonta és szólásra
nyilott a szája:

— Bemutatom...

— A menyasszonyodat... — vágtam közbe
gunyosan. — Ocsim priatno... Nagyon örülök.

— Igen... — dadogta Bálint... A menyasz-
zonyom... Honnan tudod?...

Mosolyogva feleltem neki:

— Ismerlek!...

Bálint hadnagy, mintha kővé meredt volna,
ugy állt előttem a járda szélén.

Még a szája is tátva maradt a csodálkozás-
tól...

ÖTÖDIK FEJEZET.

A sadrinszki svéd vöröskereszt kórházban ott folytattam a munkát, ahol Jekaterinburgban abbahagytam.

Hangya szanitészem meg is mondta a véleményét az egyik betegvizit alkalmával:

— Így csendesen el lehet dolgozni, csak ne buzerálnák az embert folytonosan...

A régi betegek közül csak a három hadifogoly vörös katona hiányzott, akiket Hangya még Jekaterinburgban gyógyultaknak jelentette ki és a »saját szakállára« kiira őket a kórházból. Falura mentek ki a volt vörös katonák, mindenki a régi földműves parasztjához és a puska helyett újból kezükbe vették az eke szarvát.

Timkó doktor Kresztibe tette működése színhelyét, ahol mint idősebb medikus, Márvány doktor orvosfőnöke lett.

A tudós Timkó nagyon forszírozta volna a magánprakszist is, mert hogy nagyon szerette a pénzt, ha mindjárt Kolcsák-pénz is, azonban a környék parasztjai, főleg az asszonyok nem szimpatizáltak a Krisztus-szakállt viselő mogorva orvossal, inkább a barátságos, mosolygós képű *mládij vracsoť* keresték fel.

Ebben az időben magam se voltam tisztában orvosi tudásommal: a betegeim sehogyse akartak gyógyulni. Az olyan betegségek, amelyek a polgári élet fizető praksisában egy hét alatt

gyógyultak, itt legalább egy hónapon át húzódtak.

Hangya figyelmeztetett, hogy azért gyógyulnak olyan lassan a hadifogoly pácienseim, mert a gyógyultak nem szívesen rukkolnak be a lágerbe, jobban izlik nekik a kórház kitűnő kosztja.

Hát hogy jó volt a koszt, az tagadhatatlan, mert Varga és Patucsek urak óriási ambícióval dolgoztak a pince-helyiségben elhelyezett konyhában. Azonkívül nagyon hálásak is voltak, hogy kivettem őket a lágerből és a kórház konyháján adtam nekik munkát. Most már Varga a feleségemet kérdezte meg naponta, hogy mit főzzön ebédre, vacsorára, az ő kedvében akart járni.

Valahogy szerzett Orenburgból, tatár kereskedők útján piros paprikát és végre elkészítette a hónapokkal ezelőtt megrendelt gulyást is. Elza alig hogy megízlelte a pompás paprikás ételt, kijelentette, hogy ilyen erős ételt csak barbár népek ehetnek...

Patucsek ur, aki a csehekre való tekintettel még a keresztnévét is megváltoztatta és Vencelből Aladár lett, sorra gyártotta a szebbnél szebb tortákat, sőt jó pénzért a civilek megrendelésére is dolgozott.

Marcit csak úgy menthettem ki a szörnyű lágerből, hogy a borbélyi teendők mellett a tisztí szolga munkáját is végeznie kellett, azonkívül a kórház ambulanciáján is tevékenykedett. Rövidesen a garnizon cseh és orosz tisztjeit is az ügyes »román« származású »párikmaher« (ez az orosz neve a borbélynak) beretválta, aki az illendőség kedvéért szorgalmasan tanulta egy kórházi betegtől a román nyelvet.

Medgyánszki Száva földim is felgyógyult. Mint kórházi csinovnik és orosz tolmács működött mellettem. Száva intézte el a kórház orosz levelezését is, ő volt az összekötő a cseh kom-

mandó és a hadifogoly kórház között. Egyelőre még nagyon gyenge volt és sovány, de az étvágya öröndetesen javult...

Alig egy hét mulott el Száva felgyógyulása után, amikor örömmel láttam, hogy földim arca feltünően gömbölyödik, a fiu valósággal hizásnak indul...

Meg is dicsértem ezért Vargát, ott mindjárt Száva jelenlétében.

Medgyánszki fülig pirult el a dicséret hallatára és kijelentette, hogy nem a Varga ur kosztján hizott meg, mert a szakács sohase akarta a dupla porciót felemelni.

— Majd négyszemközt... — mondta nekem, pirulva.

Fönn a rendelőben faggattam a fiut:

— Talán valamilyen pénzforrásra tett szert és privát is kosztolja magát?...

Száva zavartan válaszolt:

— Pénzem? Nincs énnekem soha egy kopekám se... Állandó pénzzavarban szenvedek...

— Hát akkor?

— Nagy nehezen bevallotta, hogy van neki egy idősebb, gazdag özvegy asszony ismerőse, oda jár fel naponta vendégségbe és az öregasszony hízalta fel ilyen sikeresen, rövid idő alatt.

Gyanakodva kérdeztem tőle.

— Talán udvarol az öregasszonynak?...

— Azt nem! — felelte kacagva, még jobban elpirulva... — Az idős özvegyasszonynak, Mária Francownának van egy nagyon csinos unokahuga, Vera Viktorowna Kolotinszkája, annak udvarolok... Nagyon bájos, fiatal teremtés. Már féig meddig jegyben járunk...

Azután elmesélte, hogy milyen pompás uzsonnákat és vacsorákat eszik naponta Mária Francowna házában és hogy az utóbbi időben már magával vitte barátját is, a dalmát száрма-

zásu Kamenovics Milánt, a színházi zenekar prim-hegedüsét is, mert már egyedül nem győzte a bőséges kosztolást. Igaz ugyan, hogy Milán már egy évvel ezelőtt nőül vette a színházi zenekar zongaristanőjét, egy jobb családból való özvegy-asszonyt, — de hát mindezt Mária Francowna nem tudta és utóvégre a nők emberre is ráfér egy kis erősítés, a kitűnő koszt...

Másnap a népkertben találkoztam Medgyánszkival, aki Mária Francowna és* a rendkívül csinos Vera Viktorowna társaságában volt. A feltűnő szép arcu, jó növésű fiatal leány boldog mosollyal lépkedett Száva oldala mellett.

Száva bemutatott a hölgyeknek.

Az idősebb hölgyben, Mária Francownában felismertem a nemrég megbámult uccai ismerősömet, az ékszeres hölgyet. Most is úgy tele volt akgatva ékszerekkel a füle cimpájától kezdve a kisujja körméig, hogy ékszeres üzlet kirakatába lehetett volna kitenni reklámnak. Mindössze csak a fejét kellett volna kicserélni, mert mosolygós, behorpadt piros arca, festett szemöldöke, fénylő zsiros arcbőre és foghijas szája nem a legkellemesebb benyomást tett a szemlélőre...

Engem is meghívott csájára és amikor bejelentettem, hogy én már nők ember vagyok, mosolyogva válaszolta, hogy az nem tesz semmit. Be akarta nekem minden áron mutatni cousinéját Mária Konstantinownát, egy orvostanhallgatót, aki nagyon melegen érdeklődött irántam.

Megállapítottam, hogy a gazdag, jószívű Mária Francownának azonkívül, hogy a hadifoglyokat feltáplálja, legfőbb szenvedélye: a fiatal szerelmes párok összehozonálása volt...

Egyszer nagy titokban, a feleségem tudtán kívül, fel is mentünk Milánnal és Szávával Mária Francowna emeletes, pazarul berendezett laká-

sába, ahol pompás uzsonnát kaptunk, válogatott édességekkel, likőrökkel és ahol megismertem a fiatal, érdekes arcú medikát a permi származású Mária Konsztantinovná. Nagy megrökönyödésemre bevallotta nekem a medika, hogy halálosan szerelmes belém. Amikor figyelmeztettem, hogy már nős ember vagyok, harciasan, villogó szemekkel jelentette ki, hogy neki az mindegy, ő azzal nem törődik....

Azóta nem mertem fel menni Mária Francownához, de Mária Konstantinowna kitartóan ostromolt Száva útján... sőt egy alkalommal a kórházamban is megjelent, azzal a bejelentéssel, hogy *tanulni akar tőlem*...

Hetek multak el....

Elza is beleszokott a »pleni-élet«-be és abban reménykedett, hogy nem fog már sokáig tartani a »cigányélet«.

Nagyokat sétáltunk a kellemes, sárga őszi délutánokon az Iszet partján és a jövőnkéről álmodtunk...

Egy kis fiuról... egy kis fekete szemű fiuról, szegénységem, nevem örököséről álmodtunk messze az otthonomtól, Szibéria határvárosában, a sebes folyású, csacsogó Iszet folyó partján.

Boldogságunkat csak Mária Konstantinowna kitartó »üldözése« zavarta meg... Senki, soha egy szóval se árulta el Elzának Mária Konstantinownával való ismerettségemet és ő mindent megérezett, mindent tudott. De honnan tudta meg, hogy a medika üdöz szerelmével? Ördöge volt ennek az asszonynak...

Mojsejewék vendéglátása minden várakozást felül mult. Valósággal családtagnak tekintették az idegenből odaszakadt házaspárt.

Egy alkalommal — a kórházban dolgoztam éppen — a két fiatal asszony a szobánkban kézmunkázott, amikor a földszintes ablakon kereszt-

tül egy virágcsokor hullott be a szobába. A fiatal asszonyok, Elza és Galina az ablakhoz ugrottak és a »merénylőben« a szerelmes medikát ismerték fel...

Ezentul most már kettesben szívták a véreket. Volt mit hallgatnom... hasztalan bizonyítottam ártatlanságomat...

Egyik koraőszi napon Medgyánszki Száva jelent meg lakásomon, egyetlen és legszebb ruhájában és bejelentette, hogy — bucsuzni jött.

Nagy meglepetéssel értesültem, hogy már jóval előtt belépett a délszláv dobrovoljacok közé, Blagotics őrnagy ezredébe, most már elég erősnek érzi magát, az iratokat is megkapta, utazni akar...

Készen megirt nyugtát tartott a kezében kétszáz rubelről kiállítva. Kölcsön kéri tőlem az öszeget, hogy legyen utrahalója Cseljabinszkig.

Igyekeztem lebeszélni őt:

— Hisz adok én magának pénzt amugy is, ha szüksége van rá. Gondoljon az édes anyjára, aki haza várja a fiát... Hisz nemsokára megkezdődik az evakuálás...

Nem használt a beszéd: Száva kijelentette, hogy a barátai is elmentek úgy érzi, hogy a kötelesség szava szólítja...

Mindössze arra kért, hogy ha hamarabb érnék haza Szuboticára, keressem fel az édesanyját, ott laknak a szerb templommal szemben, a kis sarokházban és mondjam meg neki, hogy a fia jól van, egészséges. Akkor is azt mondjam, hogy jól van, ha a vörösök elleni harcokban valami baja esnék...

— És Vera Viktorowna? — kérdeztem tőle.

— Vera majd megvizsgálódik — válaszolta a fiu. — Megígértem neki, hogy ha szabadságot kapok, meglátogatom szerb hadnagyi uniformisban...

Mint utolsó ütőkártyát Kamenovics Milánnal hozakodtam elő:

— No és Milán? Mért nem megy ő is magával? Majd ő nyugodtan hegedül a zenekarban, amíg maga veszélynek teszi ki fiatal életét...

Száva mosolyogva válaszolta:

— Milán nem jöhet velem... Képzelse csak doktor ur... a felesége tegnap éjjel ikergyermeket szült...

Már leesett az első hó, amikor lelkes házigazdám, Mojszejew ur szomorúan állapította meg, hogy a nagy lendülettel indult Kolcsák-féle offenzíva a Perm—Vjatka közötti vasútvonalon, délen pedig a Volga mentén teljesen megakadt.

A csapatok további előnyomulásának a vörösekön kívül a fehér ellenség, a hó és a fagy is gátat vetett. A déli szárnyon küzdő cseh legionisták és a délszláv dobrovoljácok is megállásra kényszerültek.

Mojszejew urat nagyon lehangolták a Szibériából érkezett újabb hírek is, amelyek szerint az angol—amerikai segítő csapatok szállítása egyenlőre, bizonytalan időre — elmaradt. A begéért fegyveres segítség csak papirosra maradt meg. A szövetségesek mindössze két angol katonai zenekart, néhány öreg generálist, angol és francia attasékat és diplomatákat bocsájtottak Kolcsák admirális rendelkezésére.

A japánok küldtek ugyan segítő csapatokat, — néhány brigád gyalogságot és tüzérséget — de ezeket saját önző hódító céljaikra használták fel úgy, hogy a szövetséges japán csapatok többet ártottak, mint használtak.

A tél folyamán rengeteg *nyári* felszerelés, ruha érkezett Amerikából Szibériába és valószínűnek látszott, hogy késő tavaszra a *téli* felszereléssel megrakott hajók is ki fognak kötni Wladivosztokban...

— Az orosz katonasággal se jutunk előre:

— panaszkodott Mojszejew ur — az öreg katonák, a frontovikik már nem akarnak a vörösek ellen harcolni, eldobják a fegyvert, a fiatalok kiképzésére pedig nem áll elegendő idő rendelkezésünkre... Az entente fegyveres segítsége nélkül el vagyunk veszve... Tisztünk van ugyan elég, minden zászóaljra jut egy generális, csak éppen közlegényünk nincs. Harcos katona, aki szívvel-lélekkel küzdene a vörösek ellen...

November elejére már magas hó fedte az utcákat. A szánkók simára csiszolták az utakat. Élénk közlekedés indult meg a szomszédos falvakból a befagyott folyókon keresztül. Az utcákon könnyű szánkokat röpitettek a csilingelő, apró lovak. A tehetősebb gazdák trojkákon száguldottak a forgalmas utcákon keresztül, mintha sietős dolguk volna.

A gondos orosz háziasszonyok a tél beköszöntésekor papiroscsikokkal ragasztják be a lakó-szobák ablakait. Enélkül lehetetlen a szobákat kellően átfűteni. Mindössze a kis szellőző ablakocskákat a fortucskákat, hagyják szabadon, amiken keresztül szinte *láthatóan* áramlik be a metsző hideg levegő.

A cseh-orosz kommandóval egyetértően elhatároztuk a sadrinszki fogolytábor és kórház evakuálását. Norlint takarékosági szempontok vezették, amikor a hadifoglyok koncentrációját felfűszerte: alaposan megcsappant a tartalék kasszája az utóbbi hetekben. Ebben az időben a Gubernia összes hadifoglyát Kresztiben, az óriási gyűjtőlágerben koncentrálták. Sadrinszkból előbb a hadifoglyokat szállítottuk a szomszédos Kresztibe és csak azután került sor a kórház betegeire.

Fájdalmas szívvel bucsúztunk a Mojszejew családtól. Senki se csodálkozott, amikor az el-

váláskor a búcsuzók szeme könnyben uszott...

A felpakolt szánkó már a ház előtt csilingelt. Nehezen ment a búcsuzkodás. Az asszonyok összehúzózkodtak én meg könnyes szemekkel szorongattam Mojszejew ur erős kezét.

Valami olyasfélért motyogtam, hogy még ebben az életben meg fogom hálálni jószágukat... Tovább nem tudtam folytatni. Valami összeszorította a torkomat. Nem jött ki több hang a számon...

A Mojszejewéktől kölcsönbe kapott utazó bundákba burkolózva indultunk neki száraz, kemény, hideg időben a több mint két órányi szánkóútnak...

Az út mindenütt magas hóval borított erdőségek mentén vezetett el.

A meghatottságtól sokáig nem tudtunk szóhoz jutni. Különösen Elza volt nagyon elszomrodva: ott kellett hagynunk a megszokott meleg otthont és újból katonai parancsszóra kell utaznunk a bizonytalanságba.

Útunk első szakaszán hadifogoly transzporttal találkoztunk a kanyargós, széles erdei országuton. Könnyű kabátokba öltözött hadifoglyok lépkedtek a mély hóban szigorú fegyveres őrizet alatt. Egyesek rongyos, nyári zubonyban cipelték holmijukat és csak nagy erőfeszítéssel jutottak előre a nagy hidegben.

Tiszti transzport volt. Lehettek vagy kétszázan. Osztrák-magyar és német fogoly tiszték. Ruházatukról leolvastam, hogy valamennyien régi, Szibériát látott hadifoglyok voltak. A menet végén parasztszánkók vitték utánuk a katonaládákat.

Fáztam... A nagy szőrmebundát egészen a fülemig húztam fel, úgy hogy csak a szemeim látszottak ki. Elza viszont, legnagyobb bosszúságomra kijelentette, hogy neki melege van és szabadon hagyta arcát.

Amint utolértük a menet végén kettesben bandukoló tiszteket, az egyik fiatal zászlós magyar nyelven szólalt meg:

— Ezek bizonyára orosz burzsuk... Menekültek...

— Most érkeztek haza Szibériából, vélekedett a másik.

— Szegények... — sóhajtotta az első tiszt. Még jobban a subámba sülyedtem.

Mosolyogva sugtam Elzának:

— Ha tudnák, hogy a burzsuki egy közönséges pleni...

Szánkóink a nagy hóban csak lépésben haladt. A rendetlen sorokban menetelő tisztek a ló utjába kerültek.

Néhány lépéssel odébb újabb magyar szó ütötte meg a fülemet:

— Hát ez a vén majom hová viszi ezt a fiatal tyukot?

— Tatárnak nézem ezt a hólyagot — jegyezte meg egy másik tiszt.

Egy harmadik a szájával nagyot cuppantva kiáltott fel:

— Jó nő!... Elszegődnék hozzá a télre juhászutyának.

Az a magyar tiszt, aki kutyafejű tatárnak nézett engem, harsány hangon kiáltott előre:

— Pista! Ide süss!... Ez a nő éppen neked való. Erigyi oda, küld a fenébe azt az orosz bikát és üljél te oda melléje...

Elzát nagyon mulattatták a vidám fickók megjegyzései, mert — egy szót se értett magyarul. Annál jobban pukkadtam én fogoly-társaim különös szórakozásain...

Szerettem volna kibujni a bundából és jó hazai nyelven oda kiáltani nekik, hogy:

— Kuss!!

Meggondoltam magamat: nem rontom el a mulatságukat.

A német tisztek már udvarias bókokat mondtak, a feleségemre sandítva. Nem úgy, mint a magyarok, akik *bizonyosak* voltak abban, hogy az utazó »orosz pár« nem érti ekzotikus nyelvüket.

Az egyik német tiszt, aki hétrét görnyedt letelömött hátizsákja súlya alatt sóhajtozva mondta:

— Csak tudnám, hogy hová visznek bennünket.

— Mindegy: nem haza — felelte a másik.

— Rossz sejtelmeim vannak... — így az első.

— Fáradt vagyok — nyögte a germán — nem adnak ezek a konvojok pihenőt?

A menetelő oszlop első soraiban legnagyobb csodálkozásomra Bálint hadnagyot fedeztem fel.

Lehorgasztott fővel, szinte meggörnyedve botorkált a mély, csikorgós, fagyott hóban. Amikor szánkónk elhaladt mellette, alig észrevehető futó pillantást vetett ránk azután újból a csillogó hóra meresztette tekintetét. Bizonyára a menyasszonyára gondolt...

Önkénytelen mosoly jelent meg ajkaimon. Elzát könnyökömmel tettem figyelmessé. Ő már ismerte Bálintot és tudott viselt dolgairól is.

Tehát a hamis civil-papirosok se segítettek. Hja, ember legyen az, aki tuljár a csehek eszén... Nem sikerült neki. Pedig szegény, hogy félt a lágerélettől...

Megsajnáltam.

Csendesen odasugtam neki:

— Bálint...

Fel se nézett... csak lépkedett tovább.

Hangosabban szólítottam:

— Leutnant der rezerve Bálint...

Felkapta a fejét és a háta mögött lépkedő tisztnek oda szólt:

— No... mi kö?...

Nevetve szólítottam meg:

— Hogy kerülsz te ide Bálint, a civilinternált? Hiszen te nem vagy hadifogoly...

Majd hanyatt vágódott ijedtében, amikor megismert. Elsápadt, aztán megint vérvörös lett az arca. Némán üdvözölte a feleségemet, aztán a szánkóm mellé furakodott, belekapaszkodott a karfába és húzatta magát.

— Ne is kérdezz doktorkám... — nyögte elborult arccal.

— És a menyasszonyod?

Szabadon lógó jobbájával legyintett a levegőbe:

— Megjártam... pehhem volt vele...

Aztán elmesélte, hogy szerencsétlenségére egy cseh tiszt is udvarolni kezdett a menyasszonyának. Furcsa eset. A magyar hadifogoly tisztnek egy cseh légionárius legyen a riválisa...

— Barátom, — így számolt be nekem Bálint hadnagy — olyan szépen indult minden és a végén kijött egy nagy — koléra. Még annál is rosszabb... Képzeld csak, a leendő anyósom nagy büszkén ujságota a cseh tisztnek, hogy a lánya már nem szabad, mert a vőlegénye egy magyar civil-internált... »Micsoda?«... Kiáltotta a cseh tiszt, »magyar civil-internált? No még ilyet se láttam«. A többit már elképzelheted... És én ezzel a hülye tök fejemmel ahelyett, hogy német névre állítottam volna ki a vörösök alatt a papírjaimat, (ami egy pénzbe került volna), meghagytam eredeti, becsstelen nevemet...

Nagyot lélegzett, mint aki valami lidérctől szeretne megszabadulni, azután savanyu arccal így folytatta:

— Barátom... ha én ezt sejtem... már régén megleptem volna. Aztán kereshettek volna lámpással... De nem tudtam semmit... Ördög vigye az egészet... Beidéztek a cseh kommandóra. Elegánsan beállítok... Hát csak belöknek

engem, barátom, a tyurmába és egy húszonnégy óráig se szó se beszéd... Aztán kiállítottak étlen-szomjan a nagy hidegben, kis kabátban a kaszárnya falához és három puskás katona rámfogta a töltött fegyvert. Barátom... tiszta téboly, esküszöm...

A tiszt csak ennyit mondott németül:

— Ha bevallja, hogy magyar hadifogoly, akkor nem esik bántódása, de ha tagad, akkor mint vörös kémek agyonlövötem, mint egy kóbor kutyát...

— Persze mindent bevallottam és rád is hivatkoztam, mint ezredtársamra, hogy te is ismeresz. Aztán így falhoz állítva vártak vagy egy óra hosszat a döntésig, aztán megkegyelmeztek, a lágerbe dugtak és most itt vagyok... Hát így állítottak engemet — falhoz...

Nem folytathatta tovább, mert a kísérő őrmelléje lépett és keményen szólt rá:

— Nyilzá goszpodá! Nyilzá!...

Bucsut intettem Bálintnak.

A kocsisom végig megsuhintotta ostorával a lovát.

Kresztiben kellemesen befűtött, barátságos lakás, durmoló szamovár és pompás villásreggeli várt ránk Froszt ur jóvoltából.

A falu legszebb emeletes házában bérelt ki számunkra egy erkélyes lakást, amelynek ablakai a szeges drótkerítéssel körülvett, hatalmas fogolyvárosra nyilottak.

Az ünnepélyes fogadtatásnál megjelentek lakásomon Timkó és Márvány doktorok is, valamint Felgenhauer ur is honfitársával, a kórház birodalmi német fogtechnikusával, Páschke urral, akit a germánok, a rövidség kedvéért »doktor ur«-nak szólítottak. A két orvos, Timkó és Márvány ezért nagyon dühösek voltak, de Froszt ur kijelentette, hogy egyformán illeti meg mind

a háromukat a doktori titulus. És aztán emellett maradtak.

A háziasszony bakfis leánya. Szófia virágokkal kedveskedett Elzának. A szoba-virágokból összeállított csokor egyszeribe feloldotta a fájdalmat, amit a Mojszejew háztól való elszakadás okozott...

Marci is előjött pucceri minőségében és serényen szorgoskodott a csomagok behordása körül. Nagyon szomorúnak látszott. Tudtam, hogy mi fáj neki: megigérttem, hogy a legközelebbi gyógyszer és kötszer szállitmányt a felesége fogja Kresztibe szállítani.

Varga ur szertartásosan hajlongott. Mintha tekintélyes pocakja leapadt volna. Mosolygós ábrázattal mondta:

— Isten hozta kedves családjával.

Megveregettem széles hátát:

— No Varga ur — mondtam mosolyogva — most aztán hagyjon nekem békét a kutyvasztásával... Itt van a fiatal asszony, ha tudni akarja, mit főzzön...

Froszt urtól tudtam meg, hogy Patucsek urat, mint létszámfelettit a lágerkórház konyháján helyezték el, ami nem tetszett egy cseppet se a tortaművészeknek.

HATODIK FEJEZET.

Kreszti...

A hadifogolyvárosban a sok vihart látott, sokat csalódott plenik fájó szívvvel rendezkedtek be. Mintha újból *évekre* történt volna a berendezkedés. A régi hadifoglyok már tizennégyben megtanulták, hogy a »pár hónapos« hadifogság beláthatatlan évekig tart. És most, a polgárháboru kilátástalan frontja mögött a fogság ideje ép oly bizonytalan volt, mint a cári rezsim alatt...

De *ez a szigorított* börtön — a szabadság után — valahogyan fájóbb volt, mint a szibériai zöld káder »kedélyes börtöne«...

Most meg már arról volt szó, hogy az ideiglenes szibériai kormány újból megüzente a háborút a központi hatalmaknak, a breszti-litovszki békét nem ismerte el...

A fogolyváros tiz hatalmas, emeletes köépületét az orosz parancsnokság osztotta fel a hadifoglyok között. A legszebb, déli fekvésű piros épület a tiszteknek jutott. Külön épületbe kerültek a germán közkatónák, külön helyezték el a magyar és az osztrák legénységet is. A keleti rész két utolsó épületét kórházi célokra használták fel.

A szeges dróttal körülkerített, gondosan őrzött lágerben látták viszont egymást Szibéria legkülönbözőbb részeinek hadifoglyai. Ide szállították azokat a szökevényeket is, akiket az utób-

bi hónapokban fogdostak össze a Guberniában. Kresztiben találkoztak a környék — parasztoknál dolgozó — legénységi hadifoglyai is.

Repültek a hetek, a hónapok.

A hadifoglyok rövidesen belátták, hogy a orosz koszt mellett hiába hallgatják ölje tett kezekkel a szibériai szél siralmait, attól még nem javul fel a hiányos étellemezés, nem telik meg a gyomor.

Munka után, kereset után kell nézni...

Szinte máról-holnapra varázsolták elő a külföldi műhelyeket. Az egyik csoport kefék gyártott, a másik bádogos üzemet nyitott. A közös termekben gyárak bujtak elő a föld alól. A szerszámokat is maguk készítették a mesterek, az anyagot pedig külön beszerzők vásárolták a környéken. Rövidesen *gyárváros* lett a hadifogly városból, ahol serényen folyt a munka kora reggeltől késő estig és a tükörtől, pudertől, szappantól kezdve a smirgli-papirosig mindenféle cikket gyártottak a lágerlakók. A produktumokat a városokban értékesítették civil-internáltak után, de hamarosan a környékbeli orosz kereskedők is a gyárvárosban szerezték be áruikat. Tóth hadnagy köré csoportosultak a kosárfonók, Barta zászlós volt a bádogüzem vezetője. Nagy Benő iparművész festőiskolát nyitott, Kelemen főhadnagy cipőgyárában a legszebb női cipőket állították elő. Kapitányok, főhadnagyk dolgoztak a cipőkrém-üzemben is, amely nem győzött a rendelkezésnek eleget tenni. Azoknak a tiszteteknek, akik a fizikai munkát nem tartották »Standesgemäss«-nek, csakhamar felkopott az álluk, mert a pénzügyforrások már régen bedugultak...

Bálint hadnagy a cipőkrém gyárban dolgozott, mint egyszerű munkás. A főnöke egy tőkepénzes kadetaszpiránt volt. Bálint könyökig vágkált a festékben, a kezeit tönkre tette a munka,

elegáns öltözei lerongyolódtak. Csak régi, derűs kedélyét őrizte meg, amit még a frontról hozott magával.

Amikor meglátott a gyárváros uccáján, már messziről kiáltotta felém:

— Egy cigaretta... doktorkám... Hallom van egy kis pálinkád... Adhatnál egy kis alkoholt a kórházból... nézd, egészen elhervadok...

Máskor meg így dicsekedett Bálint:

— Barátom... én nem értem: itt a lágerben, a piccsen olyan nyugodtan alszom, odakint a cipilpapirokkal a zsebemben, a hófehér, tollas ágyban, egy nyugodt éjszakám se volt...

Egy fiatal, rózsásarcu, szőke haju könyökgifestékes, szutykos zászlós ment el mellettünk:

Bálint mosolyogva mondta:

— Ez a fiu is velem dolgozik a cipőkrémgyárban... Az apja otthon dús, gazdag cipőgyáros... A fiu panaszkodik, hogy itt rosszul fizetik a munkásokat... Azt hajtogatja: ha átveszi otthon az apja gyárát, felemeli az összes munkások fizetését...

A legénységi épületekben nehezen indul meg a munka. A germánok csodálattal nézték az osztrák-magyar tisztek erőfeszítéseit, de maguk nem mertek hasonló vállalkozásokba kezdeni. Azon a véleményen voltak, hogy nem érdemes a tőkét bizonytalan ideig tartó üzemi vállalkozásokba fektetni.

A nem dolgozó »előkelő« aktiv tisztek, a tiszti abteilung külön sarkába vonultak és kettésével papirosokból ragasztott bokszokba zárkóztak be. Ez az elkülönítés szükségesnek mutatkozott, mert az utóbbi időben a tisztek már nem bírták elviselni egymást. Az idegek is felmondták a szolgálatot a hosszú fogság után...

Két aktiv kapitány már három éve lakott együtt Szibériában és ismerték egymás minden

gyengéjét. Az egyik, osztrák kapitány, naponta korán reggel ébredt és kis lavórában derékig mosta le magát. A mosdás után dzsiggellő táncmozdulatokkal rázta le cipőjéről a vízcseppeket. Három évig tűrte, türelmesen szemlélte jóbarátja, a magyar kapitány ezeket a napról-napra szabályszerű egyformaságban jelentkező táncmozdulatokat, de most végre kitört belőle a rég elfojtott indulat: neki ugrott társának, alig lehetett őket szétválasztani.

A dühroham után a kórházba hozták a magyar kapitányt, hogy »feldult idegeit« rendbe hozhassa.

Síró hangon panaszkodott a kapitány:

— Doktorkám... Három évig, szótlanul, magamba fojtva minden indulatot, mint jól nevelt emberhez és aktív tiszthez illik némán türetem ezeket a reggelenkénti vízcseppet lerázó dzsiggellő táncmozdulatokat... De most már nem birtam tovább... Kitört belőlem a három év alatt összegyülemlett keserűség...

Majdnem összeütközésre került a sor a magyar és osztrák fiatal tisztek között is. Az egyik fiatal magyar zászlós, magacsinálta hegedűjén tanult hegedülni és naponta négy óra hosszat cincogtatta szerszámját: gyakorolt. És mindig ugyanazt a nótát huzta, mindig ugyanazokkal a hibákkal. Már mindenki kórusban énekelte a primitív dalokat az előre tudott gikszerekkel, amikor az osztrák tisztek kijelentették, hogy nem tűrik tovább ezt a primitív cincogást.

Összeveszték. A vége persze kibékülés lett. Az ambiciózus muzsikust külön szobába zárták és helyette a rangidős kapitány került a fiatalok közé.

A tisztek között fegyelemről szó sem lehetett. Ki voltak ugyan nevezve a láger, épület és szobaparancsnok tisztek, de ezeknek működési

köre csak papiroson volt: a bolsevik uralom óta a fogoly tisztek között a katonai diszciplína teljesen ismeretlen fogalomná váltott.

A lovagias ügyek a mindennapos eseményekhez tartoztak, de már jegyzőkönyveket se vettek fel: egyszerűen napirendre tértek a becsületbeli ügyek felett. A becsületbirósági eljárások már a szibériai lágerekben lejáratták magukat.

Kegyetlen hideg idők jártak, amikor a birodalmi német kolónia is megunta a hosszantartó tétlenséget, nagyot gondolt és színház építéséhez kezdett.

Az egyik szabadonálló vásárcsarnok épületét alakították át színházzá néhány rövid nap leforgása alatt. A hét elején még üres, piszkos, pókhálós falak ásitottak a sötét, hideg vásárcsarnok épületében, vasárnapra pedig már ki volt tűzve az előadás »igazi« német színészekkel. Száz és száz ember dolgozott a színház épületében. Furtak, faragtak, kályhákat csináltak, reflektorokat állítottak be, függönyt varrtak, kuliszákat festettek. Az előadásra készen lett a vasfüggöny is és pompás zenekar szórakoztatta a színházat zsufolásig megtöltő pleni-közönséget. Forró volt a siker, csak a női szereplőktől nem voltak elragadtatva a plenik.

A német színház sikerén felbuzdulva a magyar hadifogoly tisztek és legénységi foglyok is hozzáfogtak a *Magyar Színház* építéséhez.

A fából épített, ötven méter hosszú vásárcsarnok színházzá való átalakítására kaptak engedélyt az orosz kommandánstól.

A színpad sokkal nagyobb és modernebb volt, mint a németeké. A proscenium páholyok falait Nagy Benő művészi festményei díszítették.

A magyarok már sülyesztett zenekarral dolgoztak, ezzel is lefőzték a német sógorokat.

A zenekar helye is elkészült, a hangszergyárak csak úgy ontották a hegedűket, csellókat és a nagybőgőket. A butorokat is a táborban gyártották. A negyventagu szinfónikus és husztagu színházi zenekar fuvóhangszereit Norlin és Krebsz urak küldték ajándékba Jekaterinburgból. Az első szobadisztet is elkészült Nagy Benő izléses tervei szerint. Farkas, kadetaszpiránt, aki a fogságban lépett elő zászlóssá és aki békében vidéki ripacs volt, megszervezte a szintársulatot nagyobbárszt vidéki, hivatásos színészekből. A főrendezői és igazgatói állásra a pesti László főhadnagy pályázott azon a címen, hogy ő békeidőben az egyik pesti lapnak állítólag színházi kritikusa volt.

Mire kitavaszkodott, a színház teljesen készen állott, csak még a szindarabok hiányoztak. Erről teljesen megféledeztek.

Farkas rendező ide-oda futkosott, tárgyalt, német darabot akart sebtében magyarra fordítani, azonban a színügyi bizottság, amely a kórházi gyógyszerertárban tartotta üléseit, lefújta ezt a tervet.

Balog gyógyszerész — aki éppen a nagydobon dolgozott — valahogyan elárulta, hogy én békeidőben novellákat és humoros karcolatokat írogattam a lapoknak.

Kórházi rendelés után felkerestek a színügyi bizottság tagjai és felkértek, hogy vállaljam el a színházi szerző szerepét, írjak nekik darabokat.

Addig kapacitáltak, amíg végre is kötélnek álltam és három nap alatt leszállítottam nekik egy egész estét betöltő kabaré-műsort.

Emlékezetből leírtam nekik a tizenhét májusában látott Nagy Endre kabaré három tréfáját, köztük Harsányi Zsolt nagysikerű darabját, a Szövetségeseiket. Gondoltam: ha a daraboknak Pesten sikerük volt, itt se bukhatnak meg, még

akkor se, ha a szövegen itt-ott »javítani« fogok.

A tréfákhoz — mialatt a próbák folytak — egy negyedik, eredeti kis szatírárt is írtam a je-katerinburgi svéd »segítő« irodáról.

Az első magyar kabaré estnek emlékezetes nagy sikere volt. Nagy Benő játszotta a Szövet-ségesekben a magyar huszárt és egy birodalmi német hivatásos színész a germán katonát. Öt-ször egymásután kellett megismételni a kabaré-estélyt. Kasszasiker volt: a bevételen újabb anyagot vásároltak és lázasan készültek a további előadásokra.

Most már azután nem volt nyugtom. Egyfelől a színügyi bizottság tagjai ostromoltak újabb »eredeti« darabokért, másfelől Elza duzzogott amiatt, hogy minden szabad percemet az írásnak szentelem és a nyolc hónapos házasságom férj, a feleségét — elhanyagolja.

A sok huza-vona, küldöttségjárásnak vége mégis az lett, hogy egymás után három *eredeti* egyfelvonásos vigjátékot szállítottam le a Magyar Színház számára, amelyek közül különösen kettővel, »A pleni házassodik« és »A fogorvos« című darabokkal arattam »forró sikert«.

Szerzői tiszteletdíj helyett mindössze azt kötöttem ki, hogy *ezután* békében hagy a színügyi bizottság. Már attól kellett tartanom, hogy a feleségem nyílt lázadásba megy át... Elzát, aki egy szót se értett magyarul, végtelenül untatták ezek a forró színházi esték.

A színházi előadások, a próbák izgalmai, a készülődés, a diszletek festése, kellékek beszerzése, egy időre feledtették velünk, hogy fogságban vagyunk.

A polgárháború hírei is alig érdekelték bennünket. Közömbösen vettük tudomásul, hogy Denyikin tábornok csapatai már Moszkvát fenyegetik, a nyugati fronton Judenics tábornok se-

rege Petrográdot ostromolja és hogy a keleti fronton is megkezdődött a fehérek offenzívája.

Arra se gondoltunk, hogy ezerkilencszáztizenkilencben járunk. A mi figyelmünket az utóbbi időben teljesen lekötötte az a lavka-hír, hogy a magyar tisztek összeültek és emlékezetből leírták a *Lednyvásár* teljes szövegét és zenéjét.

A szöveget és a verseket legnagyobb részben László főhadnagy diktálta le, aki a krasznójarszki fogoly-színházban a próbákkal együtt ötvenszer hallgatta végig a darabot. Az operett zenéjét is krasznójarszki tisztek füttyülték le a karmesternek, a bácskai származású Gartelgruber hadnagynak, aki az énekszámok, a kórusok és a zenekar betanítását is vállalta. Bessy és Lucy szerepére nagyszerű primadonnái voltak a magyar színháznak. A szubrettnék olyan vádliai voltak, hogy Fedák Sári elbujhatott volna mellette. És fiatalabb is volt a huszesztendőss hadapród-szubrett, mint Fedák.

Nagy Benő vezetésével lázasan dolgoztak a festők is a kulisszák tervezésén, festésén. Különösen a második felvonásbeli yacht és a tenger kulisszák ígértek szenzációsaknak. A bádigosok és szerelők újabb két színpadi reflektort készítettek, hogy annál teljesebb legyen a siker. Az asztalos műhelyben műbutorasztalosok, fővárosi iparművészek tervei alapján készítették Harrison milliomos butorait. A színházi szabóság műhelyeiben is hozzáfogtak a női kosztümök készítéséhez.

A németek tehetetlenül nézték a Magyar Színház virágzását. Belátták, hogy ilyen társulattal nem konkurrálhatnak még Schiller »Haramiák« című drámájával se. Pedig Schiller az mégis csak Schiller marad még Kresztiben is...

Ellenkabaré estét rendeztek a németek »Wiener Praterleben« cím alatt, amely alkalommal a

»Heurige« című szentimentális életképükkel sikerük is volt. A német kabarét Prsechisztál főhadnagy kupléi mentették meg, akinek kínai kupléit frenetikus tapsokkal honorálta a publikum.

*Schnederedenk das ist mein Name
Bin ein Kineser aus Trencsén.*

Ezt énekelte a főhadnagy és amikor a refrénhez ért a »Nasi-vasi hu-kakada, kakadu«-hoz, az egész publikum a kínai copfos, táncoló főhadnaggal énekelt együtt.

Tavasszal a németek elfordultak a színházaktól és egészen új tervekkel lepték meg a lágert. Bérbe vettek egy nagy darab földet a tábor mellett, felszántották az egész területet és reggeltől estig felváltva dolgozott rajta vagy száz ingujjra öltözött germán.

Veteményes kerteket csináltak kutakkal, öntöző csatornákkal, hogy majd nyáron legyen nekik zöldfélé a közös konyhán, sőt: a felesleget áruba fogják bocsájtani.

Nagyon verték a mellüket, hogy ez többet fog jövedelmezni, mint az ipari termékek előállítás.

Időközben az osztrák-magyar foglyok gyári üzemei olyan nagy forgalmat csináltak, hogy külön bankot kellett »gründolni« — amelynek élén kiváló bankszakértők állottak, hogy a nagy pénzekkel »dolgozó« gyárosok munkáját megkönyvítsék. Ezentul az orosz kereskedők már csak a *clearing-bank* útján érintkezhettek a tőkepénzes gyárosokkal, a termelőkkel.

A clearing-banknak külön biztosító osztálya is volt. A biztosító intézet »nem sikerült szőkés esetére« kötötte az üzleteket. Huszonöt Kólcák-rubel befizetése ellenében a láger fogdájába csukott szökevényeket, a biztosító látta el naponta élelemmel és pénzsegéllyel. A biztosítás ez a fajtája különösen a láger gyári munkásai kö-

zött volt népszerű, akik a *week-end* két napjára előszeretettel szöktek be a városba egy kicsit — körülnézni. Ha elcsípték őket a csehek, vagy az örök és magánzárkákba csukták be a szökevényeket: a »szabadságvesztés« idejére teljes ellátást és pénzsegélyt kaptak a biztosító intézettől.

Közben a rövid tavaszból hirtelen nyár lett, forró nyár. A lágerben arról suttogtak a foglyok, hogy a vörös hadsereg általános offenzívába kezdett...

A »Leányvásár« előadását nagy gonddal készítették elő. A színpadi és zenekari próbák már együtt folytak, a kulisszák és a kosztümök elkészültek. A kórusok pontosan működtek, a táncok nagyszerűen mentek.

A színház épülete a láger szélén állott, a lakásomhoz vezető ut közelében.

Kihallatszott a faépületből a tengerészek kórusa:

*Nincs több oly ur, mint a tengerész:
Bárhová lép hej, mindig csókra kész...*

A németek hatalmas, megművelt földterületén zöldültek már a vetések, kikelt a hagyma, a burgonya. A germánok nagy ambícióval locsolták a zöld veteményeket este reggel...

Julius közepén, éppen a »Leányvásár« főpróbáján ültem a színház nézőterén, amikor a lágerkommandó kövér orosz csinovnikja egy sürgőnyt nyomott a kezembe, amelyben az állott, hogy azonnal jelentkezzem Sadrinszkban a katonai parancsnokságnál...

HETEDIK FEJEZET.

- Hová mégysz?
- Egy kis dolgom van a városban...
- Ráérsz holnap reggel...
- Sürgős ügy...
- Mi az a sürgős ügy?
- A kórház számára kell bevásárolnom.
- Megyek én is veled.
- Nem lehet. Nagyon sietek. És neked árt a kocsirázás... tudod...
- Vigyél magaddal...
- Nem tehetem... Nagyon sürgős dolgom van.
- Képzelem!... Mindenesetre: jó mulatást...

Elza és köztem folyt le ez a párbeszéd, mi alatt a porköponyegembe bujtam.

A trojka már a lakásom előtt várt. A jancsik a türelmetlen lovakkal vesződött.

Elza előtt titkoltam, hogy a katonai parancsnokságon kell jelentkeznem. Meg akartam kiélni őt a felesleges izgalomtól. Azzal tisztában voltam, hogy *hiába* nem rendelkez be Sadrinszkba... Valami baj van. De micsoda? Eddig békében hagytak... A parancsokat a cseh megbízott, Rubes ur kézbesítette. És most személyes jelentkezést követelnek.

A kora délutáni órákban indultunk.

Valósággal repültek a lovak a könnyű kocsi-val a poros országúton. A juliusi nap tűzét alig

éreztem a száguldó lovak mögött. A földeken a termés már keresztbe rakva pihent.

Azon törtem a fejemet, hogy mi lehet az a sürgős ok, ami miatt személyesen kell jelentkez-nem. Összeszedtem a hadifogság összes bűneit... Nyilatkoztam volna a fehérekről és valaki be-árult? Talán csak nem azért hívatnak, mert eny-hén bíraltam el az invalidusokat?...

Rettenetes volna, ha letartóztatnának. Itt az ilyesmi nagyon könnyen megy...

A jamscsik, erőteljes, széles vállu, napbarni-tott, szőke haju, középkorú muzsik eszeveszetten hajtotta a lovait. A kocsi kerekei alig érték a földet.

— Hé! Mért hajtasz olyan bolondul? — kér-deztem a kocsisomtól.

— A praporscsik ur parancsolta — vá-laszolta a jamscsik maga elé...

— Azt parancsolta?

— Azt.

— Akkor lépésben hajts...

A katonáknál sohase szabad sietni — gon-doltam magamban. — A mozgósításnál se siet-tem. Nyolc nap alatt tettem meg a két napig tartó utat és még mindig nagyon korán rukkol-tam be ezredemhez, a nyolcvanhatosokhoz...

Pedig *akkor* is sürgőnyt kaptam.

Most se sietek. Mire való az a nagy sietség. Annak sürgős, aki a táviratot küldte, én ráérek: kitelik a fogság éveiből bőven.

Odaszóltam a kocsisnak:

— Csak lassan jamscsik. Nagyon megizzad-tak a lovaid.

A jamscsik engedelmet kért, hogy rágyujt-son egy mahorkára. Megkináltam egy amerikai cigarettával. Mióta az »uri élethez« szoktam, nem bírtam a mahorka bűdös, fojtó füstjét.

A kocsis nagy élvezettel gyújtott az illatos cigarettára.

Teli tüdővel szivta a dohányfüstöt.

— Az ur hadifogoly, vagy civil? — kérdezte.

— Hadifogoly — válaszoltam.

— A harctéren fogták el?

— Ott.

— Hol?

— Sztaniszlau mellett, Galiciában.

Fürkészve vizsgálta az arcomat, féloldalt fordulva:

— Ausztric?

— Magyar.

Körülnézett. Hatalmas fenyőerdő közepén jártunk. A tikkasztó, forró nyári levegő a fenyőágak tikkadt zöldje körül vibrált. Néma volt körülöttünk minden...

Ragyogó arccal ujságolta:

— *Jönnek a vörösek...*

Az arcomba nézett szempillái mögül.

Rövid szünet után hozzátette:

— Szlávo Bogu.

Fontoskodó arccal ujságolta, hogy a vörösek már Jekaterinburgot is visszafoglalták a fehérektől és a szibériai vasutvonal mentén nyomulnak előre. Trockij a vezérük... Tegnap volt nála a sógora Dalmátowból, az mesélte... Fegyvereket is hozott a kocsiján a széna alatt. Kiosztották a muzsikok között Kresztiben...

Mire az orosz katonai parancsnokság épülete elé ért trojkánk és a kocsisom meglátta a sok zöld-fehér kokárdás katonát, kijózanodva mondta, ijedtre vált arccal:

— Ugy-e nem fog elárulni, bárin...

Azután megfogta a karomat és mint egy kis gyermek könyörgött, hogy valahogy el ne áruljam őt, különben sohase látja viszont családját, gyermekeit...

Az orosz komandón alaposan megvárakoztattak. Nagy volt a sürgés forgás. Idegen arcú orosz tisztek, kitüntetésekkel tele tüzdelve sü-

rögték-forogtak, parancsokat osztogattak, telefonáltak.

Azzal már az első percekben tisztában voltam, hogy a kocsisom igazat mondott: Jekaterinburg újból gazdát cserélt, a vörös hadsereg már Dalmatow felé vonul... A bal szárny a vasútvonal felől átkaroló mozdulattal akarja lehetetlenné tenni a fehérek visszavonulását...

Mellettem az íróasztalnál egy fehér rubas-kás csinovnik gépelt. Időnkint nagyokat nyelt az asztalon párolgó forró, sárga csájából.

Megkérdeztem tőle, hogy mit gondol: miért hívattak be Sadrinszkba.

Vállat vont:

— Nem tudom — mondotta és közömbös arccal nyult forró csájás pohara után.

Türelmetlen voltam. Az adjutánsához fordultam, hátha ő tudna felvilágosítással szolgálni.

A segédtsízt se tudott semmit. Mindössze annyit közölt velem, hogy valami írást kaptak a hadseregparancsnokságtól, amelyben az én nevemet is olvasta.

Végre megérkezett a parancsnok, az orosz kapitány.

Izgatottan vártam parancsait.

A kapitány kemény hangon, katonás rövidséggel adta tudtomra, hogy a vörösek frontja közeledik Sadrinszk felé. A hadseregparancsnokság a hadifogoly tábor kiürítése mellett döntött.

Írásbeli parancsot adott át, amely a kresztii láger *azonnali* teljes kiürítését rendelte el.

Parancs szerint a tábor összes tisztjét és leányosságát már holnap reggel gyalogosan Szibéria felé indítják...

A kiürített kórház teljes felszerelése, Timkó és én további intézkedésig, egyelőre *maradunk* helyünkön.

A kórházi betegek és invalidusok Márvány felügyelete alatt a holnapi nap folyamán szeke-

reken indulnak keleti irányba. A nem szállítható súlyos betegeket és a fertőző osztály betegeit a sadrinszki városi kórház veszi át.

Esetleges ellenszegülőket, lázadókat figyelmeztetni kell jó előre a súlyos következményekre. Ép úgy kiméletlenül fognak elbánni a szökevényekkel is.

Igyekeztem megmagyarázni, hogy lehetlenség már holnap indulni, hiszen a nagy utra fel is kell készülni a sok ezer hadifoglynak...

A kapitány felállott, jelezve, hogy megbeszélésünk véget ért. Szótagolva mondta:

— Indulás holnap hajnalban...

A lágerben leirhatatlan volt az elkeseredettség, amikor a hirt megvittem.

A vérmesebb »zöld« hadifoglyok kiabálni kezdtek, protestáltak a barbár intézkedés miatt, a higgadtabb, öreg plenik szóltanul hozzáfogtak a csomagoláshoz...

A gyárosok az utolsó órákban is értékesíteni akarták a produktumokat, a munkások a fizetésüket követelték. A feldühödött hadifogoly munkások sorra semmisítették meg az üzemi gépeket, felszereléseket.

A kefekötők kalapácsokkal verték szét a hetekig épített szélmalomszerű furógépet, a cipőkrém üzem körül patakokban folyt a nyers, büzös anyag.

A németek kétségbeesve tanakodtak a nagy munkával művelt, gondozott veteményes kertek körül. A vérmesebbek az ültetvények megsemmisítéséért kardoskodtak. Végre is úgy döntöttek, hogy a termést Froszt és Felgenhauer uraknak adják át bizonyos készpénznek ellenében.

Nagy Benő éppen az utolsó simításokat végezte a nyílt tengert ábrázoló függönyön, amikor meghallotta, hogy »közbejött okok miatt« elmarad a Leányvásár holnapra kitűzött premierje. Vad dühében a festékes ecsetjét és a festé-

kes edényeket beledobta a vászonra festett tengerbe.

A színházban dolgozó szerelők végighasogatták a kuliszákat. Balog gyógyszerész éppen elkészült a nagy dobbal. Elkeseredettségében akkorát rugott a nagydobba, hogy menten beszakadt.

Bálint hadnagy mellém furakodott:

— Micsoda zri lesz itt barátom — kezdte a mondókáját — ki hitte volna? Engem ugyan nem visznek messzire... meglógok én az uton... Visszaszököm a menyasszonyomhoz.

Pénzt kért tőlem becsületszóra.

László főhadnagy hatalmas baritonján csilapította az elégedetlenkedőket és atyai tanácsokat osztogatott. Neki nem volt csomagolni valója.

Rongyos fehérneműjén kívül csak a »Leányvásár« sugópéldánya huzódott meg a lapos hátizsákjában.

A magyarok a gyári üzemek romjain keseregtek és cifra káromkodásokat küldtek az egek Urához, hogy ezzel is könnyítsenek nehéz helyzetükön.

A német »földmunkás« foglyok körülállották a zöld vetéseket és süri »donnerwetter«-ek között bucsuztak a — terméstől.

A gyárosok, a kész gyári termékeket Froszt és Felgenhauer uraknak adták el bizományba, későbbi »elszámolásra«.

Azon az éjjel az egész láger talpon volt.

Magam is a késő éjjeli órákig vigasztaltam a csüggedőket.

Mire másnap reggel felébredtem, üres volt a láger, csak a kórházak személyzete maradt a helyén, a betegek mellett.

A hatalmas kőépületek, amelyekben még tegnap a hadifoglyok ezrei nyüzsögtek, ma az

ürességtől kongottak. A tágas termekben a környék szegényei, asszonyok és gyermekek kótorásztak az eldobált haszontalan holmik között.

A Szibériába vezető országuton vitték el gyalogosan a hadifoglyokat. Előbb a legénységet, azután a tiszteket. Egy napi járásnyira már elérik a határkövet...

Hangya szanitész a hajnali órákban kileste, hogy a praporscsik egyenkint vizsgálta felül a kísérő katonák fegyvereit, hogy meg vannak-e az éles töltények.

Rövidesen megérkeztek a betegszállító kocskik is és a beteg-transzport is megindult Márvány vezetése alatt, ugyanazon az uton, amelyen pár hónappal ezelőtt Kresztibe érkezett.

Bucsut vettem a mosolygós arcú Márványtól is, Hónapok óta most először láttam szomorúnak.

— Mi lesz velünk? — kérdezte könnybe lábadt szemekkel, elborult arccal.

— Csak kitartás Márvány! Majd jóra fordul minden... — biztattam a fiút.

Megszoritottam a kezét, megveregettem a vállát és elérzékenyülve mondtam, bizonytalan hangon:

— A viszontlátásra Márvány...

Timkótól is elbucsuzott. Az elválás pillanatában kibékült a két rivális: egymás nyakába borultak.

Az utolsó betegszállító szekér is eldőcögött. Magunkra maradtunk Timkóval a hatalmas, üres tábor közepén.

Hangya lopózott csendesen mellém.

— Előlről kezdődik a fogság — mormogta szinte maga elé.

Kiadtam a parancsot:

— Csomagolni!

Timkó kérdőleg tekintett rám:

— Hát nem maradunk itt?

— Nem hinném — feleltem elgondolkozva.

— Ezeknek valami céljuk van velünk. Talán a sebesültek számára üritették ki a kórházat. Mindenesetre utra készen kell állnunk. Marschbereit.

Aznap este váratlan vendégeket kaptunk: a Mojszejew-családot. Két magasra felpakkolt koscsival állítottak be hozzánk, hogy nálunk töltsék az éjszakát. Menekültek a vörösök elől.

A Mojszejew-fivérek egyenlőre Sadrinszkban maradtak, az asszonyokat előre küldték Jalutorowszkba.

A kis Gyuró könnyes szemekkel panaszkolt nekem:

— Már megint menekülünk...

Mojszejewné alig tudott szóhoz jutni, amikor meglátott bennünket. Egyre csak ezt hajtogatta:

— Szörnyűség... valóban szörnyűség.

Galina Wasziliwna könnybe lábadt szemekkel ölelgette Elzát.

— Ki hitte volna pár hónappal ezelőtt — siránkozott — hogy még visszaadják a kölcsönt...

Katonaság már nem volt a környéken.

Amikor a falusi parasztok megtudták, hogy az ellenforradalmár Mojszejewék lakásomon vannak elszállásolva, hangosan követelték a Mojszejew-fivérek kiadatását. Alig tudtam lecsillapítani a felfegyverkezett parasztokat, hogy nálam csak védtelen hölgyek vannak vendégségben.

Mojszejewék az egész éjjelt álmatlanul töltötték, féltek a parasztok bosszujától.

Hajnali szürkületben keltek utra. Szinte ki kellett lopni őket a faluból. Ugyanazon az úton menekültek, amelyen a hadifoglyokat vitték kelet felé...

Másnap már megjött az írásos parancs:

»Svéd Vöröskereszt kórház — Kreszti. Teljes felszereléssel és személyzettel berukkol a sadrinszki leánygimnázium helyiségébe. További parancsokra vár.«

— Jól nézünk ki. — vélekedtem — Itt ugy látszik újból ott folytatódik a katonásdi, ahol a fronton elhagytam. Éppen, hogy Strazovec őrnagy aláírása helyett egy másik olvashatatlan aláírás állott a papiroson.

Az éjszakát már valamennyien a sadrinszki leánygimnázium helyiségeiben töltöttük.

Vártuk a jó szerencsét.

Nem kellett sokáig várni: a »jó szerencse« egy lovas-küldönc képében hamarosan meg is jelent.

A küldönc írást adott át: a dandárparancsnok, Mordwinow ezredes ur kéret az irodájába.

Az ezredes, aránylag fiatal, magas, szőke, kékszemű, szomorú arcú ember barátságosan fogadott.

Leültetett és cigarettával kínált meg.

— Ön tartalékos katonaorvos volt az osztrák hadseregben? — így kezdte a vallatásnak is beillő társalgást.

— Igen: tartalékos.

— Stársi vrács?

— Főhadnagyi rangom volt.

— A mai naptól kezdve hadseregünk mozgósította önt, mint a tizenötödik brigád orvosfőnökét...

Szólásra nyitottam ki számat, a kezemmel tiltakozó mozdulatot tettem.

Az ezredes szigorú hangon folytatta:

— Mindez a harmadik szibériai hadsereg parancsnokságának rendeletére történt. A mai naptól kezdve kapja rendes katonaorvosi fizetését, akárcsak az orosz orvosok. Itt van az írás, a kinevezési okmánya, a parancs...

A szájam teljesen kiszáradt az izgalomtól. Felállottam. A cigarettát a hamutartóba fojtottam:

— Ezredes ur, — szólaltam meg sápadtan, remegő hangon, — tiltakozom az ellen, hogy önök engemet, az idegen állampolgárt, megkérdésem nélkül mozgosítsanak...

— A tiltakozás jogos. Tudomásul veszem, — felelte Mordwinow ezredes mosolyogva, azonban a parancs — parancs. Felelősség terhe mellett vegye át azonnal a dai.dár kötőzőhelyének vezetését... A mai naptól kezdve a hadifogoly kórház teljes felszerelése a Kolcsák-hadsereg tulajdonába ment át...

— *És milyen módon* rendelkeznek velem, ezredes ur — kérdeztem elkeseredetten — milyen módon veszik tulajdonukba a hadifoglyok kórházi felszerelését?...

— *Az erősebb jogán* — hangzott a válasz. Szükségünk van az orvosokra és a kórházi felszerelésre. Mi önt ellátjuk minden kényelemmel, kap háts lovát is, de ellentmondást nem tűrünk.

Mentő ötletem támadt. Reményteljesen, szinte könyörgő hangon folytattam:

— Ezredes ur... én nő ember vagyok. A feleségem orosz asszony. Áldott állapotban van.

— Nem tesz semmit — válaszolta előzőkeny hangon az ezredes. — A feleségének kitűnő gumikerekű lihácsot bocsájtunk rendelkezésére...

— De uram — kiáltottam kétségbeesetten, — én nem hurcolhatom a várandós asszonyt rázós, rossz utakon Szibéria belseje felé...

— Hogy érti ezt? — kérdezte élesen az ezredes.

— Ugy értem, hogy az önök csapatai visszavonulnak...

Az ezredes vérpiros arccal, magából kikelve ugrott fel asztala mellől:

— Elég! Elég a beszédből!... kiáltozott teli

torokkal. — Hogy mer ön ilyesmit állítani? A mi csapataink visszavonulnak? Tévedés!... Az Iszet folyó vonalát, Sadrinszket utolsó csepp vérünkig védeni fogjuk... Szó sincs visszavonulásról...

Letörtén folytattam néhány pillanatnyi szünet után:

— Timkó kollégám természetesen mellettem marad?

— Nem marad... — szólt az ezredes — Timkó más beosztást kapott...

— És pedig?

— Itt vannak Timkó papirjai... Öt a csapathoz osztottuk be, ezredhez. Neki még ma be kell vonulnia ezredéhez, mint mladij vrács...

Megsemmisülten álltam az ezredes előtt. Mindenre elszánt, éles hangon jegyeztem meg:

— És mi történne velem akkor, ha megtagadnám a parancs teljesítését?

— Ezt nem ajánlom önnek... Hiszen az imént mondotta, hogy nős ember...

Pillanatnyi gondolkodás után megkockáztatam a kérdést:

— És ha megtalálnék szökni a mozgosítás elől?...

Az ezredes összeráncolt, bozontos szemöldökei mögül szigorúan nézett a szemembe:

— Ha megszökik? — felelte hideg hangján. — Ott a helyszínen lövetem főbe... Ezt jegyezze meg magának...

Lovas altiszt jött be a szobába, a dandár segédtsíjtiével. Feszés vigyázz-állásba huzta ki magát az altiszt. Egyenruháját, csizmáját vastagon lepte be a por. Az arcáról csorgott a verejték.

Az altiszt jelentette az ezredesnek, hogy a tízenkét emberből álló gyalogos őrző katonái, akiket tegnap küldtek ki a frontra a vörösek állásának kikutatására, Dalmátownál átszöktek a vörös csapatokhoz...

‘Az ezredes éktelen dühbe jött.

— Gazemberek! Disznók!... Bolsevikik! —
kiáltozta torka szakadtából. — Le kell löni eze-
ket az árulókat, mint a kutyákat...

Harsány hangon adta ki a parancsot, hogy
ujabb járőrt kell kiküldeni helyettük... Hátha el
tudják fogni a szökevényeket... Legalább husz
embert kell adni járőrbe, megbízható altiszt ve-
zetésével...

Az adjutáns halk hangon, sápadt arccal je-
lentette, hogy már kiküldötte az *ujabb* őrzőjáratot
is, de azok is átszöktek a vörösekhez...

NYOLCADIK FEJEZET.

— Sadrinszket utolsó csepp vérünkig védeni fogjuk... Visszavonulásról szó sem lehet...

Az ezredes szavaira gondoltam.

A fronton is mindig ezt hallottam. A generális rágyújtott egy vastag szivarra, kiitta a feketé kávéját és kényelmes karosszékből diktálta a vezérkari tisztnak a parancsát: az állásokat az utolsó csepp vérig tartani kell! Közben a vezérkari tiszt titokban kiadta embereinek a parancsot: csomagolni, készenlétbe helyezkedni a — visszavonulásra. A fronton ugyanakkor megkezdődött a rükcug.

Az volt az érzésem: a jelen körülmények között is elkerülhetetlen a fehérek további visszavonulása, a rükcug. A szigorú Mordwinow ezredest rövidesen nagy csalódás fogja érni.

Háborusdit játszani csakis megbízható katonákkal lehet: a fehérek táborában a katonák szökése napirenden volt.

Döntő lépésre határoztam el magamat: megszököm a fehér hadsereg kötelékéből. Nekem már elég volt a háborusdiból, a mozgósításból.

A szökési tervvel elkészültem.

Elzát megbízható civil-internáltaknál rejtem el, magam pedig később egyszerűen otthagyon faképnél az egész brigádot. Engem ugyan nem fognak Szibéria belsejébe hurcolni. Én békés polgárember vagyok és nyugat felé akarok már

utazni. Elvégre legfőbb ideje. Elegend van a háborúból.

A civil-kórház mögött a kis erdő szélén, egy magányos házban lakott a birodalmi német Schmidt ur, a villanszerelő családjával. A múlt télen a kis lányát kezelttem.

Schmidték tuláradó örömmel fogadtak szerény otthonukban. Azt se tudták, hová ültessenek bennünket.

Előadtam kérésemet: rejtsek el lakásukon néhány napra a feleségemet, amíg érte jövök.

Schmidt ur ijedten nézett a feleségére... Rövid tanácskozás után őszinte sajnálkozással jelentették ki, hogy kérjünk tőlük bármit, de *ilyesmire* nem vállalkozhatnak: nem kockáztatnák életüket.

Sorra jártuk az ismerős civilinternáltakat. Rotter ur is kezünkre járt, de egyik család se teljesítette kérésünket. Reszketve gondoltak a következményekre.

Egy ismerős paraszt házába kopogtattunk be, ugyanazzal a kérelemmel.

A muzsik, aki a pokolba kívánta a fehéreket, kimutatott az ablakon:

— Látja ott az ablak mögött a szomszédjaimat?... Figyelnek bennünket... Isten ments, hogy itt maradjon a bárinja: a szomszédok beárulnak bennünket és azután végünk van. A fehérek nagyon kiméretlenek...

Nem adtam fel a küzdelmet.

Eszembe jutott dalmát hadifogoly társam, a színházi zenekar muzsikusa, Kamenovics Milán. Felkerestük őket. Mária Francowna emeletes házának pincelakásában, egy konyhában lakott a házaspár, az ikrekkel együtt.

Kamenovics kinyitotta a ruhás szekrény mögött elrejtett kamaraajtót. A szűk kamarácska tele volt tömve lisztes zsákokkal és a menekülő

oroszcsaládok értékes holmijaival, amiket megőrzés végett adtak át a »civil-internált« Kamenovicsnak.

Megegyeztünk: a kényelmetlen, szűk, levegőtlen kamrában rejtőzünk el addig, amíg a Kolcsák-katonák kivonulnak a városból.

Hálásan szorongattam hadifogolytársam kezét.

Mire visszaértünk a gimnázium épületéhez, kórházam összes felszerelése kocsikra rakva, utra készen állott az uccán. Két lovas katona várt már reánk. Írásos parancsot nyújtottak át, a melyben meg volt jelölve a visszavonulás utja.

Egyelőre szökésről szó sem lehetett...

Mialatt a városban jártunk, Timkót is elvitték a frontra.

Fájdalmas szívvel csomagoltuk össze holmiainkat és alig egy negyedóra múlva már az egész kórház-trén az Iszet hidján haladt keresztül. Elza kényelmes, rugós, gumikerekeű likácsban ült, én mellette lovagoltam.

Elza megnyugodva szólott oda nekem:

— Talán jobb is így. Isten tudja, hogy sikerült volna-e a szökés.

— Most várhatnak bennünket Kamenovicsék... El se bucsuzhattunk tőlük... Szegény Timkó... elvitték a frontra.

Azután újból az ezredes jutott eszembe, aki tiltakozott a visszavonulás gondolata ellen is...

Ezzel a nappal kezdődött meg igazi kálváriánk. Faluról, falura jártunk, akárcsak a harc-tereken, Galiciában. Mindenütt csak egy-két napot maradhattunk és azután újból hátrálni kellett a vörös csapatok elől.

Fiatal korosztályok, huszéves gyerekekemberek állottak szemben egymással.

A Kolcsák-hadsereg legénységét szigorú cári tisztek kommandirozták a vörösök ellen, akiket

munkásvezérekből lett parancsnokok vezettek.

Rengeteg sebesültet, förtelmesen megcsonkított sebesült katonát kaptunk a frontról. Voltak olyan napjaink, hogy nappal a sebesülteket láttuk el, éjjel meneteltünk tovább Szibéria felé.

Már Szibéria határkövét is elhagytuk és még mindig csak egyre messzebbre vonultunk vissza az üldöző vörös hadsereg elől.

Utközben előzetes bejelentés után megszökött kötőzhelyünkről Marci és Patucsek, majd néhány betegápoló hagyott bennünket faképnél.

Hangya szanitész kitartott mellettem.

Elza szóltanul, némán tűrte a harctéri gyötrelmeket, megosztotta velem a szenvedéseket, de már a második héten kimerülten jelentette ki:

— Nem birom tovább...

Ugyanazon a napon reggeltől estig szakadó esőben meneteltünk. A kocsik tengelyig merültek a sárban. Körömsötét éjszaka volt, amikor átázva, dideregve érkeztünk meg egy kis szibériai faluba. Az elátkozott falu minden házában katonák és tisztek voltak elszállásolva.

Hosszas keresés után végre egy üres konyhát találtam. A szobában tisztek horkoltak mindenütt a padlóra terített pokrócokon. A magunkkal hurcolt szalmazsákok is teljesen átáztak. Kevés száraz szalmát hintettünk a svábbogaraktól és tarakánoktól hemzseggő kövekre. Ezen az éjszakán le se hunytuk a szemünket. Elza egész éjjel keservesen sirt...

Már a harmadik hétbe fordultunk és egyre mélyebben vonultunk Szibéria belsejébe.

Sokat szenvedtünk a melegtől, az országutak porától, amit az előttünk vonuló trén és a tűzérés lovai vertek fel.

Szinte megkönnyebbültünk, amikor újból alaposan megáztunk és a záporosó leverte a hatalmas port.

A személyem körüli trén utközben megnövekedett. A katonák rekviráltak podgyászom számára egy külön szekeret úgy, hogy az ut egy részét Elza mellett a kocsiban ülve tettem meg. Kocsisunk az egész uton Wurz Anton, egy bécsi fiakeres volt, akit a betegápoló szolgálatból rendeltem a lovak mellé. A »rekvirált muzsik« állandóan elégedetlenkedett az uton és könyörgött, hogy engedjem vissza falujába.

Elza idegei végképen kimerültek. Kétségbeesetten, könnyes szemekkel siránkozott, hogy már nem bírja tovább...

A szökéstől is félt, de még jobban rettegett a végnélküli visszavonulástól.

Végre elértük a Tobol folyót.

A menekülő kocsi oszlopok, tűzéség, trén már átkelt a hidon, mi a folyó jobb partján töltöttük az éjszakát egy kis polgári házban.

A lovas ordonánc itt is megtalált a napi parancsal, amelyben újból ki volt jelölve a folyó tulsó partján az a helyiség, amelyet a holnapi nap folyamán el kellett érnem.

Elza halálra fáradva, kimerülten rogyott le a szoba padlójára rögtönzött ágyra. Már minden porcikáját fájlalta. Egyre azt kérdezte: mikor lesz ennek a rettenetes visszavonulásnak vége.

Ezt az éjszakát az asztal mellett, ülve töltöttem. A gyertya pislákoló lángja mellett egész éjjel a térképet, a front állását tanulmányoztam.

Elza időnkint félálomban figyelmeztetett:

— Feküdjél le... Fáradt vagy, pihenj...

Nem is válaszoltam, csak kidülledt szemekkel a térkép fölé könyökölve, homlokomat tenyereembe hajtva bámultam az országutak vonalait, a folyókat, a zöld erdőségeket...

Agyvelőm minden sejtje dolgozott: összeszedtem a fronton szerzett minden tapasztalatomat.

Kora hajnalban befogattam a lovakat. Felpakoltunk a kocsikra. Elza álmosan, bosszusan ült fel a kocsira.

Wurz Anton balra akarta fordítani a lovakat a Tobol hidja felé. Ő már ismerte jól a visszavonulás útját...

Keményen szóltam rá:

— Jobbra!

Elza kérdőleg tekintett rám. Megszoritottam a karját és lázasan, szótlanul ültem mellette. Éreztem, hogy halántékomon lüktetnek az erek.

Elza reszkető kézzel ölelt át:

— Én félek... Ugy félek... Forduljunk vissza. Rossz előérzetem van.

Szigoruan szóltam Antonra:

— Ne sajnáld az ostort...

Elza görcsösen kapaszkodott a karomba:

— Forduljunk vissza... A vesztedbe rohansz... Most már *hármunk* életéről van szó... Gondolj leendő gyermekedre...

— Előre! — adtam ki a jelszót.

Hátra néztem.

A muzsik kocsisom szorosan nyomunkban haladt. Az arca valami leirhatatlan, boldog mosolyt tükrözött vissza.

Párhuzamosan mentünk a front állásával, déli irányban a Tobol folyó mentén, ahelyett, hogy derékszögben, kelet felé követtük volna a visszavonulás útját. Jobb kézről az egész uton óriási erdőség terült el, amelyből élénk puskaropogás és gépfegyvertűz jutott el hozzánk.

Vagy két óráig tartó utazás után az erdő egy tisztásán, magányosan álló ház előtt kozákok tartóztattak fel bennünket.

Ígazoló írásokat kértek tőlünk.

Elza nyugalmat erőszakolva magára mondta:

— Orvos a Vöröskeresztől!

Elővettem az ezredesemtől kapott mozgósítási és kinevezési okmányaimat.

— Tovább! — intett a kozák altiszt.

Cirkáló gyalogos katonákkal találkoztunk az ut további szakaszán. Itt-ott katonaszökevényekre akadunk, akik az erdő sűrűjébe húzódtak vissza.

Negyven kilométernyi utat tettünk meg pihenés nélkül.

Alkonyatkor feltűntek a szibériai város, Kurgán templomtornyai.

— A városba kell jutnunk — sügtam Elza fülébe. — Nehezen fog menni.

Már messziről láttam a sárga-ingbluzos Kolcsák-katonákat, akik rendetlen tömegekben hagyták el a várost.

Kurgán előtt egy hidon kellett átmennünk. A hid előtt megisméltődött a leigazolás.

Elza most már bátrabban vágta ki:

— Orvos a Vöröskeresztől!...

Az írásaimat felmutattam. Az ór tisztelgett. A hidon dübörgött keresztül a két kocsi, amikor egy lovas csapattal találtuk szemben magunkat. Vezérkari tisztek voltak, akik a parancsnok generálist követve ellenkező irányban igyekeztek.

A csoport szélén lovagló generális nagy szemekkel bámult a kiűritett városba igyekvő furcsa »trénre«, valamit odaszólt a mellette lovagló tisztnak. Anton a lovak közé csapott és gyorsított tempóban hagytuk el a hidat.

Wurz bácsi komolyan ült a bakon és olyan büszkén hajtott a kiűritett városba, mintha sétakocsizásra vinne bennünket a bécsi Práterben.

Figyelemre se méltatta, hogy többszörös dróttakadályok között hajtotta át lovait, amelyek mögött lövésre kész katonák feküdtek rajvonában, felénk irányított puskacsövekkel.

A muzsik ijedt arccal hajtotta apró lovait, szorosan felzárkózva kocsink mögött.

A városban egy lelket se láttunk. A széles uccák, piacterek kihaltak voltak.

A város tulsó végén egy mellékucában megállítottam az agyonhajsolt, vízben uszó lovakat:

Wurz Anton rágyújtott a pipájára.

Apró szemeivel hunyorgatott bozontos szemöldökei mögül. Hamisítatlan, bécsi dialektussal szólalt meg:

— No, mir sájt: mir szán wirkli *durch g'brant*. (Ugy látszik: megszöktünk.)

A muzsik arca félelem és boldogságtól sugárzott egyidőben.

Megveregettem Anton vállát.

— Brávó Anton!...

Elza minden tagjában remegve ült a helyén.

— Itt vártok rám, amig kvártély után nézek.
— szóltam oda Elzának.

Pár perc múlva már a tulsó sarokról intetem nekik.

Egy kis földszintes házban találtam szállást, egy magányos, idősebb polgárasszonynál.

Behajtottunk az udvarba.

A háziasszony kérdezősködéseire is csak annyit válaszoltunk, hogy orvos vagyok a Vöröskeresztől és hogy itt nála fogom bevárni briadomtól a további parancsokat.

Másnap reggel a halálra ijedt muzsikot bocsájtottam utnak, hogy el ne áruljon valahogyan. A kórház új pecsétjével ellátott írást adtam neki utravalóul.

A muzsik kezét akart csókolni. Kimondhatatlan boldog volt, hogy végre viszontláthatja családját. Valami olyasfélét motyogott, hogy jószágomat, amig él, nem felejtí el. Azután sűrűn vetette magára a keresztet és megindult pihent lovaival nyugati irányban.

Abban a hitben éltem, hogy a vörös csapatok rövidesen birtokukba veszik a várost — velünk együtt. Számításomban csalatkoztam. A vörös

csapatok a város nyugati szélén ásták be magukat úgy, hogy két tűz közé kerülünk.

A fejünk fölött elkeseredett ágyuharc indult meg. A fehérek abban a hiszemben, hogy a vörös előőrsök már elfoglalták Kurgánt, nehéz ágyukkal lötték a várost.

A kora délutáni órákban előbb srapel, majd gránáttűzet kaptunk. Az egyik nehéz gránát az udvarunk közepén robbant fel.

Az öreg Wurz Antonnak még a tiroli cserépipa is kiesett a szájából és darabokra tört az udvar kövezetén.

— Herrgott nochámol... — szitkozódott az öreg fiákeres... — Ennek a fele se tréfa...

Elzát levittem a szomszéd ház pincéjébe, a mely már zsufolásig megtelt asszonyokkal és gyermekekkel. Elza sirva könyörgött, hogy maradjak mellette, mert nagyon fél a gránátoktól.

Nem teljesíthettem kérését. Sokkal fontosabb feladat várt rám: figyelmem kellett a front állását a háztetőről. Borzadva gondoltam arra, hogy mi lesz velünk, ha a fehérek újból elfoglalnák a várost.

Lázás izgalomban telt el az egész nap.

Közben háziasszonyom kérdéseivel idegesített. Állandóan azt firtatta, hogy miért nem menekülök én is a csapatom után? Jóakaróan figyelmeztetett, hogy ha nem sietek, a vörös katonák kezeibe kerülök.

Egész éjszaka és másnap egész nap dörögtek az ágyuk. Tanácstalanul néztem térképemre: újabb menekülési vonalat kerestem.

Harmadnap reggel végre megjelentek a város uccáin az első vörös lovasok. Utánuk pár órára bevonult a gyalogság is, egy egész ezred, amelyet altisztekből kinevezett parancsnokok vezettek. Az ezredparancsnok egy kistermetű munkáskülsejű tagbaszakadt fiatalember volt...

Megkönnyebbülten lélegzettem fel.

Visszanyertük szabadságunkat, Elza nem tudta: sirjon-e vagy nevéssen. Az öreg Anton nagyokat ugrált örömében.

Az ágyuszó is mind messzebről hallatszott, csak a páncélvonal adott le még közvetlen közelből néhány bucsuzásul szánt gyújtó gránátot a város házaira.

A város egyes pontjain a lángok magasra csaptak fel, a tűz kísértetiesen világította meg a kihalt uccákat.

Elza abban a hiszemben volt, hogy most már igazán el vagyunk veszve. Legnagyobb csodálattára ruhástól befeküdtem ágyamba, hogy végre alaposan, nyugodtan kipihenjem az utóbbi napok izgalmait.

Elza szemeit elkerülte az álom. Ágyam szélén ülve virrasztott. Azt hitte szegény, hogy most kezdődik a vég...

Az igazak álmát aludtam, amikor éjfél után három fegyveres vörös katona jött be a szobánkba. A háziasszony petroleum lámpával világított az arcomba.

Az egyik természetes katona harsány hangon kiáltotta:

— Hol van az a *fehér kém*?

Elénk tiltakozásom, Elza siránkozása, könnyörgése mit sem használt. Meg se hallgattak bennünket.

Igazi orosz káromkodásoktól kísérve hurcoltak el a vörös katonák a katonai parancsnokságra, ahol egy pincehelyiségbe zártak.

A sötét, nyirkos pincében egy csomó alvó emberi test között kitapogattam a földre hintett gyér szalmán egy kis férőhelyet.

Pár perc múlva kimertültem, mély álomba merültem...

KILENCEDIK FEJEZET.

A homályos, porlepte, apró pinceablakokon már beszűrődött a hajnal bágyadt fénye.

Álmomban ott ültem a láger színházának első sorában, mindjárt Gartelgruber hadnagy karmester hátamögött. Tehát mégis megtartották a Leányvásár előadását, — állapítottam meg magamban, túlradó örömmel — amelyre heteken keresztül olyan rettenetes nagy erőfeszítéssel készültek a fiuk.

Mayer zászlós Lucy belépőjét énekelte sejtítve, afektált torokhangján. Kecsesen lépkedett a színpadon magassarku, fehér női cipőiben és pirulva köszönte meg a tapsokat.

Igen: ott vagyok a Leányvásár várva-várt előadásán. Ugy látszik, hogy a láger kiürítését elhalasztották egy nappal.

De hát akkor hogy van az, hogy Nagy Benő verejtékező homlokkal, kimerültségtől roskadozva még mindig ott festi a tenger háttér-függönyt? Ejnye, itt valami rendezési hiba van, mert előtte áll Farkas zászlós, Tom személyesítője tépett harctéri egyenruhában, hatalmas, rongyos bakancsaiban és tisztán csengő baritonján énekl:

*Csendes álmok éjjelén
Ringó csónak mély ölén
Asszonyomhoz járok én,
Visz az álmom...*

Kinyitottam a szememet.

Álom ez?

Nem lehet álom, hiszen tisztán hallom a muzsikát...

A zene még elringatott néhány álompillanattig, mind inkább elhalkult, azután hirtelen elnémult...

Valami úgy huzott a törött, mocskos kis pinceablak felé, hogy belekiabáljam a süket-néma hajnalba Elza nevét...

Felültem szalma-ágyamon.

Újból hallom Margó szavait:

— Hát kellett ez neked? Ugy-e megmondtam, hogy ez lesz a vége?... Hadifogolyhoz mentél nőül... Örült voltál...

És Elza lehajtott fejjel, könnyes szemekkel hallgatott.

Mi lesz veled te százszor szegény asszony? Nyomorult hadifogoly felesége, aki elhagyta otthonodat és követed üldözött, jött-ment uradat, ismeretlen szibériai utakon.

Bus szíved alatt új Életet hordozol.

Már csak a lüktető új Életért is feláldozod magad: némán, visszafojtott könnyekkel viseled a keresztet.

Lehunytam a szemeimet.

Az orromat belül valami csavarta. A szájam szélére sós könny csorgott...

A jobb kezem valami szoknya félébe akadt. Álmosan, fázósan néztem körül bedagadt szemeimmal. Egy orosz pap feküdt mellettem, hosszú, fekete, pecsétes, piszkos köntösben. A feje mögött, a fal mellett állott magas, cilindrszerű süvegje. Hosszu, ezüstsálakkal telehintett rótt hajába apró szalmasálak vegyültek.

A bal kezem mellett egy fiatal, szőke haju, pattanásos képű praporscsik horkolt jóízűen. A homlokán egy ütéstől eredő friss seb tátongott, amelyen éhes legyek mohón lakmároztak.

A praporscsikhoz egy kövér muzsik feszítette széles hátát, majd egy idősebb tiszt, utána három tarka-rubáskás muzsik következett a heringsorban. A sor végén egy vörös katona feküdt hason, a puszta földön. Arca féloldalra fordulva a kenyérzsákján pihent, feje mellett vöröskokárdás, tépett sapka hevert a földön.

Az egyik muzsik álmában nyöszörgött és dühösen vakarózott.

Már egészen világos lett és körülöttem mindenki mélyen, nyugodt lelkiismerettel, egyenletesen lélegezve aludt. Vagy csak színlelték az alvást, hogy ne kelljen a *másik* szemébe nézni?

Hol járnak most a kresztii láger lakói?

Szegény mosolygó arcú Márvány már Petropawlowszk körül jár a beteg-transzporttal... És Timkó? Irigykedve gondol rám, hogy milyen jól megy a dolgom a front mögött a brigádnál... Szegény fiuk tovább menetelnek ma is Szibéria belseje felé. Minden nap újabb gyötrelmeket hoz... A karcsu Gartelgruber hadnagy bizonyára még a magacsinálta hegedűjét is eldobta az úton, hogy könnyebb legyen a gyaloglás... Bessy és Lucy felcserélték a kecses, kivágott női cipőket ormótlan bakancsokkal és együtt menetelnek a vastag porfelhőben a többiek után. Hiába várnak a »hölgyeket« megillető »előző-kény bánásmódra«.

Az osztrákok primadonnája, a bájos Rössler zászlós most is olyan megédesen, hódítóan mosolyog, mint a szinpadon, amikor az idősebb tisztek reszkettek érte?

Omszk városa felé menetelnek a láger dus-

gazdag gyárosai és bankárai is. Most újból megtanulhatták, hogy a gazdaság mulandó, bizonytalan, mint az emberi élet, minden... Az elegáns, angol szövethől szabott civilruhák lerongyolódnak előbb-utóbb és koszos hadifogoly lesz a tőkepénzesből. A németeknek igazuk volt, hogy nem érdemes a sok pénzt a bizonytalan életű gyári üzemekbe ölni, de hát akkor mért ölték be őket a termőföldbe hónapok verejtékes munkáját? Miért törték magukat, amikor az éretlen termést ott kellett hagyni paraszt-tolvajok prédájára?...

A délelőtti nap sugarai már beletolakodtak a nehézszagú, fojtott levegőjű pincébe.

A tiszt kinyitotta szemeit: bámult a boltives mennyezetre. A praporscsik gyűrött cigarettát dugott a szájába. A pap rámnézett, azután a másik oldalára fordult és tovább aludt. A muzsikok felváltva vakaróztak.

Mindenki arra várt, hogy a *másik* kezdi a beszédet.

Nyomasztó, mély csend ült körülöttünk.

Előszedtem a zsebemből az ezredestől kapott irásokat. Az utolsó napon kapott napi-parancs is a zsebemben volt, amelyben nagy betűkkel állott annak a helységnek a neve, ahová be kellett volna rukkolnom. Furcsa, cyrill-betűs irások: rátok már nincs szükségem... Addig nézegettem, olvasgattam az irásokat, tanulmányoztam a pecséteket, míg végre is egy halom összetépett papírosdarabka maradt a kezemben. A papírszemetet egy téglá alá rejtettem.

Hogyan kerültem én ide ebbe a rögtönzött börtönbe?

Hogy is történhetett, hogy a hatalmas fehér hadsereget leverte a szervezetlen, képzett tisztek nélkül harcoló vörös hadsereg? Hisz nagyjából ugyanaz az emberanyag állott szemben egymással? Még csak számbeli vagy technikai túlsulyról

se lehetett szó... A vörösök oldalán a lelkesedésnek egy parányi többlete mutatkozott a frontokon: egy kis plusz... És ez a *plusz* döntötte el a polgárháboru és vele a száznegyvenmillió nép sorsát...

Gyomrom korgása már delet jelzett, amikor kinyílt a pince nehéz, vasalt ajtaja és egy tagbaszakadt, napbarnított, ragyás-arcu, egérszemű szuronyos vörös katona lépett be.

Forró vízzel telt, óriási bronz csájniket tett le az ajtó mellé.

Azután egy kis rongy papirosról három nevet olvasott fel, közte az enyémet is.

A praporsíkot, a vörös katonát és engem vezetett fel az első emeletre.

Nagyon sok üres szobán mentünk keresztül, amíg végre a konvoj megállott egy hatalmas, kipárnázott szárnyas ajtó előtt és kopogás után bebocsájtott bennünket.

A tágas teremben, egyszerű íróasztal mögött állt egy magas, barna arcu, fekete haju, angolbajuszos vörös parancsnok. Az oldalához hatalmas pisztoly simult. Övében karcsu tört viselt.

Elza az ajtó mellett, a sarokban állott kisírt szemekkel. Némán, fejbőlintással üdvözöltük egymást.

A parancsnok előbb a praporsíkot hallgatta ki.

A fiatal tiszt okmányokkal igazolta, hogy a polgári életben — diák és csak egy hónappal ezelőtt kapta meg a rangját. Omsziban élő szüleinél lakott a polgárháboru előtt. Az apja szabómester.

Néhány kérdést intézett hozzá a parancsnok, amelyekre a praporsíki nyugodtan válaszolt.

A parancsnok írást adott át neki:

— Mehet! — mondta keményen. — Visszaadom a szabadságát.

A praporscsik tétovázva állott a helyén:

— *Hová* menjek? — kérdezte dermedten, bizonytalan hangon.

— *Az a maga dolga*, — hangzott a válasz.

— Már egyszer mondtam, hogy *szabad*... Érti? *Szabad!* Bolse nicsevó...

— És mit csináljak itt az idegen városban? — kérdezte a meglepett praporscsik, aki még tegnap a halálos ítélettől rettegett...

— *Dolgozzék!* — szólt rá szigoruan a parancsnok.

Ugy kellett kituszkolni a szobából a praporscsikot, aki nem tudta, hogy mihez kezdjen a visszanyert szabadságával.

Rám került a sor.

A nevemen szólított a parancsnok...

— A felesége azt állítja, hogy ön hadifogoly.

— Az vagyok... — feleltem határozottan.

— A grázsdánka szerint ön sohasem állott a fehér hadsereg szolgálatában. Igaz ez?

— Igaz.

— Vannak-e írásai, amikkel igazolni tudja, hogy hadifogoly?

Könnyedén válaszoltam:

— Talán akad a katonák között magyar is, aki igazolni tudja...

— Köztünk nincs magyar... Ezredünk tiszta orosz...

Kétségbeesve tördeltem kezeimet.

Nem mertem Elzára nézni.

— Írások?... — mondtam magam elé, erőltetett mosollyal...

Éreztem, hogy a hideg verejték üti ki egész testemet...

A zsebkendőm után kutattak reszkető ujjaim...

Amint így kotorásztam a kabátzseb körül, egyszerre csak megcsörrent a kezem alatt a kabátom bélése alá rejtett vörös írás. A jekaterinburgi városparancsnok írása, amit a csehek bevonulása után a kabátom bélése alá varrtam... több, mint egy évvel ezelőtt...

— Itt van! — kiáltottam diadalmasan. — És éreztem, hogy az arcomba szökik a vér.

— Itt van! — ismételtem lelkendezve... — És magasra emeltem a kabátom bal alsó csücskét...

A ragyás orru konvoj kifejtette a bélés alól a gyűrött papirost.

Egy óra múlva már utban voltunk, a Sad-rinszk felé vezető országuton.

Wurz Anton megelégedett arccal ült a bakon és vigan pattogtatta ostorát. A pihent lovak gyors tempóban röpitették nyugat felé a könnyű lihácsot.

Rövidesen elhagytuk a várost, amely még délutáni álmát aludta.

A zsebemben volt a legdrágább kincs: a szabadságot jelentő írás, a bumága. A kurgáni városparancsnok igazolványa.

Hálásan szorongattam Elza kezét:

— Sikerült! . . . — szóltam halkán. — Ezt neked köszönhetem . . .

Elza boldogan simult hozzám:

— Eddig sikerült . . . — mondotta fáradtan.

Az egyetlen ut, amelyen haladnunk kellett, a Tobol folyó jobb partján vezetett és csak egy verszt után kanyarodott el jobbra egy domb mögé.

Alig hogy a nyílt országutra ért ki a kocsink, bal oldalról, a folyó tulsó partja felől fegyvergolyók szisszentek fejünk fölött.

Az öreg Wurz káromkodva csapott a lovak közé.

Kolcsák katonái tüzeltek ránk a folyó tulsó partján kiépített állásaikból. A magasabb domboldalról teljesen belátták a terepet.

Minél gyorsabban hajszolta Anton a lovakat, annál süröbben koppantak, porzottak körülöttünk a puskagolyók.

A nagy zöld bőrönd mögé bujtunk. A lovak vágatva vitték tovább a kocsit a sima műuton.

Elza görcsösen kapaszkodott karomba és reszkető hangon mondta:

— Forduljunk vissza . . .

Anton kérdőleg pillantott hátra.

— Vissza? — kiáltottam elszántan. — Inkább a halál! Anton . . . vorwer! . . .

Az öreg Wurz akkorát vágott a lovak közé, hogy az ostora eltörött és csak az ostornyél vége maradt a kezében.

A lövöldözés megélénkült.

Már szinte előlről és oldalról kaptuk a golyókat. Az utat valóságos golyózáporban folytattuk.

Kínos percek multak el, amelyek alatt arra gondoltam, hogy talán helyesebben tettem volna, ha napnyugtáig Kurgánban maradunk . . . De mi történnék, ha a fehérek visszafoglalják a várost velem együtt? . . .

— Még csak száz méter az egész . . . — így biztattam Elzát . . .

Örült rohamban kanyarodott a kocsink jobbra a domboldal mögé, védett helyre.

Megpihentettük a lovakat.

Anton kabátja ujjával törölte végig izzadságtól csorgó homlokát.

Előszedtem a térképemet és örömmel állapítottam meg, hogy az ut további része veszélytelen, akár lépésben is haladhatunk.

— Ez volt az utolsó fegyvertűz, amit életben hallottál . . . — így vigasztaltam a kétségbeesett, kimerült asszonyt.

— Rettenetes volt . . . — panaszkodott Elza egész testében remegve. — Rosszabb volt, mint a gránát . . .

Aztán meg ő kért, hogy folytassuk utunkat, hogy mielőbb kikerüljünk ebből a pokolból.

Gyönyörű, napsütéses időben folytattuk utunkat a hegyes-völgyes festői tájon.

Az augusztus végi nap már veszített erejéből, a korai ősz már előrevetette árnyát.

A lovak egyenletes ügetésben rótták az országot.

Boldogan állapítottuk meg, hogy most már kikerültünk a veszélyes zónából.

Csodálkozásomat fejeztem ki afölött, hogy feleségem, aki orosz—lengyel vér keveréke és aki erélyes fellépésével kiszabadított a börtönből, néhány ártatlan fegyvergolyótól így megijedjen... Magyaráztam, hogy a golyósérülés száz sebesülés közül csak négy esetben halálos . . .

Németül beszélgettünk.

Az öreg bécsi fiakeres, Wurz bácsi úgy látszik beszédünkre fülelt és nem vette észre, hogy előttünk az országuton egy döglött, puffadt-hasú ló teteme feküdt. A dögtől lovaink megbokrosodtak és hirtelen magukkal ragadták a kocsit. Örült iramban vágattak a megvadult lovak, szinte a levegőben röpültünk.

Anton minden igyekezete kárba veszett: a lovak eszeveszetten száguldottak a nyílt országuton.

Egy falu szélére értünk, ahol egy öreg muzsik állott a lovak elé széttárt karokkal.

A megbokrosodott lovak hirtelen oldalt fordultak és az ut mentén húzódó árokban felbortották a kocsit. Mind a hárman nagy ivben re-

pültünk ki az árok mellé a mezőre a podgyászokkal együtt.

A lovak a felborult kocsival űrült iramban vágattak tovább a mezőkön keresztül.

A bőröndök között mosolyogva ültünk, a földön. Szerencsénkre egyikünknek se esett komoly baja.

Tréfásan jegyeztem meg:

— Nagyon korán tanítjuk a kis fiunkat repülni és — árkot ugrani . . .

Mialatt Antonnal a lovak keresésére indulunk, Elza keseregve, derekát tapogatva tilt az egyik bőrönd tetején: őrizte a holmikat a kíváncsi falusiak embergyűrűjétől körülfogva.

Hosszas keresés után egy kis erdő szélén legelészve találtuk meg a kimerült lovakat. Kiderült, hogy a kocsinak egyik kereke összetört, ujat kell csináltatni . . .

Csak másnap folytathattuk utunkat a kijavított kocsin.

Anton sunyi mosoly mögül tréfás hangon jegyezte meg, hogy miután a kocsi a tizenötödik brigád tulajdonát képezi, a javítási költségeket is a brigád tartozik fizetni . . . Be fogjuk adni az ezredesnek a számlát . . .

Reggeltől késő estig hajszoltuk a lovakat. Az éjszakákat parasztházakban töltöttük, ahol szívesen fogadtak bennünket és még ellátásban is részesültünk, amikor a falusi muzsikok meglátták nálam a ropogós cári bankókat. Még a banjába is befűtöttek a kedvünkért.

Késő délutáni órákban érkeztünk meg egy magas domb tetején épült faluba. A járókelők ruházatától olvastuk le, hogy vasárnap van.

A templommal szemben egy jómódu paraszt faházában találtunk alkalmas szállást,

A muzsik a tiszta szobáját ajánlotta fel és szívesen hívott meg asztalukhoz estebédre.

Az asztal körül a feleségén és apró gyermekein kívül egy szakállas fiatal muzsik ült. Grisának szólították a legényt. Családtagnak néztük.

A vacsora nyers uborkával, ogurcival és votkával kezdődött.

Az első harapás előtt a család minden egyes tagja, még gyerekek is, a sarokban függő családi szentély, az Ikon felé fordulva keresztet vetettek magukra.

Falatozás közben a sovány, fűrge, dolgos, háziasszony siránkozó hangon panaszkolta el, hogy nincs tejük, elrabolták a katonák a teheneiket. Az egyik tehént a vörösek, a másikat pedig Kolcsák katonái. Mindenükből kifosztották őket a katonák, még a keraszin (petróleum) készletüket is magukkal vitték. Elmenekült a papjuk is. Pap nélkül maradt a szép nagy templom, egy djakon végzi a papi teendőket.

Az előétel után sült kárászt tett az asztalra tarka tálban a vendéglátó háziasszony, majd apró »blini« (palacsinta) következett.

A pompás vacsora után a családi sárgarézsamovár került az asztalra.

Dohánnyal kínáltam meg a két orosz muzsikot, amit különösen a fiatalabb fogadott nagy örömmel.

Elza időközben a koffer mélyéből előkotorászott színes szalagokkal ajándékozta meg a háziasszony kis lányait.

A votka és a dohány feloldotta a muzsikok nyelvét: szidták a fehéreket, hogy mennyi mindent ígértek, de semmit se adtak.

Aggódva kérdezték tőlem, hogy mi a véleményem: visszajöhetnek-e még a Kolcsák-katonák.

Amikor azt válaszoltam, hogy nincs kizárva, mert a fehérek angol és francia katonai segítséget várnak, a házigazdám elborult arccal ismételte:

— Ne dáj bóg... Ne dáj bóg...

Grisa ijedt ábrázattal jegyezte meg:

— Bozse száhrányi...

Arra a kérdésükre, hogy ki vagyok, óvatosan csak annyit válaszoltam: a svéd vöröskereszt orvosa. Most már ezután Grisa érdeklődött élenken, hogy svéd vagyok-e vagy dán. Eszembe jutott, hogy a svédek mind szókék, hát rávágtam, hogy — *dán*.

Amikor már a második üveg votkánál tartottunk, Grisa titokzatos arccal vallotta be nekem, hogy ő hadifogoly, még pedig — *magyar*.

Majd leesett a székről, amikor magyarul köszöntöttem:

— Hát akkor Isten tartsa...

Grisa arca előbb elzöldült, azután lángvörös lett. Majdnem a nyakamba ugrott, amikor elárultam, hogy én is hadifogoly vagyok.

Nagyot ütöttem Grisa hátába, hogy észreterítsem:

— Hát maga miféle katona volt a fronton?

— kérdeztem mosolyogva.

— Rossebes.

— Mikor rukkolt be a »nagy káderbe«?

— Ötödik esztendeje...

Grisa elmesélte, hogy a faluban senki se tudja, hogy ő hadifogoly, különben a fehérek alatt már rég beárulták volna a szomszédok. Mindenki azt hiszi róla, hogy orosz és a háziasszony távoli rokona.

Még a faluba vetődő hadifoglyok előtt se árulta el magát soha, hogy pleni. Egy hónappal ezelőtt ezrével vitték a falun keresztül a hadifo-

goly legénységeit és tiszteket. Nyugat felől hozták őket. Nevetve említette meg, hogy a tiszti transzportban női selyemruhába öltözött »tisztkisasszonyok« is meneteltek. Furcsán festett: felül kivágott női selyemruha, nőifrizurás fej, alul nagy, rongyos katonabakancsok.

Nagyon sok ennivalót, kenyeret, kolbászfélét osztott szét a foglyok között, de nem árulta el, hogy ő is — magyar.

— A legénységi transzport végéről — folytatta Grisa elbeszélését — lemaradt egy öreg, nagyon sovány pleni. Olyan sovány volt, mint a csontváz. A rongyos csukaszürke egyenruha csak úgy lógott rajta. A falu végén ült le az út szélén és sebes lábát kötözte. Ráakadt a szerencsétlenre egy kozák patrul. A kozák káplár a hadifogolyra ordított, hogy kicsoda, micsoda és mit keres itt? Az öreg pleni nem értette a szavát. A kozákok körülfojták és felranciaálták a földről, aztán újból ordítottak, hogy kicsoda. A köhögős öreg végre nagy nehezen kinyögte, hogy *magyar*. Amikor a kozák altiszt ezt a szót meghallotta, kardjával fejbevágtá az öreget és azzal tovább lovagolt társaival.

Grisa rövid szünetet tartott, majd elborult arccal sóhajtott:

— Kettéhasadt a koponyája. Ott temettem el a falu szélén. Nyírfából faragtam keresztet a sírjára... A nevét nem tudtam felírni, mert, hogy írást nem találtam nála.

Aztán ökölbe szorult a keze és fogait csikorgatva mondta:

— Csört vozmil!...

Másnap folytattuk utunkat.

A szomszéd falu szélén egy karszalagos polgárőr igazoltatott le bennünket.

A harmadik falut alkonyatkor értük el. A falu végén néhány muzsik ácsorgott, csoportba verődve.

Az egyik paraszt rám mutatva hangosan jegyezte meg:

— Burzsuj!... tvoj máty...

A másik dühösen köpködött maga elé:

— Prijeháli!... tvoj máty... — szólt fennhangon.

Nagy röhögés támadt a durva megjegyzések nyomán.

Anton gyilkos pillantásokat vetett a muzsikokra és basszus hangján dörögte feléjük:

— Krucifiksznohámol...

Azzal nagyot vágott vesszőjével a lovakra...

Egy hétig tartó kocsizás után végre megérkezünk az Iszet leégett hidjához.

Az ideiglenes padlón nagy nehezen átvezettük a kocsit.

Sadrinszkban első utunk Kamenovicsékhoz vezetett.

Mindent a régiben találtunk náluk.

Kamenovics a nyitott pinceablaknál, kottaállványa előtt állott és hegedült. Gyakorolt.

Kamenovics pirulva vallotta be, hogy azért hegedül, mert a kis leányai csak hegedüsző mellett tudnak elaludni és nappal csak addig alsznak, amíg muzsikaszót hallanak... Most pedig az asszony főzi az ebédet és nem ér rá a csöpp-ségekkel foglalkozni.

Kamenovicsnak röviden elmeséltük a visszavonulás történetét és kalandos szökésünket.

Milán még mindig a színházi zenekarban játszott. Felhívta a figyelmemet arra, hogy a színházban híres moszkvai színészek játszanak.

Mosolyogva nyugtattam meg, hogy most nem érdekel a színház: néhány napi pihenés

után Kocsin folytatjuk utunkat, vissza Jekaterinburgba.

Kamenovics azt tanácsolta, hogy jelentkezzem a városparancsnokságnál, mert az utóbbi időben szigorúan veszik az idegenek és hadifoglyok nyilvántartását...

Milántól tudtam meg azt is, hogy Sadrinszk városában, de az egész vármegye-nagyságu ujezdben *egyetlen orvos sincs*: valamennyien elmenekültek a Kolcsák-hadsereggel. A civil-kórházat is felcserek és felcsericák vezetik.

Kamenovicstól egyedül mentem a városparancsnokságra, amely ugyanabban az épületben volt, amelyben egy hónap előtt még a fehérek és csehek voltak.

A vörös komandón felmutattam az írásaimat és bejelentettem, hogy csak pár napig szándékozom Sadrinszkban maradni, azután utazom tovább Jekaterinburgba, feleségem hozzátartozóihoz.

A fiatal városparancsnok előzékenyen fogadott, cigarettával és csájával kínálta meg.

Azután megkért, hogy pár percet várakozzam.

Elvette papírjaimat és a másik szobába vount egy idősebb csinovnikkal és egy elegánsan öltözött, fiatal emberrel, aki bal kezén antik, zöld kövű pecsétgyűrűt viselt.

Csaknem félórás várakozás után behivattak a szomszéd szobába. A parancsnok egy iv papírost tett eléem és száraz, rideg hangon szólalt meg:

— Doktor elvtárs! Mi a mai naptól fogva *mozgósítjuk* önt, mint a vörös hadsereg orvosát. Holnap átveszi a civil- és a katonakórház vezetését. Itt vannak a kinevezési okmányai. Szíveskedjék, doktor elvtárs ezt az ívet itt aláírni...

TIZEDIK FEJEZET.

1919. szeptember 12.

Egyik mozgósításból a másikba estem, csak a szín változott: *fehér* helyett *vörös* lett minden.

Még szerencse, hogy nincs itt egy közép-
uton haladó *zöld*, vagy egy szélsőséges *fekete*
párt, különben azok is mozgósítottak volna.

Kár volt jelentkeznem... De ha nem jelent-
kezem: rámfogják, hogy ellenforradalmár, hogy
kém vagyok.

A városparancsnoknak hiába magyaráztam
a külföldi állampolgár jogairól, a genfi hadifo-
goly-egyezményről, a nemzetközi jogszokások-
ról... A parancsnok makacsul tartott ki amellet,
hogy köszönjem meg neki, hogy visszaadta sza-
badságomat. Azután nyomban megfosztott a
frissében adományozott szabadságtól és — *moz-
gósított*.

Ahelyett, hogy a »felszabadított« hadifog-
lyot hazaküldték volna az első vonattal: munká-
ba fogták. Csak úgy potyára. Rendelkeztek ve-
lem — megkérdezésem nélkül.

Annyit már megtudtam a komiszártól, hogy
hazautazásról, a hadifoglyok evakuálásáról
egyenlőre szó sem lehet, mert a szovjet-kormány
minden figyelmét leköti a polgárháboru frontja.

Az egész környéken egyetlen orvos sincs,
rajtam kívül. A rég óhajtott pihenés helyett át
kellett vennem a hadifogoly kórházon kívül a há-

romszáz ágyas civilkórházat és a katonakórházat is. Ezenkívül a vörös hadsereg most folyó ujoncozását is velem végeztetik.

Szeptember 15.

Minden percem le van kötve, úgy hogy Elzát csak az étkezések ideje alatt látom.

Pedig szegény mostanában sokat szenved és nagyon sokszor segítségemre szorul. Attól retteg, hogy a szülés életébe fog kerülni.

Norlin futárja után egy csomó levelet kaptam Jekaterinburgból, köztük Blumberg lelkész ur levelét, amelyben közli, hogy Elza édes apja Rigában, operáció következtében váratlanul elhunyt.

Elhatároztam, hogy Elzával egyenlőre nem fogom közölni a halálhírt.

Szeptember 19.

Idéiglenes, kényelmetlen lakásunkból ma költöttünk át egy magányos, idős özvegy asszony, Akulina Pimowna házába, a Michajlowszkája utcájába.

A Mojszejew-házban, amelyre pályáztunk, moszkvai színészek laknak, Mojszejewéktől mindössze a kis gömbölyű, fítos orru Nasztyinkát örököltük, aki mindjárt megérkezésünk után szolgálatunkba lépett. A városi hatóságok csak feleségem állapotára való tekintettel — kivételesen — engedték meg a cselédtartást.

Akulina Pimowna házában három nagy butorozott szoba áll rendelkezésünkre, egy negyedik kisebb, külön szobával, amit a rendelő céljaira használok fel.

A nyolcvanéves süket háziasszony háza a város központjában áll, szemben a bazárral, a városi gyógyszertár mellett. Akulina Pimowna végtelenül boldog volt, amikor közöltem vele, hogy a rekvirált lakásért lakbért fogok fizetni és előlegképen a kezébe nyomtam egy csomó Kolcsák-

féle szásrubeles papírpénzt. Valahányszor meglát, azonnal hozzám bicceg fájós lábaival és kér, hogy gyógyítsam ki negyvenéves reumáját és szabadítsam meg süketségétől, amelyben mindössze csak harminc esztendeje szenved. Orvosi utasításaimat már a következő percben elfelejti. Ha lerázom a nyakamról, vagy nem harsogom elég hangosan a fülébe, hogy: »harasó« — akkor a vén csoroszlya becsoszog a szobánkba és vizsgálgatja a butor politurját, hogy nem tetünk-e benne kárt.

Szeptember 20.

A Szibériába hurcolt hadifoglyok lassankint visszaszállingóztak Sadrinszkba.

Hangya is visszaérkezett. Ma reggel már ott várt a kórház bejárata előtt szinehagyott, kék köpenyegében.

Hangya elmondotta, hogy Mordwinow ezredes valósággal toporzékolt dühében, amikor szökésemről értesült. Lovaglópalcájával hadonászott és teli torokkal kiáltotta, hogy főbe fog lövetni, ha kézre kerülök... A keze ügyébe eső szanitészeket ütötte-verte.

Megparancsolta adjutánsának, hogy a föld alól is, teremtsen elő engemet. Lovas ordonancokat adott melléje, akik azonnal keresésemre indultak. A szanitészek azzal vezették félre üldözőimet, hogy égre-földre esküdöztek, hogy saját szemükkel látták a Tobol folyó bal partján, amint kelet felé robogtam kocsimmal. Még beszéltek is velem. Azt mondtam nekik, hogy megyek *előre* — Szibéria felé, hogy kipihenhessem magamat.

Mire az adjutáns rájött, hogy a hadifogly szanitészek félrevezették, akkorára már végkép nyomunk veszett, de a szanitészek is megszöktek nyugati irányban. Még csak hirmondó se maradt

a Vöröskereszt kórház személyzetéből. Utánam szöktek valamennyien.

Hangya arca széles mosolyra huzódott. Apró szemei valósággal eltűntek a szemhéjak között.

— Jönnek a többiek is. — mondotta — Pár nap múlva itt lesz az egész plenitársaság. Sokan visszamentek a parasztokhoz, a régi helyükre, ahol évekig dolgoztak...

A rengeteg munka mellett fizetést — nem kapok, mindössze fejadagot, *pajok*-ot. A fejadagom ugyanaz, mint a kórház portásáé vagy a városi uccaseprőé. Amikor ez ellen tiltakoztam, azt felelték, hogy én is csak ép olyan ember vagyok, én se eszem többet, mint az uccaseprő.

Szerencsére a környékbeli paraszt pácienseim ellátnak bennünket bőségesen élelmiszerrel úgy, hogy éléskamránk rövidesen megtelt. A falusi betegek élelmiszerrel, a városiak pénzzel fizetnek a rendelőmben. Íróasztalomon nagy halom papírpénz áll naponta a rendelés után de kevés örömem tellik a szép színes, új szovjetpénzekben, mert a rengeteg pénzért se tudok vásárolni: a vörösek szigorú következetességgel üldözik a szabad kereskedelmet.

Nagy előnyömre szolgál, hogy a városparancsnok meghagyta nálam személyi használatra a fehérektől eltulajdonított lovakat és így az öreg Wurz bácsi is mellettem maradt.

Még a kocsival is alig győzzük a munkát.

A reggeltől estig tartó szakadatlan munka után a színházi előadások nyújtanak számomra üdülést.

Összebarátkoztunk a moszkvai művész-színház vendégszereplő tagjaival. Esténként a nézőtér első sorában tapsoltunk a Kurbátow-házaspárnak. Nezgovorovának és Sesztownak, a híres jellemszínésznek.

Sorra következtek a felejthetetlen színházi

esték: Csehow *Visnyovi szád*-ja, *Diadja Vánja*-ja, Arcübasew *Revnoszt*-ja és Osztrowszkij *Ljesz* című darabja.

Ma újságolta Rotter ur, hogy a kezébe került külföldi lapokból azt olvasta ki, hogy a győzedelmes nagyhatalmak kiméletlen békefeltételeket szabtak Németországra és szövetségeire.

A jekaterinburgi és moszkvai vörös újságok erről egy szóval sem tesznek említést: kizárólag a polgárháboru fronthireit és a szovjetkormány hivatalos kommunikéit közlik.

Egy magyar nyelven írott, Jekaterinburgban megjelenő szovjet újságot is küldött ma nekem Rotter ur. A lap címe: Vörös Újság.

Szeptember 26.

Elza születésnapját ünnepeltük tegnap.

Teaestélyre voltak hivatalosak: a Kurbatow pár, Szesztow, Nezgoworowa, a Kámenovics házaspár és Rotter ur.

Elza és Nasztyinka egész nap süttök-főztek. Snapszot is készítettek a vendégek tiszteletére, ami a szigorú alkoholtilalom mellett nem volt könnyű dolog.

A színházban az nap operett-előadás volt. *Ivánov Pável*, egy kis groteszk énekes darab ment. A drámai színészek szabadok voltak.

Kitűnő hangulatban telt el az este.

Sesztow, a megrögzött kártyás zsebéből előkerült a »pakli«. A kártyajáték ellen is irtóháborút folytatnak a vörösek, annál jobban esett tehát a *chemin de fer*.

— Uraim — szólott Sesztow élénken és magasra emelte snapszos poharát — az orosz embernek három szenvedélye van: a nő, az ital és a kártya. A tovarisok a háromból már eddig kettőt elvettek. Most a harmadikon van a sor. Kiváncsian várjuk, hogy mikor fogják a férfiak szá-

mára a nőtlenségi fogadalmat is előírni? Az orosz nők egészségére üritem poharamat...

Vigan, gondtalanul koccintottunk poharainkkal, amikor éjjél körül Nasztyinka lelkendezve futott be a szobába és elfuló hangon jelentette, hogy két vörös katona döngeti a kaput.

Sesztow kitekintett az uccára.

— Lepucolni mindent — intett az asztal felé — vörös katonák...

Egy szempillantás alatt eltűnt az asztalról a kártya és Rotter ur felöltőjének zsebeibe sülyedtek el a snapszos üvegek.

Mire a katonákat Nasztyinka beengedte, a vendégek már frissen töltött csáját ittak.

A belépő katonában a városparancsnokot ismertem fel. A válláról szijra erősített revolvertáska lógott, derekát vastag bőrv vette körül. A szuronyos katona az előszobában maradt.

A revolveres parancsnok barátságtalanul nézett körül szurós szemeivel, majd belső zsebéből egy írást vett elő, amit letett az asztalra:

— Házkutatást kell tartanom önnél, *felsőbb parancsra* — mondotta hideg, kimért hangon.

Udvariasan tártam szét karjaimat:

— Pázsaulsztá... — szóltam nyugalmat erőltetve magamra. — Tessék.

Sesztow, akinek úgy látszik az itala fejébe szállott, cigaretájából nagyot szippantva mondja:

— Áffe!

Azután komikus grimaszt vágott hozzá.

A komiszár a hálószobában kezdte a kutatást.

Elza sápadtan, remegő ajkakkal sugta:

— Mi lesz velünk?...

A vendégek aggódo pillantásaira csendesen jegyeztem meg:

— Nyugodtak lehetnek. Egy hét óta naponta preparáltam a lakásomat a házkutatásra. Minden

darabka írást, papírrongyot megsemmisítettem. Csodálom, hogy már előbb nem jöttek...

Közömbösséget színelve beszélgettünk, mi-alatt a komiszár, Nasztyinka legnagyobb bosszúságára, az egész lakást felforgatta. Utoljára hagyta a rendelőmet, ahol egy fél óráig kutatott áruló irások után.

Amikor a parancsnok elkészült a házkutatással, barátságos arccal jött be az ebédlőbe és ve-rejtékező homlokát törölve felszólított, hogy ir-jam alá a házkutatást igazoló írást.

Aláírás után egy másik ívet tett elém.

A második írás *belépési nyilatkozat* volt. Mindössze annyi állott benne, hogy az aláíró a mai napon belép a kommunista pártba.

Nem jöttem zavarba. Ennél nagyobb megle-petésekben is volt már részem Oroszországban.

Alkuba bocsájtkoztam:

ÉN: Ezt az ívet irjam alá?

A KOMISZÁR: Igen: itt a vonás fölött. Egy szimpla aláírás. Csekélység az egész.

ÉN: Hm... És mit szól majd ehhez a Ká-undká Kriegszminiszter ur? Mit gondol Sesztow?

SESZTOW: Bizonyára nagyon megöriül ne-ki, ha megtudja...

A KOMISZÁR: Nem fogja megtudni.

SESZTOW: Adja ide tovaris az ívet, majd én aláírom. Az én aláírásom úgy se ér semmit...

A KOMISZÁR (*szigorú hangon*): De nekiünk a doktor elvtárs aláírására van szükségünk.

ÉN: Ugyan drága tovarisom, mi szüksége van a százezer tagot számláló kommunista párt-nak egy ilyen rongyos, koszos pleni aláírására?

A KOMISZÁR: Ne felejtse el doktor elvtárs, hogy magát mozgósítottuk és felelős, vezető ál-lásokat tölt be a szovjetnél...

ROTTER: Jaj lett volna neki, ha nem fo-gadta volna el...

KURBATOW: Persze lecsukták volna, mint ellenforradalmárt...

ELZA: Az uram külföldi állampolgár...

A KOMISZÁR: Az nálunk mindegy... A szovjet ugyanazokkal a jogokkal ruházta fel, mint az orosz állampolgárokat. Magas állásokba tette...

ÉN: És miért kellett ennél a magas állásu polgárnál házkutatást tartani?...

(A vendégek fejbőlintásokkal élénken helyeselnek).

Sesztow cigarettára gyújtott és legnagyobb rémületünkre kijelentette, hogy ő — *szomjas*.

Kihuzta Rotter ur kabátjából az egyik lapos snapszos üveget, teletöltött két poharat és megkínálta a parancsnokot.

Az ijedtségtől dermedten bámultunk a komiszár-ra. Tudtuk, hogy a szovjet emberei élet-halálra küzdenek az alkoholos italok élvezete ellen.

Ilyenkor a vendéglátó házigazdát szokták le tartóztatni.

Kinos csend lopózott a szobába.

A komiszár előbb vérvörös arccal zavartan szabadkozott, azután becsukta az előszobába nyíló ajtót és mohón fenéig itta a poharat. Sesztow újból töltött neki és újból egészségére kívánta az italt.

SESZTOW: Az nem is igazi orosz ember, aki megveti az italt. Nem igaz testvér? — *(hátba vágja a parancsnokot és megöleli)*. Továris... Én csak annyit mondok, hogy hagyjad a fenébe ezt a pleni doktort. Elég neki a maga baja... Nézd bátyuka... De gyere igyál még egy pohárral... Öreg Rotter... hová dugtad azt a másik votkát, azt a fehéret... Add ide csak... Magad akarod meginni?... Szesztilalom van Oroszországban?... Hát igen, hogy a nép el ne butuljon... De ilyen okos embereket, mint

mi vagyunk, az ilyeneket nem kell féltetni... No, jó egészséged legyen... Ugy-e doktorkám?... Hát igen... Nézzed tovaris... Nézd csak... Hol vannak a *mi* doktoraink, az orosz orvosok?...

A KOMISZÁR: Elmenekültek. A mi orvosaink egytől-egyig ellenforradalmárok...

SESZTOW: No látod testvér... Itt van egy jó moszkvai papiroszi... Gyujtsál rá... Elmenekültek, *mert politizáltak*... Csört voزمi... Eből tanuld meg öcskös, hogy az orvosnak *nem szabad politizálni*...

A KOMISZÁR: Az ember, politizálás nélkül csak fél ember...

SESZTOW: Ezt csak te mondd galambocskám... mert neked a politika a kenyered... Én más véleményen vagyok. Én színész vagyok és azt se tudom mi fán terem a politika... De ígyunk egyet, mert reggel lesz és hazaküld a háziasszony... A háziasszony egészségére!... Hát ti nem isztok, csak bámultok?... Ez nem járja... Nu... vot... Az orvos ne politizáljon a tifuszos betegeivel, hanem gyógyítsa meg... Akkor ha változik a kormány színe, nem kell ott hagynia haldokló betegeit és menekülnie Szibériába.

A KOMISZÁR: Hát ez igaz testvér...

SESZTOW: No látod...

A KOMISZÁR: De hát gondolom ilyen fiatal ember... és milyen szép jövő előtt áll...

SESZTOW: Ez az ausztricki doktor nem akar *itt* Oroszországban karriert csinálni!... Nem igaz? Engedjétek meg, hogy hazautazzon, lefogadom, hogy már holnap lemondana ezekről a fene magas állásokról... Teszemfel, hogy belép a doktor a kommunista pártba... azért még nem fognak könnyebben gyógyulni a betegei... Nem igaz?

A komiszár felállott, megigazította a szijjait és szinte könyörgött, hogy legalább azt az ívet

irjam alá, amelyen a hivatalnokok elismerik, hogy *szimpatizálnak* a szovjettel. Ez a legkevesebb, amit elvár tőlem. Az összes hivatalnokok aláírták már az ívet.

Sesztow kikapta a kezéből a papírost, amelyen egy csomó olvashatatlan cyrillbetűs aláírás kigyózott és aláírkantotta a nevét.

Példáját a társaság valamennyi tagja követte. Én is aláírtam.

A parancsnok összeszedte írásait, kihuzta magát és elköszönt. Óvatos, bizonytalan lépésekkel hagyta el a házat. A szuronyos katona álmosan botorkált utána.

Sesztow elővette a zsebéből a kártyát és a világ legtermészetesebb hangján kérdezte:

— Uraim... ki oszt?...

Október 11.

Végre megérkezett Sadrinszkba a várva-várt orvosi segítség: az orosz Szerebrinszki doktor személyében.

A fiatal orvost egyenesen Moszkvából küldték ki, a központból, a századik segítségkérő távirat után.

Szerebrinszki doktor nagyon szimpatikus, jó modoru fiatalembernek mutatkozott. A lengyel származásu fiatal kolléga édesapja jönevü moszkvai orvos. Mosolygós kék szemeivel, hátrafésült hosszu, göndör, szőke hajfürtjeivel, atléta természetével hamarosan a nők kedvence lett.

Nincs benne a fiatal orvosokra jellemző nagyképűségből semmi. Nem pózol. Nem érezeti velem, hogy ő az orosz állampolgár *otthon* van és én, az idegenből ideszakadt főnök, csak vendég vagyok hazájában.

A fiatal mladij vrács egyenlőre mentesített engemet a kórházak délutáni látogatásaitól és átvette a civilkórház nemi-beteg osztályának önálló vezetését.

Szerebrinszkij doktor mindjárt az első napon őszintén és becsületesen bevallotta, hogy ő csak harmadéves orvosnövendék. A vörösök mozgósítása, tanulmányai közepette, kényszer-szünetet parancsolt rá.

Október 16.

Kolcsák katonái már mélyen Szibéria belsőjébe vonultak vissza. Kolcsák admirális, vezérkarával, székhelyét Omszkból Irkuckba tette át.

A cseh légiók visszavonultak Irkuck felé. A katonák megelégtették a harcokat és hazafelé tartanak. Az első cseh esalonok már behajóztak Wladiwosztokban.

A jugoszláv dobrovoljácokat nagy veszteség érte: vezérük, Blagotics őrnagy, ezredparancsnok a vörösök elleni harcokban, Szibéria határán halálos sebet kapott.

A vörös hadsereg három fronton harcol a fehérek ellen, Bruszilov tábornok vezérlete alatt.

A déli fronton Denikin tábornokot visszaszorították a Krim félszigetre. Denikin, hadseregének maradványait a kurlandi bárónak, Pjotr Nikolájevics *Wrangel* tábornoknak adta át, aki a dóni kozákok segítségével újabb offenzívába kezdett.

Judenics tábornok Archangelszk felől akarja még a tél előtt Petrográdot elfoglalni. Miller tábornok csapatai észak felől közelednek az orosz főváros felé.

Ma tudtuk meg a Vörös Újságból hogy ez év tavaszán Magyarországon is kommun volt néhány hónapon keresztül és hogy már el is kergették a kommunistákat az ellenforradalmárok.

A Vörös Újság ezzel a kudarccal szemben azzal vigasztalja olvasóit, hogy a jövő, ezerkilencszázhuszas esztendőben a világ összes államaiban a kommunisták fognak uralkodni...

Október 19.

Bámulom ezt a Szerebrinszkit.

Még csak néhány napja dolgozik a városi kórházban és már fejből tudja az összes felcserek és felcsericák neveit, az *ime ocsesztvót*. A keresztnévet és az apa nevét. Én egy hónap alatt se tudtam megtanulni a felcserek neveit: Kasziján Tyerentyewics, Afanaszij Archipovics, Grigorij Matwéjewics. Vagy a női felcsericák furcsán hangzó neveit: Párázkowija Trofimowna, Pelágéja Wekentyewna, Anfuza Jefimowna...

Szerebrinszki már a második napon a néven szólitotta a kórház egész személyzetét. Nekem elég volt a keresztnévet a fejemben tartani, az apa nevét sehogyse tudtam megjegyezni. Beláttam: ez tréning dolga, ehhez nem elég a két éves oroszországi vendégszereplés.

A gimnázium épületét is járványkórház céljaira kellett átalakítanunk. A frontról valami új, ismeretlen betegséggel szállítják ide a katonákat. Az oroszok *iszpánkának* hívják a betegséget, amely néhány nap alatt végez a beteggel.

Tanácsztalanul állok ezzel a különös betegséggel szemben.

Október 20.

A városban egy új ügyosztályt állítottak fel a továrisok, amit röviden *Ágit-Propá*-nak neveztek el.

Az új ügyosztály a központi agitációs és propaganda osztály fiókja. Az agitációs iroda nagy termei tele vannak nyomtatványokkal, könyvekkel, röpiratokkal, színes, többnyire kubista propaganda plakátokkal és ujságokkal.

Az agitációt szolgáló nyomtatványokat eljuttatják a legkisebb faluba is. Agitátorok járnak faluról falura és beszédekkel tartják a népet. Ezek az agitációs körutak nem valami ve-

szélytelen vállalkozások, mert már eddig is jó egynéhány agitátor tűnt el örökre a szovjet-ellenes falvakban.

A színházi előadások előtti agitálást is bevezették néhány nap óta.

A szónok a függöny elé lép és beszélni kezd:

— Továriscsi!...

Mindig ezzel kezdődik a szónoklat, de már a következő percben elvész az agitátor hangja a hangosan társalgó publikum moraja között.

A hivatásos agitátor a legnagyobb zajban is zavartalanul beszél tovább, a publikum se zavartatja magát.

A nagy zajban csak egyes szavakat lehet kiérteni a beszédből:

— Burzsuj... proletári... revolucijá... diktatura...

Azon túl csak a szónok szája járását lehet látni, hallani egy szót se lehet.

A szónok vérpiros arccal, felhevülve hadonászik a levegőben karjaival, észrevehető, hogy a publikumot igyekszik tulkiabálni.

Rekedten, kimerülten fejezi be végre a szónok közel egy órás beszédét, a zenekar rázendít az internacionáléra, a publikum megkönnyebbülten áll fel.

Azután kezdődik a színelőadás.

Az agit-propa iskolákban képezik ki az agitátorokat. A tanárok régi, kipróbált szónokokból, pártemberekből kerülnek ki. Valóságos egyeteme van itt az agitációs szónok-képzésnek.

Az egyik előadáson ezt kérdezte a tanár a jelölttől:

— Mondja meg nekem elvtárs, hogy mit csinálna maga abban az esetben, ha a kapitalista világnak sikerülne a világ összes kommu-

nistáit kiirtani és csak maga, a kommunista maradna *egyedül* életben?...

A jelölt dadogott, makogott, de nem tudott a fogas kérdésre megfelelni.

A társai se tudták a helyes választ.

A tanár így fogalmazta meg a feleletet:

— Elvtárs! Önnek mint *egyedüli* kommunistának első és legfontosabb feladata az, hogy *azonnal* megindítsa újból az agitációt és a propagandát...

1919. november 7.

Már több mint egy hete, magas hó borítja Sadrinszk uccáit.

Harmadszor látom az orosz mezőket ünnepi, fehér köntösben, harmadik télen mosolyog rám Oroszország igazi, csillámló fehér arca.

Milyen szomorú volt az első tél Vetlugán, a szigorított lágerben a vad török tisztek között, átkozott kása-kosztón... A második tél Kresztiben hamar röpült el, észre se vettük. Szovjet-milliomos lettem, gazdag, tekintélyes polgár, mire a harmadik tél is beköszöntött.

Ma van a szovjet fennállásának második évfordulója.

A szovjet-kormány erre a napra nagy ünnepségeket rendelt el. Pont hét órát ütött az öreg fali óra, amikor katonazenekar ütemeire hatalmas néptömeg vonult el az uccákon, vörös zászlók alatt énekelve, ujjongva, éljenezve.

A katonazenekar öblös trombitái forradalmi indulót harsogtak ablakunk alatt, amikor a kis fiam megszületett.

Alekszandra Wasziliwna, a kórház tudós szülésznője mosolyogva jelentette a kinóktól megszabadult anyának:

— Málcsik!... Ebből a gyermekből forradalmár lesz...

Apai büszkeségtől sugározva konstatáltam:

— Fiu...

Bágyadtan tette hozzá a boldog anyja:

— Oroszország legfiatalabb hadifoglya.

— Csodálatos — folytatta Alekszandra Wasziliwna — ez az ártatlan teremtés egyenesen orosz hadifogságba csöppent...

Elérzékenyülten szóltam a fiamhoz, mintha legalább is értené a szavamat:

— Ártatlan, szegény poronty... pleni ivadék... Születésed első percében azt kívánom neked, hogy mire nagy leszel, a frontkatonák már felejtsék el a világháború borzalmait, a hadifoglyok a fogság vérszívó, velőtrágó szörnyü éveit... Fiatal testedet ne tépje szét a gránát, agyad ne loccsanjon szét bomba robbanásra, szíved ne furja át a sziszegő fegyvergolyó, ifju életedből ne tépijen ki éveket a hadifogság... A béke, a világbéke gyermeke légy, kis fiam.

A nap bágyadt sugarai befűztek a jégvirágos ablakon. Mintha a jó öreg hazai nap is üdvözölni akarta volna az újszülöttet.

Elza fáradt mosollyal nyult kezem után és kérdőleg tekintett rám:

— Igen... — szóltam — csak *most* kezdődik az igazi küzdelem...

Nasztjinka ott sürgött-forgott a szobában. Pufók arca csak úgy lángolt az izgalomtól.

— Nasztja! — szóltam rá.

— Tessék!

— Hány tisztított libát hordtak össze neked a falusi paciensek?

— Éppen tegnap olvastam össze: kilencven fagyott libánk lóg a kamra falán...

Elza bágyadt hangon szólt közbe:

— A kis kamrában tegnap mindössze tíz libát számoltam össze. Tévedsz Nasztjinka...

— Nem tévedek én — pattogott a kis szolgálólány — kilencven liba, husz fagyott tyuk, fél

borju, két nyul, ezer tojás, egy pud szlívocsnája mászló, egy pud zsir és ötven pud fehér krupcsatka liszt van a kocsiszinben.

A vallatásnál kisült, hogy a szemfüles Nasztyinka lassankint panamáztá ki a paciensektől és halmozta fel ezt a rengeteg élelmiszert, titokban, tudtunkon kívül. Wurz Anton segítségével kamrának rendezte be az egyik kocsiszint, ahol a hátsó falon szegekre akgtatták fel a szárnyasokat. Valóságos élelmiszer kiállítást rendeztek be. Meglepetésnek szánták az egészet.

— Hallatlan! — kiáltottam fel — hiszen ez egy egész vagyon. De honnan a fenéből szedted össze ezt a kilencven libát?

Pirulva vallotta be a kis Nasztyinka, hogy a falusi pacienseket biztatta, hogy hozzanak libahúst.

Az öreg Wurznak kiadtam a parancsot, hogy az élelmiszer felét azonnal ossza ki az éhező hadifoglyok között.

— Ezer szerencse — fordultam Elzához, hogy a tovarisok a házkutatás alkalmával nem kutattak élelmiszerek után is. Különben letartóztattak volna élelmiszer-felhalmozás és spekuláció címén.

Aztán együtt ülhetnék Szerebrinszki kollégámmal. Szegény fiut tegnap tartóztatták le a tovarisok, mint ellenforradalmárt.

Az volt a büne, hogy nem engedte meg, hogy az osztályon kezelt egyik komiszár rendelkezék, parancsokat osztogasson. Azt találta odavágni a komiszárnak:

— Maga itt beteg!... Itt én parancsolok!...

A komiszár feljelentette mint ellenforradalmárt.

November 20.

A katonák behurcolták a városba a flektifuszt. Rettenetes betegség. Otthon is láttam flek-

tífuszt, de az könnyű gyermekbetegség volt ehhez képest.

A civilkórház fertőző osztálya zsufolva van flektifuszos betegekkel... A városnak majdnem minden házára jut egy beteg. A katonaság számára már a második járványkórházat nyitottuk meg.

Csak a járványra való hivatkozással sikerült Szerebrinszkyt kiszabadítani a börtönből. Jekaterinburgba akarták szegény fiút átszállítani a rögtönítélő forradalmi komité elé.

Tegnap szabadult ki Szerebrinszki, ma meg Froszt urat tartóztatták le. Az a vád ellene, hogy a cseheknek kiadott néhány hadifogoly magyar vöröskatonát.

A családomat alig látom: szakadásig robotolok. Ma reggel is már korán felkeltem.

A reggelimnél ültem, amikor Nasztyinka jelentette, hogy két falusi muzsik akar velem beszélni.

Kinéztam az ablakon.

Két subába öltözött, szakállas, szegény muzsik vesződött az apró, szibériai, hosszuszőrű, parasztszánkó elé fogott lovacskával:

Kiszóltam Nasztyának:

— Mondd meg nekik, hogy most nem fogadok privátbetegeket. Menjenek a kórházba és ott várjanak rám.

Kis vártatva Nasztya magából kikelve mondotta:

— Behajtották a lovat az udvarba... Azt mondják, hogy ők nem betegek, csak beszélni akarnak a doktor urral.

Pár pillanat múlva már az ajtómon kopogtattak és egy filccsizmás szakállas orosz muzsik lépett be a szobába. Kopott suba volt rajta, a fején hatalmas, fehér báránybőr kucsma,

A háta mögött egy fekete szakállas, mosolygós arcú muzsik állott. Oroszul köszöntek, majd amikor észrevették, hogy ki akarom őket tessékelní az ebédlőmből, az alacsonyabb termetű, barna szakállas muzsik *magyarul* szólalt meg:

— Ne bolondozz doktorkám... Hozzád jötünk...

A fekete szakállasra mutatott:

— Ráb főhadnagy, a szegedi negyvenhatosoktól...

Tágranyilt szemekkel bámultam különös vendégeimre. A barna újból megszólalt:

— Hát nem ismeresz?

A hang ismerős volt... Összeráncolt szemöldökeim mögül vizsgáltam a jövevényeket.

— Róth Dezső vagyok, Szuboticáról...

Most már azután felismertem és kitörő örömmel üdvözöltem volt ezredtársamat, régi jó ismerősömet, a szuboticei kalapgyáros fiát.

— Isten hozott! Hogy kerülsz te ide? — kérdeztem.

A bundákat Nasztyinka kivitte az előszobába. Leültettem a vendégeimet.

Rövidesen megindult a »duma«.

Előbb le kellett adnom a hazai híreket, azután elmondották, hogy Krasznójarszkból szöknek haza felé. Tizenöt óta ülnék a lágerben, megelégtették már a fogságot. Omszkiig vasuton, gyalog és szánkón tették meg a hosszú utat. Holnap korán reggel folytatni akarják az utat Jekaterinburg felé.

Ráb főhadnagy elmondotta, hogy az utóbbi esztendőben varrással tartották fön magukat. Kitanulták a szabászatot és női divatszalonot nyitottak a krasznójarszki lágerben. Róth Dezső volt a főszabász és a ruha-kreáló műhelyfőnök. Az ő műhelyükben készültek a krasznójarszki színház primadonnáinak ruhakreációi is. Fényképfelvéte-

leket mutattak be nekem a tiszti színház primadonnáiról, az eredeti kosztümökről.

Most már megelégtették a dicsőséget: tavaszra otthon akarnak lenni.

Megvendégtük a szökevényeket.

Magam annyira el voltam foglalva betegeimmel, hogy csak este a vacsoránál láttam őket viszont.

Bucsut vettem tőlük, miután úgy döntöttek, hogy hajnalban folytatják útjukat nyugat felé.

Figyelmeztettem őket arra, hogy tudomásom szerint Jekaterinburgban feltartóztatják a hazaszökö hadifoglyokat, különösen a tiszteket.

Róthi Dezső mosolyogva jegyezte meg:

— Hát bizony nős embernek nehéz volna a szökés... De a magunk fajta szabad, legényembernek könnyen fog menni. Mi egész biztosan nem fogunk Oroszországban megnősülni... Ugy-e Ráb...?

*

Másnap, hajnalban szánkóra ültek a vendégek.

Nasztyinka duzzogva panaszkodott a reggelinél:

— Miféle éhes emberek voltak ezek?... Előbbük tettem kora reggel egy sült libát és megették az egészet.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Szokatlanul hideg volt a tél.

Mint ahogy mondani szokták: a legöregebb szibíriások se emlékeztek ilyen kemény fagyra.

A tizennégybeli hadifoglyok a hatodik tél elé néztek: hatodszor kellett új subát»szerezniök», a nyáron eldobott, vagy elkótyavetyélt téli bundák helyett. A hadifoglyok között már nagyon sok volt a nő, a rekordot a háromgyermekes plenik vitték.

A falusi legények gunyverseket énekeltek a melyekben kifigurázták a hadifoglyokkal összeállott lányokat:

Ah — szibírszkája djevcsonki

Dá csego uzs dázselsiz

Szási, Mási i Nátási,

Vsze mágyádom zdvelisz?...

(Hová jutottatok szibériai leánykák, Szása, Mása és Natasa: mindegyik magyart csipett fel?)

A lerongyolt nép lassankint kiábrándult a vörösekből. A rekvirálások napirenden voltak ezen a vidéken, amelyet Oroszország éléskamrájának tekintettek ősidők óta.

Az elvitt élelmiszerért árut ígértek cserébe a rekvirálók, de az ígéretnél tovább nem jutottak.

A vidékekről eltűnt a cukor, a csája, amely pedig az örökké csájázó oroszoknak az imádság után legfőbb szenvedélye.

Szomorúan énekeltek:

Nyetu gyengi

Nyetu csáj,

Nyetu száchár

Polucsáj.

(Nincs pénz, de csáját, cukrot se kapunk.)

A falusi muzsikok elkeseredettsége tetőpont-ra hágott, amikor a szovjet teljes apparátussal indította meg a gabona-félék rekvirálását. Egyszerűen elvették a parasztoktól a felesieget, egyes helyeken még vetőmagvat se hagytak a földműveseknek.

A rekviráló katonák gépfegyverei ellen a parasztság fütykösökkel, kaszával és hosszú fanyélre erősített szuronyokkal, pikákkal harcolt.

A késhegyre menő összeütközések mindkét részről súlyos veszteségekkel jártak.

Az egyik közeli faluban elfogtak a fölkelő parasztok egy kiméretlenül rekviráló komiszárt.

Az elkeseredett muzsikok a dermesztő hidegben meztelenre vetkőztették le a komiszárt és egy fához kötözve addig öntözték jeges vízzel a testét, amíg az áldozat valósággal a fához fagyott. Azután kitűzesített késsel felvágták a hasát és buzával tömték tele a hasüreget. A halott komiszár nyakába táblát akasztottak ezzel a felírással: »nesze neked — itt a termés«.

A városban is nagy volt az elégedetlenség. A munkások letették a szerszámokat, a gyárakban megállott a munka. A mesteremberek és munkások tollat vettek a kezükbe és — hivatalokba jártak. Rengeteg ügyosztály működött a városokban ezekkel az irni alig tudó továrisokkal. A legcsekélyebb ügyet is három, négy hivatalnok intézte el. Már a papiros-készlet is elfogyott. A továrisok úgy segítettek a bajon, hogy a régi akták tiszta oldalait használták fel.

A polgárháború, éhség és a szokatlan hideg

időjárás mellett járványos betegségek is pusztítottak a nép között.

A flektifusz tömegesen szedte áldozatait. Minden házra jutott egy flektifuszos beteg, vagy halott. A kórházakban már a földre hintett szalmán se jutott férőhely.

Január közepén már annyian haltak el flektifuszban, hogy a halottak eltemetése lehetetlenné vált.

A föld több mint egy méter vastagságban csonttá fagyott, a harmincfokos hidegben nem akadt sírásó: a fagyott, meztelen hullákat a hatóságok a kórház mögött egymás tetejére rakták, mint ahogy a hasábfát szokták.

*

Éjjel-nappal dolgoztunk Szerebrinszkivel. Neki nagy előnye volt, hogy már az elmúlt évben keresztül esett a flektifuszon.

Azzal már tisztában voltunk, hogy a betegséget *kizárólag* a ruhatetvek terjesztik, de mit ért a védekezés, amikor ugyszóiván napról-napra érkeztek újabb katonai beteg-transzportok.

Január végén egy nagyobb katonai flektifusz transzportban két beteg orvosra akadtunk. Mindkettőt eszméletlen állapotban helyeztük el az egyik gazdag sadrinszki kereskedő kórházzá alakított palotájában. Az idősebb orvos — akinek a nevét se tudtuk — még az nap, anélkül, hogy eszméletére tért volna, meghalt, a fiatalabbik eszméletén kívül, valósággal tombolt és mindenáron szökni akart. A betegápolók nem bírtak a hatalmas erejű fiatalemberrel.

Csak nagy nehezen tudtuk háromszor megfékezni és az ágyába fektetni a súlyos, deliriosus beteget.

Amint az orosz orvos végre lecsillapodott, a jobb alkaromon csipést éreztem

Ruhatetű volt.

A hideg verejték gyöngyözött ki a testemen.

Tisztában voltam a csipés jelentőségével.

Osszeszorítottam fogaimat és sápadtan, kétségbeesetten csak annyit mondtam:

— Az Isten fáját...

Nem szóltam senkinek egy szót se. Tíz napon keresztül minden gondolatom a csipés körül járt. Hiába igyekeztem vigasztalni magamat: talán még se lesz flektifuszos fertőzés...

Szóflanul, leverten, kedvetlenül dolgoztam.

A tizedik napon délelőtt a kórházban dolgoztam és a meleg kórteremben — fáztam.

Hazasiettem. Az ebédemhez hozzá se nyultam. A kora délutáni órákban borzongás futott végig egész testemen, majd erős hidegrázás lépett fel.

Wurz bácsit szánkón elküldtem Szerebrinszkiért. A fiatal kolléga pár perc múlva megjelent.

Elza aggódó arccal fogadta Szerebrinszkit.

Lefeküdtem a diványra és magam elé ültettem őket:

— Flektifuszba estem... — szóltam — Figyeljete jó ide...

Mindketten meg voltak rémülve. Vigasztalni igyekeztek: gyomorrontás az egész, majd keresztül megy.

Hőmérőt kértem és mialatt hónom alá helyeztem, így folytattam:

— Kérlek benneteket nagyon figyeljete jó ide... Ne szóljatok közbe... Kedves Szerebrinszki barátom... Érzem: kezdődik... Én tudom... A rendelőmben van egy kis fehér szekrényke a falon, ott van a kámfor, mellette alkoholban két fecskendő és néhány uj tű. Félretettem magamnak. Minden négy órában adjál kámfort, ha elvesztem az eszméletemet... A hőmérő már eddig

harminckilenc és felet mutat, pedig öt perce sincs, hogy szorítom... A kámfor mellett ott talárod a japán digitáliszt. Macerátumot csináltass a gyógyszerésszel. Ne spórolj vele. Lázcsillapítót ne adjál semmit, csak borogatást. Az osztály szanitészt a Maschnert dirigáld mellém. Ő nemrég esett át a flektifuszon... Igen... A fejem... szétpattan... A Nasztyinka vesse meg az ágyat... Lefekszem... A betegeket vedd át a kórházban. Sürgönyözz orvosért Jekaterinburgba... Nem birom a fejemet... Tudtam: negyven fok... Hiába nézitek, annyi az, ha én mondom...

Támolyogva mentem az ágyamhoz és lefeküdtem:

— Elza... a kis fiamat... Gyurit akarom látni... El akarok tőle... bucsuzni...

A szemeim könnyel teltek meg és a könnyfátyolon keresztül néztem a kis fiút, akit Elza az ágyamhoz hozott:

— Drága kis fiam... mi lesz veled?...

Elza nem tudott szóhoz jutni, a könnyei patatokban folytak le bánatos arcáról.

— Milyen szépen emeli már a fejét... Hogy néz rám azokkal az okos fekete szemeivel... mintha csak azt akarná mondani: apám ne hagyjál itt árván az orosz rengetegben...

Megcsókoltam a kis fiam párnázott, gödrös kacsóit.

— Elza... a gyerekre vigyázz... csak a gyerekre... Érted?... Miattam ne aggódjál... Erős a szívem... bizom, kibirja ezt a rettenetes betegséget. Figyelj ide... A fekete kabátom béléseben egy levelet találsz. Blumberg ur írta... az apád halálos beteg... majd olvasd el holnap, vagy még később... A kis fiura vigyázz és őrizd magadat a betegségtől.

Tovább nem folytathattam.

Ezentúl nem emlékszem semmire.

Nyolc napig tartó eszméletlen állapot után kinyitottam a szemeimet: körülnéztem. Idegen alakok állották körül az ágyamat. Őserdő rengetegében feklődtem kusza, vad növények között égis éró fák között, egy tó partján, amely körül meztelen alakok ácsorogtak. A testük tele volt apró piros, tüszurásszerű piros kiütéssel. A meztelen, kiütéses alakok rám vigyorogtak.

A fejem fölött az egyik fa tetején saskeselyű kóválygott és minden órában pontosan leszállott a mellemre és éles csőrével kitépett egy darab hust a szivemből.

— A saskeselyűt kergessétek el — sikoltottam kétégbeesve. Nem látjátok a saskeselyűt?!...

A tó tulsó partján az alakok nyaka egyszerre megnyult és a vigyorgó arcok felém közeledtek.

A saskeselyű újból a szivembe vájta csőrét és kitépett egy darab hust belőle.

Meddig bírja a szivem?

A kilencedik napon megérkezett az orosz belgyógyász Jekaterinburgból, alaposan megvizsgált és kijelentette kétségbeesett feleségemnek, hogy még csak pár óra az életem, segítség nincs...

A többit már hűséges ápolóm. Elza mesélte el, aki nem adta fel a halállal való küzdelmet.

Mialatt az orvos újabb utasításokat adott Szerebrinszkinnek a másik szobában és egy percre magamra hagytak, kiittam egy egész üveg digitálisz orvosságot és megettem az éjjeli szekrényemre helyezett mézet, több mint egy fontot.

Pár óra múlva megkönnyebbültem. Azontúl a javulás biztos tünetei mutatkoztak.

Néhány nap múlva megismertem a feleségemet és a kis Gyurit akartam látni.

A beszéd nagyon nehezen ment. Értelmetlen, soha nem hallott szavakat ismételgettem.

Egy orosz kifejezés se jutott eszembe, pedig betegségem előtt már tökéletesen beszéltem a nyelvet.

A bal lábamra megbénultam.

Amikor már jobban lettem, bágyadt mosollyal köszöntem meg Elzának, Szerebrinszkinek és az osztrák Maschnernek az önfeláldozó ápolást.

A betegségem részletei érdekelték.

Ápolóim elmondták, hogy eszméletlen állapotban folyton menekülni akartam valami saske-selyű elől, felugrottam agyamban és rettentő erővel küzdöttem velők. Alig tudtak lefogni.

A teljes nyolc napig tartó eszméletlenség ideje alatt állandóan jól táplálkoztam, megettem mindent, amit a feleségem a szájamba adott.

Az egyik éjszaka, amikor a feleségem egyedül virrasztott betegágyam mellett, hirtelen felugrottam, letéptem magamról az ingemet, nekiugrottam a megijedt asszonynak és vérben for-gó szemekkel fojtogatni kezdtem.

A nagy sikoltozásra berohantak a szomszéd szobából az állandóan mellettem inspekciónéz Szerebrinszkij és a szantészem és kiszabadították kezeim közül a halálra rémült asszonyt.

Egy másik alkalommal ápolómat, az osztrák Maschnert tepertem a földre és félholtra vertem.

Nem emlékeztem semmire.

Szemrehányásokkal illetem a fiatal kollégát, hogy miért nem adta nekem az előírt kámforoltásokat.

Elza mosolyogva mondta, hogy Szerebrinszki utasításaimhoz híven éjjel, nappal minden négy órában, pontosan adagolta a kámfort: összesen vagy ötven oltást adott.

És én egy tüszurásra se emlékeztem.

Időközben Násztyinka is megbetegedett
flektifuszban, a kórházba kellett szállítani.

— — — — —

Amikor már annyira jobban lettem, hogy
mankók segítségével már az ablakhoz tudtam
vászorogni, szegény Elza is megkapta ezt a
szörnyű betegséget és magas lázzal ágynak dőlt.

1875-1876. The first year of the
the first year of the

the first year of the
the first year of the
the first year of the
the first year of the

NEGYEDIK RÉSZ

UTAZÁS HAZAFELE

NEGATIVE REEL

STATE BASALIN

ELSŐ FEJEZET.

Kitavaszkodott, amikor az első gyalogos sétára indultunk Elzával a városban.

A meleg tavaszi napsugár eltüntette az utcákról a rengeteg havat, az utakat fedő vastag jégpáncélokat. A haláltosztó járványok megszűntek: a város képe olyan volt, mintha a télen mi sem történt volna és annak az ezer és ezer embernek a pusztulása csak téli álom lett volna.

A kórházak körül összerakott fagyott hullákat közös sirokba takarították el.

Elza betegsége szerencsére könnyebb lefolyású volt: egy percre se veszítette el eszméletét.

Lázás állapotban is kíváncszorgott ágyából, hogy megnézze, hogy mit csinál a gyerek.

Az első láztalan napon felkelt és bár csak támolyogva tudott menni: kis fiát dajkálta, dédelgette.

A betegsége alatt csak Wurz és Maschner tartottak ki mellettünk. Ők végezték el a szobalányi és szakácsnői teendőket is. Ismerőseink kerültek házunkat, féltek a ragályos betegségtől. A kis gyermek gondozását, feleségem ápolását is magam végeztem, holott még alig állottam a lábamon. Nasztyinka eszméletlen állapotban feküdt a kórházban.

A feleségemmel egyidőben Nasztyinka is felgyógyult. Lesóványodva, támolyogva tért vissza hozzánk, félig gyógyultan. Nem bírta tovább ki a kórházban, ahol kettesével feküdtek a betegek

az ágyakon és nagyon sokan haltak el fektifuszban.

Mire teljesen felépültünk: tíz orosz orvos dolgozott a városban. Az orvosok sorra látogattak meg bennünket lakásunkon és álmélkodva hallgatták regénybe illő élettörténetünket.

Szerebrinszki közben szabadságot kapott egyetemi tanulmányainak folytatására és Moszkvába utazott.

A ballábam még érzéstelen volt, a járás még nehezemre esett, amikor újból munkába fogtak a továrisok. A hadifogoly kórházat kellett átvennem és a városi hatóságok minden áron rám erőszakolták a civilkórház vezetését is. Hiába hivatkoztam a jeles orosz orvosokra, a hatóságok bizalma, szerencsétlenségemre egyedül csak bennem összpontosult.

Újból előlről kezdtem mindent.

Rövidesen a magánprakszisom is megindult: a lakosság hűen kitartott mellettem.

A színházat ismét megnyitották.

A drámai színtársulat Jekaterinburgba utazott el, helyette operett-együttes érkezett a városba.

A polgárháború szibériai frontján a vörösek megsemmisítő győzelmet arattak Kolcsák hadserege felett. Kolcsákot Irkuckban saját katonái ölték meg. A déli fronton Wrangel tábornok hadserege is teljesen megsemmisült. Wrangel, hadseregének maradványaival a Balkánra menekült. Judenics tábornokot döntő csatában verték meg a petrográdi matrózok. A tábornok Archangelszken keresztül külföldre menekült. A cseh légiók Wladivosztokon át tértek vissza hazájukba.

Csak itt-ott lehetett még helyi parasztlázadásokról hallani. A fölkeléseket a vörös katonák hamarosan vérbefojtották.

A hivatalos hadifogoly-kicserélés is megindult.

Sadrinszkból már elment az első transzport, mintegy ezer hadifogoly.

A fogolytranszportokat összeállító Gubin ur, az evakuációt vezető főnök ünnepélyes ígéretet tett, hogy az *utolsó* transzportba engem is beoszt.

Hetek multak el lázas készülődéssel. Közben arról értesültünk, hogy Elza egész rokonsága Rigába utazott és kértek bennünket is, hogy ha csak lehet, Rigán keresztül utazzunk mi is haza.

Végre ezerkilencszázhusz június tizenötödikére elkészült Gubin ur az *utolsó* transzport összeállításával is.

A hadifoglyokat nehezen lehetett a távoli falvakból összeszedni, mert csak kevesen hitték el, hogy már valóban megszűnt a háború, hogy megkötötték a békét és hogy mehet mindenki a hazájába. Attól tartottak a régi hadifoglyok, hogy újból kényszermunkára akariák vinni őket éhező vidékekre a »hazautazás« ürügye alatt. Az óvatosak továbbra is visszamaradtak a falvakban, legalább is addig, amig valami értesítés nem érkezik elutazott társaiktól. A nős hadifoglyok legnagyobb része — visszamaradt.

A sadrinszki állomáson vesztegelt már napok óta a vonat, amire végre sikerült összeszedni az utolsó transzport ezer emberét is. Nagyrészt családós hadifoglyokból és többgyermekes német civilinternáltakból állott a transzport, amelyet marhakupékban, tyepluskákban helyeztek el. A hosszú vonat közepén berendezett »szanitész-kupéban« jutott nekünk és sanitészeinknek, az öreg Wurznak és Hangyának hely.

Nasztynka is kikisért bennünket az állomásra, mindenáron velünk akart utazni. Keservesen sirdogált, amikor tudtára adtuk, hogy kivánságát nem teljesíthetjük.

Jekaterinburgban váratlan meglepetésben volt részünk.

A tyepluskákat magyar vöröskatonák és kommunisták vizsgálták át: tisztekre vadásztak. Sorra igazoltatták a hadifoglyokat.

Engemet is le akartak szedni a vonatról és csak a legénységi hadifoglyok erélyes fellépésének köszönhettem, hogy folytathattam tovább az utat. A legénységi foglyok kitartottak amellett, hogy *megérdemlem* a három éves fogság szenvedése, munkája után, hogy végre hazatérjek. Egy napig tartó tárgyalások után végre a továbbutazásom mellett döntöttek az elvtársak.

Jekaterinburgban újabb csoport csatlakozott transzportunkhoz, köztük fedeztem fel Vargát, volt szakácsomat is. Vargát alig ismertem fel, annyira lesóványodott. Tőle tudtam meg, hogy Patucsek, a cukrász a cseh légióval utazott haza, Marci pedig egy hónappal ezelőtt szökött haza és a legnagyobb nélkülözésben hagyta Jekaterinburgban a francia asszonyt kis fiával együtt. Norlin és Krebsz urak is elutaztak már Jekaterinburgból.

Mialatt a vasuton felállított konyhán meleg étel után néztem, egy önkéntes hadapródtól arról értesültem, hogy ismerőseim: Róth Dezső és Ráb főhadnagy is a visszatartott tisztek között élnek Jekaterinburgban. Nagy meglepetéssel hallottam, hogy Róth Dezső is megnősült és az evakuációs irodában hivatalnoki munkát végez.

A vasuti állomás csájaviz medencéjénél, a kipjatok körül sokan tolongtak. Libasorban álltunk a csájinikkal.

Az előttem ácsorgó rongyos hadifogoly nagy lelki nyugalommal mondta társának:

— Hát így van ez komám... A fronton a tiszt urak azt komandérozták mindig: legénység *előre*, a tűzbe. Ők meg hátul maradtak... Mikő meg szabadságra mentünk, a kalauz azt kaja-

báta az állomáson a fülünkbe: tiszt urak előre, a bársonyos kupékba, legénység — hátra. Most megest azt hallom: legénység előre — irány a kis káder: haza... A tiszt uraknak meg coki és rüverckoncentirung... Hát így van ez komám, ebbe a fordított világba... Mi má csak mégis itthagyjuk hat év után a nagy kádert.

Megkönnyebbülve sóhajtottam fel, amikor a vonat elhagyta Jekaterinburg állomását.

A Jekaterinburg—Petrográd fővonalon döcögött vonatunk.

Az ország nyugati részén már csak a legnagyobb nehézségek árán tudtam a kis fiam számára a napi tejadagot megszerezni. Valóságos cserekereskedést folytattam: szappant, dohányt, mahorkát adtam cserébe a friss tejért.

A kisebb állomásokon hadifogoly társaimmal versenyt futottunk a tej után és valóságos közelharcot vívtunk a drága italért. Minden hadifogoly a maga gyermekének igyekezett friss tejet szerezni.

Feltűnő sok családos hadifogoly utazott velünk. Még feltűnőbb jelenség volt, hogy az asszonyok tulnyomó része — hadi lábon állott a szépséggel. Az egyik jóképű magyar hadifogoly legény éktelen csunya öregasszonyt vett el feleségül. Az asszony karján egy kis gömbölyű apró gyerek pihent. A negyvenéven felüli, sápadt, sovány asszony arca himlőhelyes volt, vízszinű szemeivel kerülte az emberek tekintetét.

A vagonom ajtaja előtt két pipás hadifogoly beszélgetett a viatkai állomás perónján:

— Fene rossz gusztusa van ennek is — szölt az egyik, a pipaszárral a különös pár felé bökve.

— Magának vette el... Neki jó...

— Csunya tarakán-bogarat visz haza a Jani a falunkba, csufságnak.

— Nono...

— Ilyen csuf bogarat otthon is találhatott volna. Ezért nem köll Szibériáig utazni...

A további beszélgetésből azt vettem ki, hogy a rettenetes csunya orosz asszony mentette meg a hadifogoly életét, akit vöröskatona korában a csehek elől bujtatott el az asszony a krumpilis verembe. Hálából viszi haza a ragyásképu orosz asszonyt a pleni.

Tiznapos bumplizás után végre megérkeztünk a petrográdi Nikolájewszki pályaudvar üvegkupolái alá.

Nagyon megörültünk, amikor a hazautazás utolsó oroszországi állomásán a Németország-ból hazaérkezett orosz foglyokkal találkoztunk. Az orosz foglyok még kiéhezettebbek voltak mint mi. Feltűnő jó ruhákba voltak valamennyien öltözve.

Ugy képzeltük, hogy rövid várakozás után továbbbitják a vonatot Lettország fővárosa, Riga felé...

A transzportot Petrográdon a magyar kommunisták csoportja fogadta.

Vezérük egy hatalmas orru, tagbaszakadt, piros arcu fiatalember volt, akit Grósz elvtársnak szólítottak.

Grósz elvtárs katonás sorokba állította a hadifoglyokat. A nőket és gyermekeket külön váróterembe vitette.

Gyakorlott, vizsla szemekkel tisztek után kutatott. A jobb arcu, jól öltözött hadifoglyokat külön csoportba állította. Engemet is a »tisztigyanus«-ok közé osztott be.

A kiválogatottak csoportját erős fedezet mellett vitette fel a Szergejewszkájá ulicai volt osztrák-magyar követség épületébe.

A többiek az állomáson maradtak. A követség palotáját a hadifoglyok számára rendezték be, csak az uccai front dísztermeit és irodahe-

lyiségeit tartották fenn a magyar kommunisták céljaira.

A palota első emeleti irodahelyiségében történt az igazoltatás.

Egyenkint vezették be a hadifoglyokat Grósz elvtárs irodájába.

Az előszobában, ahol várakoztunk egy nyomtatott térkép volt a falon. Ugyanaz a térkép, amit Darnicán láttam a román tiszt kezében, a legyőzött központi hatalmak új határaival.

Rám került a sor.

Grósz elvtárs az íróasztal előtt állott, írásaimat a kezébe tartotta:

— Maga kicsoda? — kiáltott rám.

Az uradalmi ispánok ordítanak ilyen hangon a kanászokra.

Csendesen válaszoltam:

— Orvos vagyok...

Az íróasztal mellett ülő szelíd arcú úrnok valamit sugott Grósz elvtárs fülébe.

— Eh... ez is csak egy olyan tiszt, mint a többi! — ordított Grósz elvtárs és pulykavörös arca valósággal felfuvódott.

— Hány éve van fogságban? — fordult felém.

— Három éve.

Hivatkoztam arra, hogy három évig dolgoztam a hadifoglyokért, rászolgáltam arra, hogy hazabocsássanak.

— Arról szó sem lehet — vágta vissza ridegen Grósz elvtárs. — Velünk nem lehet alkudni. Nekünk különben is szükségünk van orvosra... Tuszokat szedünk, magyar tiszteket a bebörtönözött magyar népbiztosokért. Meg vagyok értve?!

— Én jugoszláv alattvaló vagyok — jegyeztem meg bátoritanul.

Grósz elvtárs dühösen válaszolta:

— Azt nem kérdeztem! Akkor beszéljen, ha kérem!...

Átsietett a másik szobába. Néhány percnyi várakozás után visszajött és kihirdette a döntést.

— Az elvtársak az ön visszatartása mellett döntöttek — mondotta emelt hangon. — Válasszon doktor elvtárs: be akar vonulni a bebörtönözött tiszti-tuszkok közé, vagy elvállalja az evakuációs láger orvosi állását? Esetleg vissza akar utazni Szibériába és a régi helyét akarja újból elfoglalni? A hazautazást verje ki a fejéből, arról szó sem lehet. Fizetésre egyenlőre ne is számítson, ellenben itt az épületben lakást és ellátást kap családjával együtt... Nos? Dolgozni akar doktor elvtárs?

Forgott velem az egész szoba.

— Igen, — válaszoltam erőtlenül — nincs más választásom...

— Ezt már szeretem. Mindenesetre jobb dolga lesz, mint a börtönben, a tisztek között. Holnap átvesszi a három hadifogoly tábor orvosi felügyeletét. Kár, hogy már előbb nem érkezett meg. Jó munkát kívánok! A kiéhezett beteg, nyomorult hadifoglyok már várnak magára.

Az írásaimat kértem vissza.

— Az írásai — szólt Grósz elvtárs fölényes mosolyra torzult arccal — nálam maradnak. Majd visszakapja, ha tovább utazik...

— És mikor kerül majd arra a sör? — kockáztattam meg a kérdést.

Grósz elvtárs rámnézett apró vörös szemeivel és gunyosan válaszolta:

— Egy éven belül semmi esetre se...

MÁSODIK FEJEZET.

Meleg juniusi éjszaka volt.

A finn öböl felől a tenger hűs légáramlatát hozta hálósobánk nyitott ablakán keresztül az enyhe nyugati szél.

Éjfél után egy óra felé még teljes nappali fény ömlött szét a szobákon. A petrográdi fether éjszakákat álmatlanul töltöttem a pazarul berendezett lakásban. Előkelő főuri butorok között ép oly nyomorult hadifogolynak éreztem magamat, mint a darnicai, kozsuhovói vagy vetlugai lágerrek kemény priccsén.

A feleségem a háztartási gondoktól kimerülten aludt selyem takarók között. Az ágy mellett, arisztokrata gyermekek mennyezetes bölcsőjében szunnyadt a kis fiam.

A pazarul berendezett lakosztályban Szapary gróf, osztrák-magyar nagykövet lakott a háboru kitörésekor. A követség tisztviselői bizonyára gondosan lepecsételték a lakásokat — most is láthatók a pecsétnyomok az ajtókilincsek felett — és abban a tudatban hagyták el a követség épületét, hogy a világháboru után rövidesen újból visszatérnek az elhagyott lakásokba.

A lakásban mindenütt a békebeli jólét és fényűzés nyomait fedeztük fel.

A selyemtapétás falakon gazdag diszítésű brokát és bársonyfüggönyök, gobelinek, művé-

szi olajfestmények lógtak. A parkettás padlót yagyont érő perzsa szőnyegek borították.

A tágas előszoba egyik sarkában szomoruan bujtak össze a tennisz-rekettek és golf-ütők a hosszú, bambusznádneyelű lovaspóló kalapácsokkal.

Nappali fényben uszott a nagy világváros egész éjszakán át, csak a hajnali órákban állt be rövid ideig tartó szürkület.

Hiába erőlködtem: nem jött álom a szememre. A nagy éjszakai fényesség elűzte álmomat. Az éhség is kinzott...

Elővettem a lakásomban talált térképet.

A finn határ csak egy ugrásnyira van ide. A határnál a Ladoga tó vizét kell megkerülni és elérjük Viborgnál az első nagyobb vasuti állomást... Egy kissé nehezen fog menni a szökés asszonnyal és gyerekkel, de ha minden podgyászunkat itt hagyjuk, talán sikerülni fog...

Szökni... szökni, csak el innen.

Ma még szabad vagyok, de lehet, hogy holnapra meggondolja magát Grósz atyauristen és becsukat a tisztek közé.

Azzal már az első napon tisztában voltam, hogy itt az éhínséges Petrográdon komoly orvosi munkáról szó sem lehet.

Tegnap a rendelőmben betegvizsgálat közben megdöbbenéssel konstatáltam, hogy a gondolataim az élelmiszerek beszerzése körül kalandoztak. Szellemi tevékenységről szó sem lehet, ha az ember minden figyelmét leköti a gond, hogy az éhes városban mit fog holnap enni...

Már a kora reggeli órákban nekivágtam a piachoz vezető utnak.

Utam a cári család nyári kertjén vezetett keresztül. A pompás letnij szád a Néva partja mentén terül el.

Valamikor csak a cári család tagjainak ál-

lott rendelkezésére a klasszikus szobrokkal díszített hatalmas kert, ma a mesterséges halastó partján apró gyerekek játszanak, a pázsiton proletárgyerekek futballoznak.

A főváros uccáin a Néva bal partján széles kanálisok folynak. Gyalogjáró hidak keresztezik a Velencére emlékeztető forgalmas kanálisokat. Utam a hírhedt Juszupow-palota előtt vezetett el, ahol a cárnő kedvencét Rászputint tették el láb alól, majd az elhanyagolt névaparti cári palotát, a rózsaszínűre festett téli palotát bámultam meg. A cári palotával farkasszemet néz a Néva tulsó partjáról a politikai bűnösök börtöne a Péter Pál-erőd.

Mindenütt parkok, szobrok, templomok díszítik a világvárosi méretű nagy tereket.

A villamos vasutak díjtalanul szállították az utasokat. A szorongásig megtelt villamoskocsira valahogy ügyel-bajjal még fel lehetett szállni, de a leszállás a sok »lógós« potyautas miatt teljesen lehetetlen volt.

A piacot minden nap más uccában kellett keresnem. Tegnap még a bazár körül ácsorogtak a piaci árusok, ma pedig már a Newszki proszpekt egy mellékucájában sorakoztak a »kereskedők«.

Egymás mellett állottak a zugárusok, polgárok, burzsuik, vöröskatonák és állandóan menekülésre készen tekintgettek jobbra-balra: lesték, hogy mikor jelenik meg a lovasrendőrség.

A szovjet szigorúan tiltotta a »spekulációt«. Az uccai árusokat a vevőkkel együtt lovas rendőr-katonák fogdosták össze. Internálással és többéves kényszermunkával büntették a tiltott kereskedelmet.

Az egyik uriember, karjára fektetett viseltes ruháját kínálja eladásra, a másik cigarettát,

saccharint és öngyújtó követ árul, a kabátja zsebeiből heringek kandikálnak ki.

Egy pápaszemes, uri külsejű idősebb ember a tintáját kínálja:

— Csernilá komu nádá?... Csernilá...

A vörös katona izzadságos, fekete tenyerén néhány kockacukrot tart a járókelők elé:

— Száchár... — kiáltja harsányan. — Kupitye száchár...

A legtöbb uccai árus karon függő kosárban tartja áruját: kenyeret, zöldséget, vaját, tojást, — állandóan futásra készen.

Külön csoportba verődtek az ékszerkereskedők. Urinők brilliáns fülbevalókat, gyűrűket, karkötőket, aranypénzt, jegygyűrűket kínálnak olcsó pénzért. Az arany, a brilliáns, a szőrme-áru rendkívül olcsó, a kenyérnek van a legmagasabb ára. A kenyér a legkeresettebb cikk.

Csak nagy nehezen fedeztem fel a tejárusokat. Egy bérpalota kapualjában akadtam rájuk. Óvatosságból bujtak ide, hogy ne kelljen a nehéz kannákkal menekülniök az üldöző katonalovak elől.

Az egyik tejárusító idősebb urinő bevezetett a lakásába.

A polgárisan berendezett lakás minden zugában élelmiszer volt felhalmozva. Az ebédlőben burgonya és hagyma, a hálósobában lisztcszsákok állottak a butorok között.

A konyhában mérték a Finnországból csempészett tejet.

A házigazda, — ingujjra vetkőzött, szemüveges, szakállas orosz — öntötte ki üvegembe a tejet, mialatt a felesége a kapu alá sietett vissza. Csinos, fiatal leányuk is zöldséget árult az ucca-sarkon.

Megkérdeztem az idősebb, fehérhaju, rossz-

szul öltözött urát, hogy békeidőben mivel foglalkozott.

Kutató pillantást vetett rám a szemüvege felett:

— A tengerészeti minisztérium főtisztviselője voltam — felelte szomorúan új ismerősim... Elég baj az, hogy most ilyesmivel kell foglalkoznom, de hát nem engedhetem családomat éhen veszni... A hivatalokban nem fizetnek többet az embernek, mint havi hatezer rubelt és az éhenhalás ellen való fejadagot.

Megkockáztattam a kérdést:

— És hogyan él meg a hivatalnok a havi hatezer rubelből, amikor a piacon egy font kenyér hétezer rubelbe, egy font vaj pedig harmincezer rubelbe kerül...

— Ön úgy látszik idegen?...

— Igen...

— Nos, uram, hogysis mondjam csak... Hát az emberek hozzálopják azt, ami hiányzik... Ilyen körülmények között nehéz becsületesnek maradni. Nem mondom: békeidőben is loptak Oroszországban a hivatalnokok, de akkor az volt a tisztességes ember, aki nem lopott... Most az a tisztességes hivatalnok, aki lop és az a becstelenség, aki nem hagyja a tolvajt szabadon garázdálkodni... Hát így van ez uram...

— No és a Cséka emberei türik ezt?...

— A Cséka emberei tartják a rekordot a tolvajlásban — felelte mosolyogva a házigazda — de náluk minden nagyban megy... Ön úgy látszik német?... Talán ért a villanyszereléshez?... Valami hiba esett a vezetékekbe, nem tudom mi leli...

Megkinált egy cigarettával.

— Látja itt van ez a cigaretta... A »Laferme« gyárból való. Nahát, ha ez nem volna, már megdöglöttünk volna. Ez tartja bennünk a lel-

ket. Még szerencse, hogy a cigarettagyárak dolgoznak. A piacokra, eladásra csak lopott cigaretták kerülnek. De úgy kell nekik... Nézzé uram ezt a darab szappant. Magamnak kettőbe került. A privát szappangyártást betiltották a távadások. Szappant eladni, vásárolni a piacon börtönbüntetés terhe mellett szigorúan tilos... A fejadagban csak a katonaságnak és a kórházaknak jár a szappan. Nos... a nép honnan vegye a szappant?... Hiszen már valóságos rühjárvány dühöng Oroszországban...

Ujabb cigarettára gyújtott és egy kevés cukornélküli világos csájjal nedvesítette meg a száját.

— A legjobban megy mostanában a magazin főnököknek — így folytatta. — Azoknak van mindenük. A hus és élelmiszer raktárnoka kicseréli a lopott árut a ruha vagy bőraru raktár főnökével. Ezek nem szenvednek semmibe se hiányt. És igazuk van... Nem veszem rossz néven tőlük...

Távozni akartam.

Minden áron meg akart kínálni saját készítésű votkával... Szinte aggodalmasan csóválta a fejét, amikor udvariasan tudtára adtam neki, hogy nem iszom.

Másnap és azontul minden reggel pontosan megjelentem Borisz Grigorjevics lakásán a tejes üveggel.

Vasárnap reggel a házikisasszony, Dária Boriszowna nem ment ki a piacra zöldséget árulni, a zongora mellett ült, amikor a szobába léptem. Csajkowszki Onyeginjét játszotta és szoprán hangján kísérte zongorajátékát:

*Sto ti Lenszki nye táncujes
Dámám rucski nye celujes?*

— — — — —
Ljubvi szve vozroszti pokorni

*Jeja porrivi blagoŭorni,
Onyegin ja szkriváty nye sztanu:
Bezumnó ja ljublu Tatjanu.*

Közben a ház urnője a tejet kóstolgatta és bosszusan állapította meg, hogy a finnek ezer rubellel emelték fel újra egy krinka tej árát.

Az öreg szakállas csinovnik a hagymafejeket rakta az asztalra állított mérlegre:

— Már megint becsaptak ezek a huligánok — kiáltotta mérgesen... Senkiben se lehet megbizni manapság.

Ezuttal is tele volt panasszal:

— Hol vannak ma már a gyönyörű petrográdi gyárak? — így kezdte siralmait — Hidegek a kémények... A működésben lévő gyárak is csak vegetálnak... Ma a nyersanyag, holnap a fűtőanyag hiányzik, vagy az elektromos művek mondják fel a szolgálatot. Ha egy gépalkatrész elkopik, elpusztul, akkor az egész gyár megáll, nem tudják pótolni a hiányt. A helyzet pedig csak elmérgesíti az örökös sztrájkok...

— Hogyan? — kérdeztem — Szovjetszki vlászt és — sztrájk? Hogyan egyeztethető a kettő össze? Hiszen *elméletben* a szovjetrendszer teljesen kizárja a sztrájkot?...

— Igen, de csak elméletben. A gyakorlatban a gyári munkások sztrájkjai napirenden vannak. A kormány nagyon »diszkrétan« kezeli és titkolja a szégyenletes sztrájkokat. A napi sajtónak nem szabad írni a sztrájkokról, még kevésbé a sztrájk okairól. Az utóbbi hónapban egymásután állottak sztrájkba a kenyérgyári munkások, a villamos-vasut alkalmazottjai, a »Laferme« cigarettagyár és a »Szkoróhod« cipőgyár munkásai. Békében a kizsákmányoló burzsuik, a gyártulajdonosok, a trösztök ellen irányultak a sztrájkok, ma pedig a kommunista párt aránytalanul kis csoportja ellen...

— Öszintén szólva nem értem...

— Nem érti uram? A munkásság végre belátta, hogy a szovjet-kormány csak szép, hangzatos frázisokkal fizet... Abból pedig nem lehet megélni. A tőkés rend mellett a munkás dolgozik, mint egy barom, amennyit csak elbir, de legalább emberi módra él és nem korog állandóan a gyomra. A sztrájkokat ellenforradalmi mozgalomnak tekintik a tovarisok. A sztrájkoló vezéreket forradalmi bíróság elé állítják...

— De azt csak elismeri uram — vetettem közbe — hogy a cárizmus alatt se volt rendjén a munkásság ügye. Hisz a munkást még csak emberszámba se vették...

— Elismerem! — szólt az öreg ur. — Remélem el fog jönni az idő, amikor a politikusok megtalálják a szélsőségek között az arany középutat...

Fáradtan legyintett a kezével:

— És ez az áldatlan állapot beláthatatlan időig fog tartani, hacsak a szövetséges nagyhatalmak nem sietnek a fehér Oroszország segítségére. Az orosz nép megmozdulására, újabb ellenforradalomra hiába vár a külföld. Az éhes ember nem csinál forradalmat, a jóllakott orosz pedig még kevésbbé fogja kockára tenni életét. Hacsak *magától* szét nem omlik az egész rendszer?...

A kicsirázott burgonyákat tisztogatta:

— Jobb sorsot érdemelne az orosz nép... — sóhajtott a lelke mélyéből...

Egy hét múlva, amikor a szokásos tejadagért jelentkeztem, az előszoba ajtaját zárva találtam. Hiába csengettem, nem nyitottak ajtót.

A szomszédok világosítottak fel, hogy Borisz Grigorjevicsot és egész családját internálták. A családfenntartó apát tízévi kényszermunkára ítélték.

Szomoruan bandukoltam az uccákon az üres tejesüveggel... Sehol se kaptam tejet. A kisfiamnak ma tej helyett csáját adunk.

Petrográd híres üzletnegyedén, a bazárnegyeden keresztül indultam hazafelé.

Az egész utvonalon lebocsájtott, megrongált üzletredőnyök mentén haladtam.

Ez itt ékszerüzlet, az szőrmeáruház, amaz divatáru üzlet volt.

Mintha elhagyott hideg sirboltok között járnék...

Amint a Newszki proszpektre értem, a munkásbörze épülete előtt Bálint hadnagy alakja bukkant fel előttem. Egy alacsony, feketehaju molett, rosszul öltözött hölgy haladt mellette tisztes távolságban...

Megszólítottam.

Rendkívül megörült a váratlan találkozásnak és szokott széles gesztusaival ölelgetett, pacskolta az arcomat.

— Na hát doktorkám... Ki gondolta volna? — ismételte. — Nagyon lesoványodtál... Beteg vagy?... Én meg pocakot eresztettem... Van egy kis rezerva hájam...

Azután hölgyéhez fordult:

— Engedd meg doktorkám, hogy bemutassam:

Közbevágtam:

— A menyasszonyodat...

Bálint mosolygós arca egyszerre elkomolyodott:

— Nem... nem a menyasszonyom... ez egyszer tévedtél doktorkám... *A feleségem!*...

Most azután rajtam volt a sor, hogy csodálkozzam:

— A feleséged? — szóltam elhűlve.

Bálint egy szuszra mesélte el, hogy civilpárok akart hazautazni, de amikor látta, hogy

a magyar tiszteket kiszedik a transzportból, az állomásról megszökött és azóta bejelentés nélkül élt a városban.

— Mit keresel te itt az éhes városban? — kérdeztem.

— Az is bolond, aki éhezik... Nincs itt éhínség barátom... Pénzért kapsz mindent... Csak érteni kell a csiziót...

— Benősiültél?

— Szó sincs róla. A feleségem apja lett állampolgár, kereskedő... izé... spekuláns... Hogy is mondjam csak no... Hát köztünk maradjon... izé, amolyan siber-féle... Én meg kályhás lettem...

Hitetlenül csóváltam a fejemet:

— No, no... ne ijedjél meg mindjárt. Én csak főlvállalom a munkát. Van egy hadifogoly szakmunkásom, aki dolgozik. Eleinte én is raktam a kályhákat. A feleségem szüleinél is mi raktuk át a kályhákat. Innen az ismeretség. Azután tudod beiratkoztam az egyetemre...

— ??

— No igen... Megtudtam, hogy az egyetemi hallgatóknak fejenként másfél font kenyér jár, hát erre föl — beiratkoztam én is. Kapom rendesen a kenyeret. Előadásra persze nem járok. Mint kályhás, a szojuztól is kapok egy fontot, az kettő és fél. A szigeti hadifogoly-táborból is felvételezek naponta egy fontot, az összesen három és fél font. Két és félfont kenyeret eladok, ebből urasan meg lehet élni Petrográdon.

Átölelte a felesége derekát és németül mondta:

— Ugy-e Murrikám, sácikám?...

A fiatal asszonyka szeplős arca mosolyra nyilott és igent intett a fejével, holott egy szót se értett beszélgetésünkből.

Bálint szélesen fordult felém:

— Legyen szerencsénk doktorkám, ird fel a címünket... Furstattszkája huszonkettő. Zirning Adalbert. Ez az apósom neve: Zirning... Lett név. Második lépcsőház... Sajnos én nem adhatom vissza a vizitet, mert egy fedél alatt lakik veled legjobb barátom, a nagy orru Grósz elvtárs, aki nagyon örülne, ha nyakoncsipne és bedunklizhatna... De abból nem eszik a Grósz elvtárs... A viszontlátásra doktorkám...

HARMADIK FEJEZET.

A negyedik oroszországi tél is rámköszöntött. Az orosz fővárosban alig, hogy leesett a hó, máris csatakossá váltak az uccák. A langyos tengeri szél pár óra alatt feketére festette a rövidéletű havat.

A nedves, nyirkos petrográdi telet jobban megéreztek, mint a velőtfagyasztó szibériai hideget.

A követség épületében a fűtőanyag fogytán volt. Alig egy nyalábnyi fát kaptunk naponta, ami a külön konyhákra is kevés volt. A hiányos táplálkozás hozzájárult, hogy egész napon át dideregtünk.

Egyetlen fűthető cserépkályhánk mellé kis bádoggályhát szereltem fel és papirossal fűtöttünk.

Szerencsére a volt osztrák-magyar követség épületében valóságos papirhegyek állottak rendelkezésünkre.

A diplomaták jegyzékein kezdtük el a tüzelést: a kis kályha haragosan durmolt, pőfékelt. Diszkrét pir vonult végig a bádoggályha arcán, amikor Szapáry és Czernin grófok privát leveleire került a sor és haragos vörös lett, szinte izzott a bádogg, amikor lángnyelvei a katonai ата-сэ, Fusek urnak kötetekre menő gépirásos jelentéseit, Ferenc Ferdinánd kéziratait nyelték el.

A tűz martaléka lett a sok Ferenc József

aláírásu kinevezési okmány, rendelet, diploma, elismerő okirat, minden. Olvasatlanul kerültek a kis falánk kályha gyomrába a gondosan összehajtogatott történelmi értékű akták is.

A hideg idők beálltával a Néva vize befagyott. A hadifogoly transzportokat vasuton továbbították Narva felé. Esztországon keresztül.

Kelet felől naponta érkeztek hadifogoly-transzportok Petrográdba. A három hatalmas evakuációs láger szorongásig megtelt hadifoglyokkal, úgyhogy a Néván horgonyzó egyik orosz személyszállító tengerjáró hajón is hadifoglyokat helyezett el a »Petró-evak.«

A birodalmi németek evakuációját a német komisszió végezte példás pedantériával. A Mojkán lévő német láger élelmezéséről a német kormány gondoskodott. Mialatt az osztrák-magyar hadifoglyok naponta buzából örölt zsirtalan kását ettek, addig a németek huskonzervát és rizs-kását kaptak ebédre.

Az osztrák-magyar legénységi foglyokat négy csoportba osztották.

A követség épületében helyezték el a betegeket és a rokkantakat. A Szegejewszkaja utcai fegyvergyár óriási termeiben és a hajón laktak a leigazolt, utra kész foglyok, a szigeti nagy táborban gyűjtötték össze a »gyanus« legénységi elemeket. Innen vitték kényszermunkára a hadifoglyokat a Néva partjára.

A szigeti láger lakói között nagy volt az elkeseredettség, úgyhogy sokan visszautaztak régi munkahelyeikre Szibériába.

A tiszteket két csoportban őriztették a petrográdi magyar kommunisták.

A tisztjelölteket, a hadapródokat és önkénteseket a petrográdi volt cukorgyár épületébe zárták be, a tiszti tuszokat, hadnagytól fölfelé a Néva-parti csillagbörtönben őriztették.

A cukorgyári tisztjelölteket és »tisztgyanus« elemeket naponta egy font kenyér fizetés ellenében a Néva parton dolgoztatták. A fiatal hadapródok és önkéntesek a Néva uszályaiból rakták ki a tüzfát.

A cukorgyári kényszermunkások között fedeztem fel régi ismerősömet, von und cu Nagy Gábor császári és királyi főpumpolót, aki már nem viselte a szemén a monoklit és most már váltig hangoztatta, hogy ő sohase volt tiszt. Egész életében vidéken pincéreskedett és nem Nagy Gábornak hívják, hanem Klein az ő igazi neve.

Az egyik napon Grósz elvtárs hivatott az evakuációt intéző vezérek irodájába. Rajta kívül még két magyar kommunista dolgozott az irodaszobában: Majoros elvtárs, egy kassai kelme-festő és Müller elvtárs egy dunántúli asztalos. Ők hároman voltak az evakuációs központ vezetői.

Grósz elvtárs bejelentette, hogy Magyarországból újabb kommunista üldözésekről szóló hírek érkeztek hozzájuk. Az üldözésekre azzal a retorzióval válaszoltak, hogy *beszüntették* a hadifoglyok hazaszállítását.

Szóltanul hallgattam végig bejelentését.

— Mától fogva csak a *rokkant* hadifoglyok mehetnek haza, — szólt recsegő, kellemetlen torokhangján.

Utasított, hogy válogassam össze a három táborból a rokkantakat és állítsam össze az invalidusok jegyzékét.

Mialatt beszélt, orrmányszerű hatalmas orra mozgott, megnyult: követte felső ajkának járását.

Gunyosan kérdezte tőlem:

— Mióta dolgozik maga doktor elvtárs Petrográdon?

— Több mint fél éve.

— Szeretne már haza menni? — He?! Ha szorgalmasan dolgozik, akkor egy év múlva esetleg haza engedjük...

Nem válaszoltam. Közönyt erőltettem magamra. Nem akartam gunyos megjegyzéseinek céltáblája lenni.

Grósz elvtárs nagyot röhögött és gyönyörködött zavaromban.

Szerencsére nem volt gondolatolvasó, különben azonnal letartóztatott volna.

Azután kissé barátságosabb hangon szólalt meg:

— Igaz... Majd elfelejtettem... A nagykövetség fogadó szalónjait klubhelyiség céljaira fogjuk felhasználni. Holnap lesz a követség disztermében a »Szamuelli Tibor klub« ünnepélyes megnyitása. Elvárom, hogy doktor elvtárs is ott lesz az ünnepségen...

Az irodát egy hosszú folyosó kötötte össze a követség remekművé, szinte királyi palotába illő hangversenytermével.

Az arany diszitésektől ragyogó selyemtapétás falakon vörös drapériák között Szamuelli Tibor fényképe függött több példányban. A színpad háttérében állványon állott Szamuelli életnagyságu portréja.

— — — — —

A követségi palota második udvarházának emeleti helyiségeiben voltak elhelyezve a beteg és rokkant hadifoglyok. Ugyanitt volt az orvosi rendelő és a gyógyszerár is.

Hat évvel ezelőtt követségi tanácstermek, hivatalos céljait szolgálták ezek a parkettás, világos, disztermek, most törődött, hadifogoly-csontvázak átmeneti otthona volt.

Mióta megkezdettem az invalidusok kiválogatását, alig volt maradásom a tolakodó, türelmetlen pleniktől.

Sorra járultak hozzám a rongyos, öreg hadifoglyok és minden áron *négyszemközt* akartak velem beszélni.

A lakásomba is becsengettek a hajnali órákban.

Az élelmes hadifoglyok könyörgésekkel, siránkozásokkal, vesztegetéssel akartak rábírní, hogy ismerjem el őket rokkantaknak és vegyem fel őket a transzport-listára.

Az egyik kolduskülsejű, szakállas hadifogoly nagyobb nyomaték kedvéért felnyitotta vastag koldusbotját, amely belül aranypénzekkel volt telerakva. A másik kétségbeesett pleni cári pénzekkel akarta megvásárolni pártfogásomat, a harmadik egy pud fehér lisztet ajánlott fel konyhám céljaira. A Turkesztánból érkezett hadifoglyok a magukkal hozott »*kismist*« (mazsolát) ajánlották föl nagylelkűen.

Hiába magyaráztam nekik, hogy ha tőlem tellene valamennyiüket haza küldeném, hiszen egytől-egyig rokkantak, lelki rokkantak vagyunk...

Alig tudtam lerázni őket a nyakamról.

Fáradtan ültem le íróasztalom mellé, hogy írásbeli munkáimat elvégezzem, amikor egy jó-növésű fiatalember lépett be a rendelőbe.

Bemutatkozott:

— Müller Jenő vagyok... Hallottam, hogy a doktor ur keres szanitészt a rendelőbe, eljöttem ajánlkozni.

Csodálkozva néztem a jól öltözött, szénfeke-te haju hadifogolyra. A fiatal ember villogó szemével bátran nézett a szemembe vastag szemöldökei mögül.

— Honnan tudta, hogy szükségem van szanitészre, hisz még senkinek se szóltam?...

Pirulva válaszolt a fiatalember:

— Hát csak úgy megéreztem.

— Sajnos én nem alkalmazhatok *átmeneti* szanitészeket. Állandó segítségre van szükségem...

— Fájdalom, akkor én éppen megfelelek.

— Visszatartott?

— Igen.

— Tiszt?

— Kadet.

Azután elmondotta, hogy a cukorgyárban van internálva és most is a munkáról szökött meg. A könyvkereskedőktől rekvirált könyveket hordják át egy központi könyvtárba. Krasznó-járszki régi fogoly. Évekig dolgozott a szibériai láger bádögüzemében, mint bádögös munkás. Attól fél, hogy egy szép napon a cukorgyári tiszteket át fogják szállítani a csillagbörtönbe.

Megtetszett a jómodoru, szerény fiatalember.

— Dolgozott már valamikor betegek körül? — kérdeztem tőle.

— Soha életemben. Azt se tudom mi fán terem a betegség azon kívül, hogy törött lábbal kerültem fogságba.

Attól a naptól kezdve ott ragadt a rendelőmben — betegápolónak. Rövid idő múlva anynyira belejött a munkába, mintha egész életén át betegekkel foglalkozott volna. A kőzógyógytár teendőit is ő végezte el.

Egész nap dolgozott, esténként leveleket írt Pesten élő szüleinek. A leveleket invalidusokkal küldte haza.

A rendelő divánján aludt.

Az új »szanitész« nem jelentettem be Grósz elvtársnak. Az iroda vezetői abban a tudatban voltak, hogy a *másik* beleegyezésével történt a

betegápoló felvétele. Később már mindenki egészen természetesnek találta, hogy a Muki-szani-tész mellett dolgozik.

A kis fiam nevezte el Mukinak: rövidesen intim barátságot kötött a kadéttal, aki üres óráiban a »szárazdajka« dolgát is szívesen végezte el. A nagy szibériai pleni, a kis pleninek hűséges játszótársa, pajtása lett. A kis fiu — aki hadifoglyok között nevelkedett fel — és könnyen barátkozott a plenikkel, különös ragaszkodással csüngött Muki nyakán.

Muki rövidesen nélkülözhetetlenné vált: Grósz elvtárs a furunkulusait is vele kezelte.

Muki közben egy napon megkért, hogy valahogyan el ne áruljam Grósz elvtárs előtt, hogy ő — tiszt és hogy apja jó módu pesti gyáros...

Februárban már erősen befagyott a Néva. A jég hátán, a hidak között megindult a gyalogos közlekedés.

A finn pályaudvarhoz kellett naponta gyalognom, a Néva jegén keresztül, hogy tejet és élelmet szerezzek be örökké éhes családomnak.

A finn vasutas, Vasa ur szállította a tejet az állomásig, ahol jó cári pénzért és aranyért adott tul rajta.

Mire az igazi tél beköszöntött, üres volt a zsebem, elfogyott a cári pénz és az arany. Ezen-tul *kenyérrel fizettem* Vasa urnak, ami a legdrágább valuta volt az inséges városban.

Március első napján a kis fiam megbetegedett. Tüdőgyulladásba esett. Előzőleg a feleségem ment át súlyos grippen és ennek a folytatása volt a gyermek betegsége.

Kétségbeesve állottunk a kis ártatlan szenvedő beteg bölcsője mellett a rosszul fűtött, hideg szobában.

Most már minden bizalmam Vasa urban volt és reméltem, hogy a kis beteg táplálása nem szenved hiányt.

Egy ideig Vasa ur nagyon szives volt, maga hordta fel a tejet, a vaját és sajtot köpönyege alatt, azután egy napon kinyögte, hogy a feleségének *ruhára* volna szüksége. Neki nem kell se pénz, se kenyér, neki ruha kell cserébe az élelmiszerért. Női ruha. A felesége nem hagyja békében...

Elza szó nélkül vette ki legszebb ruháját a szekrényből és átadta a finn vasutasnak. Később a finn a nyitott ruhaszekrény előtt szabadon válogatott a ruhák között.

Rövid időn belül elhordta Vasa ur Elza öszes nélkülözhető ruháit, majd a szörmékre került a sor.

Kis fiam betegségének legválságosabb napjait éltük, amikor Petrográd tengeri erődjében megdőrdültek az ágyuk: Kronstadt várának matrózai lázadtak fel a szovjeturalom ellen.

A vörös tűzéréség a Néva torkolatánál felállított messzehordó ágyukkal bombázta az erődöt. Kronstadt gránát-lövedékei és gyújtógránátjai Petrográd külvárosában jelentékeny károkat okoztak.

Nyolc napig tartott a szakadatlan bombázás. Éjjelen át is dörögtek az ágyuk, remegett a föld, reszkettek a lakóházak ablaktáblái.

Az evakuációs irodában szünetelt a munka, csak a német-orosz gépirókisasszony ült a gépe mellett és — regényt olvasott.

A magyar kommunisták is fegyvert ragadtak és a várost-védő csapatokhoz csatlakoztak.

Petrográdon kihirdették az ostromállapotot. Az uccákon kilenc óra után egy lelket se lehetett látni a cirkáló szuronyos vörös katonákon kívül.

Elgondoltam: mi lenne velünk, ha az ellenforradalom győzedelmeskednék és a haldokló gyermek bölcsője mellett lepnének meg bennünket az ellenforradalmárok a pazar burzsuj lakásban, ahol csak pártemberek laknak...

Trockij személyesen irányította a hadműveleteket.

A hajóágyuk Kronstadt várát romhalmazzá lőtték.

Trockij a kilencedik nap hajnalán, az öböl befagyott jegén keresztül rohamra indította csapatait a szigetvár fellázadt matrózai ellen.

A matrózok elkeseredetten védekeztek. A jég hátán valóságos hullahegyek emelkedtek.

A vörös katonák a hullahegyek barikádjai mögül folytatták az ostromot, amíg végre óriási emberáldozattal bevették a várat.

Másnapra a hirtelen melegre fordult márciusi nap megtörte a jeget, a zajlás megindult és a jégár a tengerbe sodorta a jégen fekvő halottakat és súlyos sebesülteket...

NEGVEDIK FEJEZET.

Mire megényhült az idő, a kis fiam is szerencsésen felépült súlyos bajából.

A kizöldült Letnij szád lombjai között csakhamar visszanyerte régi egészségét.

Tavasza Petrográd összes uccáiról eltűntek a faburkolatok. A lakosság a hosszú tél folyamán lassankint feltüzelte az uccák elegáns faburkolatát. Az arisztokrata negyedben lehetlenné vált a kocsi és autó közlekedés. A követség összes okmányait feltűzeltük, csak a katonai attasé vékony papirosra írott gépirásos másolatai maradtak meg, de ezeket *egyéb* célokra használtuk fel.

A csillagbörtön tiszti lakóiról nagyon szomorú hírek jutottak hozzánk. A tiszti-tuszkok a télen nagyon sokat szenvedtek a hidegtől: a börtön központi fűtése felmondta a szolgálatot.

Muki vasárnaponként szorgalmasan hordta a börtönbe összegyűjtött kenyérmaradékait. Mi is beküldtük vele szűkös fölöslegünket.

Az orosz börtönőrök vették át Mukitól a névre szóló kenyércsomagokat. Az őrkötől tudta meg, hogy a tisztek közül sokan súlyos cingába estek. Ágyba döntötte őket az éhezés, az egyoldalú, hiányos koszt és a hideg.

Orvosi segély nélkül fetrengenek a súlyos skorbutos betegek. Még csak felcser se látogatja meg őket.

Két tiszt már a halállal vívódik.

Döntő lépésre határoztam el magamat.

Kihallgatásra jelentkeztem Majoros elvtársnál, akit az utóbbi időben teljhatalmu biztosnak neveztek ki és a tuszok ellenőrzését is rábízták az orosz hatóságok. Abban reménykedtem, hogy közel egyéves működésem alatt talán már megnyertem bizalmát.

A királyi audienciára nyugodtabban mentem volna, mint most Majoros elvtárs színe elé.

Majoros elvtárs íróasztala mellett dolgozott: a tisztgyanus hadifoglyok igazolólapjainak tanulmányozásába volt merülve. Sovány, hosszú, csontos ujjával az iratok között babrált. A sovány, magastermetű, behorpadt arcu fiatalember fűrkészve tekintett rám, amikor megszólaltam:

— Egy kérésem volna...

— Haza akar utazni talán doktor elvtárs?... Arról szó sem lehet!...

— Nem a magam érdekében jöttem...

— Ahá... protekcióról van szó... No halljuk...

Hátradőlt székében, irományait az íróasztal fiókjába tette.

Homlokomon kigyöngyözött az izzadság:

— A Kresztijben ülő tisztek között többen súlyosan megbetegedtek...

— No és? — szólt élesen.

— Orvosi kötelességemnek tartom, hogy segítségükre legyek...

— No és? — kérdezte emelt hangon, kissé felemelkedve.

— Gyógyszert szeretnék bevinni a betegeknek, akik orvosi segítség nélkül nagyon sokat szenvednek...

— No és? — harsogta felém.

— És... kérem az engedélyét, hogy meglatogathassam a börtönbe zart tiszteket...

Majoros elvtárs éktelen dühbe jött.

Felugrott íróasztala mellől. A fogait csikorgatta. Lángvörös arccal kiáltotta:

— Hallatlan vakmerőség! Ugy látszik maga is velük érez! Igen... igen oda való maga is közéjük doktor *ur*...

— Én úgy gondoltam...

— Ne gondoljon maga semmit! — rikácsolta felém őrmesteri hangon. — Hogy merészel ilyen kéréssel ide állani? Ha olyan nagyon szereti őket, majd közéjük csukjuk magát is és akkor lesz nekik legalább *állandó* orvosuk... Ugy van!... Ott van a maga helye doktor *ur* az ellenforradalmi banditák között. Nem értem, hogy ki engedte meg magának egyáltalában, hogy a városban szabadon éljen?...

Ajkaimat harapdáltam kínomban. Idegeim felmondták a szolgálatot.

— Mindössze a súlyos betegeknek akartam segítséget nyújtani... El fognak pusztulni...

— Dögöljenek meg rakásra! — üvöltötte felém Majoros elvtárs.

Csontos ökleivel az íróasztalt verte:

— Dögöljenek meg a disznó kutyák — folytatta. — Korbács kell ezeknek, nem pedig emberséges bánásmód, orvosi segítség. A mi prole-tár véreink, testvéreink halomszámra pusztulnak a zalaegerszegi internáló táborban. Hullanak mint a legyek... Rakásra pusztítják őket... *Vesszenek ezek is!* Szemet-szemért!... Elégé sajnálom, hogy eddig egy se pusztult el itt a börtönben. Ugy látszik nagyon jól bánnak velük!...

Kissé lecsillapodva nézett sápadt arcomba:

— Most az egyszer megbocsájtom magának szerencsétlen ötletét és tekintettel vagyok családjára is. Figyelmeztetem, hogy a jövőben tegyen le az ilyen tervekről, különben azonnal lecsukatom... Nincs több mondanivalóm!

Magamra hagyott.

Támolyogva bötörkáltam ki az irodahelyiségből. A szájamban keserű izt éreztem, a torcom kiszáradt, arcom lázban égett.

A feleségemnek egy szóval se tettem említést a történetekről, mindössze Mukinak panaszoltam el kudarcomat.

Muki csak annyit mondott: »Tudtam, hogy ez lesz a vége«. Azután szomorúan tette hozzá:

— El fognak pusztulni szegények...

Másnap délelőtt a rendelésem végén Muki jelentette, hogy egy szabadkai földim akar velem beszélni. Szuronyos őr vezette fel a csillagbörtönből.

Schulhof Imre tartalékos hadnagy volt, gyermekkori ismerősöm, akiről nem is tudtam, hogy Kresztijben őrzik a tiszti-tuszkok között.

A szuronyos börtönőr lábhoz eresztett puskával állott a kijárat előtt, mialatt Schulhoffal beszélgettem.

Schulhof hadnagy közölte velem, hogy csak nagy utánjárásra sikerült kieszközölnie, hogy orvos elé állhasson. Arra kért, hogy tüdőcsucshurutjára való tekintettel eszközöljem ki a magyar kommunistáknál, hogy kivegyék a börtönből és civilkórházban helyezték el. Nagyon keservesen panaszkodott, hogy sokat éheznek, nélkülöznek a börtönben.

Megvizsgáltam földimet, orvossággal láttam el és sajnálattal közöltem vele, hogy kérését nem teljesíthetem: lehetetlen dolgot kíván tőlem.

— Kedves barátom, — fordultam Schulhofhoz — rólam mindenki azt hiszi, hogy befolyásos ember vagyok. Én itt egy nagy, nagy *senki* vagyok. Az én szavam itt annyit se nyom a latban, mint egy porszem. Arról most nem beszélek, hogy milyen véleményekkel vannak a tiszti tuszokról a magyar kommunisták. Az téged ugye érdekel. Arról se beszélek, hogy az én ekzis-

tenciám egy paraszthajszálon lóg és féllábbal magam is a Kresztijben vagyok. Azzal se untatlak, hogy atléta termeteddel aránylag kitűnő kondícióban vagy és komoly tüdőbaj nem fenyeget. Azt azonban vedd tudomásul, hogy a börtönben szynlődnék testi-lelki jó barátaim, fogolytársaim is és ha csak egy módom is volna, első sorban is *ezeket* venném ki a börtönből és csak azután kerülne rád, az ismerős földre a sor...

Schulhóf hadnagy lesujtva, reménytelenül hallgatta őszinte nyilatkozatomat.

Részvétellel fordultam hozzá:

— Kenyeret adhatok, ha éhes vagy...

Megköszönte ajánlatomat. Elmondotta, hogy a börtönben folytatja a szibériai lágerben tanult mesterségét, a szijgyártást. Szijgyártó munkával keres külön egy font kenyeret, tehát nincs szüksége kenyérre.

— Annál jobb kedves barátom — mondtam megkönnyebbülve, — mert magamnak sincs.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Kétszáznegyven magyar tiszti-kezes synylődött ebben az időben a különböző petrográdi börtönökben. Anyák a gyermeküket, hitvesek rég nem látott férjüket, hajadonok szibériai vőlegényüket hiába várták otthon...

A cukorgyári internált fiatal tisztek arról kezdtek suttogni, hogy a hírhedt petrográdi börtönben, a »Spálernájában« aktiv tisztek ülnek.

Nyugtalan pleni-vérem börtönök látogatására hajtott. Rögeszmém lett: a börtönök látogatása. A sadrinszki börtönt láttam ugyan belülről, egy éjszakát töltöttem már a kurgáni ideiglenes börtönben, de a *Spálernájá*, az igazi börtönök között is a legigazibb.

Aztán lelkiismeret furdalást is éreztem. Ezek a tépett idegzetű tisztek a börtön magányában bizonyára azt hiszik rólam, hogy befolyásos ember vagyok és módomban állana segíteni rajtuk, csak nem akarok! Persze: egy házban lakik a magyar kommunistákkal, csak egy szavába kerülne...

Aztán nagyon sajnáltam őket. Nem a *tiszte*t sajnáltam bennük, hanem az *embert*.

A véletlen segítségemre sietett.

Az orosz egészségügyi osztályon, a *Nar-Kom-Zdrav*-on megismerkedtem a Spálernájá orvosával, a fiatal lengyel származásu Katusinszky doktorral.

Katusinszky doktor boldog volt, amikor felajánlottam, hogy helyettesíteni fogom. Ellátott igazolványokkal.

A Spalernájá a város legelőkelőbb negyedében, az Alekszandrowszkij szád közelében volt, a Néva bal partján. A kétemeletes sarokház szerényen huzódott meg a bérpaloták között: kívülről úgy festett, mint egy ártatlan, csendes lakóház.

A börtönbe való *bejutás* simábban ment, mint gondoltam volna. Még csak a papírjaimat se kérték el. Az őrség sztarsija leszalutált és csendesen maga elé motyogta: »harasó«...

Vagy négy nagy kapu nyilott meg előttem és csukódott be mögöttem, amíg elértem a börtön földszintes, hosszú, ragyogó keresztfolyosójára. A folyosó mindkét oldalán egymás mellett sorakoztak a cellák nyitott, rácsos ajtói. Ijedt, sáppadt arccal, beesett szemekkel néztek rám a polgári ruhás börtönlakók.

Az első ember, akivel találkoztam vödröt vitt a kezében. Megkérdeztem tőle, hogy vannak-e itt magyar és német tisztek.

A szerencsétlen nem értett oroszul csak eszt nyelven.

Lassankint körülvettek a börtönlakók, nagyobbrészt urikülsejű, szakállas, torzonborz árnyemberek.

Az egyiket, megrögzött szokásom szerint *továrisnak*, elvtársnak cimeztem.

Erélyesen kérte ki magának a címzést:

— Itt a Spalernájában *urazzuk* egymást — felelte méltatlankodva — a továrisok szabadon garázdálkodnak.

A Spalernájában nincs továris, csak goszpodjin...

A folyosóra tódult rabok között ismerősre akadtam: Borisz Grigorjevicsot, tejárusítómát fe-

deztem fel. Meleg kézszorítással üdvözöltem. Irományok, akták voltak a kezében: a börtön irodájában dolgozott.

Cigarettát kért tőlem. Mohón kapott utolsó cigarettáim után és szokott bőbeszédűségével azon nyomban megkért, hogy látogassam meg a feleségét és a leányát a cukorgyárban. Boris Grigorjevics közölte velem, hogy két bebörtönzött magyar aktiv tisztet három nappal ezelőtt Moszkvába szállítottak át, most csak német civilinternáltak ülnek a börtönben, naggyobbreszt »spekuláció« miatt.

Széles gesztussal mutatott a körülöttünk állókra:

— Amint látja tisztelt uram, a Spalernájá a petrográdi előkelőség találkozó helye.

A kapott cigarettákat a zsebébe gyűrte:

— A főváros szellemi, születési és pénzarisztokráciája sanyalódik ebben a börtönben...

— Van-e beteg önök között?

Egy közös cellába vezetett, amelyben vagy tizen feküdtek mozdulatlanul a szalmazsákokon.

Az egyik sápadt arcú, öszes haju öreg urra mutatott:

— Itt van.

Az öreg ur, békebeli milliomos, sárcipőgyáros volt.

Németül szolítottam meg.

— Nem vagyok én beteg — szolt halkan a puffadt arcú uri ember. — Az én betegségemen orvos nem tud segíteni...

— Mióta van a Spalernájában? — kérdeztem részvétellel.

— Harmadik éve — sóhajtotta a gyáros.

— És mi a büne?

— A gazdagságom. Gyáram volt. Beszűnttettem az üzemet.

— Milyen ellátást kapnak?

— Ne is kérdezze uram. A napi félfont kenyéradag mellett délben krumplihéjból készített levest kapunk. A krumplit a személyzet fogyasztja el, nekünk csak a héja marad. A levest közös fatálakban hozzák fel. A forró levelekkel mossuk fel a cella kövezetét. A kívülről hozott »peredácsiból« élünk. Igazságosan felosztjuk egymás között a beküldött élelmiszereket. Valóságos börtön-kommunban élünk uram...

— Kihallgatásokkal nem zaklatják önöket?

— Nagyon is békében hagynak bennünket. Azt se tudjuk, hogy mennyi időre vagyunk elítélve. Most már hála Istennek hónapok óta nem láttuk a halálautót...

— A halálautót?

— Igen. Azelőtt hetenkint kétszer éjjel után megjelent egy teherautó a börtönudvarban és elvitt közülünk néhányat — örökre...

Némán, mozdulatlanul fekvő társaira mutatott:

— Ezek az urak csak azért kerültek be a Spalernájába, mert gazdagok — voltak. Mire véget ér a fosztogatás — ők is megkapják a pecsétes ártatlansági kolduslevelet.

Végigjártam a börtönfolyosókat. Az emeleti helyiségben férjeiktől elkülönített uriasszonyokat és gyermekeket is találtam.

Borisz Grigorjevics megmutatta a pincében elhelyezett, parafával tapétázott levegőtlen »izasztó« cellákat is, azután türelmetlenül siettem a kijárat felé. Alig vártam már, hogy az uccára kerüljek. Borisz Grigorjevics mégegyszer lelkemre kötötte, hogy látogassam meg családját és arra is megkért, hogy eszközöljem ki, hogy áttegyék őt a rabkórházba.

Mialatt a börtön helyiségeit jártam végig, a régi őrseget leváltották és az új dezszurné sztársi nem akart kibocsátani a börtönből.

Egy óra hosszat tartó várakozás után visszajött a zavedujuscsi, aki hosszabb telefonbeszélgetések után végre megnyitotta előttem a börtön kapuit.

A börtön zavedujuscsija ebédelni ment.

Leültettek az őrség mellett lévő felvételi irodában. Türelmesen vártam. Beláttam, hogy itt az írás, a beszéd nem használ.

Megkönnyebbülve léptem ki az uccára.

Az uccakeresztezésnél kis hija, hogy neki nem mentem a robogó villamos pótkocsijának.

Temetési menet vonult előttem az ucca közepén.

Petrográdi temetés...

Egy fiatal fekete ruhás uri ember kétkerekű kocsin toltta maga előtt a talligára rakott deszkakoporsót. A különös hallottas-kocsi után lépkedtek a gyászruhás, könnyes szemű családtagok.

Aznap két koncertre voltam hivatalos.

Délután a szigeti hadifoglyok számára rendeztek »iskolával« egybekötött koncertet, este a követségi palota dísztermében Kun Béla személyes felléptét hirdették. Előző napon érkezett Kun Béla külföldről. A szovjet-kormány királyokat megillető díszes fogadtatásban részesítette. A katonaság és matrózok felvonulása után Kun Béla orosz beszédet intézett Petrográd lakosságához.

A koncert előtt a követségi palota elsőemeleti erkélyéről újból beszédet tartott Kun Béla a hadifoglyokhoz, majd a koncertteremben megismételte szónoklatát.

A hangverseny műsorán, mint mindig, ezúttal is visszatartott magyar tisztek és színészek szerepeltek.

Az agitációs koncert szünetjében Kun Béla a követség zöld szalónjában, a Számuelli Tibor klub helyiségében ült aranyozott selyemhuzatu

karosszékekben, amikor elsurrantam mellette.

— Ki ez? — kérdezte hangosan Grósz elvtárustól a kommunista vezér...

A többit már nem hallottam, mert szapora léptekkel siettem a hosszú, keskeny összekötő folyosón keresztül a rendelőmbé.

A koncert zongorakisérője egy petrográdi orosz hölgy lett rosszul és a rendelőmbé vitték.

A rendelő diványán feküdt az őszes hajú, előkelő külsejű hölgy és — jóízűen falatozott.

A feleségem a divány mellett állott és mosolyogva fogadott:

— A diagnózist már megállapítottam, az orvososságát is megkapta a beteg...

Vera Romanowna Klemenzen, az előkelő magányos hölgy zongoraórákból tartotta fenn magát már évek óta és forradalmi dalokat kísért zongorán a koncerteken, hogy éhen ne haljon.

A zongora mellett az éhségtől lett rosszul.

*

Másnap újabb, hadifoglyot szállító német hajót indítottak.

A lágerben még egy utolsó, »utravalónak« szánt agitációs szónoklattal tartották a türelmetlen hadifoglyokat és azután utnak eresztették őket.

A hivatalos, kiküldött magyar szónok lelkesen buzdította a hadifoglyokat, hogy mihelyt hazatérnek, ragadjanak fegyvert és csináljanak hazájukban is forradalmat.

Egy öreg, lomposbajuszu, dereshaju magyar csendesesen mormogta maga elé:

— Elengedjük mi a sok dumát, csak minél előbb indítsák már el a hajót. Aztán a »szolnok« ur gyűjön velünk haza és otthon lógassa a gatyamadzagját, ott szónokoljon...

A behajózásnál nekem is hivatalból meg kellett jelennem. A Néva-parti kikötőben horgonyozó

német tengerjáró hajó már megtelt hadifoglyokkal.

Szomoru szívvel, irigykedve néztem a boldogságtól sugárzó arcokat: mennek hazafelé...

Hét év után viszontlátja az öreg pleni a hazáját... A halottaknak hitt szibériai hadifoglyok feltámadnak... Mennyit szenvedtek, éheztek, rélkülöztek, amíg idáig eljutottak a világháboru szerencsétlenjei. A hétéves álom most valóra válik: kiüritik a nagy kádert... Eddig bizonytalan volt számukra a hazatérés, most már bizonyos. A német hajóskapitány harsány vezényszavakkal szedeti fel a horgonyokat, a hajóköteleket eloldják, a magyar kommunistákat kitessekelik a hajó fedélzetéről, a hajó lassan eltávolodik a parttól...

Könnyes szemekkel, elszorult szívvel bámultam a hajó után. Honvágy fogott el...

Négy hosszú keserves, kalandos év mult el már azóta, hogy átléptem az orosz határt...

És még csak halvány reményem sincs, hogy rövid időn belül kerüljek ebből az inséges városból...

A hajó fedélzetén kendőket lobogtatnak a távozó hadifoglyok...

Otthon most már kint ülnek a törzsvendégek a kávéházak teraszán... A gondtalan polgár vitatkozik a pincérrel, hogy szikkadt a kalács és savanyu a tejszinhab... Istenem, milyen jó volna most beleharapni egy ilyen szikkadt tejes kalácsba és kiinni a savanyu haboskávét. Aztán elolvasnám a napilapokat... Egy éve már nem olvastam hazai újságokat.

Milyen határtalan boldogságot jelentene számomra, ha a poros szabadkai utcákon bolyonghatnék, a gidres-gödrös, téglás és padlós utcákon, ahol minden házat, minden rögöt oly jól ismerek.

Első utam a görbe Piros-uccába vezetne. Megállanék a ház előtt, amelyben gondtalan gyermekéveimet töltöttem el... Megnézném a régi házat... Vajjon meg van-e még a Kocsmárék nagy eperfája? Él-e még az öreg fiákeres, az Ivanics bácsi?

Konvoj, szuronyos őr nélkül fogok az utcákon poroszkálni, nem kell rettegnem a Grósz és Majoros elvtársaktól, a csillagbörtöntől...

Megbámulom a rég nem látott cifra városházát...

Grósz elvtárs lépett mellém. Vaskos, nehéz kezét a vállamra tette:

— Nagyon nézi a hajót doktor elvtárs, — szólt kellemetlen, recsegő hangján. — Talán magának is mehetnékje van?

Bárgyu tekintetemre kényszermosoly ült. Valamit motyogtam...

— No ne busuljon doktor elvtárs — folytatta gunyosan — a tisztí-tuszok kicserélése *után* magára is sor kerül...

*

Kapóra jött a birodalmi német foglyok hazaszállítását intéző »*Deutsche Missio*« meghívása.

Levélben kértek fel, hogy ezentul rendszeresen látogassam meg a németek evakuációs táborát: az orvosuk haza utazott.

A német nagykövetségen elhelyezett láger a mienkhez képest valóságos üdülőhely volt. A hazatérés előtt álló német katonák *ágyban* aludtak, a tisztek külön szobában laktak.

A német katonák naponta hust ettek rizskásával, vagy makarónival, vacsorára tésztát, vagy konzervfőzeléket kaptak fehér kétszersülttel.

A Missió vezetőjével hosszasan tárgyaltunk a csillagbörtönbe zárt magyar tisztekről. Abban állapodtunk meg, hogy a németek a beteg tisztí-

tuszok részére élelmiszereket és kétszersültet küldenek be velem.

A Deutsche Missio elnöke magára vállalta a látogatási engedély megszerzését, ami annál is inkább könnyűnek látszott, mert Majoros elvtárs két hétre Moszkvába utazott.

Harmadnapra már kezemben volt a Keresztijben synylódó beteg tisztek meglátogatására szóló írásbeli engedély.

Az igazolványt a legtekintélyesebb orosz fórum, a »Cséka« állította ki a nevemre.

Az engedély *egyszeri* látogatásra szólott.

A legfelsőbb helyről érkezett írás ellen a magyar kommunisták is tehetetlenek voltak. Kísérőnek és ellenőrnek egy fiatal kommunistát adtak mellém azzal a meghagyással, hogy *csak betegeknek* szabad az élelmiszerekből juttatni.

A Néva-parti hatalmas, háromemeletes ke-reszthalakban épült börtön irodájában alaposan átvizsgálták írásainkat és egy *visszatérésre* jogosító nyomtatványt adtak a kezünkbe. A fiatal magyar pártember mindenütt a nyomomban járt, egy pillanatra sem hagyott magamra.

Félelemmel vegyes borzadállyal léptem át a belső kapuk küszöbét. Ugyanaz az émelygős félelmi érzés fogott el, amit gólya koromban éreztem, amikor először léptem a közös, nagy boncterembe.

Egy földszintes, udvari nagy kórterembe vezettek, a súlyos beteg tiszti-tuszok közé.

Fakóarcu emberi roncsokat találtam a teremben. A tisztek skorbutosak voltak. A puffadt arcok mélyén apró fénytelen szemek ültek, dagadt lábaikkal alig vánszorogtak.

A kezeim reszkettek, amikor a súlyos beteg tisztek vizsgálásába kezdtem. A betegek foghúsa kifehélyesedett. A fogaik kihullottak, az összezsugorodott végtagok nagy fájdalmakat

okoztak. Tuberkulotikusak is feküdtek közöttük, testük tele volt furunkulusokkal, kelésekkel.

Rainiss Ferenc hadnagy, a tiszti tuszok válsztott bizalmi embere keservesen panaszkolt:

— Félfont fekete, vizes, szalmás sárkenyeret kapunk naponta. Az ebédünk üres, zsirtalan vizes leves, amelyben csak itt-ott uszkál néhány káseszem vagy burgonyadarab. Ezen a kosztón vergődünk már közel egy esztendeje.

Az egyik skorbutos beteg bágyadt hangon szólalt meg:

— A súlyos betegek naponta sózott heringet kapnak kosztjavítás címén. A haldoklóknak egy kevés tojáspor is jut.

— Orvos látta-e már a betegeket? — kérdeztem borzongva, mialatt egész testemben az idegek vibrálását éreztem...

— Egy alkalommal benn volt az orosz börtön-orvos, de kijelentette, hogy ezen a betegségen nem az orvosság, hanem a jó koszt segít. A változatos jó koszt és a nyers gyümölcs, zöldségféle.

A sarokból viasszarcu árnyember vánszorogott elő:

— Az oroszok jó szívűek — szólalt meg siri hangon — nem panaszkodhatunk rájuk. Mi nagyon jól tudjuk, hogy nem adhatnak jobb kosztot... Orosz felcser látogat meg bennünket naponta és a kedves testvér... de hát mit segíthetnek ezek rajtunk, nyomorultakon?... Rajtunk csak a magyar kormány gyors intézkedése segíthetne. A halálraitélt népbiztosok sürgős kicserélése... Ez a mi orvosságunk...

Az orosz vöröskeresztes ápolónő őszinte részvétellel nyilatkozott a tisztekről és sajnálkozással állapította meg, hogy az orvossággal is rosszul állanak.

Petrogradban kifogyott az orvosság, a civil-kórházak is nagy nehézségekkel küzdenek.

— Ljekársztvő nyet! (Gyógyszer nincs!)

A kedves testvér nagyon jól tudta, hogy a skorbutos tiszteken csak a jó táplálkozás segíthetne, de a kosztjavításról még csak álmodni se lehet...

Sorra járultak eléem a beteg tisztek.

Az éhező tisztek lassankint eladogatták a tavasszal kapott Nansen-szeretetadományokat. Egy köpenyegért hat font kenyeret kaptak, egy pár új cipőnek három font fekete kenyér volt az ára. A zöld amerikai katonanadrágért két fontot, az ingért egy font kenyeret kaptak cserébe. A csereüzleteket az orosz börtönőrök és az elítélt spekulánsok bonyolították le, akik a *kivülről* beszállított kenyéradagokkal a börtönben is folytatták üzérkedéseiket.

A tiszti-tuszok között azok jártak jól, akik Szibériában mesterséget tanultak és a börtön műhelyeiben kenyérért dolgoztak.

A börtön műhelyében az egyik tiszt gyönyörű női cipőket csinál, a másik az asztalos műhelyben, a harmadik a lakatosok között dolgozik.

A festőművész hadnagy képeslapokat fest és darabonkint egy font kenyérért árúita a Kresztiben ülő spekulánsoknak.

— Honnan veszik ezek a kenyérvalutát — kérdeztem a festőművész hadnagytól.

— Kivülről kapják a heti peredácsival.

— Sokan ülnek?

— Vannak itt vagy százan.

Egy kövér, kihizott rubaskás oroszra mutatott, aki mellettünk ment el notesszal a kezében.

— Itt van egy példány. Még üzleti könyveket is vezet a börtönben. Ez vette meg a tiszti-libeszgábék legnagyobb részét... Veszedelmes hiéna. Tíz esztendő-t kapott.

— És leüli?

— Dehogy! Az orosz spekulánsok növem-

ber hetedikén, a szovjet legnagyobb ünnepén amnesztiát kapnak. A tíz esztendő csak ijesztés. Van aki husz évet kap, van aki harmincat.

— És az is amnesztiát kap?

— Igen... A *mi amnesztiánk* nagyon késik — tette hozzá a tiszt nekibusulva.

Kiosztottam a betegek között a rendelkezésemre bocsájtott német huskonzervákat és a fehér kétszersültet. Összeírtam az állandó segélyre szoruló rokkantakat.

A kíséző kommunista sürgetett.

A látogatásra engedélyezett félóra letelt már.

A belső kapu előtt találkoztam Schulhof hadnaggyal, aki az elkészített lőszerszámokat vállalva vette vitte az irodába.

— Keserves kenyér ez — sóhajtotta a földi. — Reggeltől estig dolgozom a szijgyártó műhelyben azért a negyven deka fekete kenyérért...

Részvétellel fordultam hozzá:

— Még egyszer kérdezem: küldjek be neked kenyeret a szanitészemmel? Mást sajnos nem adhatok...

— Köszönöm, nem kérek — felelte Schulhof.

Válaszából kiéreztem a sértődött tiszt önzérzetes gögjét.

Szinte kiolvastam a gondolatát:

— Ime ez az *egyetlen* ember, akiben biztam. Bizonyára *nem akar* segíteni rajtam, pedig módjában állana...

Amikor kikerültem a börtön nagy kapuján és kiléptem az utcára, úgy éreztem, hogy a fejem éppen úgy meg van dagadva, mint a börtönlakó, szerencsétlen élő halottaké...

HATODIK FEJEZET.

A feleségem délelőtt a pazar berendezésű konyhában dolgozott.

A heringeket tisztogatta, majd a raktárból kapott bűdös marhahús szagtalanításához fogott. Több vizből kimosta a helyenkint zöldesszínbe játszó husdarabokat, azután hidrogén vízrel öntözgette.

— Nem birom tovább... Ezt nem birom... — panaszkodott.

Szóttanul, lehorgasztott fővel álltam a konyhaajtóban, indulásra készen. Gyuri már a kezemet huzta:

— Papa... gyerünk sétálni... A Letnij szádba...

A feleségem dühösen vágta a húst a vizar-tályba:

— Botrány! Romlott húst adnak az orvos konyhájára... Ilyesmi is csak veled történhetik... Mert te félsz *tőlük!*.... Nem értem, hogy lehet ennyire félni *tőlük!*..

— Ma az egész tábor bűdös húst kapott...

— Mindenki beteg lesz...

— Majd meglátod: senki se lesz beteg. A kiéhezett embernek nem árt a bűdös hús. Nálunk a cigányok megeszik a földből kiásott döögöt és kutyabajuk sincs.

Lángoló arccal, könnyes szemekkel tört ki a feleségem:

— És a szomszéd szobában friss halat esznek ma ebédre... Ők nagyszerűen kosztolnak. A kommunista urak. Fehér kenyeret esznek, fehér lisztből, zsirral készült süteményeket, főzelékeket, kompótokat, sajtot, gyümölcsöt zabálnak naponta... És ezt nevezik ők egyenlőségnek. De majd megmondom én nekik a szemükbe a véleményemet! Én nem félek tőlük, mint te... Holnapra már nincs mit főznöm. Ma esszük meg az utolsó heringeket... Elfogyott a főzőolaj, nincs a konyhán egy kanálnyi liszt sem... Minden nap hering, hering... már rá se tudok nézni...

Szomoru szívvvel mentem le a kis fiammal a Letnij szádba.

A pompás kert közepén Lafontaine szobra előtt ültünk le egy padra.

Szórakozottan magyarázgattam Gyurinak a szobor mesecsoporthozatairól, állatairól.

A kis fiam az ölembe kuszott, könyörgő pillantást vetett rám:

— Papa... mesélj...

— Mesélj egy kis majomról és egy nagy katonáról.

A mese címét mindig a fiam adta, nekem kellett rögtönözni hozzá a többi:

— Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy kis majom...

Áhitattal hallgatta a mesét. Mihelyt készen voltam az egyikkel, azonnal megadta a másik mesének a címét:

— Most mesélj... mesélj egy tigrisről és egy szerecsenről...

Muki közeledett a park városi bejárata felől. Csomagokkal volt tele. Nehézkesen lépkedett rosszul gyógyult, csonttöréses, fájós lábával.

Muki lassankint a Szergejewszkaja-láger *nélkülözhetetlenje* lett. Használható, ügyes fiú volt, aki mindent el tudott intézni. Az utóbbi idő-

ben már a kommunisták konyhájának komplikált felvételezéseit is rábízták az elvtársak. A szerencsáját az alapozta meg, hogy a félelmetes Grósz elvtársat furunkulusaitól megszabadította. A pártemberek az utóbbi időben vele kezeltették magukat. Muki önállóan kezelte Klinghammer elvtárs reumáját, Alekszi elvtárs bőrbaját és Majoros elvtárs keléseit.

Féléves »felcseri« működése után minden befolyását latba vetve, sikerült legjobb barátját, a krasznójárszki láger népszerű Számek Gyuláját a cukorgyári internáló táborból kivennie. Számek kadetet az evakuációs irodában alkalmazták. Számek abban az időben került az irodába, amikor társait a cukorgyárból a csillagbörtönbe tették át.

(A gyenge fizikumu, kopasz, cvikkeres Számek, aki egész télen át a Néva rakodómunkásai között dolgozott, végtelenül boldog volt, amikor az irodán alkalmazást nyert.)

Muki fáradtan rogyott le mellém a padra.

Gyuri azonnal az ölébe ugrott és hizelegve cirógatta Muki sima, lányos arcát:

— Muki mesélj... Muki mesélj — könyörgött neki.

— Majd a papa mesél a Mukinak kis fiam...

— Muki meséljen Gyurinak! — türelmetlenkedett a kis forradalmár.

Szerencsére megjelentek a téren Gyuri játszótársai és magukkal vitték a kis plenit.

— Baj van Mukikám... — fordultam a kadehez...

— Csak nem?...

— Baj van fiam: elfogyott a báresz. Kész vagyok. Van ugyan még néhány szappanba dugott aranypénzem *az utra*, de egyéb semmi. Nincs egy megveszekedett ezresem se... Nem tudom mit együnk holnap.

— Hiszen ma kaptunk húst a magazinból.

— Bűdös.

— Hagymát is adtak...

— Rohadt.

— A kenyér?...

— Ehetetlen. A feleségem patkányganéjt fedeztet fel a szalmás, piszkos fekete kenyérben. Nem bírom tovább. Szökni akarok. Ez így nem mehet tovább... A feleségem se bírja idegeikkel... Nagyobb kölcsönre volna szükségem...

Megkértem, hogy szerezzen a lett Enbomtól pénzkölcsönt számomra.

— Mennyire van szüksége?

— Legalább félmillióra.

— Holnap reggel megszerzem a pénzt, de a szökési tervről egyenlőre mondjon le...

Muki közölte velem, hogy a finn határ mentén egy faluban dolgozik mint felcser egyik önkéntes ismerőse, Fiedler, aki arról értesítette, hogy *egyenlőre* a szökés lehetetlen. Katonák és hadifoglyoknak öltözött detektívek őrzik a finn határt és jaj annak, akit szökésen csípnék. Az orosz előkelőségek közül sokan kísérelték meg a szökést, de valamennyien rajta veszttek.

Muki még aznap délután megszerezte a lett spekulánstól a kért összeget, azonfelül kieszközölte a Nar-Kom-Zdráv-nál, hogy idő előtt megkapjam a rendkívüli fejadagot, két hétig tartó orvosi munkám honoráriumát. Üdülésre szoruló munkásokat és hivatalnokokat válogattam ki a jelentkezők nagy tömegéből. Ezért járt nekem a — »diplomata pajok«.

Az utalványon megjelölt élelmiszerek átvételéért *személyesen* kellett jelentkeznem.

A diplomata pajok: egy-egy font lekvár, vaj, méz, só, rizskása, cukor, félfont burgonyaliszt, szárított gyümölcs, egy üveg napraforgó olaj és egy tábla csokoládé volt.

— Ez az egész? — kérdeztem boszusan az ügyosztály vezetőjétől. — Ez az a beigért híres »Zinowljew-féle« diplomata-fejadag? Édes-kevés két heti orvosi munkámért...

— Ez a pajok csak a külföldi diplomatáknak jár — hangzott a válasz.

A Nar-Kom-Zdráv orvosfőnökének annyira megtetszettem, hogy az orosz Riviéra egyik szanatóriumának vezető orvosi állását ajánlotta fel nekem.

— Ez az állás, — mondotta jóságos mosollyal — mindenesetre alkalmas arra, hogy megszabaduljon az inséges fővárostól... Elfogadja? Akár holnap utazhatik Jaltába, a Fekete-tenger partjára...

— Én *haza* akarok utazni... — feleltem kedvetlenül.

— Nem sziveli talán a tengert?

— Életem leghőbb vágya volna a tengerparton élni, de...

— De?...

— De — nem Szovjet-Oroszországban...

Boldogan siettem *haza* a zsákmánnyal.

Feleségemnek éppen vendége volt.

Vera Románovna Klemenz ült a terített asztal mellett és a heringből falatozott.

Előkelő vendégünk szemei majd kiugrottak, amikor az asztalra raktam ki a diplomaticski pajokot és ki se fogyott a dicséretből, amikor lekváros kenyérrel és cukros csájával kínáltuk meg.

Vera Románovna Klemenz, aki a háború kitörése előtt a követségi palota mindennapos vendége volt, most mohón falta a gyümölcsizes és a mézes-vajas kenyérszeleteket... Csokoládét is kapott hozzá.

— Istenem — sóhajtotta — három év óta

nem ettem ilyen jól... Nem is gondolják, milyen jól élnek maguk a petrográdi benszülöttekhez képest...

Vacsorára is ott tartottuk: jóízűen fogyasztottuk el a szagtalanított húst.

Feleségem a krumplilisztből és a szárított gyümölcsből pompás »kiszal«-t készített.

— Fejedelmi vacsora volt... — áradozott Vera Románovna.

Vacsora után szokásához híven kiöntötte minden keserűségét:

— Istenem — kezdte — ez a szovjet... Retenetes emberek ezek... Képzeljék csak: a múlt héten a »nem dolgozó« urinőket az egész kerületből összeirták és tegnap kényszermunkára vitték a burzsujkákat... Engemet is elcipeltek. A kórházi betegszobák kövezetét kellett felmosnunk. Kényszermunkára visznek mindenkit, akinek nincs munkakönyve, trudovája knyiskája. Most azután minden nő igyekszik irodába járni, hogy megszerezze a munkakönyvet és ezzel megszabaduljon a rendőrség zaklatásától. Polgárlányok, arisztokraták gyermekei és a prostituáltak egymás mellett dolgoznak az irodákban. »A munka nem fontos, a fizetés még kevésbbé, csak meglegyen a munkakönyv« — mondják az uccai nők és azután szabadon folytatják éjjelenként régi mesterségüket. A prostitúció sohasem virágzott annyira Oroszországban, mint amióta betiltották. Ugyanigy vagyunk az alkohollal és a spekulációval is. Sőt: Uram bocsásd meg bűnömet... emberemlékezet óta nem tódult úgy a nép a templomokba, mint amióta az állam hadat üzent az egyháznak...

Az irodán dolgozó »visszatartott« Gieszner kadett jött be a szobába, aki Vera Románownát már a koncertekről ismerte. Gieszner helyet fog-

lalt az asztal mellett és figyelmesen hallgatta az előkelő petrográdi hölgy panaszait.

Vera Románowna az asztalterítőre széthullott kenyérmorzsákat szedegette fel és így folytatta előadását:

— A nők esküdt ellenségei a szovjetrendszernek... Lépten nyomon szidják Lenin kormányát, szidják a zsidókat. Már nyíltan szapulják Trockijt és Zinowljewet a villamosokon, az élelmiszerkiosztó helyek libasorjában, a csájnájékban, színházakban, mozikban.

Gieszner közbe szólt:

— Persze nem politikai meggyőződésből, hanem hiúságból...

— Az lehet — szólt Vera Románowna mély lélegzetet véve. — A szovjet-rendszer megfosztotta a nőket a fényűző cikkektől. Tessék ide nézni: két év óta rongyszalagot viselek gumiharisnyakötő helyett. Toalettekre a tisztességes nők nem telik. Az igazi urinők a régi rongyokban járnak. Divatos, drága selyemtoalettekben csak a komiszárok szerelmei és a matrózok bárisnyái pompázhatnak... Azoknak mindenre telik.

Gieszner csendesen jegyezte meg:

— A petrográdi kommuna vezetője, Madame Rávics, a volt szülésznő koboztatta el a főváros pipere és kendőző cikkei...

— Uram atyám — vette át a szót Vera Románowna, szemeit az ég felé forgatva — mikor lesz ennek az áldatlan állapotnak vége? Már a negyedik éve, hogy a szovjet-kormány a nyakunkon ül... Képzeliék csak, hogy mi történt a cousine-ommal. Szegény asszony — gárdaezredes özvegye — a gyermekmenhelyen vállalt irodai munkát. Egy szép napon rájött, hogy a rakárnok dézsmálja az élelmiszereket és valóságos csereüzletet folytat a tejjel, cukorral és a ke-

nyérrel. Cousine-om leleplezte a tolvajt. Az ellenőrök azonnal szigorú vizsgálatot indítottak a raktárnok ellen és a vége az lett, hogy a cousinomat kiröpítették az állásából. A munkakönyvét is elvették tőle.

Vera Románowna néhány korty csáját ivott és azután így folytatta:

— Még cifrább eset történt egy dúsgazdag ismerősömmel. A gazdag, nemesi családból származó uriembert két évvel ezelőtt letartóztatták. A Spalernájába zárták. Vagyontérő családi ékszereit lefoglalták. A napokban bocsájtották szabadon az »ellenforradalmárt«, aki lefoglalt ékszereit követelte vissza. A börtön irodájában kikeresették az iratok közül a lefoglalt ékszereket tartalmazó listát és a drága családi ékszerek helyett értéktelen holmikat szolgáltattak neki vissza. Az aranyóra helyett ócska vasórát, a briliáns gyűrűk helyett vékony cseléd-gyűrűket. Még meg is fenyegették a szabadlábra helyezett burzsujt, hogy ha kinyitja a száját, rövidesen visszakerül a börtönbe...

Gieszner kadet, aki »hivatalból« szorgalmas látogatója volt a kommunista iskolának, csendesen szólalt meg:

GIESZNER: Gazemberek, tolvajok a cári rezsim alatt is akadtak... A nagyságos asszony egyre csak arról beszél, hogy mit rabolt el a szovjet, mivel rövidíti meg a polgárokat, de egy szóval se tett említést arról, hogy mit *ad*?...

KLEMENZ: Nekünk semmit se ad...

GIESZNER: Csak a dolgozóknak... Anynyit és azt ad, ami fölött rendelkezik. Az apa se adhat a fiának abból, amiye nincs... Például...

KLEMENZ: No erre kíváncsi vagyok... Például?

GIESZNER:... például a szegény gyerekeket ingyen nyaraltatják főúri nyaralókban... A

jó békevilágban a munkások gyermekei a főváros forró aszfaltján nyaraltak. Ilyesmi csak a vagyonos osztály gyermekeinek jutott... Mint-ha a természet csodái: a tenger, a tó, az illatos fenyőerdő, az ózondus levegő csak a gazdag emberek csemetéinek szánt isteni ajándék lett volna... Maguknak sajátították ki... Oda szegény ember fia nem jutott soha... Ma már minden hivatalnak megvan a külön nyaralóhelye...

KLEMENZ: No és ezzel kész is vagyunk...

GIESZNER: Még nem... Békeidőben a szegény ember gyermeke, ha tehetséges is volt, Nem végezhetette el tanulmányait, Oroszország egyetemén nem nyerhetett diplomát, ha még oly rátermettséget mutatott is.

KLEMENZ: Ez nem áll. Itt van mindjárt a Kuzmanow-fiu... Olyan szegény volt, mint a templom egere... leckeadásból tartotta fenn magát és mégis ügyvéd lett...

GIESZNER: Ez csak egy példa. Én a milliók példájára hivatkozom... A szovjet, asszonyom kiegyenlítette a nagy ellentéteket, ami a munkás és a herceg között állott fenn a cárságában...

KLEMENZ: Ah — akkor nagyon jó élet volt... Két kopekába került egy font fehér kenyér és most hétezerbe kerül a fekete kenyér és az sincs...

GIESZNER: Képzelje el asszonyom, a szomszédban lakó foltozó varga azt állítja, hogy a cári rezsim alatt nedves, penészes pincelakásban lakott családjával és még csak egy kopekája se volt kenyérre... Pedig akkor olcsó volt a kenyér... A napszámos gyermekei télen is mezitláb járkáltak, pedig a Litejnij-proszpekten a cipőüzletek kirakataiban a legszebb cipők pompáztak... De csak az vehette meg a gyermek-

cipőket, akinek tellett a pénzéből, nem pedig az, akinek arra feltétlenül szüksége lett volna...

KLEMENZ: A munkások elitták a keresetüket.

GIESZNER: Akadt köztük olyan is. Nem vonom kétségbe. De azt csak el kell ismernie asszonyom, hogy itt a káprázatos pompájú, pezsgős orosz fővárosban békeidőben is szörnyű volt a munkásnyomor... Gondoljon csak a gyakori forrongásokra... a kilencszázötbeli vérengzésekre... Ezek éhségforradalmak voltak!...

KLEMENZ (gyorsan): No és mit »ad« még a szovjet?

GIESZNER: Első sorban szabadságot, emberi szabadságot.

KLEMENZ: Szép kis szabadság az, amikor a lapoknak csak azt szabad megírni, ami a szovjetnek kedves, aki más véleményen van, azt lecsukják azonnal...

GIESZNER: Proletárdiktatura van, ne felejtjük el. A fehér diktatura se bírálja el enyhébben az ellenzéki mozgalmakat... A diktaturát pedig védi a proletárhadsereg.

KLEMENZ (ingerülten): Ugyan hogy mondhat ilyet intelligens ember létére!... Proletárhadsereg?... Hiszen a gazdag ember, a burzsujfiát éppen úgy besorozzák, mint a cári rezsim alatt... Azt a hadsereget nevezi maga proletárhadseregnek, amelybe az orosz előkelőség gyermekeit is belépésre kényszerítik?... Látszik, hogy megszédítette a fejét a sok marxi »iskola«...

Gieszner már nem felelhetett a kihívásra, mert Muki rontott be a szobába, sápadtan, magából kikelve:

— Rettenetes... Rettenetes — hajtogatta Muki.

Egy székbe rogyott.

— Mi az? Mi történt? — kérdeztük egyszerre többen....

Szakadozott, elcsukló hangon jelentette:

— Számeket bevitték a csillagbörtönbe...

A Cseká detektívjei jöttek érte... Giesznert is keresték a lakásán, de nem találták... őt is beviszik...

Halálos csend ült a szobára...

Gieszner krétafehér arccal, kidülledt szemekkel meredt maga elé.

Gyuri előjött játéakai közül a másik szobából és Muki ölébe mászott fel:

— Muki mesélj valamit... — könyörgött.

Muki magához szorította a kis fiút, azután csendesen mondta:

— Azt hiszem kisapám most már nem sokáig mesélhetek neked... Legközelebb értem fognak jönni...

HETEDIK FEJEZET.

Muki egész éjjel leveleket irt.

A reggeli vizit alkalmával beszámolt a betegéről, azután elkészítette, kiadta a gyógyszereket. Zavart tekintettel, szórakozottan rakosgatott a rendelőben.

— Mi ujság Muki? Ne szomorkodjék... A fő, hogy magát békében hagyják... — mondtam vidámságot erőltetve.

— De meddig? — sóhajtotta... Rossz előérzetem van...

Kis szünet után így folytatta villogó szemekkel:

— Engem ugyan nem visznek be a Csi.lagbörtönbe... Abból Grósz elvtárs nem eszik...

— Hát csak nem gondolja komolyan?...

— Nagyon is komoly a dolog... Nekem jó besugóim vannak...

— Hol van Gieszner?

— Meglógott... Senki se tudja hova szökött. Messzire nem szökhett, mert nincs egy kopekája se...

— Szegény fiu...

— Ismerte Bálint hadnagyot?

— Hogyne.

— Bálint is megugrott tegnap. Itthagya a feleségét, mindent. Még csak egy sor írást se hagyott hátra... Előzőleg egy csomó pénzt vett fel az apósától. Most keresik Giesznerrel együtt...

Csak arra vagyok kíváncsi, hogy mikor kerül az én letartóztatásomra a sor... Eddig úgy látszik pofára ment a játék...

— Nem hinném, hogy magára is sor kerül, hisz annyi szivességet tett ezeknek az embereknek.

— Ezek nem emberek...

— Nos és mit tud Számekről?

— Egyenlőre csak annyit tudok, hogy ül... A csillagbörtönben sinylődő kosztosaim megsza-
porodtak: Vass Gyula és Volkmann mellett most Számekről is gondoskodnom kell... Örület... Aztán a Marinszkival is pehhem van...

— Hogyan?

— Fél esztendő óta vadászom a Marinszki-opera balett-előadására és éppen ma estére utalták ki nekem az iroda szabadjegyeit. Számekkel együtt akartunk menni... Hallatlan pehhi. Itt van a zsebemben a kétszemélyre szóló szabadjegy. A cári páholyba szól a jegy. Most magának kell átvenni a jegyet. Majd szólok a nagyságos asz-
szonynak.

— A feleségem ugyse megy. Nem bizza ide-
genre a gyereket. Maga fog velem jönni Muki...

— Nincs énnekem most a baletthez kedvem...

*

A sorozatos pompás petrográdi színházi es-
ték szellemi táplálékai pár órára elnémitották az
éhes gyomrok muzsikáját.

Ez az egy, ami a régi Oroszországból válto-
zatlanul fennmaradt: a színház. Ezt még a leg-
vérmesebb ellenforradalmárok se vonták két-
ségbe.

Sorra jöttek a Narodnij Dom, Marinszki, Mi-
chajlowszki, Nikolájewszki színházak felejtethet-
len estéi: Rimszki Korzakow... Csajkowszki Pi-
que Dámája, Jewgenij Onyeginje, Puskin Dub-
rowszkyja, Saljapin Borisz Godunowja.

Kiéhezett emberek között ültünk a nézőtéren, áhitattal hallgattuk Saljapin csodás basszusát és közben azon járt az eszünk, hogy vajjon hány font vaját, cukrot és kenyeret kaphat Saljapin ezért a fellépéséért. Mert hogy drágán fizeteti meg művészetét, azzal tisztában voltunk.

Estére mégis csak amellett döntöttünk, hogy megnézzük a balett-előadást.

Muki alaposan kiöltözködött. Szerzett valahonnan egy csukottnyaku fekete sportkabátot. Benzinnel kitisztította harctéri, pecsétes zöld lovaglónadrágját, tükrőfényesre subickolta fekete, viharedezett lábszárvédőit és katonabakancsait. Én a Norlintól örökölt kopott, fényes, fekete ruhámba bujtam.

Már jóval az előadás kezdete előtt megjelentünk a Marinszki páholy-folyosóján.

Beszédbe elegyedtünk a páholynyitogató, egyenruhás öreg emberrel:

— Ugyan hány esztendeje van már a színház szolgálatában? — kérdeztem a vézna, görnyedthátú, szakállas öregtől.

— Harminc éve — válaszolta kelletlenül.

Muki vette át a szót:

— A nézőtéren három drapériás, udvari páholyt látok. Két földszintes proszcenium páholyt és egyet az első balkónon. Ugyan melyik volt II. Miklós cár páholya?

— Ez itt, a bal oldalon, ahová az önök jegye is szól. A balkon közepén a nagy páholy Nikoláj Nikolájevics nagyhercegé volt.

Megköszöntük a felvilágosítást.

— No Muki — szóltam magyarul a kadet-hez — mit szólak majd Pesten, ha elmeséli, hogy a cár páholyában ült? ... El se hiszik? Mi? És ezzel a benzinszagú zöld katonanadrággal és a szeges bakancsokkal akar beülni a cári páholy-

ba? Jó lesz egy ilyen rongyos, hadifogolynak a kakasülő is... Nem gondolja?

Muki nem maradt adós a válasszal:

— No és maga doktor ur, nem restelli magát a heringes vacsora után az udvari páholyba ülni? ... Az egész páholy heringszagu lesz...

Alaposan körülnéztünk a cári páholyban. Helyszíni szemlét tartottunk, hogy vajjon — jó öreg hadifogoly szokás szerint — nem lehetne-e valamit magunkkal vinni »emlékbe«.

A baloldali páholyfolyosó utolsó ajtaja nyitott a cári páholy előszobájába. A tágas, hatszögletű előszoba padlóját piros kókusz-szőnyeg borította, a falakat almazöld selyemtapéta vonta be. A falon velencei tükör és aranyozott ruhafogasok. Az előszobát nehéz zöld selyemfüggöny választotta el a szalóntól. A rózsaszínű selyemtapétás, süppedő szmírnaszőnyeggel borított szalón butorzata egy kis dohányzóasztalból, vitrine-ből, néhány karosszékből és egy remekművi tükörből állott. A XVI. Lajos korabeli fejedelmi, gazdag aranyozásu butorok feltűnő jó karban voltak tartva. A vitrine tetején üvegbura alatt egy pontosan járó, csodaszép antik ingaóra állott. A szalón szinpad felé eső oldalán egy diszkrét tapétaajtót találtunk, amelynek aranyozott kilincse alatt diszes aranykulcs szerénykedett. A szalont újabb nehéz selyemfüggöny választotta el a tulajdonképeni páholytól, amelynek egy harmada a szinpadra volt építve. A páholy elülső részén tizenkét aranyozott, piros selyemmel párnázott szék sorakozott egymás mellett.

A cári páholyban rajtunk kívül néhány jobb hivatalnok külsejű ember foglalt helyet.

A nézőtér lassankint megtelt szabadjegyes közönséggel. Az opera hatalmas nézőterét a legvegyesebb publikum töltötte meg. Az első sorokban rubaskás, csizmás tovarisok ültek. A páho-

lyokban szovjethivatalnokok foglaltak helyet csatlátagjaikkal. Az emeleti ülő- és állóhelyekre jutottak a katonák és a matrózok. Feltűnő sok hölgyet láttunk a földszinten. Csaknem valamennyi rövidrenyirt »bubis« haját viselt. A ruhák szabásán érezhető volt a szovjet izoláltsága: minden hölgy más és más stílus ruhát viselt. A petrográdi hölgyek maguk kreálták a divatot: évek óta nem látták a párisi divatlapokat.

Azon az estén a *Lebedjinnoje ozero* (Hattyutó) című egész estét betöltő balett ment.

Az előadás előtt a függöny elé lépett egy rendkívül intelligens arcú fiatalember, aki a balett rövid tartalmát mondotta el. Meglepően értelmes előadásban fejtegette a balett műfaját és felhívta a közönség figyelmét a balett zenei szépségeire.

A konferánsz után egy revolveres, csizmás komiszár lépett a lámpák elé és agitációs beszédet tartott, amely alatt a publikum hangos beszélgetésbe, eszmecserébe kezdett. A közönség moraja az agitátor szavait valósággal elnyelte.

Az agitációs beszéd után kezdődött a balett.

Muki előadás közben a fülemhez hajolt:

— Csodás előadás... Az ember elfelejti minden baját. Már csak ezért az egy előadásért is érdemes volt elfogatni magunkat...

Felvonás közben Muki felment az emeleti büfébe. Magamra maradtam a páholy szalónjában.

A tapétaajtón keresztül tisztán kiértettem a szinpadon sürgő-forgó munkások beszédét, a rendező vezénylő szavait, a ballerínák kacaját, csevegését.

A szinpadra vezető ajtó zárva volt. Megfordítottam a kulcsot: felmentem a szinpadra.

A diszletmunkások a második felvonás erdődiszletét állították össze. Úgyet se vetettek rám.

A páholy ajtajával szemben voltak a prima-

balerinák öltözői. Az öltöző felé somfordáltam. A nyitott ajtón kihallatszott a primadonnák beszélgetése:

- Megkaptad a pajokot?
- Meg.
- Mennyi vaját kaptál?
- Öt fontot.
- Hallatlan... én csak négyet kaptam. És cukrot?
- Cukor helyett mézet küldtek. Azt mondták nincs cukor.
- Én három font cukrot és egy font mézet kaptam.
- Iván Petrovics megígérte, hogy holnap küld fehér kenyeret és egy pud krupcsatka lisztet...
- Ilyen szerencséd csak neked lehet...
- Még mindig fórban vagy a csokoládéval...
- Kicszerélem a csokoládét a fehér kenyérel..
- Csáját is kaptam. Egy font »Cár rózsáját«...
- Botrány. Valóságos vagyom...

Kizárólag élelmiszerekről folyt az élénk diskurzus. A volt cári színház dédelgetett, világhírű primadonnái vajról, kenyérről, cukorról csevegtek... A cári rezsim alatt bizonyára az ékszerek, a briliánsok, a diadémek és az igazgyöngyök értékelték első sorban a sztárokat...

Ékszerrel most nem esett szó...

A felejtethetetlen színházi est után szaporán lépkedtünk hazafelé a Mojkán keresztül.

Éjfél után járt már az idő, mikor a népes Newski proszpekten keresztül a Litejnijre értünk.

Az uccák nappali fényárban usztak...

A Litejnij proszpekt és a Szergejewszkája

sarkán a követségi palota régi portása várt bennünket.

Aggodalmas arccal fordult Mukihoz:

— Müller ur... ne tessék hazamenni... A rendelőben két detektív várja...

— — — — —

A detektívek hajnalig vártak a rendelőben, átkutatták Muki szegényes pleni-holmait, rongyait és aztán a ház előtt állottak lesben.

Grósz elvtárs másnap személyesen vette kezébe a nyomozást. Felcsatolta revolverét és sportsapkát nyomott a fejébe, amelynek ellenzője jótékonyan takarta hatalmas sasorrát.

Csak úgy mennydörgött a hangja az udvarban:

— Áruló van közöttünk!...

Végigkutatta előbb a házat, még a padlások és pincék rejtett zugaiba is bekukkantott.

Grósz elvtárs valósággal toporzékolt dühében:

— Lelövöm, mint egy kutyát!...

Kihallgatott engemet is.

Arca pulykapiros volt a haragtól. Apró, gonosz szemeivel erősen kancsalított:

— Mikor látta a segédjét, doktor elvtárs?

— Tegnap délután.

— A vacsoránál nem jelentkezett?

— Nem.

— Nem volt színházban az este?

— Nem. Itt van a jegy a zsebemben. Egyedül mentem a Marinszkiba.

— Kivel barátkozott Müller?

— Számekkel.

— Civilekkel nem érintkezett?

— Erről nem adhatok felvilágosítást. Itthon élő fiu volt. Szabad idejében leveleket írt szüleinek.

— Pénze volt-e?

— Tudtommal nem volt egy kopekája se...

— Nők nem jártak-e fel hozzá?

— Nem vettem észre. Az utóbbi időben állandóan nagyon levert volt és zavartan viselkedett... Nincs kizárva, hogy öngyilkosságot követett el.

Muki eltűnt nyomtalanul. Lázasan kutattak utána, de eredménytelenül.

Időközben a kommunista-jelölt Schaimovics kadet is megszökött a követség épületéből. Schaimovics szorgalmas tanítványa volt Alexi elvtársnak és közvetlenül a pártba lépés előtt oldott kezeket.

Muki eltűnését követő negyedik napon egy vézna, gyérhaju, napbarnított, ráncos arcú emberke állított be lakásomra.

Levelet hozott. A borítékon megismertem Muki kézírását. A fiú részletesen írta le szökésének történetét:

»Kedves doktor ur!«

»Finnországból írom e sorokat — így kezdődött a levél. — A balett-est utáni kritikus éjszakát Enbom ur lakásán töltöttem. Az első dolgom az volt, hogy Számek részére nagyobb összeget vettem fel és megbíztam Enbom urat, hogy vigyen be hetenkint élelmiszert kosztosaimnak. Aztán elláttam magamat aranypénzzel... Enbom ur egy megbízható finn csempésznek a címét is megadta.

Korán reggel kimentem a finn pályaudvarra: vonaton akartam a határig utazni... A jegypénztár körül két forsriftos német uniformisba öltözött Cseká-detektív ólálkodott. Már messziről megismertem őket... Ugyanezek a pasasok viték be Számeket is a csillagbörtönbe.

Elhatároztam, hogy gyalog megyek a határ-

Íg, felkeresem Fiedlert és magammal viszem. Fiedler kitűnően beszéli az orosz nyelvet. Süket-némának akartam tetetni magamat mellette.

Dél volt, amikor kiértem Fiedlerhez. Nagyon megörült, amikor közöltem vele, hogy magammal viszem, sőt az »utiköltségét« is fedezem. (Fiedler állandóan pillanatnyi pénzzavarban szenvedett.)

Az éjszakát egy parasztkunyhóban töltöttem. Ugy állapotunk meg Fiedlerrel, hogy a dél után folyamán szerezni fog egy kocsit és hajnali három órakor értem fog jönni.

Persze egész éjjel le se hunytam a szemeimet...

Reggel három órát ütött az óra... Négy óra... Öt óra... Fiedler nem mutatkozik...

Végre hat órakor előkerült és össze-vissza hazudozott nekem. — Nekem ne hazudjál — mondom és lekentem neki egy pofont. Azután tovább hazudozott a svihák, hogy így, meg úgy nem kapott kocsit... Erre lesmireltem egy második pofont is a szimmetria kedvéért... A második »barátságos figyelmeztetésre« azután töredelmesen bevallotta, hogy azért nem kereshetett kocsit, mert — elaludt...

Gyalog indultunk neki az utnak. Szerencsémre otthon találtam a finn csempészt, aki egy erdőbe vezetett el bennünket. A csempész — erőteljes, tagbaszakadt, szőke finn paraszt — törte az orosz nyelvet. Nagy nehezen megmagyarázta, hogy csak éjjel folytathatjuk utunkat, addig ne mutatkozzunk a faluban. Vacsorát is hozott nekünk: egy nagy tál zabkását, amit farkasétvágygal fogyasztottunk el.

Nagy izgalomban vártunk egészen éjjelig. Nem akart besötétedni. Hej, de szídtuk azt a ronda északi fényt...

Végre megjelent a vezetőnk.

Ugy alkudtuk ki vele, hogy két darab ötrubeles aranypénzt kap »munkájáért«. Az egyiket az indulásnál, a másikat a — célnál, Finnország földjén. Mohón kapott az aranypénz után. A másik aranyat is fel kellett mutatnom.

Megállás nélkül gyalogoltunk reggeli három óráig. A finn vastag, kampós turistabotot szorongatott kezében. A biztonság kedvéért elláttam magamat is egy hatalmas bunkós bottal. Gondoltam: ez az erős ember egy csapásra leterit mind a ketőnket, ha csunyán nézünk rá. A vézna, kiéhezett Fiedler nem számít...

Két óráig tartó erőltetett menetelés után átléptük Oroszország határát. Utunk vad, elhagyott erdőkön, süppedékes, mocsaras talajon vezetett át. Helyenkint térdig gázoltunk a marasztaló mocsárban. A szunyogok kísérő raja állandóan a fejünk körül zümmögött. A gyenge fizikumu Fiedler nem birta az erős iramot, a nyelve is kilógott: verejtékezve kutagolt utánunk.

Becsületes ember sohase járt még ezen az istenverte vidéken. Sehol egy emberi, vagy állati nyom... Mindenütt buja vizinövénnnyel benőtt cuppogó mocsár.

Kötésig voltunk vizesek, mire az ingoványos területről egy kopár fensikra értünk ki. Vezetőnk egy végeláthatatlan erdőbe vágott síkátor előtt állott meg, letörölte verejtékező homlokát és kérte a másik aranypénzt. Azután botjával mutatta az utírányt a két erdő közötti elhagyott uton.

Átadtam neki a másik aranyat.

Ujabb négy órát gyalogoltunk, most már Fiedlerrel kettesben nyugat felé, a megadott irányban. Teljesen elvesztettem a tájékozódást. Állandóan az volt az érzésem, hogy visszafelé megyünk, az orosz határ felé. Attól rettegtem, hogy a határőrség vörös katonáival találkozunk.

Olykor- olykor jajkiáltást véltem hallani az erdő mélyéből. Mély csend ült az erdőre. Minden kis zajra összerezzenem. A lábaink alatt recsegő, száraz gallyak pattogásától is megijedtem. Szinte puskalövésnek tüntek a gallyak roppanásai a néma rengetegben. Mintha katonák lövöldöztek volna utánunk...

Fiedler kijelentette, hogy nem bírja tovább, ő az Istennek se tesz tovább egy lépést se. Alaposan legazembereztem a csirkefogót, elővettem a füttykösömet és *agyonütéssel fenyegettem*... A hóna alá karoltam és úgy vonszoltam tovább magammal...

Végre kiértünk az erdőből egy tisztásra, de a jelzett finn falunak nyomát se találtam. Végsőképen elvesztettük a tájékozódást. A fák mohája szolgált iránytű helyett.

Leültem Fiedlert és ráparancsoltam, hogy várjon rám.

Pár percig tartó keresgélés után északi irányban rátaláltam az első finn falura«...

Utóirat is állott a levél végén:

»Az iroda gépirókisasszonya, az aranyos Alekszandra Ivánowna, a szökésem napján, két ezüst rubelt nyomott a kezembe, hogy vegyek neki a német hajón csokoládét. A nagy sietségben a pénz a zsebemben maradt. Kérem adja meg helyettem a két ezüst rubelt, vagy a két tábla csokoládét. Majd Pesten viszzaadom. A mielőbbi viziontlátásra!

»Muki«.

NYOLCADIK FEJEZET.

A *Golodnij Osztrów* hatalmas bérkaszárnyaiban is hadifoglyokat szállásoltak el.

A láger irodájában dolgozott már hónapok óta egy igénytelen, cvikkeres, tartalékos főhadnagy: Benedikt Nándor.

Békében csendes, pontos, pedáns bankhivatalnok volt, háboruban káundká óberlajtnánt, aki már tizenötben berukkolt tisztársaihoz a szibériai Nagy Káderhez.

Négy éve hízta már a kelet-szibériai tisztiláger menázsmájere Benedikt főhadnagy urat, amikor Budapesten unatkozó gyermektelen felesége nagyot gondolt és minden előzetes bejelentés nélkül nekivágott a nagy utnak, hogy felkeresse főhadnagy férjét Szibériában. Személyesen akart meggyőződést szerezni arról, hogy mért nem küldik haza az urát, amikor a békét már régén megkötötték. Neki indult az ötezer kilométeres utnak, mintha csak a Zugligetbe rándult volna ki.

Közel egy esztendeig »utazott« a bátor, fiatal urinő, amig végre megtalálta a férjét. Közben kémnek nézték és börtönbe csukták a vállalkozó szellemű asszonykát. Flektifuszon is keresztül ment szerencsésen: Kazánban feküdt a kórházban, ahol az ápolónők rövidre vágták hosszú, dúsz, szőke hajfürtjeit.

Végre nagy nélkülözések, hosszas viszontag-

ságok után, kimerülten, lerongyolódva érkezett meg a szibériai tisztilágerbe.

A lágerben leirhatatlan lelkesedéssel fogadták a tisztek a snájdig pesti asszonyt.

Végre egy igazi hus és vérből való magyarul beszélő asszonyi teremtés...

Benedikt főhadnagy ur azt se tudta, hogy ébren van-e vagy álmodik: megjelent az évek óta nem látott hű feleség.

A cvikkeres, esetlen, kissé lompos főhadnagyt ugratták a tisztársai:

— No miattad ugyan még Soroksárig se mennék el, a feleséged helyében.

A polgárháború lezajlása után megindultak nyugat felé a fogolytranszportok. A tiszteket visszatartották. A lovagias szibirjások Benedikt főhadnagyt — az asszonyra való tekintettel — utnak bocsájtották. Még igazoló papirokkal is el látták.

Szerencsésen meg is érkezett a házaspár Petrográdba, ahol Grósz elvtárs különös nagy kegyből, *kivételesen* megengedte, hogy Benedikt főhadnagy a Golodnij Osztrów irodájában dolgozzék: nem csukták be a többi tiszti tuszok közé. De persze a hazautazásról szó se esett.

Benedikt főhadnagyból Benedikt elvtárs lett.

Hónapokon keresztül együtt éhezett férjével a lágerben a hős asszonyka. Szorgalmasan ették a kását, szorgalmasan tapsoltak a láger színházában a színészeknek: Gábor Ernőnek, Tóth Gábornak, Mészárosnak, Péternek és a kitünő fővárosi hegedűművészek, Mellesnek. »Hivatalból« végighallgatták az agitációs beszédeket is.

Muki, Gieszner és Schaimovics szökése után Benedikt főhadnagy is fekete listára került: be akarták zárni a csillagbörtönbe a tiszti-tuszok közé.

Mire érte jött Grósz elvtárs a Cseka detektíveivel, már csak hült helyét találták.

Ugyanazon az uton szökött meg a házaspár, amelyen Mukinak is sikerült átlépnie az orosz-finn határt.

A Benedikt-házaspár szökése után így vigasztalta magát Grósz elvtárs:

— Csak hagy menjenek... A Kresztibe zárt ellenforradalmárok közül egyse fog megszökni...

Jókedvű volt Grósz elvtárs, mióta megérkezett Petrográdba az értesítés, hogy a tiz halálraítélt népbiztosnak megkegyelmeztek: a kicserélés rövidesen meg fog történni.

Grósz elvtárs örömeiben hazaengedte a »lekapcsolt« *legénységi* foglyokat: csendőröket, rendőröket, rendőrségi dijnokokat, segédjegyzőket és a többi »pofára« visszatartott plenit is ..

Tizedszer tért már vissza Németországból a Néva kikötőjébe a hatalmas tengerjáró német hadifogolyszállító hajó az »*Adler*«.

Az evakuációs iroda gépirókisasszonya, Alekszandra Ivánowna szorgalmasan gépelte a listába kerülő hadifoglyok neveit:

Az irodai falinaptár julius nyolcadikát mutatott. Elszorul a szívem: ma négy esztendeje annak, hogy a halálfejes katonák elfogtak.

Négy esztendeje...

A tüdőlövéses katonát kötöztem az omladozó fedezékben, amikor a századszanitész futtában bekiáltott a fedezékbe:

— Itt vannak az oroszok!...

Eszembe jutott Eichler, aki felemelt karokkal, elszántan ugrott az orosz szuronyok elé.

Igen: négy esztendő repült el azóta, hogy Strazovec őrnagy ur »külföldi tanulmánytúra« küldött

Azóta megbocsájtottam Strazovecnek... és mosolyogva gondolok doktor Weiszre is...

Nem tudok már haragudni senkire...

Néztem a frissen gépelt listát. Fátyolos tekintetem előtt összefolytak a betűk.

— Nagyon szomorúnak látszik doktor ur, — szólt Alekszandra Ivánowna, mialatt az igazolólapokat rendezgette.

Századszor panasztam el a gépirókiaszszonynak reménytelen helyzetemet.

Alekszandra Ivánowna közölte velem, hogy ma érkezett meg Moszkvából egy galíciai visszatartott lengyel orvos, aki szolgálattételre jelentkezett az irodán.

— Lehetséges ez?... — kérdeztem zavarosan.

— Igen.. Egy évvel ezelőtt kért az iroda Moszkvától orvost és ma érkezett meg.

— Milyen különös... éppen ma — sóhajtottam.

— A lengyel orvos boldog, hogy elhagyta az éhínséges Moszkvát... Szegény azt hiszi, hogy itt jobb az élet, több az ennivaló...

Hirtelen, mintha ihlet szállt volna meg: menő ötletem támadt. Most már nincs mit kockáztatnom.

Elszántan kopogtattam be Majoros elvtársához:

— Majoros elvtárs — szóltam nyugalmat erőltetve. — Megérkezett Moszkvából a helyettesem... Grósz elvtárs *beleegyezett* a hazautazásomba... Remélem magának sincs kifogása elene... Egy éve dolgozom már Petrográdon, négy éves fogoly vagyok...

Majoros elvtárs fel se nézett iratai közül: Közömbös hangon jelentette ki:

— Ha a Grósz elvtárs hazaengedi, nekem

sincs ellene kifogásom. Ő rendelkezik a visszatartott tisztek fölött.

Rohantam Grósz elvtárs irodájába:

— Grósz elvtárs — mondtam határtalan elszántsággal — Majoros elvtárs *beleegyezett*, hogy hazautazzam. Remélem magának sincs kifogása ez ellen...

Grósz elvtárs ingerülten válaszolta:

— Ha Majoros elvtárs hazaengedi, én se tartom vissza. Ő rendelkezik magával... No és mit szól majd a jugoszláv megbízott?...

— A jugoszláv delegált elsőnek adta beleegyezését — siettem a válasszal.

Pár perc múlva a jugoszláv delegált előtt állottam. A jugoszláv elvtárs új ember volt az irodán és egész természetesnek találta, hogy Grósz és Majoros elvtársak beleegyezése után ő sem tagadhatja meg az engedélyt.

Lelkendezve futottam vissza a gépirókiasszonyhoz:

— Alekszandra Ivanowna... — könyörögtem — segítsen rajtam...

Töredelmesen gyóntam meg neki mindent. Megkértem, hogy egy őrizetlen pillanatban keresse ki Majoros elvtárs íróasztalfiókjából az igazolólapomat és *vegyen fel a transzportba*.

Egy óra múlva kifüggesztették az »*Adler*« utasainak névsorát a kapu alatt lévő fekete táblára.

A lista végén a nevemet olvastam.

*

Az »*Adler*« indulását július tizedikére, este tíz órára tették.

Leirhatatlan izgalomban telt el a két nap: mintha két év lett volna. Lassan multak az órák. A csomagolással egy óra alatt elkészültünk: alig maradt már holmink. Mindenünket föllettük.

A lengyel orvosnak átadtam a betegeket, a rendelőt, aztán ki se mozdultam a szobából.

Tizedikén már a kora délutáni órákban felpakoltunk a hajóra. A kapitány — régi ismerősöm — külön fülkét nyitattott számunkra, a hajó kórháza mellett.

A hajóskapitánynak feltártam kétségbeesett helyzetemet és megkértem, hogy álljon mellém, ha az elvtársak az utolsó pillanatban — meggondolnák magukat... (Eddig még minden alkalommal »lecsiptek« valakit az utolsó pillanatban.)

Kilenc órára már behajózták az összes hadifoglyokat, névszerint, kellő igazolás után.

Nagyon sok családos ember volt közöttük. Akadt olyan is, aki három gyermeket vitt magával haza.

Este tíz órára járt az idő, amikor a magyar kommunisták csoportja is megjelent a fedélzeten, hogy az utolsó ellenőrző vizsgálatot megejtsék.

Névsorolvasást tartottak.

Amikor az én nevemre került a sor, Grósz elvtárs megvető pillantással mérte végig Majoros kollégáját és gunyosan mondotta:

— Ez is a te műved... Pfuj... Szép kis vircsaft...

Majoros elvtárs erélyes hangon kérte ki magának a gyanúsítást.

Valósággal hajba kaptak afölött, hogy tulajdonképen ki is engedte meg nekem a hazautazást.

— Én engedtem? — rikácsolt Majoros elvtárs. — Meg vagy örülve?...

— Persze, hogy te voltál az a nagylelkű...

— Hát nem te engedted haza?...

— Te adtad ki az igazoló írásait...

— Nem igaz! Hazugság!

— Árulás!

— Disznóság!

A vitába a jugoszláv elvtárs is beavatkozott és ő is élénken tiltakozott hazautazásom ellen...

A nagy kiabálásra lejött a kapitány is a parancsnoki hidról.

Könyörgő pillantásaimat megértette.

Erélyes hangon tessékelte le a hajó fedélzetéről az elvtársakat. Felszedette a horgonyokat, eloldották a köteleket...

A hajó hidján állottak már az elvtársak, a mikor még mindig hallottam a kapitány harsány tenorját:

— Ez a hajó német terület! Itt már én parancsolok, nem pedig az *urak!*...

Erőtllenül vánszorogtam le a kabinomba.

Gyuri mélyen aludt már... A feleségem az ágy szélén ült és a kezeit tördelte... Kétségbeesett pillantásokat vetett rám... Aztán ruhástól dőlt le az ágyra... A kimerültségtől azonnal elaludt...

A hajó lassan eltávolodott a parttól...

A kronstadti öböl felé közeledett a hajó.

Felmentem a fedélzetre.

Éjfél felé járt az idő. A hadifoglyok aludni tértek, csak egy mankós, sántikáló rongyos pleni állt a hajó korlátjánál és mozdulatlanul bámulta a víz tarjagos fodrát.

A nappali fényesség kissé engedett: éjfél után szürkülni kezdett...

Szorongva álltam a fedélzeten...

A sánta koldus-külsejű hadifogoly mellém kuszott. Torzonborz vörös szakáll a melléig ért:

— Vigyázzon... — suttozta — a Cseká két detektívje Kronstadtig kíséri hajónkat... Ezek még leszedhetik magát az orosz vizeken...

Kronstadtnál megállt a hajó. Két civilruhás férfi ugrott át a hajót kísérő motoroscsónakba,

azután gőzhajónk teljes sebességgel folytatta az útját a Finn öböl felé.

Karjaimat önkéntelenül is az ég felé tártam ki: a boldogságtól csaknem összerogytam.

Nagyot lélegzettem: teli tüdővel szívtam a friss, sós, ózondus tengeri levegőt, a szabadság levegőjét.

A sánta koldus eldobta mankóit és nagyot ugrott örömében...

Izgatottan, szinte magánkívül rohant fel és alá a fedélzeten. Elcsukló hangján érthetetlen szavakat hallatott.

A következő pillanatban Petrográd felé fordulva karjait a magasba emelte és ökleit fenyegetően rázta.

Azután mellém lépett és könnyes szemekkel mutatkozott be: tartalékos huszárfőhadnagy volt a debreceni huszároktól...

— Hét év... után... sikerült — tagolta zokogástól elfuló hangon...

Egész éjszaka le se hunytuk a szemünket. Nem mertünk lefeküdni, nehogy a *valóságból* álmokkép legyen...

A széles Finn öbölben uszott a hajó...

Hátunk mögött, Oroszország földje felől már felkelt a nap, amikor jobb kézről feltűnedezték Helsingfors karcsu tornyai és gyárkéményei. Elhagytuk Revalt, Ösel szigetét, kijutottunk a nyílt Balti tengerre...

Három napig tartó hajóutat hagyva magunk mögött, az »*Adler*« Szvinemündében, a világhírű német fürdőhelyen kötött ki.

— No lám — szóltam a feleségemhez — másnak mennyi pénzébe kerül egy ilyen szvinemünde! nyaralás és bennünket ingyen hoztak ide...

ÖTÖDIK RÉSZ

OROSZORSZÁGBÓL
OROSZORSZÁGBA

ОГРОДЪ КИТА

ОРОСКОЕ
ОРОСКОЕ

BEFEJEZÉS.

Szwiniemünde hadikikötőjében hatszáz hadifogollyal kötött ki az *Adler*.

A hadifoglyokat nemzetiségek szerint csoportosították. Az utódállamok hadifoglyai számára külön barakokat jelöltek ki.

A legszebb, fellobogózott, virágdiszes barak a németeknek jutott. Ez járt nekik: ők otthon voltak. A német hadifoglyoknak csak az fájt, hogy itthon vannak és még sincsenek otthon. A külvilágtól teljesen el voltunk zárva, idegeneket nem bocsájtottak be a táborba.

Azt már az első napon *éreztük*, hogy Németországban vagyunk. A lágerben nagy volt a rend és a fegyelem. Mi ugyan szivesebben vettük volna, ha a rendhez illő kitűnő menázsit is kaptunk volna. Szörnyen kiéhezett volt a pleni-társaság.

Először lefürdették és dezinficiálták a hadifoglyokat. A plenirongyokat agyonfertőtlenítették és csak azután gördültek elő a tábori konyhák az ebéddel. A kása itt is kísértett... A guta kerülgetett bennünket, amikor a golásch-kanone óriási katlanjában felfedeztük az agyonunt, gyülölt kását. Szerencsére a kásában elvétele konzervált husdarabokra is akadtunk.

A birodalmi német plenik protekciós menázsit kaptak.

— Csak egyenek szegények... Ezek otthon se esznek jobbat... — vélekedtek a bácskai fiuk.

— Majd bepofázzuk mi otthon a finom sonkát, oldalast...

Vacsorára feketekávé-erzacot kaptunk és hozzá világos frész színű hig lekvárt. Hiába: csak találékonyak ezek a német vegyészek... De mi a manóból állították elő ezt a kotyvalékot és vajjon mi lehet a kémiai képlete? Mert annyi szent, hogy laboratóriumban csinálták ezt a lekvár-erzacot... De nincs is párja a német vegyésznek széles e világon... Még a vaj-erzacot is fölhalálták. Abból is kaptunk. Olyan vaj volt ez, hogy a legnagyobb napon se olvadt el. Annyi szent, hogy ezzel a vajjal, jobban csuszott a száraz kenyér.

Vöröskeresztes ápolónők sürögtek-forogtak a barakokban. Azt mondták: olyan jó a koszt a lágerben, hogy még a szwinmündei strandon se esznek jobbat az urinépek... A sveszterek pontosan kimérték a pleni-gyerekeknek reggelenként a konzervtejet. Minden igyekezetükkel azon voltak, hogy megkönnyítsék a foglyok ujjab nyolc napos fogságát.

Szwinemündében váltottam fel az utolsóelőtti aranypénzemet: a kabinban javítottunk az élelmezésen.

Nolc napig tartott a szwinemündei egészségügyi vesztegár, azután átvitték a transzportot Sztettinbe. A hatalmas tengerparti barakvárosban ujjab osztályozás, elkülönítés, regisztrálás, dezinfekció következett.

Itt látták viszont a német hadifoglyok hozzá tartozóikat.

Előkelő jótékony hölgyek látogatták meg a barakokat és cigarettát, levelezőlapokat osztottak ki a pleni nép között. Az apró gyerekek tejet és csokoládét kaptak. A kis fiam egy óra alatt több csokoládét »keresett«, mint én, a diplomata-pajokkal egy egész esztendő alatt...

Elegáns, agyonékszerezett, többnyire elvirult hölgyek vegyültek el a viharedzett hadifoglyok között és a kíváncsiságtól reszketve kérdezték ki a rongyosokat:

— Hát csakugyan olyan nagy az éhinség Oroszországban?

— Ugy hullanak ott az emberek, mint a legyek...

— Ne mondja... Ccccc... Borzalmas — sikongott a ráncosképi, puderes idős urinő...

Ujabb cigarettákat nyomott a körülálló hadifoglyok markába.

— Szörnyű pokol lehetett... Szegény emberek...

A plenik keveselték a cigarettát. Odébbálltak. Otthagyták a puderes hölgyet.

A fiatalabb urinőknek cigaretta nélkül is »lőditottak«. Mindegyiknek volt egy rémes története...

Szomoru, gyászruhás hadiözvegyek kutattak a hadifoglyok között, Szibériában eltűnt férjeik után...

Egy napig tartó regisztrálás után bevagonirozták újból a koldustársaságot.

Az öreg hadifoglyok nagy büszkén szálltak be Sztettinben a batyukkal a *személyvonat* kupéiba. Szegény vén fiuk hét év alatt beutazták Európát, Ázsiát és most ültették őket először — személykupéba.

A Berlin—Leipzig—Passzau-i vonalon robozott velünk a vonat Bécs felé.

Bécsben újabb láger, újabb dezinfekció, újabb tetőtlenítés várt ránk. A ruhánk már olyan volt, mint a mosogatórongy. A szeretetadomány-nadrágok összeugrottak. A Nansen-féle zubbonyok ujjai már csak könyökig értek...

Az orosz asszonyok keservesen panaszkod-

tak, amikor a dezinfekció után gőzölgő, gyűrött ruháikat meglátták...

Két napig vendégeskedtünk a bécsi piszkos barakokban. Bécsben is németül beszéltek az emberek — de itt már nyoma se volt a híres német, rendnek, fegyelemnek, tisztaságnak.

Bécsi tartózkodásunk alatt háromtagu küldöttséget vezettem a jugoszláv követségre. Rajtam kívül egy horvát, egy szerb és egy szlovén tagja volt a deputációnak.

A kihallgatáson mindössze azzal a kéréssel álltunk elő, hogy *személyvonattal* folytathassuk tovább az utunkat.

A küldöttség egyik tagja alaposan bemárt-hatta a követségen a száz főből álló jugoszláv transzportot, mert amikor másnap éjjel piszkos marhakupékban megérkeztünk Mariborba, a fényesen kivilágított pályaudvaron szuronyos katonák vették körül a vagonokat. Kommunisták után kutattak.

Nyolcnapos újabb Quarantine következett. Katonai barakokban szigorú őrizet alatt tartották a »fertőzött« transzportot. A kerítést csak öt lépésre volt szabad megközelíteni. A civilekkel való érintkezés szigorúan tilos volt.

Gyakori koffervizit, igazolás, jegyzőkönyv, katonakoszt nyolc álló napon keresztül.

Reggel hat órakor már végigjárta a dezsurné altiszt a barakokat és harsány hangon ébresztgette a pleniket:

— Na polje!...

A barakok előtt sorakoztunk a kofferekkel. A kis fekete bodorhajú komeszár kommunista nyomtatványok, röpiratok után kutatott.

Kiderült, hogy a rongyos jugoszláv hadifoglyok között még csak egy fiók-kommunista se akadt...

A maribori baraktáborban uszott el az utolsó aranypénzem.

Mariborból Zagrebbe vitték a transzportot, ahol megkapta végre mindenki a hazáig szóló menetlevelet.

Egy hónapig tartó utazás után megérkeztünk Szuboticára.

Üres zsebekkel érkeztem vissza: éppen olyan szegényen, mint ahogyan négy évvel ezelőtt fog-ságba kerültem...

*

Szuboticán a korzó csak úgy visszhangzott az orosz beszédűtől:

— Da zdravstvitye...

— Kák pazsivajtje?

— Nicsevó, merszi, harasó...

Honnan verődött össze ez a rengeteg orosz? Abban a hitben hagytuk el Oroszország földjét, hogy most jó ideig nem hallunk orosz szót... És ime: amerre csak léptünk orosz szó ütötte meg a fülinket, oroszokba ütköztünk...

— Prihogyite knám vgoszti...

— Szpászibó vám bolsoj... Doszvidánje!...

Elegáns orosz tisztek, csinos orosz hölgyek sétáltak kacagva, hangosan beszélgetve a napsütéses korzón...

— Hiszen mi Oroszországból — Oroszországba érkeztünk?... — jegyezte meg mosolyogva a feleségem.

A második napon Kamenovicsékkal, jekaterinburgi ismerősünkkel találkoztunk. A Kamenovics-pár egy évvel ezelőtt érkezett meg Szuboticára. Milán üzletvezetőségénél kapott állást. Panaszkodtak, hogy nagy a drágaság, nehéz a megélhetés, nincs lakásuk. Palicson laknak.

Megvigasztaltam őket: mi is butorozott szobában lakunk...

*

Szomoruan bolyongtam a poros, izzó uccákon.

A régi, gyermekkoromra emlékeztető, jól ismert uccákat messzire elkerültem.

Megbámultam az élelmiszerkirakatokat, a fényes üzleteket, a jól öltözött, gondtalanul siető jóllakott embereket.

A feleségem ki se mozdult a szobából. A fülledt, levegőtlen butorozott szobában ült a gyermek mellett és könnyes, kisírt szemekkel mesélt neki — Rigáról, a tengerről.

Nem mehetett ki az uccára: nem volt ruhája. Minden valamire való holmiját élelmiszerre cserélte ki Petrográdon. A megmaradt ruhái divatjukat multák. Nekem pedig nem volt pénzem új ruhát csináltatni. Beláttam magam is: így nem mehet ki az uccára a jól öltözött hölgyek közé...

Felkerestem régi borbélyomat a főuccán.

A mester udvarias köszöntéssel fogadott.

A nyakam köré terítette a kendőt:

— Régen nem láttam már a doktor urat... Talán el volt utazva?...

— Igen... el voltam utazva — sóhajtottam.

— Külföldi tanulmányut... Én is nagyon szeretek utazgatni...

Mialatt szappanozott, bizalmas hangon folytatta a borbély:

— Nagyon le tetszett soványodni... Bizonyára sokat strapálta magát... Sokat tanult...

— Bizony... sokat tanultam...

Később, amikor lemosta az arcomat, aggódva mondta:

— Rettenetes ez a szárazság... Négy hete nem esett... Összesül a kukorica... nem lesz szem a csutkán. Drága lesz a télen a hizott disznó...

A hátam megett két régi ismerősöm várako-

zott a sorra. Békében még nálamnál is szegényebbek voltak.

Beszélgettek:

— Képzeld csak — szólt az egyik — huszezer dinár lelépést kínálok azért a lakásért és harmincat kérnek...

— Mért nem veszel egy házat? — felelte a másik. — Én most alkuszom egyre. Háromszáz-ezret kínálok már érte.

— Hová mentek nyaralni?

— Az idén a Tátrába megyünk... Hát ti?

— A feleségem az olasz Rivierán van...

Kitámolyogtam az uccára.

Céltalanul botorkáltam az árnyékom után. A cifra városháza előtt megállottam.

Lélektelenül bámultam a hatalmas épületet.

Ujabb ismerősbe botlottam: a nagyszájú háborus izgató volt, aki a háborút a front mögött csinálta végig:

— Megérkezett? — kérdezte negédesen.

— Meg...

— Olvastam a Bácsmegyeiben... Hát csakugyan olyan rossz az élet Szovjet-Oroszországban? — kérdezte és a választ meg se várva rohant tovább a kávéház felé.

Haza vánszorogtam.

A feleségemet kisírt szemekkel találtam. Levelet írt.

Kimerülten rogytam le egy székbe.

Az életet, mindent újból *előlről* kell kezdenem...

Nagyot sóhajtottam.

Gyötört a kérdés: mit eszünk *holnap*?...

A kis fiam az ölembe kuszott. Átölelte a nyakamat és hízog hangozón könyörgött:

— Papa mesélj...

A keserűség fojtogatta a torkomat. A fejemet lehuzta a gond.

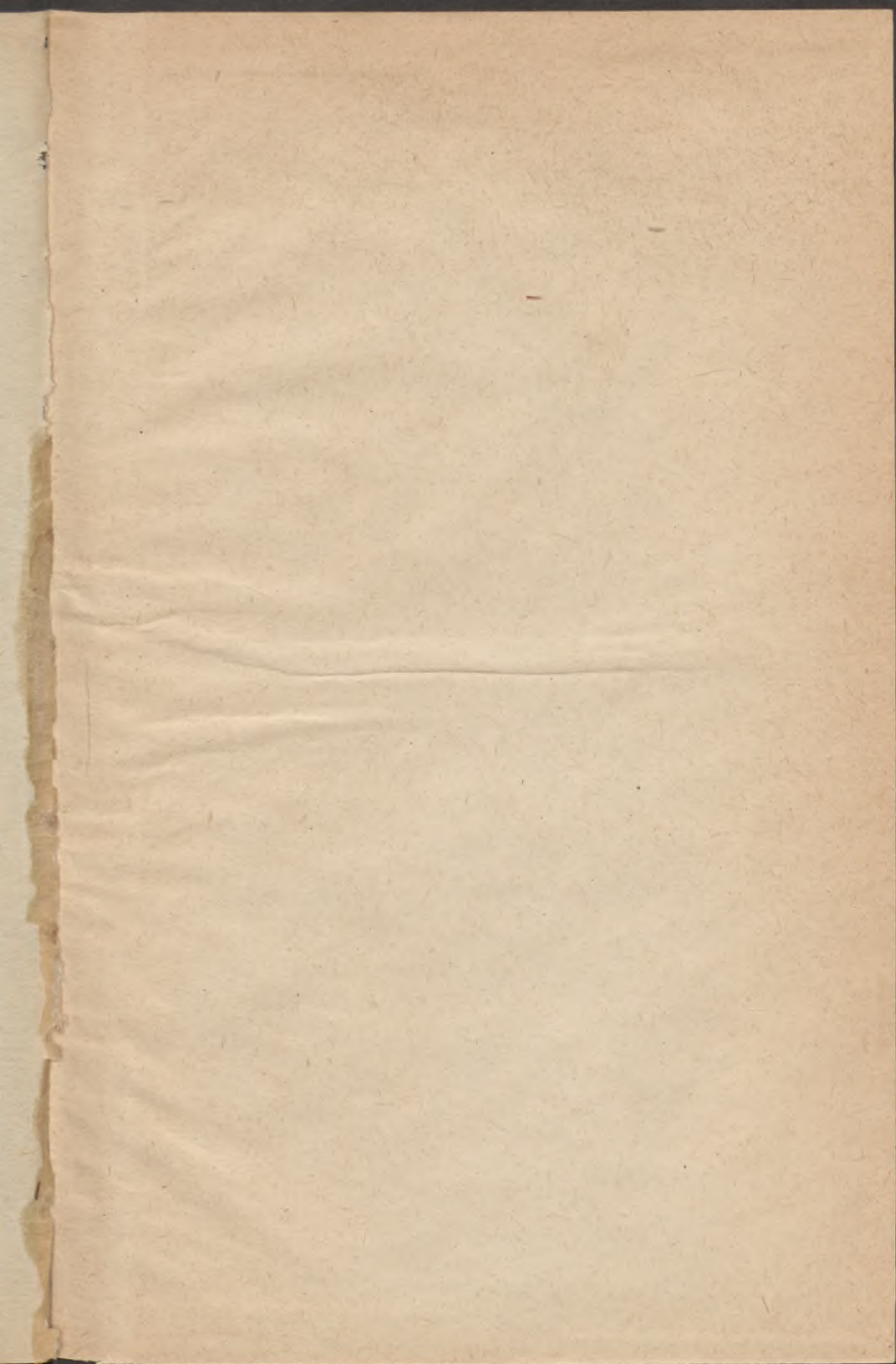
Könnytől fátyolos szemekkel néztem a kis
fiamat. Megsimogattam fekete haját:

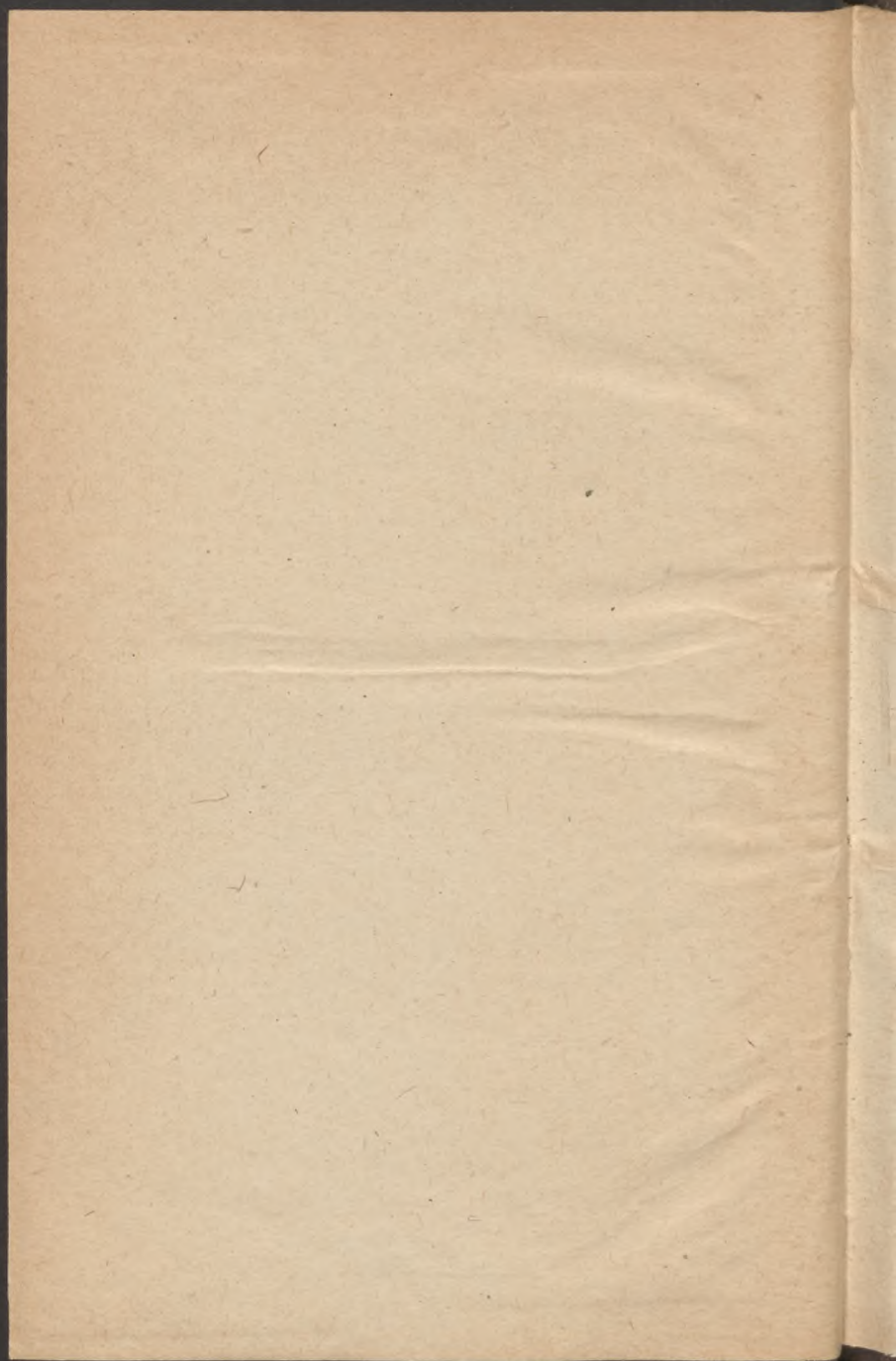
— Miről meséljek kis fiam?...

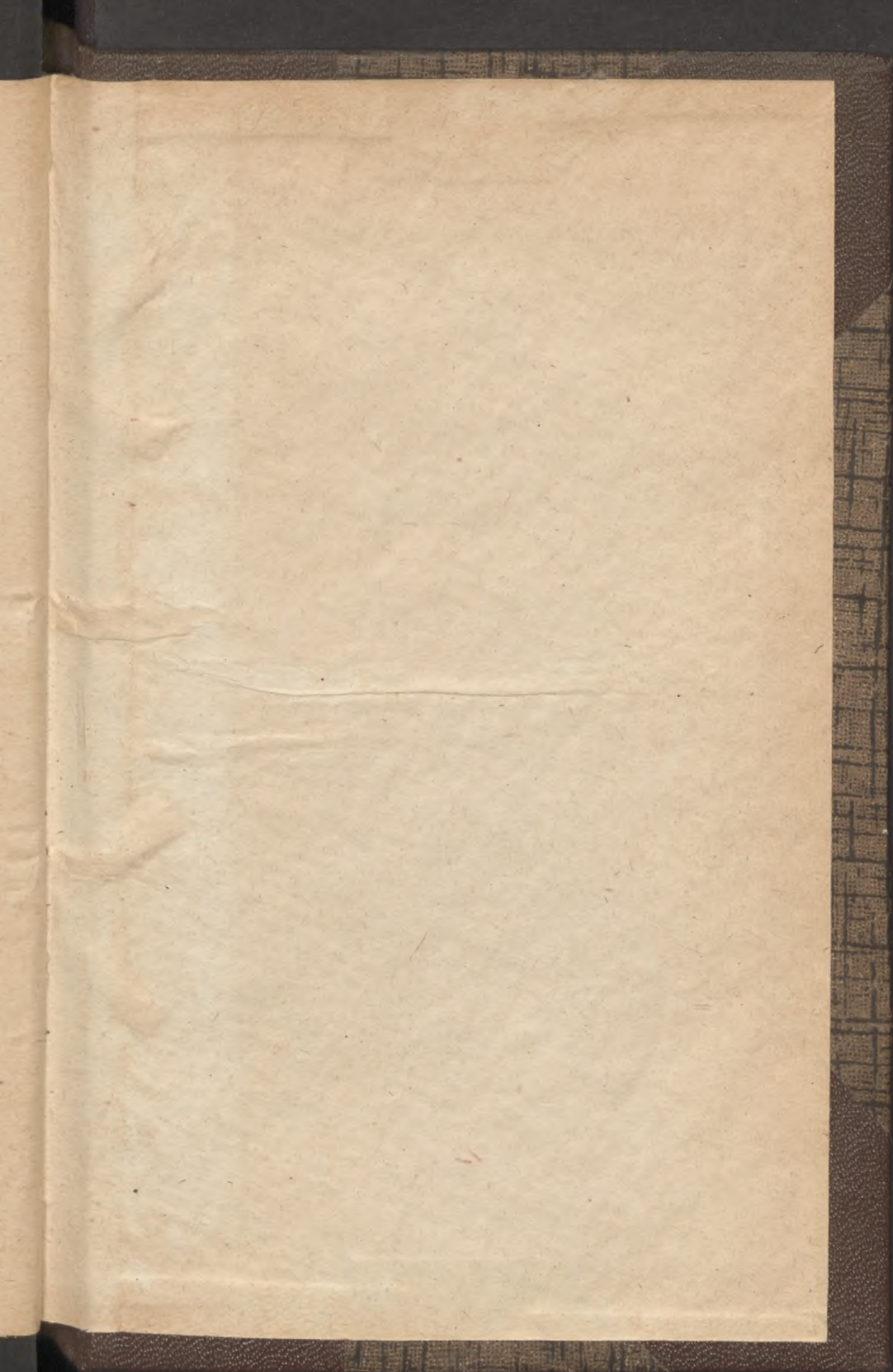
— Papa... mesélj a háboruról... mesélj
Oroszországról...

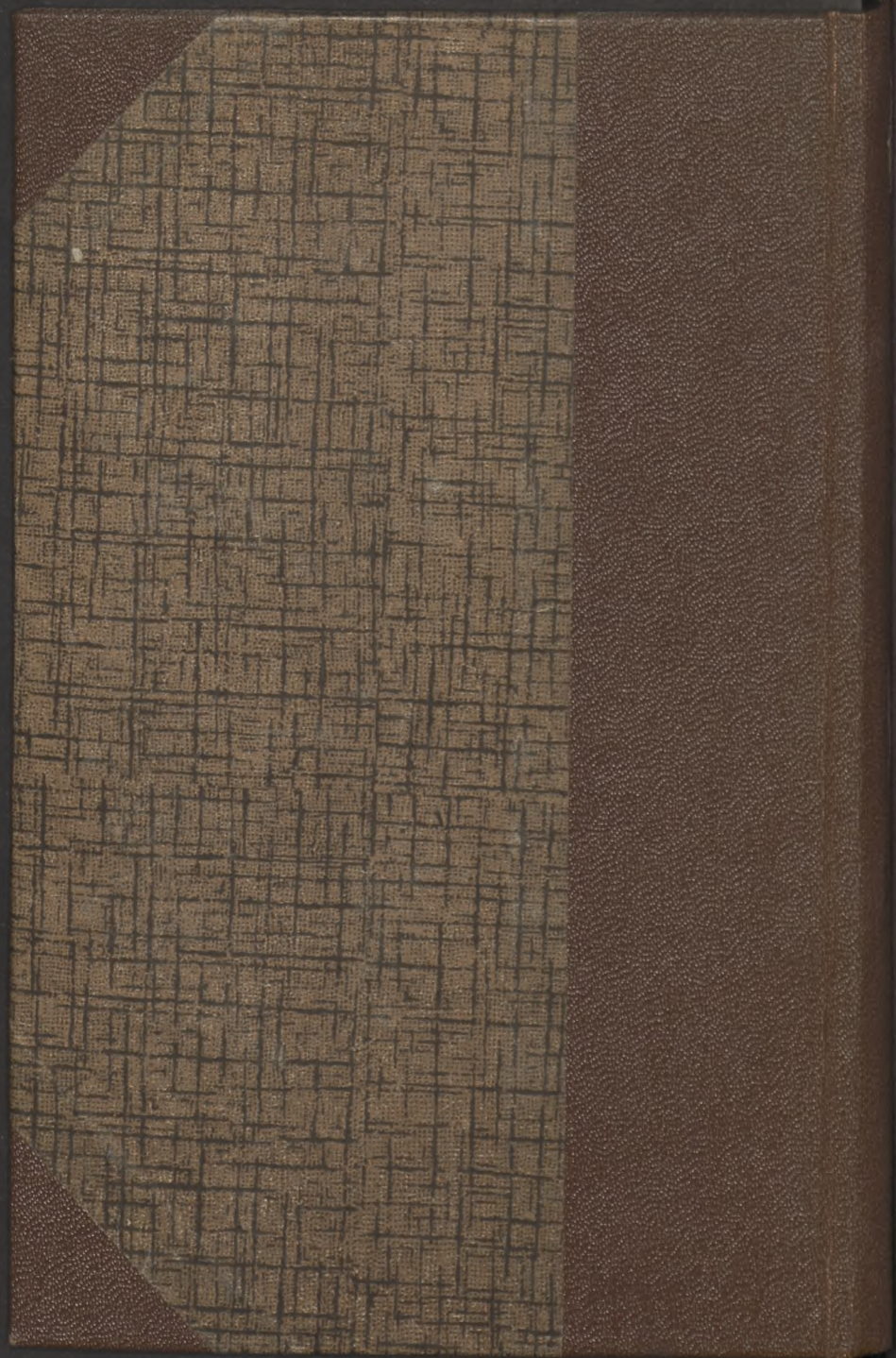
— VÉGE. —

Meink A.

A nagy
kader

811.750